

Marjo Heino

**Taiteilijana
työskenteleminen**

osana

**yhteisöllistä
maisemansuojelua**

*Taiteilijana työskenteleminen osana
yhteisöllistä maisemansuojelua*

Marjo Heino

Taiteilijana työskenteleminen

osana

yhteisöllistä maisemansuojelua

Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu
Taiteen ja median laitos

Tiivistelmä

Taiteellinen väitöstutkimukseni käsittelee taiteilijatyön merkityksiä kuvataiteilija-ammatin laajentuessa ja hybridisoituessa. Tutkimukseni kehyksenä on Kokemäenjokeen ja sen moniin erilaisiin yhteisöihin ankkuroitunut hanke 2017–2019. ”Kokemäenjokilaakson maaseudun kulttuuriympäristön yhteisöllinen suojelu ja taiteellinen kehittäminen” -hanketta hallinnoi Turun yliopisto ja rahoitti Koneen säätiö. Toimin hankkeen taiteilija-tutkijana ja samalla maaseututaiteilijana, tehtäväni oli koordinoida yhteisölliset taideprosessit, mutta omien teosten tekeminen oli myös mahdollista. Hankkeessa työparinani toimi maisemantutkimuksen asiantuntija Turun yliopistosta.

Hankkeen ytimessä oli Kokemäenjokilaakson asukkaiden ja yhteisöjen kuuleminen kulttuurikartoituksen avulla. Tavoitteena oli puretua yhteisöjen asukkaiden jokapäiväiseen jokimaisemakokemukseen ja taiteen avulla synnytettyihin työskentelytapojen yhdistelmiä, jota kutsumme yhteisölliseksi maisemansuojeluksi. Suojelumääritelmä pohjaa tässä hankkeessa asukkaiden jokapäiväisiin jokikokemuksiin ja arvoihin.

Yhteisöllisestä taiteellisesta työskentelystä nousi kysymyksiä, joihin taiteilijana halusin löytää vastauksia. Tutkimuksen painopiste kääntyi prosessin aikana kohti taiteilijoiden välistä työskentelyä, yhteisyyttä. Tarkastelen taidetta ja taiteilijana työskentelyä omasta kokemuksestani käsin fenomenologisessa viitekehyksessä, aineistona käytän taideprojektien prosesseissa syntyneitä teoksia, näyttelyitä, päiväkirjamerkintöjä, taiteilijahaastatteluja ja rinnastan niitä taidefilosofioihin. Filosofi Emmanuel Levinasin vastuu toisesta nousi tärkeimmäksi filosofiseksi näkökulmaksi.

Tutkimuksen taideprojektikuvauksissa pyrin avaamaan hankkeessa toteutetun taiteen ydintä, sen keskeistä olemusta. Selvitän sanojen ’häiriö’, ’kokemus’, ’dialogi’, ’yhteisö’ ja ’toinen’ merkityksiä. Taiteilijoiden yhteisyyttä pohdin vuoropuhelussa viiden taiteilijan kanssa.

Tutkimuksen taiteelliset osat muodostuvat kahdesta kuratoimastani yhteisnäyttelystä, valikoiduista teoksista sekä hankkeen toteutuneista taideprosesseista. *Maailmassa*-näyttely oli esillä Vuojaon kartanon Galleria Gylichissä ja puistoalueella 7.6.–17.8.2018. Se nosti esiin taiteilijoiden käsityksiä maisemasta ja luontohuolesta. *Joki*-näyttely Porin taidemuseossa oli esillä 7.6.–11.8.2019. Näyttelyssä viisi taiteilijaa pohti teoksissaan Kokemäenjokilaakson maisemaa, sen maisema-arvoja, joihin kiinnittyviä identiteettejä ja yhteisöllisyyttä.

Taiteen ja taiteilijatyön ansiota oli kokemuksellisuus ja laajan yhteistyöverkoston rakentuminen, taiteen myötä tavoitettiin yhteisöt ja kasvatettiin yhteisöllisyyttä. Johtopäätöksenä kannustan muita hybridihankkeita luottamaan taiteilijoiden ja taiteen kykyyn syventää prosesseja. Tutkimus merkityksellistää taiteilijoiden työtä osana yhteistyöhankkeita.

AVAINSANAT

dialogi
häiriö
kokemus
luontohuoli
osallistava taide
taiteilijana työskentely
toinen
yhteisyys
yhteisö
yhteisöllinen maisemansuojelu
yhteisötaide

Abstract

Aalto University School of Arts and Design
Department of Art and Media
Marjo Heino, Master of Arts, Master of Fine Arts
Supervising Professor Helena Sederholm

Working as an artist as part of participatory landscape conservation

This artistic doctoral dissertation focuses on the meanings of my own art work, as the profession of an artist expands and becomes hybridised. The framework of this dissertation is the project entitled Conservation of the rural cultural landscape of the Kokemäenjoki river and artistic development, that ran from 2017 to 2019 and was managed by the Department of Landscape Studies, University of Turku. I worked as an artist-researcher of the project and as a regional artist, coordinating the participatory art processes, but also having the opportunity to create my own works.

The specialty of the project lay both in the location being set in a river landscape, and that art worked in parallel with another field of science. My co-worker for the two years was an expert in landscape research. Cultural mapping was at the core of the project and was used to give a voice to the inhabitants and communities along the course of the Kokemäenjoki river. The objective of the project was to drill into the inhabitants' daily experience of the river landscape, and art was used to bring forth combinations of ways of working that we call participatory landscape conservation. The definition of conservation in this project is based on the daily experiences and values of those inhabitants.

During the process the focus of my research pivoted from the challenges of participatory art towards co-operation between artists, towards community.

I examine art and working as an artist from the point of view of my own experiences within a phenomenological frame of reference. As material I use works, exhibitions, diary entries and interviews with artists that have been produced within art project processes, and I thus draw

parallels with art philosophies. The sense of responsibility toward others, by which the philosopher Emmanuel Levinas is known, emerged as the most important philosophical point of view.

I further expand on the core of the art produced during the project and its fundamental meaning in the art project descriptions of the study. I define the meanings of the words “disturbance”, “experience”, “dialog”, “community” and “other”. I ponder the artist’s kinship from conversations with five artists.

The artistic parts of the study comprise two exhibitions that I have curated, selected pieces of art works, and the art processes carried out in the projects.

The exhibition entitled *Maailmassa (In the World)* was on display in the Gylich gallery at Vuojoki Mansion and park in Eurajoki from 7.6. to 17.8.2018. The exhibition highlighted the artists’ conceptions of landscape and concern for nature. The *Joki (The River)* exhibition at Pori Art Museum was shown from 7.6. to 11.8.2019. The works of the five artists in the exhibition pondered on the Kokemäenjoki river landscape, its landscape-values, and the identities and sense of community attached to the river.

Thanks to art and the work of artists, an extensive cooperation network has been created; art has allowed us to reach communities and to enhance a sense of togetherness. In conclusion I encourage other hybrid projects to trust in artists and art’s capacity to delve deeper into the processes. Research increases the significance of artists’ work as a part of co-operation projects.

Vastuuprofessori ja ohjaaja:
Helena Sederholm,
FT, professori, Aalto-yliopisto

Esitarkastajat:
Sari Karttunen,
dosentti, YTT, TaL, yliopistotutkija, Taideyliopisto ja erikoistutkija, Cupore
Jouko Pullinen,
TaT, kuvataiteen yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto, taidegraafikko

Vastaväittäjä:
Jouko Pullinen,
TaT, kuvataiteen yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto, taidegraafikko

Aalto-yliopiston julkaisusarja
DOCTORAL THESES 204/2022

Aalto-yliopisto
Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu
Taiteen ja median laitos

Aalto ARTS Books, Espoo
aaltoartsbooks.fi

© Marjo Heino
Graafinen suunnittelu: Päivi Kekäläinen
Kannen kuva: Ympäristöperformanssi, 2019. Kuva Marjo Heino

Materiaalit: Munken Polar 120 g/m² ja 400 g/m²

ISBN 978-952-64-1092-0
ISBN 978-952-64-1093-7 pdf)
ISSN 1799-4934
ISSN 1799-4942(electronic)

PunaMusta Oy
Joensuu
2023

Sisällysluettelo

Tiivistelmä • 4

Abstract • 6

Johdanto • 15

Taustaa • 21

Yhteisötaiteesta ja osallistavasta taiteesta • 21

Esimerkkejä yhteisöllisistä, maisemallisista teoksista • 25

Joki taiteen tilana ja paikkana • 26

Maisema ja maisemansuojelu • 31

Kulttuurikartoitus • 33

Kokkeli - Kokemäenjokilaakson maaseudun kulttuuriympäristön yhteisöllinen suojelu ja taiteellinen kehittäminen • 36

Taiteilijan ja tutkijan yhteistyö • 38

Maisemallisesti arvokkaat alueet ja hankkeen yhteisöt • 39

Tutkimuksen paikantuminen • 43

Tutkimusstrategia • 43

Tutkimusongelmat, aineisto, taidefilosofiaa ja -teoriaa • 45

Tutkimuskysymykset • 49

Tutkimuksen fokus • 50

Hankkeesta tutkimukseen päätyneet taideprojektit ja esiinnouseet oleelliset käsitteet • 51

Tutkimusprosessin kuvaus • 52

Tutkimusetiikasta • 54

Taiteilijana työskenteleminen • 57

Taiteesta ja taiteilijasta, tunnistamisesta • 57

Taide on • 59

Sananen yksinäisyydestä, kontrastiksi • 63

Taiteellinen tutkimus • 67

Teos taiteellisessa tutkimuksessa • 68

Kaksi näyttelyä • 72

Kirjoittamisesta • 72

Kesäpesä ja häiriö • 77

Maailmassa • 91

Maailmasuhteista • 95

Luontohuoli • 96

Toivo • 101

Yyteri ja styroksi • 115

Yhteisyydestä • 123

Ratas • 129

Yhteisö • 129

Yhteisön kanssa työskentely • 131

Yksilö yhteisössä • 135

Kulttuurikartoitus Keikyässä • 137

Tutkimuspohdintaa • 139

Kuuntelukävelyt • 141

Hiljaa yhdessä • 144

Kuuntelukävely toukokuussa 2019 • 146

Yksilön ja yhteisön kokemus • 154

Miten kuratoida joki? • 159

Kuraattorin rooli • 162

Näyttelytilasta ja taiteilijavalinnoista • 164

Jälkeenpäin ajateltuna • 169

Joki-identiteetti • 171

Ympäristöperformanssi • 183

Dialogi toisen kanssa • 186

Haastattelupoimintoja • 199

Työparin ajatuksia • 203

Palmikointia • 205

Häiriö, yhteisö, kokemus, dialogi ja Toinen • 207

Yhteisyys • 212

Maaseututaiteilija • 215

Kulttuurikartoitus ja taide • 216

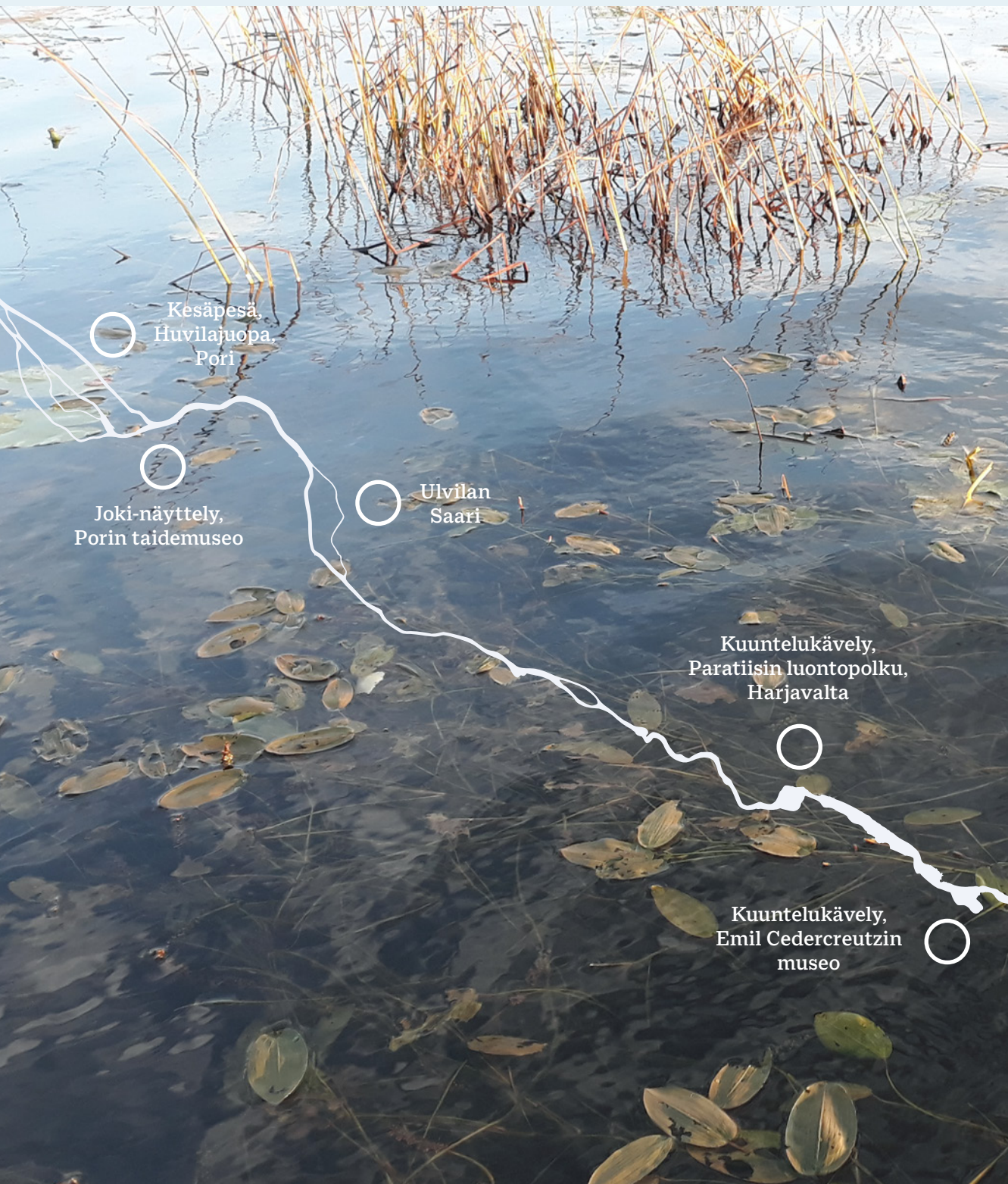
Taiteen mahdollisuuksista • 220

Lähteet • 224

Liitteet • 236

Kuvaluettelo • 246

Kiitokset • 248

Kesäpesä,
Huvilajuoja,
Pori

Joki-näyttely,
Porin taidemuseo

Ulvilan
Saari

Kuuntelukävely,
Paratiisin luontopolku,
Harjavalta

Kuuntelukävely,
Emil Cedercreutzin
museo

Ratas,
Äetsän Keikyä

Kotivirta,
Kokemäki

Johdanto

Tämä on taiteellinen väitöstutkimukseni Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulun taiteen ja median laitokselle. Olen toiminut kuvataiteilijana yli kolmekymmentä vuotta, valmistuin Kuvataideakatemiasta 1991. Maalaus on ollut taiteilijuuteni ytimessä, mutta taiteellinen työskentely on vienyt vuosien kuluessa ajatuksiani ylipäättään visuaalisen ympäristön pohdintaan, tilan ja valon kysymyksiin. Olen taiteilijatyöni rinnalla saanut tehdä mieluisia työtehtäviä taiteeseen läheisesti liittyvissä instituutioissa. Olen toiminut läänintaiteilijana usean vuoden ajan, kuvataiteen didaktikkona, taidekoordinaattorina sekä taideasiantuntijana useissa erilaisissa julkisen taiteen hankkeissa. Kun vuonna 2017 avautui mahdollisuus työskennellä Turun yliopiston maisemantutkimuksen kaksivuotisessa Kokemäenjokilaakso-hankkeessa taiteilija-tutkijana, suostuin epäröimättä. Hyppäsin kuitenkin samalla kuvataiteilijana yhteisötaiteilijaksi, josta minulla ei varsinaisesti ollut aiempaa kokemusta. Tämä tutkimukseni onkin kuvausta ja pohdintaa oman taiteilijatyön merkityksistä kuvataiteilija-ammatin laajentuessa ja hybridisoituessa yhteiskunnan muutosten myötä.

Pohdin tutkimuksessani sitä, millaista taide, taiteilijana työskenteleminen ja taiteilijoiden työskentelyn yhteisyys on erilaisissa osallistavissa taideprojekteissa. Hankkeen puitteissa toteutettu taide on tutkimukseni lähtökohta ja motiivi, mutta myös konteksti ja päämäärä. Tarkastelen omaa kokemustani hankkeen erilaisissa taideprojekteissa fenomenologisessa ja hermeneuttisessa viitekehyksessä. Aineistona käytän taideprojektien dokumentteja, päiväkirjamerkintöjä ja teoksia. Laajennan tutkimuskysymyksiä koskemaan myös muiden taiteilijoiden kokemusta sekä taiteilijayhteistyön mahdollisuuksia.

Tutkimuksen projektikuvauksissa pyrin avaamaan hankkeessa toteutetun taiteen ydintä, sen keskeistä olemusta. Pyrin kuvaamaan taideprojekteja avoimesti ja pohtivalla otteella. Fenomenologinen

tutkimus korostaa tutkijan omaa kokemusta tutkimuskohteesta, aistihavaintoja ja niihin perustuvan ymmärryksen muodostumisen tarkkailua (Fenomenologinen tutkimus 2015). Taiteilijoiden yhteisyyttä pohdin vuoropuhelussa muiden mukaan kutsuttujen ja hankkeessa toimineiden taiteilijoiden kanssa sekä rinnastan pohdintaa työparini tutkija Vuokko Kemppe-Vienolan kanssa tehtyyn yhteistyöhön.

Tutkimuksen kehyksenä on Turun yliopiston maisemantutkimuksen oppiaineen hallinnoima ja Koneen säätiön rahoittama Kokkeli eli Kokemäenjokilaakson maaseudun kulttuuriympäristön yhteisöllisen suojelun ja taiteellisen kehittämisen -hanke 2017–2019 (tästäedes lyhyesti Kokkeli, Kokemäenjokihanke tai ainoastaan hanke) (Porin yliopistokeskus 2017). Tutkimushankkeeksi Kokkeli-hanke muodostui tämän taiteellisen tutkimukseni myötä.

Hankkeen ytimenä oli maisemantutkimuksen oppialan osalta Kokemäenjokilaakson asukkaiden ja yhteisöjen kuuleminen kulttuurikartoituksen avulla. Suunnittelun lähtökohtana oli sisällyttää taide mukaan kulttuurikartoituksen pariin. Taide haluttiin mukaan, koska sen ajateltiin olevan keino tavoittaa asukkaat ja koska osallistava taide voi vahvistaa yhteisön omaa kokemusta ympäristöstään ja saada sen toimimaan, etsimään tietoa ja kiinnostumaan oman elinympäristön suojelusta (Kemppe-Vienola 2017a). Parhaimmillaan taide voi vahvistaa ja voimaannuttaa yhteisöä (Sederholm 2007; Hiltunen 2007; Kantonen 2010; Roponen-Lunnas 2013; Matarasso 2019).

Kokemäenjoki-hanketta johti Turun yliopiston maisemantutkimuksen professori Maunu Häyrynen, Vuokko Kemppe-Vienola vastasi kulttuurikartoituksen karttakyselytutkimuksesta, jota hän kuvaa Joen taju -kirjassa näin: ”Omana roolinani oli pyrkiä ymmärtämään asukkaiden ja toimijoiden suhdetta Kokemäenjoen muovaamaan ja ylläpitämään satakuntalais-pirkanmaalaiseen maisemaan. Kokkeli-hankkeessa tarkastelin valittujen yhteisöjen arvoja ja tapoja suhteessa kulttuuriympäristöön, maisemaan sekä elettyyn kulttuuriseen ympäristöön” (Kemppe-Vienola 2018, 73).

Ryhmän kolmantena jäsenenä toimin minä. Oma roolini taiteilija-tutkijana ja maaseututaiteilijana oli koordinoida hankkeen taideosuudet. Tutkimusprosessin aikana taiteilijuuteni haki muotoaan erilaisissa taideprojekteissa niin osallistavan taiteen tekijänä kuin näyttelyiden kuraattorina ja omia teoksia tekevänä taiteilijana.

Tutkimuksen taiteellinen osa muodostuu kahdesta kuratoimastani yhteisnäyttelystä, teoksista sekä hankkeessa toteutuneista taideprosesseista.

Maailmassa-näyttely oli esillä Vuojoen kartanon Galleria Gylichissä ja puistoalueella 7.6.–17.8.2018. Näyttely oli laaja, valtakunnallinen nykytaidenäyttely, jonka pääosassa olivat 15 kuvataiteilijan visuaaliset puheenvuorot maisemasta, ympäristöstä ja luontohuolesta. *Joki*-näyttely Porin taidemuseossa oli esillä 7.6.–11.8.2019. Näyttelyssä viisi taiteilijaa pohti teoksissaan Kokemäenjokilaakson maisemaa, sen maisema-arvoja, jokeen kiinnittyviä identiteettejä ja yhteisöllisyyttä (Porin taidemuseo 2019).

Joki-näyttelyyn liittyen hanke, Maisemantutkimuksen oppiaine ja Porin taidemuseo julkaisivat yhdessä *Joen taju* -kirjan, se koostuu Kokemäenjokilaaksoa eri tavalla lähestyvistä artikkeleista. Professori Maunu Häyrysellä oli toimittamisessa tärkeä rooli, kirjan artikkelit painottuivat maantieteeseen, maisema-arkkitehtuuriin ja maisemantutkimukseen, mikä taustoittaa näyttelyn visuaalisia lähestymistapoja erinomaisesti. Taiteen osalta Aalto-yliopiston yliopistonlehtori Riikka Haapalainen kirjoitti artikkelissaan *Minä osallistun, sinä osallistut, me osallistumme – mutta mihin?* osallistavan taiteen prosesseista ja yhteisöistä. Taiteilija-muotoilija Päivi Raivio pohti artikkelissaan *Kohtaamisista paikan kokemiseen* suhdetta omaan ympäristöömme.

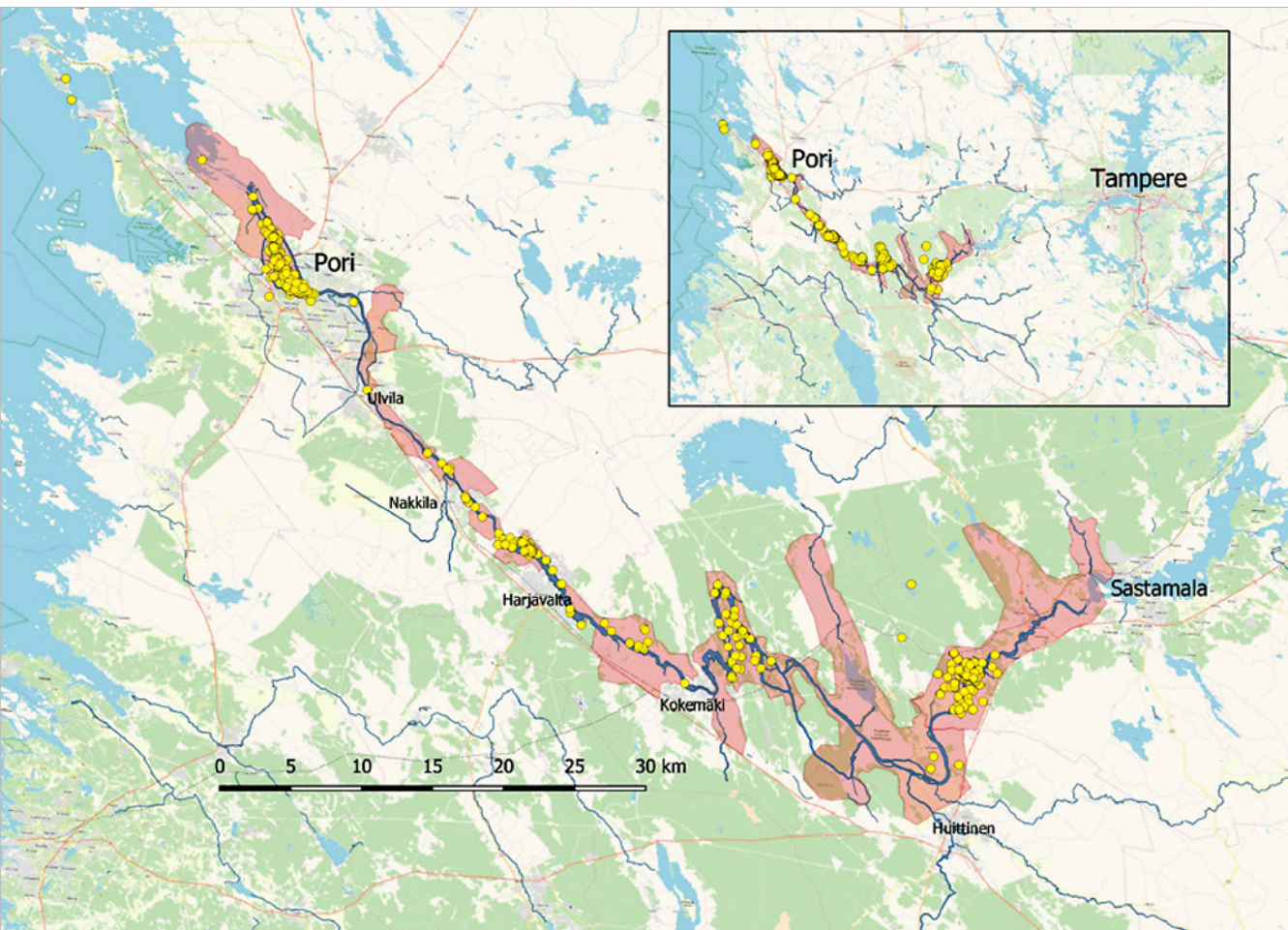
Kokemäenjoki-hankkeessa syntyi kahden vuoden aikana kaiken kaikkiaan 20 erilaista taideprojektia, joista valitsin tähän tutkimukseeni seitsemän eri tavoin taiteilijuuttani haastavaa projektia. Kutsuin hankkeeseen mukaan yhteisöjen lisäksi useita kuvataiteilijoita, valokuvataiteilijoita sekä sana- että performanssitaiteilijan. Taideprojektien kesto vaihteli parista tunnista viikkoihin ja kuukausiin, pisimmillään yksi projekti kesti lähes puolitoista vuotta.

Eriyistä hankkeessa oli paitsi sen sijoittuminen jokimaisemaan myös se, että taide toimi parina toiselle tieteenalalle, maisemantutkimuksen kulttuurikartoitukselle. Hankkeen tarkoituksena oli kehittää keinoja, joilla asukkaat saadaan mielekkäällä tavalla paremmin osallisiksi kulttuuriympäristöjen suojelua, osana toimintaympäristöiden yhteiskehittämistä ja -suunnittelua (Kemppi-Vienola 2017a). Hankkeen taiteilija-tutkijaroolissa voi nähdä taiteilijuuden muutosta, moniammatillista yhteistyötä ja hybridisoitumista (Haapala 1999, 4; Karttunen 2017, 2018).

Tutkimus alkaa yhteisötaiteen määrittelyllä, paikka ja tila -käsitteiden pohdinnalla, maisemansuojelun tarkentamisella ja hankkeen esittelyllä. Käyn myös läpi tutkimuksen teoreettisen kehityksen. Sen jälkeen esittelen valitut taideprojektit yksi kerrallaan kronologisessa järjestyksessä. Jokaisessa taideosiossa keskityn tiettyyn omassa kokemisessani esiin nousseeseen haasteeseen. Pohdintaa rajaavat taideprojektien tapahtumiset, teemat ja kestot: tapahtuma-ajat ja -paikat.

Tekstilukujen yhteydessä esittelen tutkimuksen visuaalista aineistoa: taideprojektit, näyttelyt ja niissä esillä olleet teokset dokumentein ja teoskuvin. Uusia teoksia syntyi hankkeen aikana useita.

Lopuksi kerään tutkimuksen langat yhteen. Taiteen ja taiteilijatyön ansiota oli laajan yhteistyöverkoston rakentuminen, taiteen myötä myös tavoitettiin yhteisöjä, syvennettiin keskustelua ja vahvistettiin yhteisöllisyyttä. Johtopäätöksenä kannustan muita hybridihankkeita luottamaan taiteilijoiden ja taiteen kykyyn ratkaista eteen tulevia haasteita. Taide oli hankkeessa sekä autonomisena ja itseisarvoisena toimijana, mutta myös parina toiselle tieteenalalle. Läpi koko hankkeen pidin tärkeänä arvona taiteen vapautta ja koska kriittisyys on olennainen osa taiteen vapautta, siihen kuuluvat kyseenalaistamisen ja haastamisen mahdollisuudet (Hautamäki 2015; Rautiainen 2007, 123). Taiteen vaikuttavuus muodostuu henkilökohtaisen kokemuksen kautta, mutta taiteen välinearvo syntyy lähtökohtaisesti itseisarvon sivutuotteena (Villacís 2017; Norppa 2014). Tutkimus merkityksellistää taiteilijoiden työtä osana yhteistyöhankkeita.

Hankealue; Kokemäenjokilaakso. Esimerkki Kemppe-Vienolan kulttuurikartoituksen paikkatietokyselyiden merkinnöistä (keltaiset pisteet).

Taustaa

Yhteisötaiteesta ja osallistavasta taiteesta

Yhteisötaiteen yksinkertainen määritelmä on, että se mahdollistaa yhteisön osallistumisen ja että taiteilijan on mahdotonta tehdä teoksia yksin. Yhteisötaide on yhteisön kanssa, yhteisön ehdoilla tai yhteisölle tehtävää taidetta ja taidetta tehdään ammattitaiteilijan ja yhteisön välillä dialogissa (Haapala 1999, 100; Kantonen 2005, 49; Sederholm 2000, 113). Yhteisötaiteessa pyritään eettisesti kestävään prosessiin ja prosessia pidetään yhtä tärkeänä kuin lopputulosta (Kantonen 2005, 33; Kantonen & Karttunen 2021). Yhteisötaide on hyvin laaja käsite ja se on muuttunut 1990-luvun alkuaikojen radikaalista tavalliseksi.

Yhteisötaide sai alkunsa 1960–1970-luvuilta, jolloin taiteilijat etsivät uudenlaisia tapoja osallistua ympäröivään yhteiskuntaan. Ihmisten arki ja sosiaaliset ongelmat nousivat taiteen aiheiksi. Tausta-ajatukseksi oli, että taide on ihmisoikeus ja taide olisi tie demokraattisempaan yhteiskuntaan (Matarasso 2019, 19–20, 46–48). Yhteisötaiteen asenteena on ajatus, että jokainen osaa ja voi tehdä taidetta. Arvopohja perustuu taiteen saavutettavuuteen (Jussilainen 2019). Tarkoitus on myös, että yhteisötaide hyödyttää kaikkia osapuolia. Sitoutuminen on yksi yhteisötaiteen avainkäsitteistä (Kantonen 2007a, 37).

Yhdysvaltalainen taiteilija Suzanne Lacy loi käsitteen new genre public art (uusi julkinen taide) 1991. Yhteisötaiteen aineettomat, yhteisö- ja prosessimuotoiset teokset luotiin yhdessä ihmisten kanssa julkisessa tilassa, instituutioiden: museoiden ja gallerioiden sekä taiteen konventionaalisten rakenteiden ulkopuolella, julkisissa tai puolijulkisissa tiloissa: kaduilla, sairaaloissa, uimarannoilla tai ostoskeskuksissa (Kantonen 2007a, 37). Yhteisötaide on käänös englanninkielisestä sanasta community art.

Yhteistöiteen rinnalla on käytössä myös muita termejä kuten osallistava ja osallistuva taide, taiteellinen kollaboraatio, jaettu tekijyys, kollektiivinen tekijyys, yhteistekijyys ja kollaboratiivinen taide (Kuu-sela 2020, 20).

Viime aikoina osallistava taide -termin käyttö on kasvanut, katsojia kutsutaan mukaan osallistumaan. Taideprojektien tavoitteena on usein rohkaista ja tukea kokijan henkilökohtaista kokemusta taiteesta. Tatum ja soten työkirjassa osallistavuus ymmärretään yhdessä tekemisenä, osallistumisena taideteoksen luomiseen (Heikkilä 2015). Osallistavassa taiteessa keskeistä on usein persoonallinen kokeminen kuin yhteisöä koskettavat teemat. Osallistavan taiteen ja yhteistöiteen historiallinen ero pohjaa 1970-luvun Iso-Britanniaan ja osallistavan taiteen liukumiseen kohti pikemminkin yksilöllisyyden kuin yhteisön kysymyksiä (Matarasso 2013, 216). Yhteistöiteen pyrkimyksenä on usein sosiaalinen muutos.

Relaatioestetiikka osuu tapahtumallisena taiteena osallistavan taiteen kulmaan. Teosesineiden sijaan se tarkastelee sosiaalisia suhteita ja tilanteita ja luo katsojille uudenlaisia kohtaamisia (Tieteen termipankki 2015). Taiteilija voidaan nähdä ”katalysaattorina” sen sijaan, että hän olisi keskipisteenä (Bourriaud 2002).

Osallistuin 13.2.2018 ArtsEqualin järjestämään seminaaripäivään Sibelius Akatemiassa, jossa taiteilija François Matarasso piti luennon aiheesta: *A Restless Art: 50 years of British community art in theory and practice*. Matarasson esityksen mukaan yhteistöiteessä on tärkeää ammattitaiteilijan ja osallistujien välinen yhteistyö yhdessä luotua etukäteen ennakoimatonta päämäärää kohti: ”..is the creation of art as a human right, by professional and non-professional artist, cooperating as equals for purposes and to standards that they set together, and whose processes, products and outcomes cannot be known in advance.” (Matarasso 2018).

Luennollaan Matarasso esitti kaksi esimerkkiä, jotka rajaavat yhteistöiteen etiikkaa. Toinen on osallistujien käyttäminen materiaalina teoksissa, joissa vapaaehtoiset otetaan mukaan ilman, että heidän omalla tahdolla tai näkemyksellä on merkitystä. Toinen esimerkki on osallisuudesta, jolloin osallistujat ovat vain esittämässä teosta, eivätkä todella rakentamassa uutta maailmaa tai uutta suhdetta maailmaan.

Yhteisötaiteen ymmärtää parhaiten tarkoituksesta, ei sen muodosta tai käytetyistä keinoista. Matarasson mukaan nämä kolme tavoitetta täyttyvät, kun kyse on yhteisötaiteesta:

- Kulttuurinen saavutettavuus
- Sosiaalinen muutos
- Kulttuurinen demokratia

Kulttuurinen saavutettavuus liittyy muun muassa siihen, että huomioidaan erilaiset kulttuuritaustat ja alakulttuurit. Saavutettavuuden osa-alueisiin vaikutetaan asenteiden ja päätöksenteon avulla. Kulttuurista saavutettavuutta on esimerkiksi eri kielten käyttäminen tiedotuksessa. Tärkeää on osallistujien huomioiminen, mahdollisuudet osallistua eri aistien avulla sekä tiedollinen saavutettavuus: taustatiedon tarjoaminen ja ymmärtämisen helpottaminen.

Sosiaalinen muutos luo yksilölle vaikuttamisen mahdollisuuksia. Yhteisötaiteen tärkeimpiä tavoitteita ovat äänen antaminen unohdetuille. Projektien myötä voidaan tuoda näkyville syrjään tai huomiotta jääviä asiantiloja ja ryhmiä. Esimerkiksi Keravan taidemu-
seossa Sinkassa 2014 oli esillä näyttely *Vieraalla maalla*. Kuvataiteilija Kalle Hamm työskenteli erikielisten keravalaisien kanssa etsintäkuuluttaen paikallisille merkityksellisiä paikkoja. Syntyi yhteisötaideteos *Kuuleeko Kerava?* Kokemäenjoki-hankkeen ero yhteisötaiteen perinteeseen oli se, etteivät mukana olleet yhteisöt olleet samalla tavalla äänettämiä tai (vallasta) osattomia.

Yhteisötaide on vuorovaikutuksellista ja keskustelevaa. Yhteisötaiteen prosessissa syntyvillä teoksilla on yleensä rajattu yleisö, usein osallistujat itse ovat katsojia ja tapahtumisen yleisö, prosessille tai teoksille ei edes välttämättä tavoitella muuta yleisöä.

Yhteisötaiteessa oleellista on ymmärrystä lisäävä vuorovaikutus ryhmän kesken. Aidon yhteisötaiteen tunnistaa siitä, että teokset syntyvät taiteilijan ja yhteisön tasa-arvoisessa vuorovaikutussuhteessa, ennakkoon ei ole mahdollista tietää minkälaiseen lopputulokseen päädytään, jos varsinaista lopputulosta edes tavoitellaan. Yhteisötaiteellinen toiminta voi olla aineetonta, se voi olla prosessi, keskustelu tai yhdessäoloa, jossa tuotetaan uutta tietoa, ja jossa osallistujien näkemykset muovautuvat ja muuttuvat yhteistoi-
minnan ja keskustelun kautta (Sederholm 2007, 38). Kuvataiteilija,

yhteisötaiteilija Lea Kantonen erottaa yhteisötaiteesta neljä vaihetta: suunnittelu, prosessi, esitys ja vaikutukset (Kantonen 2007, 37).

”Yhteisötaiteeseen kuuluu prosessin ja esityksen lisäksi myös prosessin vaikutus osallistujiin, heidän edustamiinsa yhteisöihin ja laajempaan yleisöön. Vaikkakin vaikutukset ovat vaikeasti tutkittavia ja sanallistettavia.” (Kantonen 2007a, 63)

Prosessin tavoitteet määritellään yhdessä taiteilijan ja yhteisön välillä tasa-arvon ja kulttuurisen demokratian pohjalta ja vältetään määrittelemästä lopputulosta etukäteen. Dialoginen estetiikka vaatii moniäänisyyttä ja sosiaalisten tilanteiden avoimuutta. (Hirvi-Ijäs 2022, 104.)

Yhteisötaiteellinen prosessi voi vahvistaa yhteisön omaa kokemusta paikasta ja saada sen toimimaan: pohtimaan, etsimään tietoa, vaikakapa kiinnostumaan oman elinympäristön suojelusta ja arvottamisesta. Tämä oli myös hankkeen tavoitteena.

Yhteisötaide käsitteenä on laaja, mutta yleiseen tietoisuuteen levinnyt. Yhteisötaiteilija Lea Kantonen pohtii: ”Yhteisötaide viittaa monenlaiseen taiteeseen, jonka materiaalina, välineenä tai toimintakenttänä ovat ihmisten väliset suhteet”. Samalla Kantonen kysyy ”mitä tarkoitamme yhteisöllä ja millaista yhteisöllisyyttä haluamme edistää” (Kantonen 2010, 75). Myös Miwon Kwon kyseenalaistaa ja pakottaa miettimään kuka yhteisöllistä työskentelyä eniten tarvitsee: yhteisön jäsenet, taiteilija vai taidelaitos ja kehottaa tarkastelemaan yhteisötaiteen valtarakenteita (Kwon 2002, 100–125). Brittiläinen taidehistorioitsija Claire Bishop huomauttaa, ettei taiteen ole tarkoitus rakentaa miellyttäviä tiloja tai sovinnollista yhteisöllisyyttä, vaan tuoda esiin yhteiskunnassa piilevää eriarvoisuutta (Bishop 2004, 67).

Taiteen tohtori, kuvataiteilija Johanna Lecklin huomasi tutkimuksessaan *Esitettyä aitoutta. Osallistavasta taiteesta ja sen etiikasta*, että osanottajien yksi motivaatio osallistua yhteisötaiteen tekemiseen on toive kuulua johonkin yhteisöön. Eettiset kysymykset eivät pelkäänsään ole riittävä kimmoke osallistua (Lecklin 2018, 126).

Yhteisötaide muuttuu, kun yhteiskunta tai taiteen menetelmät muuttuvat. Taidemaailman tapahtumat, taiteen kentän sisäinen keskustelu ja syntyneet teokset osaltaan vaikuttavat osallistavan ja yhteisötaiteen kehittymiseen ja määritelmien laajenemisiin.

Filosofian tohtori Riikka Haapalainen toteaa väitöstutkimuksessaan, että ”taidemaailma ei ole enää yksi kokonaisuus, vaan se koostuu erilaisista neuvotteluista ja kamppailuista – rinnakkaisilmioista ja että taidelaitokset menettävät perinteistä auktoriteettiaan ja symbolista valtaansa. Taiteen absoluuttiset ja pysyviksi koetut totuudet ovat muuntuneet argumentaation ja neuvottelujen, kohtaamisten ja kamppailujen kysymyksiksi”. (Haapalainen 2018, 191.)

Esimerkkejä yhteisöllisistä, maisemallisista teoksista

Yhtenä osallistavan ympäristötaiteen edelläkävijänä voidaan pitää saksalaista Joseph Beuysia ja hänen käsitettä yhteiskunnallinen kuvanveisto. Kasselin Documenta 7 -näyttelyn yhteydessä vuonna 1982 Beuys toteutti *7000 tammea* -teoksen, jonka istuttamiseen osallistui satoja vapaaehtoisia.

Länsi-suomalaiseen maisemaan Raumalla on kansainvälinen taiteilijavierasohjelma Raumars toteuttanut lukuisia ympäristöön sijoittuvia taidetekoja. Yksi esimerkki on Maritta Nurmen 2017 *Kalanmaha*-teokset Rauman Kirkkosillan pielessä ja Kylmäpihlajan majakkasaarella. Kuka tahansa sai osallistua teokseen täyttämällä kalanmuotoisen raamin vedestä löytämillään roskilla tai jätteillä.

Samoin Raumalla Sepän talolla toteutettiin TUNNE+TILA -puutarha 2014. Puutarha keräsi ihmisiä yhteen, puutarhassa oli kenellä tahansa mahdollisuus järjestää oma tapahtuma. Maaseudun Sivistysliiton ympäristösivistyksen teema *Paikan tuntu – paikan identiteetti* tutki vuosina 2014–2016 paikallisten ympäristöjen merkitystä ihmiselle ja taiteilija muotoilija Päivi Raivio etsi merkityksellistä käyttöä unohduksiin jääneille välitiloille, joutomaille ja epäpaikoille.

Yksi esimerkki maisemallisista yhteisöteoksista on Art li Biennaali, joka tuottaa ekologisesti kestäviä teoksia lin kulttuuriperintöalueille sekä lin taidepuistossa vaihtelevin teemoin. Biennaalin järjestää Taidekeskus KulttuuriKauppila ja teokset valmistetaan yhteistyössä taiteilijoiden ja iiläisten voimin.

Taidetta ja tiedettä toiminnassaan yhdistävien Ulla Taipaleen ja Christina Stadlbauerin yhteinen, monivuotinen hanke *Melliferopolis* (melliferopolis.net) tuo esiin maailman tilaa ja huolta elinympäristön

muutoksista. Mehiläisyhdyskunnat ovat tärkeä linkki ruokatuotannon prosesseissa. Se, mitä tapahtuu mehiläisille, on kytköksissä ihmisiin. Melliferopolis on ajankohtainen esimerkki taiteen mahdollistamasta ihmisen ja muiden eliölajien kanssakäymisestä. Kaupunkiympäristöön tuotuja Melliferopolis-projektin teoksia, arkkitehtonisesti uudentlaisia mehiläispesä, mehiläisten äänten kuuntelemista ja kukkiva ”kiitorata” mehiläisten nautittavaksi, on ollut esillä eri puolilla pääkaupunkiseutua, muun muassa Aalto-yliopiston kampuksella Espoon Otaniemessä ja Kaisaniemen kasvitieteellisessä puutarhassa Helsingissä, missä ihmiset saattoivat istuskella mehiläispesien päällä.

Kuvataiteilijat Kalle Hamm ja Dzamil Kamanger ovat kasvattaneet emigranttipuutarhoja muun muassa Saaren kartanon puistoalueella Mynämäellä. Teos peräänkuuluttaa empatiaa ja solidaarisuutta – myös lajien välillä. Kamanger kertoo myös, että hän muodostaa omien huonekasviensa kanssa yhteisön (Hamm & Kamanger 2019).

Matarasso kritisoi yhteisötaiteen soveltamista vaikkapa seinämaalauksen osalta. Miten yhteisöllisyys toteutuu maalauksissa, joissa taiteilija on se ainoa joka maalaa seinäpintaa. Miten moniääninen teos maalaus voi olla, ja onko osallistujien rooli riittävä, jos he tuottavat ainoastaan maalauksen aiheita? Samoja kysymyksiä pohdin Huvilajuovan seinämaalauksen yhteydessä, josta kerron myöhemmin Kesäpesä-luvussa (s. 77).

Joki taiteen tilana ja paikkana

Paikkasidonnainen taide tarkoittaa tiettyyn tilaan tai paikkaan tehtyä taidetta, jossa korostuu paikan luonne, sen materiaalisuus, historia, nykypäivä, visuaalinen, ekologinen, psykologinen tai sosiologinen olemus (Sederholm 2000, 96). Kokemäenjoki-hankkeen kaikkien teosten lähtökohta oli jokin tietty paikka Kokemäenjoen varrella ja siellä toimiva yhteisö, teokset ankkuroituivat paikan henkeen. Kartoitustyö ja taide kumpusivat paikan merkityksistä, muistoista ja uusista tavoista käsitellä paikan kysymyksiä.

Käytössä on myös muita samankaltaisia käsitteitä, hieman erilaisin painoituksin: paikkakohtainen, paikkalähtöinen, paikkakeskeinen ja paikkatietoinen. Paikkalähtöinen teos on suunniteltu tiettyyn paikkaan, jolloin paikka on toiminut suunnittelun lähtökohdaksi, mutta teosta ei tulkita ainoastaan juuri siinä kontekstissa.

Paikkasidonnaisessa taiteessa paikan merkitys korostuu teosta nimitävänä tekijänä.

Taiteen tohtori Mirja Hiltusen mukaan olemme sidoksissa paikkaan fyysisenä, elettyinä ja koettuna. ”Paikkaa fyysisenä ja sosiaalisesti rakentuvana tilana voidaan pitää inhimillisen olemisen perustana, keskeisenä ihmisen identiteettiin, ympäristösuhteeseen ja hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä” (Hiltunen 2016, 201).

Kuvataiteilija Minna Heikinaho pohtii artikkelissaan *Taide on taiteilijan työtä* taiteilijan asettavan oman ehtonsa sille, miten paikkasidonnainen teos tulee kokea: ”Teosidea saattaa lähteä paikkaan liittyvistä ongelmista tai tarpeesta nostaa niitä esiin. Teoksen toteutus voi pikemminkin olla toiminnallinen prosessi tai paikan manifesti kuin kappalemäinen fyysinen teos. Sen arkistointi voi osoittautua haasteelliseksi tai olla jopa mahdotonta” (Heikinaho 2017).

Muistiin merkittyä:

Aivan alusta alkaen Kokemäenjoen koko huumasi. Sen kokeminen tapahtui osissa, kerrallaan näkyvissä oli vain kaistale, jatkuvasti liikkeessä oleva pinta. Taajamat rytmittivät reittiä, joen rinnalla autolla ajaessa tai meloessa. Joen eri paikat hahmottuivat kokonaisuudeksi ajan kuluessa. Oli näkymä tuolta tuonne, tiesin, että idästä tullessaan joki oli jo kiertänyt soisen alueen läpi tai tuon kaarteensa takaa alkaa koskipaikka. Olin melonut osan reitistä kuumina kesäpäivinä, mutta pääsin joelle myös syysviileän laskeuduttua, kun joki tuoksui mädäntyville kaisloille ja vesiheinille.

Istuin matalassa kanootissa kuin veden pinnan päällä, melan kauhoessa veden syvyyttä. Veden kuljettaessa, maisema ympärilläni liikkui, ei pysähtynyt, vaan muuttui jatkuvasti kuin hidastetussa videokuvassa. Historia oli läsnä rakennettuina töyräinä, rautatiesiltoina, unohdettuina lossipaikkoina. Rannat nousivat ja sen muodot vaihtelivat, tunnelma vaihtui metsän varjoista avariin peltomaisemiin. Vedenalainen joenpohja liikkui veden pintaa, kivikot pyörähtivät esiin kumpuina, jossain vesi näytti porisevan keitinveden tavoin.

Ranskalainen filosofi Maurice Merleau-Ponty pohti, että ihminen kokee tilan koko ruumillaan ja kaikilla aisteillaan (Merleau-Ponty 2006). Tila ja ympäristö mahdollistavat ihmisenä olemisen, havaintojen teon, liikkeen ja aistimisen (Syrjämaa ja Tunturi 2002,

16–17). Arkkitehti, professori Juhani Pallasmaa kirjoittaa, että tilan poetiikkaa ymmärtämällä tai vaistoamalla voimme kokea oman olemassaolomme voimakkaammin ja löytää syvempiä merkityksiä (Pallasmaa 2003, 493).

Joki ei ole yksi paikka, se on muuttuva, virtaava ja liikkuva tila. Englantilaisen maantieteilijän Doreen Massey'n mukaan paikka muodostuu, kun ihmiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Paikka ei ole fyysinen, pysyvä tai visuaalinen, vaan se on avoin, tilapäinen ja kiistanalainen. Jokaisen on itse elettävä ja tunnettava se. Massey'n mukaan paikka on hetki sosiaalisten suhteiden ja ymmärrysten verkostoissa, ajassa muuttuva prosessi (Massey 2008, 29).

Professori Mireya Folch-Serran mukaan maisema on hetken ja paikan dialogia. Maisemasta tulee näkyvä, mutta myös tarinallisesti ajassa näkyvä dialogin kautta (Folch-Serra 1990, 255).

Sosiologi Marc Augé jakaa paikat yhteisöllisiin paikkoihin ja epäpaikkoihin, joita ovat puolijulkiset siirtymätilat kuten lentokentät, moottoritiet, ostoskeskukset ja muut paikasta toiseen siirtymiseen perustuvat tilat. Ne tuottavat eräänlaista yhteistä yksinäisyyttä yhteisöllisyyden sijaan. (Augé 1995, 78, 101–103.) Vaikka joki ikaikaisuudessaan eroaa rakennetuista epäpaikoista, on se yhteiskunnassamme jollain lailla unohdettu, ja vaikka joki ennen on toiminut valtaväylänä ja vaikka se yhä mahdollistaa paikasta toiseen liikkumisen, se on siivutettu kattavalla tieverkostolla ja siten se voi olla myös yksinäisyyden tila.

Kokemäenjokeen sopii Häyrysen kuvaus maiseman verkottumisesta ja hybridisestä luonteesta: fyysiset paikat ja toimijat linkittyvät toisiinsa liikkeen ja arjen käytäntöjen kautta (Häyrynen 2017b). Hybridimaista maisemaa käsittelee myös maisemantutkimuksen tohtori Ilona Hankonen ja ottaa kantaa kokemuksellisen näkökulman puolesta väitöskirjassaan *Ihmisiä metsässä. Luonto kulttuuriympäristökysymyksenä* sekä *Vesikansa*-hankkeen raportissa (Hankonen 2021; Hankonen & Kirveslahti 2021).

Samoin jokeen sopii myös arkeologi Christopher Tilley'n kuvaus liikkumisesta ja ajasta, kun liikkumisen seurauksena paikat voivat kadota, mutta samalla niiden välille voi muodostua ajallinen yhteys ja eräänlainen tulevaisuushorisontti kohti uusia tulevia paikkoja (Tilley 1994, 27).

Paikan luonnetta tutkinut kuraattori Miwon Kwon pohtii artikkelissaan ”One Place after Another” näin:

”The site is now structured (inter)textually rather than spatially, and its model is not a map but an itinerary, fragmentary sequence of events and actions through spaces, this is, a nomadic narrative whose path is articulated by the passage of the artist.” (Kwon 2002, 85–110)

Paikan haltuun ottamisesta poimin esimerkin museonjohtaja Leevi Haapalan tekstistä: ”taiteilijatyöpari Nabb + Teeri alkoivat pohtia Freiburgissa sitä, miten kiinnittäisivät itsensä kyseiseen paikkaan, miten toisivat mielekkyyttä ympäristöön, joka ei ole tuttu entuudestaan, miten haistavat maan, ja kokevat ilmapiirin, mikä kertoo heistä ihmisinä, vieraina ja toisaalta itse paikasta, hetken pyrähdysten perusteella, jotain sellaista, jota pysyvämmin paikkakunnalla asuvat ihmiset eivät ehkä havainnoisi?” (Haapala 2014, 13). Haapala pohtii Kwonin tavoin sitä, miten taiteilijan työskentely saa paikan fyysisenä, mentaalisenä ja sosiaalisena kontekstina avautumaan, kertomaan itsestään jotain, joka muuten olisi jäänyt unohtuiksi (Haapala 2014, 12). Taiteellinen työskentely saattaa myös muuttaa tekijän omaa paikkakokemusta.

Kantonen kirjoittaa, että taiteilijat ovat alkaneet kiinnostua liikkuvista paikoista, reiteistä ja verkostoista samalla kun ihmisten, pääomien tavaroiden ja informaation maailmanlaajuinen liikkuminen on kiihtynyt. ”Taideprojekti voi paikantua sekä maantieteellisesti että johonkin ihmisryhmään, virtuaaliseen tilaan, reittiin, verkostoon, keskustelunaiheeseen tai aihepiiriin.” (Kantonen 2010, 78.)

Hankkeen taideprojektit sijoittuivat joen reitille. Etenimme taideprojekteja toteuttaessamme jokea alajuoksulta vastavirtaan. Joki on yhteys kaiken tapahtumisen välillä, se on lähtökohtaisesti tilana ja paikkana moniääninen, se kantaa kerrostuneita muistoja ja tulkintoja.

Maisema ja maisemansuojelu

Kokemäenjoen maisema ja yhteisöjen paikkasidonaisuus ovat se tausta, jota vasten kaikki tutkimuksessa esitetty tapahtuu. Maisemansuojelu sanana luo odotuksia suojelusta. Suojelu merkitsee tässä hankkeessa sitä, miten yhteisön asukkaat kokevat arjen maiseman ja miten he arvostavat omaa aluettaan. Hankkeen tarkoitus ei ollut romantisoida maaseutua vaan porautua asukkaiden ja käyttäjien näkemyksiin omasta elinympäristöstään tässä hetkessä. Koko hankkeen tavoite on ollut tuottaa tietoa alhaalta ylöspäin, asukaslähtöisesti. Aiemmissä selvityksissä saatu tieto on tavallisesti ikään kuin valunut viranomaisilta käyttäjille ylhäältä alaspäin ja käyttäjät ovat saattaneet kokea viranomaisten tavoitteet määräyksinä. Nyt toimittiin päinvastoin. Lähdettiin liikkeelle asukkaista, kartoituksen ja taiteen avulla pyrittiin tuottamaan tietoa ylöspäin päätöksentekijöille.

Häyrynen pohtii *Maailmassa*-näyttelyn tekstissä ympäristökansalaisen toimintaa ja vastuuta suhteessa muihin lajeihin ja yleensä ympäristöön. Toiminta voi olla passiivista tai aktiivista, suuri osa ihmisistä on perillä ilmaston muutoksista ja sen vaikutuksista, mutta ei koe voivansa vaikuttaa niihin (Häyrynen 2018).

Hankkeen alkuperäisessä suunnitelmassa ehdotettiin, että ”kulttuuriympäristön suojelun uudeksi tavoitteeksi tulee ottaa muuntojoustavuus, resilienssi, jossa pääosaan asettuvat yhteisesti määritellyt tavoitteet ja niihin pyritään muuttuvassa ympäristössä monenkeskisesti ja tilanteen mukaan jostaen. Suojeluviranomaiset ovat tällöin mahdollistava toimija ja suojeluprosessit tapahtuvat vuoropuheluna paikallisten yhteisöjen, kulttuurialan toimijoiden, muiden viranomaisten ja yritysten kanssa.” (Häyrynen 2017a.) Suojelu ei näyttäydy ulospäin hallinnollisena pakkona tai marginaalisena erityisintressinä vaan innostavana ja luovana vuoropuheluna yhteisesti tunnustettujen arvojen ylläpitämiseksi.

Kulttuuriympäristön suojeluun liittyy suomalaisena erityispiirteenä maaseutupainotus, joka näkyy muun muassa äskettäisen valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventoinnin rajaamisessa pelkkiin maaseutualueisiin. Suomen kansallisesti arvokkaiden maisema-alueiden suojelun suhteesta yhteisöjen ja ympäristön toimijuuksiin kirjoittaa myös maantieteilijä Hannu Linkola (Linkola 2015). Maaseutu ei ole edes suojelualueilla staattinen umpio eikä pullantuoksuinen idylli.

Kokemäenjoki-hanke perustuu kulttuuriympäristösuojelun murrokseen, jossa suojeluresurssit heikkenevät ja suojelunormistoa puretaan muun muassa maankäytön ja rakennuslain muutoksilla. Kemppi-Vienola kuvaa Turun yliopiston Hiiskuttua-verkkolehdeissä, että kansainvälinen suojelujuttelu on siirtynyt 2000-luvulla kulttuuriperinnön ja maiseman yhteisöllistä identiteettimerkitystä, kansalaisten toimijuutta ja hyvinvointiulottuvuutta korostavaan suuntaan (muun muassa Faron puiteyleissopimus) (Kemppi-Vienola 2017a; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017). Suojeluprosessit tapahtuvat vuoropuheluna paikallisten yhteisöjen, kulttuurialan toimijoiden sekä viranomaisten ja yritysten kanssa. Esimerkkinä monikeskisestä kumppanuuksiin perustuvasta suojelusta Häyrynen nostaa esiin muun muassa luonnonsuojelulain mukaiset maisemanhoitoalueet, joiden perustaminen ja hoito edellyttävät paikallista toimijuutta. (Häyrynen 2017a.)

Kokemäenjoki on kokenut kovia, se on ollut varsin kuormittunut 1960–80-luvuilla. Maatalouden päästöt Huittisten suunnalta ja teollisuuden päästöt varsinkin Äetsän ja Harjavallan tehtailta ovat rasittaneet jokea. Tehtaista on päässyt jokeen raskasmetalleja ja elohopeaa. Lisäksi yläjuoksulla on ollut aiemmin kaksi selluloosatehdasta. Joki on sittemmin puhdistunut, mutta 2014 Harjavallan nikkelisulfaattipäästöstä (ELY 2014) kärsi erityisesti vuollejokisimpukka. Samana kesänä Porista pääsi jokeen myös kuparia. Vuonna 2017 jokeen pääsi Harjavallasta kevyttä polttoöljyä. Viimeisin uutisoitu öljyvahinko sattui keväällä 2020 Porissa (Yle 2020). Tietoisuus joen historiasta, sen puhdistumisesta kahdeksankymmenluvulla ja taas uusista päästöistä vaikuttaa väistämättä jokimaiseman käyttäjäkokemukseen.

Kokemäenjoen nikkelpäästöä kommentoi tuntemattomana pysyttelevä taiteilija *Sori siitä* -teoksellaan. Vuollejokisimpukan kuorista valettu metalliteos oli asetettu Kokemäenjoen rantapenkalle, Porin Kirjurinluodon tukimuuriin. Valitettavasti teos tuhottiin parin päivän kuluttua, mutta se ehdittiin kuitenkin valokuvata. Teos on tärkeä osoitus taiteella vaikuttamisesta. *Sori siitä* -nimi sisältää sekä ironiaa, että surua, sekä kertoo kohtalokkaasta välinpitämättömyydestä, kun kyseessä on herkkä ekosysteemi.

Hankkeen Kokemäenjoen varrelle levittäytyvä kohdealue on laaja, mutta harvaan asuttu. Suojelu- ja maankäyttökysymykset ovat yksittäisten henkilöiden vastuulla.

Lainaan Satakunnan Elyn asiantuntijan Juha Mannisen lausuntoja keskustelustamme Kokemäenjoen tilanteesta ja luontoarvoista syksyllä 2018:

”Porin jokisuistossa on tehty paljon ennallistamistoimia etelän-suosirrin pelastamiseksi – ja epäonnistuttu. Viimeisten 50 vuoden aikana yleistyneitä näkyviä lintuja ovat harmaahaikara ja ruskosuohaukka. Uudeksi pesimälajiksi odotetaan valkoista, nykyisin jokavuotista kesävierasta jalohaikaraa.

Näyttäviä kasveja ovat kurjenmiekka ja nykyisin Kokemäen seudulla räjähdysmäisesti ilmeisesti voimalakunnostusten aikana lasketun vedenpinnan tuloksena lisääntynyt sarjarimpi. Hankalasti leviäviä vieraslajeja ovat aikoinaan rehukasviksi tuotu isosorsimo ja koristeperäinen jättipalsami. Sarjarimpi kuuluu jokiluontoon, eikä ole ongelma, mutta samaan aikaan levinnyt vieraslaji isosorsimo on. Isosorsimo on kookas ja erittäin peittävä kasvilaji, joka tukahduttaa pienemmät vesikasvit. Tuloksena on yhden lajin kasvisto. Nahkainen on Kokemäenjoen saalis, kalapuolelta tunnettu uhanalainen laji on toutain.”

Maisemansuojelu toi kaksivuotiseen prosessiin kiinnostavan lähtökohdan. Kokemäenjoen maiseman ja maaseudun muutosten tarkkailussa osallistavan taiteen käyttö oli perusteltua, haluttiin pureutua yhteisön kokemuksiin ja alueen elävään perintöön. Yhteisöllinen työskentelytapa painottaa tiedon yhteistuottamista.

Kulttuurikartoitus

Kemppi-Vienola kiteyttää kulttuurisuunnittelun (cultural planning) olevan muutoksessa olevien alueiden kulttuuriseen kehittämiseen 1970-luvulta alkaen Iso-Britanniassa ja Australiassa käytetty menetelmä, jossa keskeistä on alhaalta ylöspäin suuntautuva kehittäminen. Kulttuurisuunnittelua kuvataan demokraattiseksi, osallistavaksi sekä asukkaat mukaan suunnitteluun ottavaksi (Kemppi-Vienola 2019). Usein kulttuurisuunnittelun tavoitteena on osallisuuden, yhteisöllisyyden ja paikallisen identiteetin vahvistaminen (Häyrynen 2017a).

Kulttuurisuunnittelun työkaluna kulttuurikartoitus tarkoittaa asukaslähtöistä, huolellista tiedonkeruuprosessia, jonka tavoitteena on alueen ominaispiirteiden ja paikallisen kulttuurin kartoittaminen

yhteistyössä alueen asukkaiden kanssa (Häyrynen, 2017b). Kulttuurikartoituksella pyritään keräämään tietoa muun muassa siitä, miten asukkaat kokevat oman asuinalueensa. Kulttuurisia resursseja voivat olla perinteet, alueiden käyttötavat ja lempipaikat (Kemppe-Vienola 2019). Kartoituksella on mahdollisuus taltioida, suojella ja säilyttää kulttuurisia voimavaroja (Duxbury, Garrett-Petts & Longley 2019, 3).

Kulttuurikartoitus-menetelmää on aiemmin sovellettu Australiassa alkuperäisväestöä tutkittaessa sekä Iso-Britannian lisäksi Pohjois-Amerikassa ja Ruotsissa, jossa toimii valtakunnallinen cultural planning -kaupunkiverkosto. Suomessa menetelmää on käytetty aiemmin myös Porissa *Lähiön henki* -projektissa 2013–2015 (Lähiön henki 2014).

Filosofian tohtori ja kuraattori Pia Hovi tuo väitöstutkimuksessaan *Kyl maar tääl kaikenlaista kulttuuria on!* esiin sen, että kulttuurikartoitus on luonnostaan tieteidenvälistä. Se on ”avoin vaihtoehtoisille tutkimusmenetelmille, ja niiden kehittyvälle asemalle tieteessä ja yhteisölähtöisessä toiminnassa. Kulttuurikartoitus on hybridi, joka koostuu erilaisista toiminnoista ja tavoista.” Kulttuurikartoitus on siten paitsi tieteidenvälistä, niin se voi olla myös tieteen ja taiteen välistä, tai näiden yhdistelmä (Hovi 2021, 30).

Taiteellisesta tai taiteilijavetoisesta kartoituksesta kirjoittavat tutkijat Nancy Duxbury, W.F. Garrett-Petts ja Alys Longley. Taiteellisessa kartoituksessa prosessiin osallistuvat myös taiteilijat ja taiteen myötä suunnitteluun tulee kokeileva asenne. Taiteellisia interventioita sisältävässä kartoitusprosessissa voidaan käsitellä esimerkiksi materiaalin ja abstraktin, todellisen ja virtuaalisen, aineellisen ja aineettoman välisiä yhteyksiä (Duxbury, Garrett-Petts & Longley 2019, 6).

Kuvataiteilijoita on ollut mukana Porissa Lähiön henki -hankkeessa. Tutkimuksessaan Hovi havaitsi, että taidelähtöisten menetelmien hyödyntäminen edistää asukkaiden osallisuutta monella eri tasolla ja että käyttämällä taidelähtöisiä menetelmiä voidaan edistää asukkaiden tieto-, suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuutta (Hovi 2021). Kulttuurikartoituksen tarkoitus on saada selville paikallisia merkityksiä ja heikkoja signaaleja ilman, että hankkeen tavoitteet ohjaavat valintoja millään tavalla. Yhteisölliset taideprosessit vähentävät tätä riskiä.

Yhteisötaiteella on tärkeä rooli, kun halutaan laajentaa tiedonkeruumetodeja ja monipuolistaa kerättävän tiedon luonnetta.

Yhteisötaiteen myötä voidaan esittää kerättyä tietoa sekä prosessin aikana että ennen varsinaisen kulttuurisuunnitelman valmistumista. Toiminta rakentuu kestäväälle pohjalle, kun paikalliset vahvuudet ja voimavarat tunnustetaan (Hovi 2021). Kwon mukaan taiteilijan yhteys alueeseen ja sen asukkaisiin maantieteellisen yhteyden tai henkilökohtaisten kokemusten kautta edistää taiteilijan ja asukkaiden välistä vuorovaikutusta (Kwon 2002, 136).

Usein taantuvien kaupunkikohteiden kehittämiseen käytetty kulttuurikartoitus siirrettiin Kokemäenjoki-hankkeessa kaupungista maaseudulle.

Tuntemattoman taiteilijan *Sori siitä* -teos, 5.–6.7.2014.

Kokkeli - Kokemäenjokilaakson maaseudun kulttuuriympäristön yhteisöllinen suojeleminen ja taiteellinen kehittäminen

Vuosina 2017–2019 toteutunut hanke oli yhdistetty kehitys- ja taidehanke, josta vastasi Turun yliopiston maisemantutkimuksen oppiaine ja rahoitti Koneen säätiö.

Alun perin hankkeen tavoitteena oli tuottaa Pirkanmaalta Satakuntaan ulottuvan Kokemäenjokilaakson maaseutualueilla osallistava kulttuurikartoitus ja yhteiskehittämisen taidereitti. Tavoitteena oli kartoittaa alueen asukkaiden kulttuuriympäristöarvoja osallistamisen ja taiteen avulla.

Hankkeen tarve perustui ”kulttuuriympäristösuojelun käynnissä olevaan murrokseen, jossa suojeleluresurssit heikkenevät ja suoje-lunormistoa puretaan”. Jotta arvokkaaksi koettuja ympäristöjä pystyttäisiin jatkossa suojelemaan, oli löydettävä uusia verkostoihin, kumppanuuksiin ja vapaaehtoisuuteen perustuvia keinoja. ”Suoje-luarvoista, rajauksista ja keinoista pitäisi voida sopia monenkeskisesti eikä viranomaisvetoisesti” (Häyrynen, 2020, 9).

Hankkeen menetelminä käytettiin taidetta ja kulttuurikartoitusta. Menetelmien tavoitteena oli kulttuuristen resurssien tunnistaminen, taiteen mahdollisuudet, yhteisöllisten taideprojektien tuottamat uudet kontaktiverkostot ja kumppanuudet sekä loppujulkaisu. Hankkeen ytimessä oli taiteen tekemisen mahdollistaminen erityisesti pienten kulttuuribudjettien kuntien ja haja-asutusalueiden yhteisöille ja yleisöille, joille muuten taiteen saavutettavuus saattaisi olla vaikeaa esimerkiksi (mahdollisuudesta vierailta taidemuseoissa) pitkien väli-matkojen takia.

Hankkeen perustana oli vahvasti nykytaide. Suunnitelmassa otettiin käyttöön uusi maaseututaiteilija-nimike. Maaseututaiteilijan tärkeimpänä tehtävänä hankkeessa oli taidekoordinointi, joka yhdisti niin osallistavan taiteen kuin ympäristötaiteen keinoja, mutta mahdollista oli myös itsenäisenä taiteilijana toimiminen ja omien teosten toteuttaminen. Taide toimi hankkeessa sekä osallistavana prosessina, tiedon keräämis-, jakamis- ja syventämismetodinä, että tiedon esit-tämisen tapana. Taiteen toivottiin vahvistavan yhteisön omaa koke-musta paikasta ja saada se toimimaan: pohtimaan, etsimään tietoa, kiinnostumaan. Jos taiteenteolle haluaa asettaa tavoitteita niin

taiteella ajateltiin olevan kyky tuoda näkyviin yhteisöjen prosessit, identiteetit ja muistot. Suunnitelmana oli, että osallistavien taideprosessien kautta voitaisiin löytää kehittämistarpeita.

Hanke oli monitaiteinen. Kuvataiteen ja yhteisötaiteen lisäksi mukaan saatiin sanataidetta, äänitaidetta, performanssia ja ympäristötaidetta, jotka kaikki voivat olla osallistavan taiteen menetelmiä. Riippumatta taiteen menetelmistä lähtöajatus oli, että taiteellinen työskentely muodostuu osallistujille merkitykselliseksi, koska käsiteltävät asiat nousevat yhteisön omista lähtökohdista ja paikasta. Ensijaisena tavoitteena oli, että asukkaiden ja osallistujien oma ääni ja näkökulmat pääsevät esille.

Kohdealue muodostui Kokemäenjokilaakson kaupunkien läheisestä maaseudusta. Alueen maisemalla on vahva omaleimainen luonne ja siihen liittyy paljon kulttuuri- ja luonnonarvoja. Satakuntaliiton maakunta-arkkitehti Susanna Roslöf kuvailee Kokemäenjokilaaksoa näin: ”Vuosisatojen aikana Kokemäenjoen rannoille, viljavien peltoaukeiden reunoille on noussut kartanoita, kyliä ja maatiloja. Myös eri teollisuudenalat ovat hyötäneet sijainnista virtaavan veden äärellä. Kokemäenjoen rannat ja lähiympäristöt ovat hyvin kulttuurivaikutteisia ja oman leimansa Kokemäenjoelle ovat antaneet vesivoimalaitokset patoaltaineen. Kokemäenjoki ja lähiympäristö on monipuolinen myös luontoarvoiltaan. Kokemäenjokilaakson maise- makuvassa on nähtävissä joen geologisen kehityksen vaiheet ja miten asutus ja maatalouden harjoittaminen ovat seuranneet kehitystä.” (Roslöf 2019.)

Hankkeen yhteistyötahoina toimivat muun muassa Pirkanmaan maakuntamuseo, Satakunnan Museo, Porin taidemuseo, Emil Cedercreutzin museo ja Taiteen edistämiskeskus / Satakunnan taide- toimikunta. Yhteistyötahoiksi saatiin mukaan monia paikallisia yhdistyksiä, yrityksiä ja taiteilijoita. Suunnitelmassa visioitiin, että hankkeen tuottama tietoa-aineisto palvelee jatkossa alueen kulttuuriympäristön suojelua ja hoitoa, maankäytön suunnittelua sekä kuntien ja maakuntien kulttuuritoimintaa (Häyrynen 2017a).

Hankkeessa toteutettiin kulttuurikartoitusta yksittäisissä kohteissa. Kohteet olivat Pirkanmaalla Äetsän Pehula ja Keikyä, Satakunnassa Kokemäki, Harjavallan ja Nakkilan rajalla sijaitseva Lammaisten voimalan alue, Ulvilan Saaren alue sekä Porin Hevosluoto ja Huvilajuopa.

Hankkeen varsinaisia yhteisöllisiä tekoja tai prosesseja olivat Keikyän *Ratas*-valoteos, Kokemäen vanhusneuvoston kanssa toteutettu *Ko-tivirta* -albumivalokuvien toisintamisen projekti, Harjavallan kuuntelukävelyt, Ulvilan *Saaren Metsän* kehittäminen, *Siltailta* ja Saaren kävelyretket, *Kesäpesä* sekä Porin lastenkulttuurikeskuksen kanssa yhteistyössä toteutettu *Värikylvö*-puutarhaviljelmä. Yhteisöllisyyttä toivat esille myös Hevosluodon *Mielimaisema – mielipahamaisema*, *Maailmassa*-näyttelyn *Yteri*-teos ja *Joki*-näyttelyssä Henry Merimaan *Kokemäenjoki*-teos ja avajaisperformanssi.

Taiteilijan ja tutkijan yhteistyö

Taiteilija ja tutkija toimivat hankkeessa rinnakkain. Maaseututaiteilijana tehtävänäni oli koordinoita, toimia katalysaattorina eli käynnistää toimintoja, löytää paikalliset toimijat, synnyttää taideprojekteja ja yhteisöprosesseja sekä yleisesti kehittää verkostoja. Maaseututaiteilijan työnkuvan oli tarkoitus vahvistaa maaseudulla ja Kokemäenjokilaakson alueella tehtävää taidetta, vertailukohtana kaupunkitaide, lähiötaide tai katutaide. Toiminnan fokuksena oli maisema, maaseudun ympäristöt, yhteisöt ja ehkä jopa uusien taiteen muotojen synnyttäminen. Maaseututaiteilijana toin taiteelle uusia yleisöjä ja samalla taiteen saavutettavuus harvaanasutuilla aluilla parani. Maaseututaiteilija oli uusi avaus nykytaiteen kentässä. Samaan aikaan vuosina 2017–2019 myös Seinäjoen taidehalli toteutti Maaseututaidemalli-kehittämishanketta, jonka tavoitteena oli etsiä uudenlaisia työskentelymalleja maaseudulle sekä luoda ammattitaiteilijoiden alueellista ja kansainvälistä verkostoa (Maaseututaidemalli).

Yhdessä Kemppe-Vienolan kanssa olimme kiinnostuneita yhteisön arjesta, eletyn maiseman jokapäiväisyydestä ja siitä mitä merkityksiä jokimaisemalla nähtiin arjessa olevan. Selvitimme kohdealueiden kulttuurisia resursseja, jotka koettiin yhteisöille luonteenomaisiksi: paikkoja, taidetta, rakennuksia, toimintoja, tapahtumia, perinteitä. Kriteerinä oli, että kulttuurisilla resursseilla oli selkeä yhteisöllinen kannatus.

Yhtä alueellista kohdetta koskevaa työpajaa varten oli alun perin varattu keskimäärin kaksi kuukautta. Pyrimme toimimaan yhteistyössä myös alueilla työskentelevien taide- ja kulttuurin alan toimijoiden kanssa. Suunnitelman mukaan osallistietoa tuottivat alueilla toteutettavat työpajat, vuorovaikutteiset

eHarava-paikkatietokyselyt, media-aineiston ja sosiaalisen median läpikäynti sekä avainhenkilöhaastattelut.

Osallistuin Kemppi-Vienolan mukana jonkin verran taustakartoitukseen ja taiteilijana järjestin työpajoja ja toimin yhteisöjen kanssa, mutta tein myös omaa taiteellista työtä. Toimin sekä taiteen tekijänä että aktiivisena muiden taiteilijoiden työskentelyn mahdollistajana. Alkuperäisenä tavoitteena oli, että kahden vuoden aikana järjestettäisiin seitsemän erilaista taideprosessia alueiden yhteisöjen kanssa. Lopulta erilaisia projekteja oli noin 20 (Liite 1.). Dokumentointi oli tärkeällä sijalla koko prosessissa ja sitä toteutimme molemmat.

Maisemallisesti arvokkaat alueet ja hankkeen yhteisöt

Hankkeen kohteeksi oli valittu Pirkanmaalta alkava ja Satakunnan läpi Selkämerelle ulottuva Kokemäenjoenlaakso. Laajan sisä-Suomen vesistöalueen Selkämereen yhdistävä Kokemäenjoki on tärkein Lounais-Suomen joista. Tasainen laakso on syntynyt vuosituhansien aikana jokisuiston vaeltaessa rantaviivan mukana nykyiselle paikalleen. Joen pituus kasvaa Meri-Porissa 30–40 metrin vuosivauhtia. Sekä luonnon prosessit, että ihmistoiminta muokkaavat jatkuvasti koko jokilaakson maisemaa. (Kemppi-Vienola 2019, 73.)

Hankkeen kohdealueita yhdisti kuuluminen valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin (OKM 2017). Jokilaakso on toiminut asutuksen ja kulttuurin valtaväylänä vuosisatojen ajan. Valtaosa alun perin soisesta tasangosta on raivattu pelloksi ja järvien pinta laskettu. Siellä täällä maisemaa elävöittävät jyrkähköt kalliokot tai metsänpeittämät vuoret. Maiseman vaikuttavuus perustuu paitsi laajoihin ja avariin viljelyksiin, myös niiden keskellä vaihtelevasti mutkittelevaan jokiuomaan. (Alatalo 2009.)

Kaupungistuminen on alkanut jo keskiajalla ja levinnyt myöhemmin jokilaakson maaseututajamiin. Ruukkien ja sahojen aloittama teollistuminen vauhdittui joen valjastuksesta sekä Vuoksenlaakson teollisuuden siirrosta Satakuntaan. Vuonna 1942 Alvar Aalto laati alueelle Suomen ensimmäisen seutukaavan (Nupponen 2000), joka perustui kehittyvien aluekeskusten nauhaan liikenneyhteyksien varsilla ja niitä ympäröivään yhtenäiseen maaseutuvyöhykkeeseen. (Häyrynen 2017a.)

Suomessa on 156 valtakunnallisesti arvokasta maisema-alueita. Ne ovat kulttuurimaisemia, joiden arvo perustuu monimuotoiseen kulttuurivaikutteiseen luontoon, hoidettuun viljelymaisemaan ja perinteiseen rakennuskantaan (Ympäristöministeriö 2016). Maankäyttö- ja rakennuslakiin kirjatut valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet edellyttävät, että arvokkaat maisema-alueet otetaan huomioon alueiden käytössä. Ne tulee muun muassa merkitä maakuntakaavoihin. Maaseutumaisemia uhkaa etenkin maatalouden muutoksista johtuva maisemakuvan muuttuminen ja luonnon köyhtyminen, rakennusten rapistuminen sekä sopimaton uudisrakentaminen. (Museovirasto 2019; RKY-inventointi.)

Maisema-alueiden avulla turvataan edustavien ja elinvoimaisten maaseutumaisemien säilyminen sekä pyritään herättämään kiinnostusta maisemanhoitoa kohtaan. Nykyiset arvokkaat maisema-alueet on valittu valtioneuvoston periaatepäätöksellä vuonna 1995. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet on inventoitu uudestaan vuosina 2010–2014. (Ympäristöministeriö, Suomen ympäristökeskus SYKE 2021.)

Kokemäenjoki-hankkeessa mukana olleet yhteisöt löytyivät osin johdonmukaisen etsinnän kautta, osin sattumalta. Olimme myös iloisia yhteisöjen ottaessa meihin yhteyttä, silloin taideprojektit syntyivät ja kasvoivat kuin itsestään. Mitä kauemmaksi Porista etenimme sitä enemmän ennakkoon tutustumista, alkuvalmisteluja ja yhteydenottoja projektit vaativat.

Porissa taideprosessien yhteistyökumppaneita olivat Luotojen alueen asukas yhdistys ja Luodon siirtolapuutarhayhdistys ry. sekä Porin lastenkulttuurikeskus. Ulvilassa yhteisöjä olivat asukkaat, alueen yritykset, Kettulan päiväkotit, Ulvilan kunta ja työpaja. Yhteistyössä toimittiin myös Ulvilan seurakunnan kanssa. Lammaisten alueella, Nakkilan ja Harjavallan välisellä alueella yhteistyökumppaneina olivat Emil Cedercreutzin museo, Harjulan Kilta ja asukkaat. Kokemäellä tiivis yhteistyö alkoi Vanhusneuvoston puheenjohtajan aloitteesta, muita yhteistyökumppaneita olivat Kokemäen kaupungin kulttuuritoimi, kirjasto ja asukkaat. Keikyällä aktiivisia olivat Keikyän Korvenkävijät ja Keikyän perikunta; paikalliset partiolaiset ja eläkeläiset. Myös Pehulan Kemiran tehdasyhteisö oli tärkeä kumppani.

Tutkimuksen paikantuminen

Tutkimusstrategia

Olen valinnut tutkimusstrategiakseni eli menetelmällisten ratkaisujen kokonaisuuden ytimeksi empiirisen ja laadullisen tutkimuksen. Empiirinen tutkimus perustuu kokemukseen, tuloksia saadaan konkreettisista havainnoista. Empiirisessä tutkimuksessa tutkimuksen keskeisenä lähtökohtana toimii tutkimusaineisto (Anttila 2014).

Tutkimukseni on myös laadullinen, jolloin pyrin ymmärtämään tutkittavan aineistoni laatua ja merkitystä kokonaisvaltaisesti. Tutkimuksessani painottuvat tutkimuksen ympäristö ja taiteellinen ilmaisu.

Tutkimuksen tuottama ymmärryksen kertyminen aiheeseen palaamalla aina uudelleen tekstien ja kuvien kautta on hermeneuttista tutkimusta. Tavoitteena on aiheen syvällisempi ymmärtäminen ja tulkintojen tekeminen. Hermeneuttinen strategia perustuu subjektiivisiin tulkintoihin taiteenteon, projektien, luetun ja kirjoittamani tekstin välillä. Hermeneuttinen tutkimus on vastakkainen objektiivisuuteen pyrkivien tutkimussuuntien kanssa, ja juuri taiteellisessa tutkimuksessa hermeneuttinen ote kuvaa hyvin prosessien mahdollistamaa kehämäistä ajattelutapaa. Itse ajattelen, että menetelmänä hermeneuttinen paluu aina uudestaan kysymään kannattelee ja vahvistaa tutkimusta sen edetessä.

Hermeneuttisen tutkimuksen rinnalla yhteismitallisena on fenomenologinen strategia. Se korostaa kokemusta, havaintoja ja niihin perustuvaa ymmärrystä (Tutkimusstrategiat 2014).

Oman kokemuksen ja ymmärryksen kasvamisen tarkkailu on valitsemassani fenomenologisen strategian ytimessä. Fenomenologisessa tutkimuksessa valittua aihetta kuvataan ja analysoidaan prosessin aikana muodostuneiden kokemusten avulla. Lähtökohdaksi mainitaan tutkijan avoimuus: ”tutkimuskohdetta pyritään lähestymään ilman ennalta määrättyjä oletuksia, määritelmiä tai teoreettista viitekehystä. Strategian luonteeseen kuuluu pohdiskelleva ote.” (Fenomenologinen tutkimus 2015.)

Tutkimukseni on kokeilevaa ja olisi kiinnostavaa kutsua tutkimustani myös kokeelliseksi esimerkiksi ympäristöperformansseissa, mutta kokeellinen tutkimuskontekstissa eroaa kokeellisesta taidepuheesta. Kokeellisessa tutkimuksessa seurataan yhden tai kahden muuttujan vaikutusta koeolosuhteissa, kun taas ei-kokeellinen tapa edetä on havainnoida ja analysoida ilmiöitä niiden luonnollisessa ympäristössä. Taidemaailman kokeellinen merkitsee kokeilevaa, ehkä koeluentoista tai teoksia, joita tuotetaan totutuista ja perinteisistä tavoista poiketen. Kokeellisuuden voi ymmärtää tuntemattoman tutkimisena tai myös jatkuvana havaintojen tekemisen ja niiden analysoimisen prosessina. (Arlander 2013, 20). Kokeellisen taiteen teossa pyritään lähtökohtaisesti kyseenalaistamaan tai etsimään erilaisia tapoja. Ominaista on myös omaehtoisuus ja ei-kaupallisuus. (Kokeellinen tutkimus 2015; Elokuvapolku.)

Kokeellisessa tutkimuksessa selvitetään syy ja seuraussuhdetta. Tietyn muuttujan vaikutusta tutkittaessa pitäisi tuo muuttuja tiedostaa etukäteen, mutta niin ei ollut näissä taideprojekteissa, ne toteutuivat ensimmäistä kertaa ja olivat minulle etukäteen sanottamattomia, sillä tavalla ne olivat kokeilevia. Toisen kerran samankaltaista taideprojektia toteuttaessa voisin nojata kokemukseen ja aavistella etukäteen mitä on luvassa ja kiinnittää huomio johonkin tiettyyn. Mutta näissä tilanne oli avoin, hetki joen äärellä oli auki mo-
neen suuntaan. Siksi näiden ensimmäistä kertaa toteutettujen taideprojektien aukikirjoittamista leimaa kuvaileva tapa kirjoittaa. Koen, että taiteenteon ytimessä työskennellessä –silloin kun luodaan uutta, tiedostettu vertaileva ote uupuu tai menettää merkitystä. Taiteellinen teko ja strategia pyrkii uuteen, se ei toista jo kerran tehtyä. Väistämättä tässä kohtaa nostaa päätään usein kysytty kysymys taiteen teon ja taiteellisen tutkimuksen suhteesta tutkimuksen traditioon.

Taiteen tohtori, taiteilija Maija Tammi ehdottaa, että ihanteellisin taiteellisen tutkimuksen koasetelma on sellainen, joka tuottaa joka

kerta eri lopputuloksen. Verrattuna yleisesti ajateltuun tieteellisen tutkimuksen koeasetelmaan, jolloin tutkimus tuottaa aina saman lopputuloksen. (Tammi 2021.)

Tutkimusongelmat, aineisto, taidefilosofiaa ja -teoriaa

Lähdin tekemään tutkimusta lähtöasetelmana kiinnostus työparin kanssa työskentelyyn ja jokimaiseman konteksti, mutta tietämättä aluksi aivan tarkasti, mikä olisi tutkimukseni ongelma tai mikä olisi taiteen paikka. Alussahan ei ollut tietoa millaiseksi kokonaisuudeksi hanke lopulta muotoutuisi, vaan kokeilevat taiteen ja kulttuurikartoituksen yhdistelmät syntyivät Kemppi-Vienolan ja minun aidosti keskusteleavasta tavasta tehdä yhteistyötä. Hankkeen suunnitelmassa taiteilijan rooliin sisältyi taideprojektien koordinoinnin ja yhteisötaiteilijana toimimisen lisäksi myös oma toiminta kuvataiteilijana. Se lisäsi motivaatiotani.

Tutkimuskysymykset nousivat nopeasti esiin uusista toimintamahdollisuuksistani yhteisötaiteilijana. Tutkimuksessani keskeistä on oma kokemukseni: toimin taiteilijana ja kohtasin erilaisia ihmisiä erilaisissa tilanteissa. Taideprojekteissa kokemistani haasteista tuli tutkimuksen sisältö.

Tutkimukseen valikoitui vain osa hankkeen projekteista. Näissä ”mukaan päässeissä” projekteissa oli jokin ominaisuus, joka vaivasi mieltäni. Jotkut haasteista osasin sanoittaa heti. Kaikille yhteistä oli, että se jokin ei jättänyt rauhaan, vaan nosti esiin enemmän kysymyksiä kuin vastauksia. Tiedon etsintä, ihmettely ja kokeileminen olivat omia toimintatapojani edetä. Läpi koko tutkimuksen etsin haasteiden olemusta laajasti. Ytimen ja olennaisen löytäminen on itselleni tärkein tavoite maalatessa ja myös tämän koko hankkeen sekä tutkimusprosessin merkityksellisintä antia.

Osaan kysymyksistäni sain vastauksia jo projektin aikana, osin ymmärrykseni kypsyi vasta myöhemmin. Esimerkiksi ajattelin pitkään Kesäpesän haasteen olevan alttiiksi asettuminen, että oleellisen etsinnässä kyse olisi heittäytymisestä tai antautumisesta, mutta havahduin projektia paremmin kuvaavaan häiriö-termin myöhään. Häiriö sopii kuvaamaan taidetta yleisemminkin ja löysin sen monesta projektista.

Kuten jatkossa kerron, luontohuoli luo perustaa koko hankkeelle, se on tiedon keräämistä, ajatusten vahvistamista. Se on lähtökohta taiteelliselle ilmaisulle sekä luontoon liittyvien tunteiden ja asenteiden ilmituomista. Laajan, teemallisen *Maailmassa*-näyttelyn kokoamisessa oli sisällöllinen haaste. Näyttelyn järjestämisellä etsin vastauksia siihen, millainen luontosuhde taiteilijoilla oli ja miten luontokysymyksiä lähestyttiin kuvataiteen kentällä juuri silloin.

Maailmassa-näyttelyä kootessa *Yteri*-teoksen valmistaminen toi kokemuksen yhteisestä taiteen tekemisestä. Onnekas sattuma ajoi minut taiteilijaystävieni kanssa tekemään teosta tavalla, joka oli hankkeen kannalta olennaista ja erityisesti sen myötä kokemani yhteisyys nousi tämän tutkimuksen ytimeksi. Teimme yhteistä teosta ja se asetti minut vasten toisenlaista tekemisen tapaa, johon olin tottunut. Yhteinen taiteen tekeminen toisaalta nosti esiin paljon kysymyksiä, toisaalta myös avasi eteeni aivan uuden maailman.

Yhteisö-käsite avautui *Ratas*-projektin myötä. Yhteisöä ja kokemusta pohdin myös Kuuntelukävely-luvussa. Kuuntelukävelystä saatu kokemus on voimakas, se on sitä yksilölle, mutta havahdutti miettimään kokemusta myös yhteisön kokemuksena. Kuuntelukävely toi hankkeeseen tavan olla läsnä ja saada yhteys toisiin. Kuunteleminen on dialogin tärkeä osa.

Joki-näyttelyn kuraatorina koin tarvetta purkaa kuratointi-sanan sisältämää monitahoista työskentelyä. Halusin selvittää, mistä kaikesta voi olla kyse, kun kuratoidaan. Aalto-yliopistossa kuratointi käsitteään taiteellisena toimintana.

Hanke perustui monitahoiselle yhteistyölle, tehtiin yhdessä toisten kanssa, keskusteltiin ja oltiin läsnä. Dialogin merkitys tuli itselleni näkyviin hankkeen loppupuolella, kun projektijana rakentui valmiiksi ja hanke näyttäytyi kokonaisuutena (Liite 1. Kokkeli-hankkeen aikajana). Dialogin tärkeys nousi esiin myös taiteilijoiden haastatteluissa. Ympäristöperformansseissa parityöskentely nosti esiin yhteisötaiteilijalle tärkeän Toisen, asenteen, jonka huomaan löytyvän kaikista projekteista.

Toinen on taiteen tavoin jotain, joka on merkittävää ja olennaista, mutta jotain, mitä on mahdoton tyhjentävästi selittää. Sana paljastaa kuitenkin asenteen, jota ilman toiveitteni yhteisössä ei voisi toimia.

Sarjakuvataiteilija, kuvataideopettaja Lissu Lehtimajan sarjakuva *Levinasin kasvot* (2019) esittelee filosofi Emmanuel Levinasin teorian niin havainnollisesti, että havahduin huomaamaan toisen merkityksen yhteisessä taiteellisessa työskentelyssä ja se toi tutkimukseen mukaan Levinasin eettiset ajatukset Toisesta ja toiseuden kysymyksistä. Subjekti, tekijä ei ole maailmankaikkeuden keskipiste, vaan saa merkityksen itsensä ulkopuolelta, Toiselta.

Levinasin Toinen avautuu toisen kasvojen myötä. Toisen kasvot vetoavat ja vaativat. Toisen kasvot pakottavat meidät pitämään huolta, kasvot kertovat meille, ettemme ole viattomia, oma nautintomme ja yksinäisyytemme vaihtuu vastuuksi. Olemme kaikki keskenämme erilaisia, ainutlaatuisia, mutta toinen on aina ratkaisematon. (Lehtimaja 2019). Toinen ei ole sama, toinen on ei-ymmärrettävä ja ei-tunnistettava, toinen ei muistuta minua millään tavalla (Ranta 2019). Kasvot lamaannuttavat ja samalla aktivoivat toimimaan radikaalilla tavalla vastuullisesti. Levinasin kasvot ovat käsite, jolla kuvataan kokemusta tai kokemuksen mahdottomuutta.

Fenomenologia tutkii maailman ilmenemistä ihmiselle hänen kokemusmaailmassaan, se on kiinnostunut eletystä todellisuudesta, inhimillisestä elämismaailmasta (Tieteen termipankki 2022). Se on havainnon tarkastelua, tai ainakin sen on lähdehavainnosta, koska ensisijaisesti kohtaamme maailman aisteissa ja ruumiin välityksellä (Ranta 2019; Merleau-Ponty 2006). Filosofi Gaston Bachelardin mukaan fenomenologia haastaa subjekti-objekti-jaottelun asettumalla siihen, missä todellisuus syntyy ja tarkastelee todellisuutta sen todellistumisessa (Bachelard 2003, 12). Taidehistorioitsija Marja Sakarin mukaan fenomenologiset kysymykset avaavat yksilöllisen näkökulman taiteilijäkäsitteeseen. ”Havaintoa ei voi kytkeä pois ajattelusta, tiedosta, älystä tai ruumiista – siis mielestä”. (Sakari 2004, 20).

Taideprojektien myötä päädyin vuorovaikutustilanteisiin, joista minulla ei ollut aiempaa kokemusta. Fenomenologiassa kaikki maailmaa koskevat ennakko-oletukset ikään kuin unohdetaan ja käännytään itse tietoisuuteen ja tiedostamisprosessiin, pyritään pureutumaan asioihin itseensä (Kakkori 2009, 273–280). Tutkimuksessani pyrin hahmottamaan ilmiöitä ilman ennakko-odotuksia ja rakentamaan tutkimuksen kokonaisuutta selvittämällä yksityiskohtia.

Levinasin rinnalla toinen teoria, johon nojaan on filosofi John Deweyn teoria taiteen kokemisesta. Deweyn mukaan taiteen perusta

on kokeminen. Varsinainen taideteos ei ole fyysinen objekti, kuten vaikkapa maalaus, vaan kokemus, joka tapahtuu vuorovaikutuksessa objektin kanssa (Dewey 2010).

Oman kokemukseni kartoittamisen rinnalla olen kiinnostunut muiden kokemuksista. Tutkimuksen edetessä syntyi tarve haastatella mukana olleita taiteilijoita ja esittää heille samoja prosessissa syntyneitä kysymyksiä. Haastattelujen vastaukset ja keskustelut laajentavat ja muuttavat omaa ajattelua, siten voin oppia uutta.

Ajattelen, että taiteilijuuden havainnointi ja taideprojektien kuvailu toteutuu hyvin taiteilijan roolista tarkkailemalla. Pysin tutkimuksen prosessissa avoimuuteen ja kriittisyyteen. Tutkimukseni myötä pyrin luomaan yhteyksiä tapahtumien ja eri osaprojektien välille sekä arvioimaan kokonaisuutta: taiteilijana työskentelyä osana yhteisöllistä maisemansuojelua.

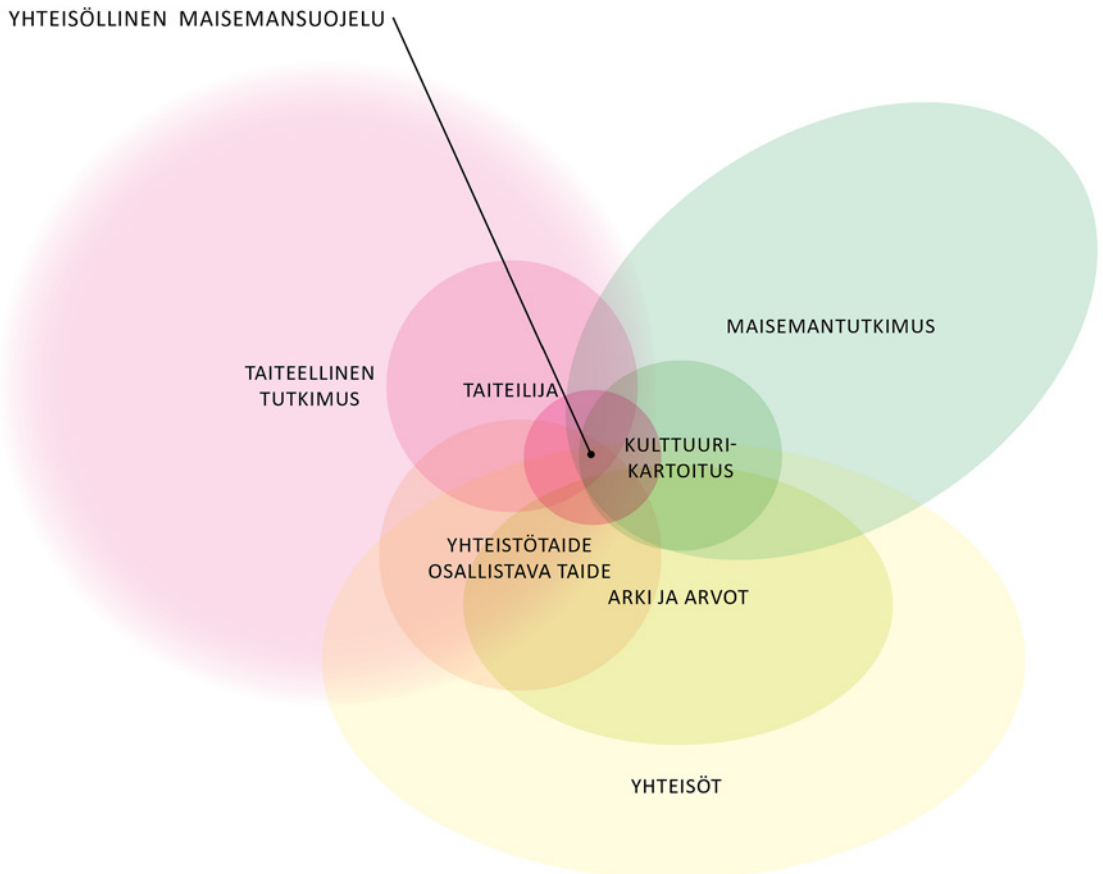
Tutkimuksen visuaalista aineistoa ovat omien luonnosten, teosten, päiväkirjamerkintöjen lisäksi myös taiteilijoiden teokset, näyttelyt ja prosessin kuvaus. Linkitän ne aiempaan tutkimustietoon, kuvataiteesta kirjoitettuun, artikkeliteksteihin, taideteorioihin ja -filosofioihin.

Tutkimuskysymykset

1. Miten yhteisökonteksti haastaa taiteilijana työskentelyäni?
2. Mitä yhteinen taiteentekeminen edellyttää ja mikä on erityistä taiteilijoiden yhteisyydessä?
3. Miten hankkeen taideprojektit sopivat menetelmäksi yhteisölliseen maisemansuojeluun, entä malliksi muille hybridihankkeille?

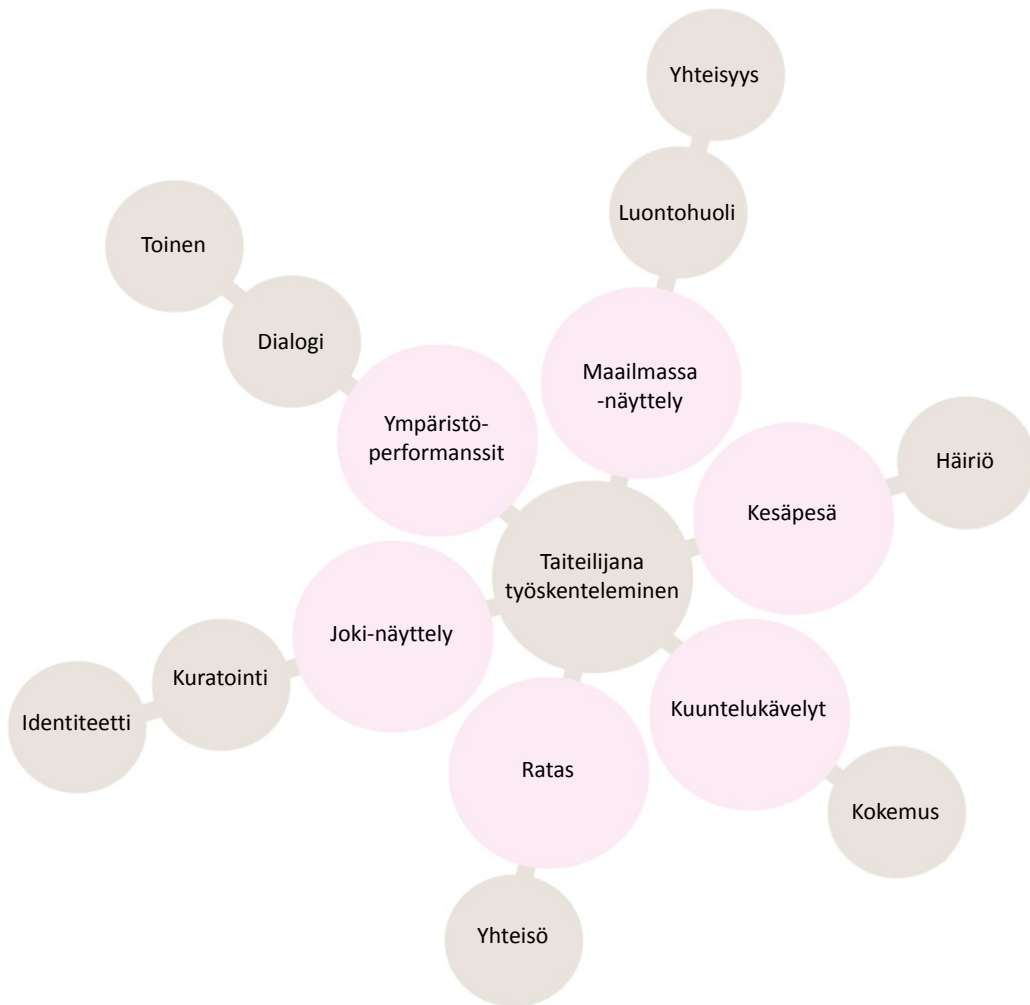
Kysymykset haarukoivat hankkeen erilaisia puolia, lähtien omakoh-
taisesta kokemisesta taiteilija-tutkijana hybridisessä hankkeessa.
Toiseen kysymykseen etsin vastauksia muun muassa haastatteleamalla
muita hankkeessa mukana olleita taiteilijoilta. Kolmannen kysy-
myksen myötä pohdin taideprojektien antia muille toimijoille.

Tutkimuksen fokus

Havaintokuvalla tarkastelen tutkimukseni paikantumista kahden eri tutkimusalan rajapinnoilla. Taiteilijana taustallani on nykyaide ja taiteellinen tutkimus, mutta hankkeessa toimin yhdessä maisemantutkimuksen oppialan käytäntöjen rinnalla. Kulttuurisuunnittelu ja -kartoitus tarjosivat uuden yhteistyömuodon. Yhteisöllinen maisemansuojelu osuu taiteellisen tutkimuksen, taiteilijana työskentelemisen, maisemantutkimuksen ja kulttuurikartoituksen yhtymäkohtaan.

Hankkeesta tutkimukseen päätyneet taideprojektit ja esiinnouseet oleelliset käsitteet

Tutkimuksen taideprojektit ja niiden myötä löytyneet käsitteet.

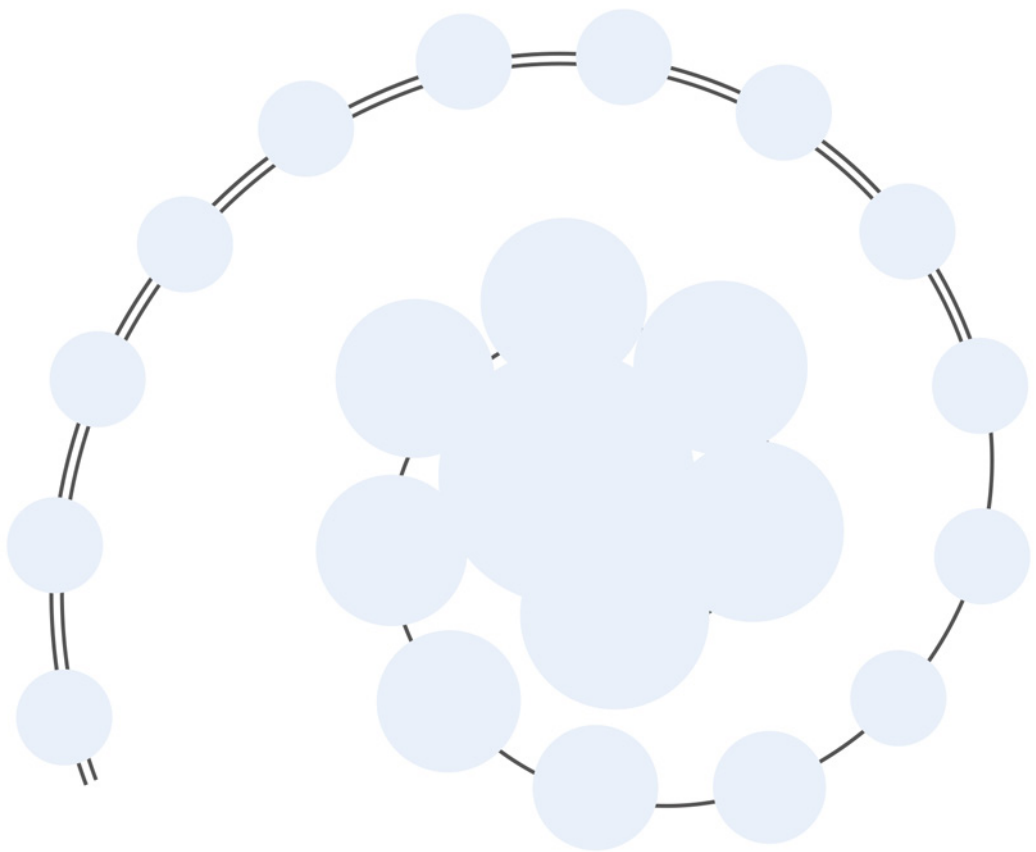
Tutkimusprosessin kuvaus

Kuvaan toteutunutta tutkimusprosessia kaaviolla, jossa pääosassa ovat projektipallot ja etenevä, syvenevä spiraali, hermeneuttinen kehämalli. Kaaviossa hanke etenee projekti projektilta ja tutkimuksen edetessä sisällöt saavat laajuutta. Taiteellinen tutkimukseni alkoi, kun aloitin työskentelyn hankkeessa taiteilija-tutkijana alkuvuodesta 2018. Hanke antoi tutkimukselleni kehykset ja aikajanan, sekä kiinnostavan yhteyden maisemantutkimukseen ja suojele-teemaan.

Yhteissuunnittelu Kemppi-Vienolan kanssa sekä projektien käynnistäminen ja läpivieminen, sekä *Maailmassa*-näyttelyn kokoaminen täyttivät ensimmäisen vuoden niin, että niiden ohella aineiston kerääminen, dokumentointi ja päiväkirjan pitäminen olivat tärkeimpiä tutkimustani edistäviä toimia. Kuvaan yhteistyötä rinnakkain kulkevilla viivoilla, yhteistyötahoja oli useita.

Toisen vuoden *Joki*-näyttelyn kuratointi, taiteellinen työ ja *Joentaju*-kirjan artikkelin kirjoittaminen tiivistivät tutkimuksen tekoa. Hankkeen päätyttyä keskityin jatko-opintoihini ja heijastelin tapahtunutta vasten kaikkea lukemaani.

Osaprojektien pohdinta, uudelleen läpikäynti ja tarkasteleminen erilaisista näkökulmista on syventänyt itselleni projektien antia ja toisaalta auttanut näkemään yhteyksiä eri osien välillä. Spiraalin kiertyessä sisäänpäin tutkimuksen osat liittyvät toisiinsa ja pallot täyttyvät, kunnes lopulta ytimessä on yksi kokonaisuus ja yksi taiteilijatyö. Projektien järjestyksellä on ollut merkitystä. *Maailmassa*-näyttely avasi luontofilosofialle tilaa, *Yyteri*-teos antoi esimerkin yhteisyydestä. Kesäpesä ravisutti ja pakotti tarkastelemaan taiteilijana työskentelyn ydintä. *Ratas* oli lempeä laskeutuminen yhteisöön. Kuuntelukävelyn kokemus korosti läsnäoloa ja kuuntelemisen tärkeyttä, joka mahdollisti *Ympäristöperformanssin* dialogin, jolloin taas havahduin *Toisen* olemassaoloon. *Joki*-näyttely kehysti koko hankkeen ja toi taiteilijoiden näkökulmia esiin laajemmalle yleisölle.

Tutkimusprosessi. Tutkimuksen edetessä eri osa-alueet täyttyvät ja yhtyvät toisiin.

Tutkimusetiikasta

Suoritin tohtoritutkintoon kuuluvia pakollisia opintoja samaan aikaan, kun toteutin hankkeen projekteja. Tutkijan etiikka nousi monella kurssilla esiin ja koin tutkijan polulleni tarpeellisena keskustelututkimuksen vastuullisuudesta, eettisyydestä, avoimuudesta ja rehellisyydestä. Tutkijan vastuuta on esimerkiksi viittauskäytäntöjen noudattaminen ja yleisenä ohjenuorana Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatima ohje 2019.

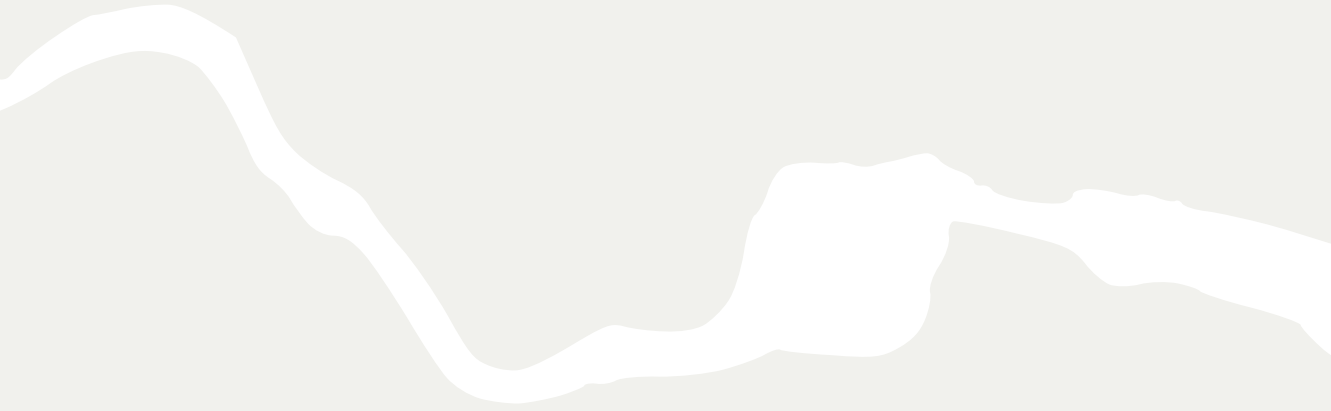
Tutkimuksen haastatteluosuuksiin osallistuneet ovat suostuessaan mukaan olleet tietoisia haastattelun tarkoituksesta ja aineiston julkaisusta tulevassa väitöskirjassani. Sähköpostikysymysten ja viestiketjujen aluksi olen tuonut esiin kysymysten ja vastausten julkaisemisen. Haastatellut ovat saaneet käsikirjoituksen ja omat lainauksensa tarkastettavakseen. Heillä on ollut mahdollisuus kommentoida ja pyytää korjausta mahdollisiin väärinymmärryksiin tai tekstin virheisiin. Olen tallentanut ryhmäkeskustelun dokumentoinnin ja haastattelun litteroinnin.

Kuuntelukävelyihin osallistuneet ovat allekirjoittaneet suostumuksensa keskustelun äänittämiseen ja äänitteen sekä valokuvien käyttöön näyttely- ja tutkimuskäytössä. Kuuntelukävelyjen äänitiedostot ja suostumukset ovat Kirsi Jaakkolan hallussa.

Tutkimuksessa nimeltä mainitut Keikyän prosessiin osallistuneet ovat antaneet luvan nimensä julkaisemiseen ja Keikyän Korvenkävijöiden ryhmänjohtajat ovat varmistaneet luvan ryhmäkuvan julkaisulle.

Tutkimuksessa julkaistuille muiden ottamille valokuville on pyydetty julkaisulupa ja kuvaajatiedot mainitaan.

Olen pyrkinyt toimimaan avoimesti omat tavoitteeni etukäteen kertoen ja koska koen, että haastateltavat antoivat niin auliisti aikaansa ja ajatuksiaan tutkimuksen käyttöön ja vaikuttivat näin osaltaan tutkimuksen edistymiseen, olen erittäin kiitollinen heidän panoksestaan.

Taiteilijana työskenteleminen

”Jokaisessa ihmisessä oleva taiteellinen potentiaali on kyvyssä luoda intiimi, ennalta määrittelemätön ja haavoittuva suhde maailmaan; suhde, joka mahdollistaa toisin olemisen ja maailman toisin näkemisen.”

(Gustafsson & Haapoja, 2020)

Taiteesta ja taiteilijasta, tunnistamisesta

Miten kuvailla sitä, minkä keskipisteessä itse seisoo. Se on oma normaali ja itselleen on aina vähän sokea. Paremmin voisin kuvailla sitä, mikä avautuu ympärilläni, koska näen sen etäisyyden päästä. Vasta vertaillen, rinnakkain asetettuna näen eroja ja pystyn kertomaan, että tämä on kuumempaa ja tuo toinen on tiheämpää. Etäisyyden päästä näkee selvemmin myös syitä ja seurauksia. Tutkimuksen teko on astumista ulos omasta kehästä, asettumista askeleen itsen ulkopuolelle.

Taide on hyvin laaja, kerroksellinen ja monien toimijoiden kenttä. Voi siis myös olla, että omaa keskipistettäni ei joku toinen taiteilija tunnistaisi. Olen kerännyt asiantuntijoiden ja taiteentutkijoiden määrittelyjä taiteesta ja pyrkinyt tiivistämään taiteilijaroolin kehittämisen suomalaisessa ja eurooppalaisessa historiassa sekä purkamaan taiteilijatyön ulottuvuuksia.

Taiteilija on luovan taiteellisen työn tekijä jollain kulttuuriin vakiintuneella taiteen alalla. Kuka tahansa aktiivisesti taiteellista työtä tekevä voi kutsua itseään taiteilijaksi. Taiteilija voi olla harrastaja tai ammattitaiteilija, mutta ammattitaiteilijalla on yleensä taustalla korkeakouluopinnot ja moni käyttää kuvataiteilijan lisäksi täsmentävää määrettä kuten kuvanveistäjä tai yhteisötaiteilija. Suomessa toimivat

ammattitaiteilijat ovat hyvin järjestäytyneitä, useimmat kuuluvat Suomen taiteilijaseuran alaisiin taiteilijaliittoihin. Suomessa on tällä hetkellä enemmän taiteilijoita kuin koskaan (Mäki 2021).

Taiteilijan voi määritellä monella tavalla, riippuen tieteenalasta, kulttuurista ja näkökulmasta. Käsitys taiteilijasta pohjautuu siihen, mitä kulloinkin kutsumme taiteeksi. Taiteen tohtori Kalle Lampela tosin kysyy onko koko kysymyksen asettelu vanhentunut (Lampela 2022).

Vuosi sitten julkaistun Kuvataidekasvatuksen sanakirjan mukaan taide on tietoa, ajattelua ja monenlaista ja monilajista toimintaa. Taiteen avulla voi kyseenalaistaa sen, mikä on tuttua ja itsestään selvää sekä myös kuvitella jotain, mitä ei vielä ole. (Ylityöopisto-kollektiivi 2021.)

Taide syntyy siitä historiallisesta ajasta ja paikasta, jota se kommentoi. Kuvataidekriitikko Sini Mononen kirjoittaa *Totuus taiteesta* -esipuheessaan, että taide tavoittelee meissä ja maailmassa olevaa tavoittamatonta, silti läsnäolevaa, mutta joka ei tule havaituksi ilman kykyä katsoa maailmaa toisin (Mononen 2014, 6).

Myös filosofi Juha Varto toteaa, että ”taiteena ilmituleva on mahdollisuutta nähdä, kokea ja ajatella toisin, taiteen avulla voi arvioida toisin myös jo tuttuja ja arkisia ilmiöitä.” Hänen mukaansa taiteellinen ajatteleminen edellyttää oman olemisensa tiedostamista, jokahetkistä kyseenalaistamista ja alttiutta ottaa maailma vastaan. ”Olennaista on sallia itsensä toimia paljastajana ja välittäjänä sille, mikä pyrkii näkyväksi. Jokainen taiteellinen toimi paljastaa maailmaa uudella tavalla ja muuttaa sitä”. (Varto 2008, 66.)

Taiteilijan työskentelyä verrataan usein uusien näkökulmien avaamiseksi, toisin näkemiseksi sekä jonkin äärellä olemiseksi. Kulttuuri-politiikan tutkimuskeskus Cuporen erikoistutkija Maria Hirvi-Ijäs ajattelee, että ”Jossain tilanteissa ajatuksien tilaa voidaan verrata mahdolltomuuden rajalla olemiseen”. Hänen mukaansa taiteelliseen ajatteluun sisältyy aina ongelmien ratkaisuja, tekemiseen kokeiluja, yrityksiä ja erehtymisiä, onnistumisia ja hylkäämisiä (Hirvi-Ijäs 2014, 189).

Taiteilijana työskentelminen on kuvataiteilija Samuli Heimoselle samoin kuin monelle muulle taiteilijalle etsimistä. Hän kirjoittaa: ”taiteilijaksi tulemista on vaikea hahmottaa, koska mitään lopullista varmuutta omasta taiteilijuudesta ei ole.” Kaikki on kesken ja alussa. [...] Taiteilijalle taiteilijana olo on oman taiteilijuuden ja taiteen

jatkuvaa etsimistä. Mitään varmaa ja ehdotonta on niin harvoin tarjolla. Juuri kun onnistuu kiteyttämään jotain merkittävää toimivaan muotoon, niin painopiste siirtyy eikä samaa toistamalla enää saa samoja tuloksia.” (Heimonen 2020.)

Laajennetun taidekäsitteen omaavan Joseph Beuysin mukaan kaikki ihmiset ovat taiteilijoita, taiteilijuus ei siis rajoitu vain joidenkin oikeudeksi, vaan taiteilijan roolin voisi ottaa myös jokainen osallistavaan projektiin osallistuva. Itse mietin, että tasa-arvoistuvampi – taiteilijoiden välinen – yhteistyö taideprojekteissa saattaisi synnyttää entistä ehyempää luottamuksen piiriä, ja vahvistaisi osallistumista.

Taide on

Taiteen on ajateltu olevan tekemistä ja valmistamista, ja näin käsitettynä se on visuaalisten, äänellisten, liikkeellisten tai käsitteellisten muotojen valmistamista. Kuvataiteilija Terike Haapojan mukaan taide on myös olemista, olemisen edeltää tekemistä ja on itseasiassa tekemisen edellytys. ”Taiteen tekeminen edellyttää emotionaalista ja mielellistä auki olemista suhteessa maailmaan. On oltava läsnä, annettava maailman asioiden koskettaa, häiritä, ihmetyttää. Tässä mielessä taide muistuttaa vähemmän tuotantoa ja enemmän suhdetta.” Sekä ”Kriittinen taide on vallitsevan symbolisen järjestyksen horjuttamista ja uudenlaisten muotojen tuottamista.” (Gustafsson & Haapojan 2020, 15.)

Kun taiteen pysyvä ominaisuus on muutos, niin silloin myös taiteilijan määrittely muuttuu taiteen muuttumisen myötä. Riikka Niemelän kritiikissä Alva Nöen *Omituisia työkaluja* -kirjasta, taiteen ehdotetaan olevan filosofinen, ja filosofian taiteellinen käytäntö, että taiteen arvo on muutoksen mahdollisuudessa: teokset haastavat näkemään toisin ja ajattelemaan uudella tavalla (Niemelä 2020). Myös taiteistaminen on tuonut laajempaa näkökulmaa siihen, mikä on taidetta (Naukkarinen 2009).

Kirjailija ja tutkija Ellen Dissanayaken mukaan taidetta syntyy, kun asiat taiteistetaan, toisin sanoen tehdään jollain tavoin erityisesti. ”[...] ehdotan, että taiteistettaessa tavallisesta todellisuudesta tehdään tarkoituksella epätavallista tietyillä keinoilla: formalisoimalla, kehittelemällä, toistamalla, liioittelemalla ja (joskus) odotuksia manipuloimalla tai yllättämällä” (Dissanayake 2007). Suomennos on Ossi Naukkarisen.

Taiteistumisen logiikan mukaan taidetta syntyy, kun asioista tehdään taiteen kaltaista, haetaan poikkeuksellisia ratkaisuja tai tehdään epätavallista. Professori Ossi Naukkarisen mukaan taide on ymmärrettävä laajasti. (Naukkarinen 2009). Filosofin Noël Carrol puolestaan ehdottaa, että hylätään yritykset määritellä taidetta, hänen mielestään kiinnostavampi kysymys on, miten taide tunnustetaan (Carrol 1988).

Voidaan ajatella, että uusi taide näyttäytyy aina suhteessa menneeseen. Naukkarisen mukaan taiteen voi tunnustaa esimerkiksi toistolla, kun toistetaan sitä, mitä pidetään taiteena tai kehitellään ja varioidaan. Tai toisaalta kun kumotaan vanhat tavat ja tehdään taidetta jollain vanhasta poikkeavalla tavalla (Naukkarinen 2009).

Entä kun siirrytään taiteen ulkopuolelle, esimerkiksi kaupunkisuunnitteluun: viedään taide, ideat, arvot ja taidot yhteistyön ja tutkimuksen välineeksi. Miten silloin tunnistamme taiteen taiteeksi? Tällaista taiteistamista tapahtui myös hankkeissa. Taiteelta odotetaan ehkä herkkyyttä ja mielikuvitusta, mutta sitä voi olla vaikea tunnustaa, kun se ei ole enää objekti vaan liudentuu muun toiminnan osaksi. Nykyaikaisen taiteen tunnistamisen vaikeus ilmenee silloin, kun taiteen rajat ja sen tunnusmerkit kyseenalaistetaan. Naukkarisen mukaan taiteen tunnistamista tapahtuu, kun tiedetään mitä taiteelta halutaan: taitoa, luovuutta tai kekseliäisyyttä tai kun taiteella on jokin kytkentä siihen mitä se on ollut aiemmin. Yksi nykyaikaisen taiteen itseisarvo on keskustelun herättäminen taiteen luonteesta, ja siihen liittyy myös tunnistamisen haaste. (Naukkarinen 2009.)

Jos taidetta ei voi kuvailla tyhjentävästi, niin ei taiteilijaakaan voi määritellä yksiselitteisesti (Karttunen 1988, 12; Rensujeff 2015, 20) Kuka tahansa voi kutsua itseään taiteilijaksi, useimmiten ammattitaiteilijaksi mielletään kuitenkin taiteellisen koulutuksen saanut henkilö, joka kuuluu johonkin taidealan järjestöön, on saanut valtion apurahaa tai joka esittää säännöllisesti teoksiaan (Rensujeff 2015 18–20).

Taiteilijuus on uuden ajan, eurooppalaisen yksilöä ja persoonaa korostavan ajan, tulosta. Keskiajalla taiteilijat saattoivat toimia nimettöminä. Kuvan tekeminen perustui kollektiivisuuteen, eikä taiteilija ollut niin merkityksellinen (Sakari 2004, 8). Renessanssiaikaan asti taiteilijat oppivat työnsä jäljittelemällä aiempia suurteoksia, he oppivat mestareilta ja olivat käsityöläisiä.

Kulttuurintutkija ja mediakulttuurin dosentti Hanna Kuusela kirjoittaa kirjailijoista, mutta sama koskee taiteilijahahmoja yleisesti: taidehistoria on pitkään tutkinut taiteilijan tekijyyttä sekä teoreettisesti että käytännöllisesti. 1800-luvulla tavoiteltavana taiteena ei pidetty jäljittelyä, vaan uuden ja alkuperäisen luomista. Taiteilijaa verrattiin jumalaan, joka luo teokset ja niiden maailmat tyhjästä. Yksilötaiteilija syntyi ja kehittyi osana instituutioiden ja julkisuuden kehittymistä 1800-luvun kuluessa ja 1900-luvulle tultaessa. Taiteilijasta muodostettiin kuva nerona, joka oli riippumaton ulkopuolisista vaikutuksista. (Kuusela 2020.) Taiteilijasta tuli luovan, vapaan ja riippumattoman humanistisen ihmisen esikuva. Taiteilijuuden suojassa saattoi ylittää moraalिसääntöjä ja eettisiä normeja (Sakari 2004, 9).

Vallitsevan taiteilijäkäsityksen rinnalla on aina elänyt myös muunlaisia ajatuksia taiteellisesta tekemisestä. Kuuselan mukaan valistuksen ja romantiikan vuosisatojen mielikuvat kirjailijasta ja taiteilijasta kyseenalaistettiin viimeistään 1900-luvulla (Kuusela 2020). Taiteilijamiesneromyytin luhistumisen jälkeen taiteilijat ovat edustaneet myös oppositiota ja yhteiskunnan käänköpuolta.

Nykytaiteessa korostuvat taiteilijuuden ammatillistuminen, taiteen kaupallistuminen ja kollektiivinen luonne (Levanto 2005, 98–99). Taiteilijan ammatti on erityinen ja poikkeaa muista (Sakari 2004, 21). Nykytaidekoulutus painottaa taiteellista ja ammatillista pätevyyttä, yksilötaiteilijaa. Sakari pohtii taiteilijan ja taiteen suhdetta ja kysyy, onko taiteilija tuotemerkkinä jo korvannut taiteen (Sakari 2004, 13). Sakari perää myös taiteilijan työn oikeutusta työskentelemällä kaupallisten arvojen ja hyödyn tavoittelun ulkopuolella ja ravistelemalla teoksillaan lukkiutuneita käsityksiä ja sovinnaisuuksia (Sakari 2004, 8). ”Nykytaiteilija pikemminkin tuo näkyväksi erilaisia elämän ilmiöitä ja yhteiskunnan lainalaisuuksia ja tutkii taiteen avulla maailmaa ja suhdettaan siihen kuin tuottaa esineitä.” (Sakari 2004, 15).

Hanna Kuuselan mukaan aikaamme leimaavat yhdessä tekemisen ihanteet ja unelmat. Myös yhteiskuntasuunnittelijat haluavat kehittää maailmaa yhteisöllisesti, juuri näin tapahtui Kokkeli-hankeessakin. Jakaminen, kollaboraatio ja joukkoistaminen ovat olleet tapoja työskennellä niin taiteilijoille kuin teknologiainnovaattoreille (Kuusela 2020, 10).

Verrattuna aiempaan taiteilijoilla on nykyisin vapaammat mahdollisuudet valita omat ilmaisukeinonsa ja toimintaympäristönsä.

Nykytaiteilijat on koulutettu toimimaan kansainvälisellä kentällä (Hirvi-Ijäs 2014, 7).

Filosofi ja kognitiotieteilijä Alva Noën mukaan taide on työkalu, jolla ihminen voi tutkia itseään. Nykytaiteelle on ominaista, että se pakottaa miettimään, mitä taide on ja mitä se vastaanottajalleen tekee. Noën mukaan taiteilijat eivät vain valmista taide-esineitä, vaan kokemuksia, jotka auttavat ymmärtämään tapojamme ajatella ja arvottaa (Noë 2019, 240–242).

Taidehistorioitsija ja museopedagogi Kaija Kaitavuoren mukaan taiteilija on nykyisin osa suurta verkostoa, jossa on monia muitakin toimijoita. Hänen mukaansa paras kuvaus taiteesta ja nykytaidemaa-ilmasta on monisyinen riippuvuuksien verkosto, jossa taiteilijat ovat osa välittäjien, kuraattoreiden, galleristien, museoammattilaisten muodostamaa taidekenttää (Kaitavuori 2015).

Yksintyöskentely ei silti ole kadonnut, yhä vielä taiteilijan työ saatetaan mieltää yksinäiseksi puurtamiseksi, vaikka yhdessä kehittäminen, osallistaminen ja yhteisöjen esiin nostaminen on tunkeutunut lähes kaikkialle yhteiskunnan eri alueille. Samalla tavalla kuin yhdessä työskentely, myös yksinäisyys voi olla taiteilijan työkalu.

Sananen yksinäisyydestä, kontrastiksi

Yksinäisyys on tunne, kuten myös onnellisuus, surullisuus, viha tai pelko, ja ne ohjaavat ihmisen toimintaa. Erilaiset tunteet vaativat aina jonkin itsen ulkopuolisen, johon liittyä. Tunnetilat kuuluvat itseen ja ovat vuorovaikutusta elävän organismin ja jonkin hänen ulkopuolisen maailman osa-alueen kanssa (Dewey, 2010).

Koemme tunteita kaikessa vuorovaikutuksessa. Niiden ei tarvitse kohdistua pelkästään muihin ihmisiin. Tunteiden kokeminen vuorovaikutuksessa näyttäytyy ehkä parhaiten juuri taiteilijan työskentelyssä, jossa haarukoidaan minuutta ja pohditaan maailmassa oloa. Nämä monenlaiset tunteet ilmenevät lopullisissa teoksissa.

Tunnetilat syntyvät aivojen eri osien yhteistoimintana ja tunteet ovat yhteydessä kehon toimintoihin. Tunteiden englanninkieinen nimi *emotion* tulee latinan sanasta *emovere*, jonka minä-muoto on sana *moveo*. Se merkitsee liikuttamista ja liikkeelle laittamista. Tunteilla

on allostaaattinen tehtävä, jolloin käyttäytyminen muuttuu ulkoisten vaatimusten mukaisesti ja sisäisen tasapainon ylläpitämiseksi. Tunteet ovat mekanismi, joka valikoi ja suodattaa tavoitteiden kannalta keskeiset tapahtumat ja reagoi niihin. Tunteet ohjaavat käyttäytymistämme ja päätösten tekoa. (Nummenmaa & Saarimäki 2021, 187, 191.)

Yksinolo ja yksinäisyys ovat fyysisesti sama asia, mutta kuin volyymiä nostaen, yksinäisyys on myös psyykkinen tila. Yksinolo on oleellinen osa työskentelyäni ja vaikka sen voi itse valita, ajoittain se hyökkyy koko olemiseni yli. Maalattaessa, yksinäisen työn tekijänä pidän yksinoloa ja yksinäisyyttä tarpeellisena lähtökohtana ja omien maalausteni autoioiden näkymien selittäjänä. Tietynlaisten surullisten ja sentimentaalisten sävyjen lisäksi yksinäisyys on useimmiten välttämätöntä. Se on hiljaisuutta ja luova tila. Sillä on sekä myönteisiä, että kielteisiä merkityksiä. Yksinolo voi myös häiriintyä.

Filosofi Juha Varto huomauttaa, että jos keskittyminen vaatii yksinoloa, niin samassa hetkessä ei ole ketään, jonka kanssa voisi vaihtaa ajatuksia, ei ketään, jonka ajatuksia vastaan voisi pinnistellä. Yksinäinen puhe, itsensä kanssa keskustelu on sisäinen tapahtuma, joka korostaa eristäytymistä ja välimatkaa muihin (Varto 2008).

Kuvataiteilija Karoliina Hellberg kertoo, että hän on työhuoneessaan yksin ja työhuone on hänelle yksi työskentelyn väline, se on paikka ajattelulle, suunnittelulle ja katsomiselle (Hellberg 2019). Hellberg on tekstissään lainannut Philip Gustonin sitaatin, jonka maalarina ajattelen ymmärtäväni täysin:

”I think it was John Cage who told me once: ‘When you start working, everybody is in your studio – the past, your friends, enemies, the art world, and above all, your own ideas – all are there. But as you continue painting, they start leaving, one by one, and you are left completely alone. Then, if you are lucky, even you leave’”

Taiteellisen työskentelyn yksinäisyys voi myös aiheuttaa ja korostaa yksinäisyyden tunnetta. Ei ole siis pelkästään niin, että taiteellisen työn edellytys olisi yksinolo, vaan taide ja taiteen tekeminen voi synnyttää entistä enemmän yksinäisyyttä. Yksinäisyyttä voi kokea myös muiden kanssa työskennellessä.

Itselleni taiteen tekemisen parasta antia on lopputuloksen ennakoinnattomuus ja ilmaantuminen. Maalattessani en suunnittele tai

asetta teokselle tavoitteita, maalaus syntyy yksinäisyydestä, siitä että on valmis vakavaan keskusteluun itsensä kanssa. Samalla kun liikutan väriä maalauspinnalla se liikuttaa minua ja ajatuksiani (Heino-Fihlman 2002, 7). Jatkuva kyseenalaistaminen maalatessa johtaa parhaimmillaan siihen, että näen asiat toisessa valossa, toisesta näkökulmasta.

Tunnistan yksinäisyyden myös hiljaisuutena ja siten se on kuuntelemista ja kuuntelemiseen asettumista, mikä on hedelmällinen lähtöasenne muiden kanssa työskentelylle, vuorovaikutukselle ja dialogille.

Taiteellinen tutkimus

Tutkimukseni lähtökohta on taide: taiteilijana työskentely, teokset ja teot. Kuvaan prosessia, tuloksia ja kontekstia ja sitä, mihin ne teoreettisesti liittyvät. Esitän taiteen suurena määränä teoskuvina ja näyttelynäkyminä kirjallisen osan kanssa lomittain.

Tutkimusasetelmani voi olla haasteellinen riippuen tarkastelijan tutkimussuunnan perinteistä. Ensinnäkin kahden eri alan tiivis yhteistyö on harvinaista, myös positioni taiteilijana eri rooleissa ulottuu moneen, työskennellessäni saatoinkin ottaa eri rooleja vaihdellen projektin tarpeen mukaan. Olin kuvataiteilija, yhteisötaiteilija, työpari, kollega, kuraattori ja tutkija. Myös hankkeen taiteen muodot vaihtelivat performatiivisesta yhteisöllisiin- tai näyttelyteoksiin; teoksia voi tarkastella prosessin kuvauksena tai lopputuloksina. Nämä mahdollisuudet kertovat hankkeen taiteilijaroolin kokeilevasta moninaisuudesta ja siitä, että minun oli mahdollista muotoilla hanke sisältämään kaikki nämä eri puolet. Osasyynä taiteilijoiden roolien monipuolistumiseen on tämän tutkimuksen kaltaisten hankkeiden hybridiluonteessa, taiteilijoiden toimintakenttien laajentumisessa. Oma taiteilijakäsitykseni mahdollisti myös roolirajojen häivyttämisen. Käsitteeni mukaan useimmat kuvataiteilijat ovat hyvin monitaitoisia ja teosten tekeminen on heille enemmän filosofista pohdintaa kuin mekaanista ja materiaalista tuottamista.

Tutkimukseni asetelmat voivat olla uusia myös taiteellisen tutkimuksen kontekstissa, tosin toteaahan taiteen tohtori, taiteilija Maija Tammi taiteellisen tutkimuksen olevan lähtökohtaisesti moniteistä, eikä se pysyttele oman tutkimusperinteensä teoksissa tai teorioissa, vaan lainaa, löytää, kokeilee ja yhdistelee, tuhoaa ja aloittaa alusta (Tammi 2021).

Myös se, että oma toimintani on tutkimukseni kohde, saatetaan tutkimustraditiosta riippuen nähdä ongelmallisena. Tämä roolien ja

tehtäväkentän moninaisuus ja kompleksisuus motivoi omaa tutkimustyötäni. Sama moninaisuus loi ne haasteet, joiden pohdinnasta syntyi tämän tutkimuksen kokonaisuus.

Filosofi Tuomas Nevanlinna kyseenalaistaa taiteellisen tutkimuksen tarpeellisuutta, mutta kysyy voisiko se olla eräänlaista kokeellista hermeneutiikkaa. Hänen mielestään ei pitäisi puhua omien teosten tutkimisesta, vaan omilla teoksilla tutkimisesta, elävästä kysymisestä (Nevanlinna 2008).

Kuvataiteilija, kuvataiteen tohtori Teemu Mäen mukaan tutkimus on taiteellista, jos taiteen tekeminen ja taideteokset ovat osa tutkimusprosessia ja tutkimustuloksia ja lisäksi jos näiden teosten taiteellinen laatu nähdään tärkeäksi. Lisäksi Mäki painottaa teoksessaan Taiteen tehtävä, että ”Taiteellista tutkimusta ei tehdä vain tiedon vuoksi, vaan myös niiden asioiden vuoksi, jotka ovat tiedon tuolla puolen.” (Mäki 2017, 397).

Teoksen Otsikko uusiksi kirjoittajat Mika Hannula, Juha Suoranta ja Tere Vadén puhuvat taiteellisen tutkimuksen metodologista runsaudesta, suvaitsevaisuudesta ja avoimesta tutkimuskulttuurista. He kehottavat taiteellisen tutkimuksen tekijää tarttumaan toimeen ja kokeilemaan, asennoitumaan rohkeasti, nauttimaankin (Hannula, Suoranta & Vaden 2003).

Teos taiteellisessa tutkimuksessa

Taideprojektien ja -prosessien kuvailujen ohella hankkeessa syntyi useita teoksia. Esittelen teoskuvia läpi koko tutkimuksen, kuvia näyttelyistä ja kuvia performanssista. Näyttelyissä oli mukana sekä taiteilijoiden viimeisimpiä teoksia, että näyttelyitä varten syntyneitä teoksia. Kokonaan uusia, hankkeen myötä valmistuneita teoksia olivat *Ratas*, *Yteri*, Henry Merimaan *Kokemäenjoki-teokset*, Mikko Paakkolan *Nimetön*-maalaukset, Christina Stadlbauerin auringon valoon ja mehiläisvahaan perustuva teos, Titta Vallan *Anna asuu Saarella* -valokuvasarja, Veijo Setälän *Kokemäenjoki*-installaatio, Kirsi Jaakkolan ja minun *Alaston äänimaisema* -ääniteokset kuuntelukävelyiden dokumentaation pohjalta, omat *Muovivuori*-valokuvat, akvarellit ja *Joki*-veistos, sekä Hanhiluodon- ja Kvistiluodontien seinämaalaukset. Myös tutkimuksen ulkopuolelle jääneissä taideprojekteissa syntyi teoksia: Saaren metsän muurahaisistuimet, Kemiran

tehtaan *Prosessi*-seinämaalaus, lastenkulttuurikeskuksen kanssa valmistunut *Värikylvä. Mielimaisema – mielipahamaisema* -kartan ja reitin varrelle yhteistyössä valmistunut nurmipäällysteinen, kivinen sohva oli sekin teos.

Kuten alussa mainitsin, taide on hankkeen lähtökohta ja motiivi, myös konteksti ja päämäärä. Taideteokset vastaavat osaltaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen *Miten yhteisökonteksti haastaa taiteilijana työskentelyäni?* Kuten nykytaiteessa yleisestikin ja erityisesti kuvataiteessa – ja nyt tämän tutkimuksen teoksissa, kokeilevuus ja kriittinen kyseenalaistaminen kuuluvat taiteen itseymmärrykseen ja siten valmis teos on pohdittu ja perusteltu perusteellisesti (Arlander 2013, 17). Hankkeen teokset ovat vastauksia ainakin kysymyksiin häiriöstä, kokemuksesta ja dialogista, siitä, mikä on oleellista. Mielestäni myös työskentelyssä kohdatut haasteet ovat näkyvissä valmiissa teoksissa, tosin täytyy tuntea tekniikkaa ja menetelmiä, jotta osaa arvioida ilmaisun haasteita. Teoksen sisältö ja sen tuomat haasteet sen sijaan ovat kaikkien katsojien arvioitavissa, muun muassa teosten vetovoimassa.

Tutkimuksen teokset ovat oleellisia, tässä tutkimuskontekstissa ja niissä merkityksissä, joita ne välittävät. Teoksia voidaan tutkimuksessa tarkastella aineistona, menetelmänä, tutkimustuloksena tai tutkimustulosten esittelyn välineenä (Arlander 2013, 19). Katsoessani esimerkiksi kuvaa *Yterin*-teoksesta, näen sen kuvaavan prosessia ja styroksipalasten sommittelussa yhteisyyden muotoutumista. Yhteisöjen kanssa tehdyt teokset ovat prosessien näkyväksi tekemistä, ne kertovat siitä, että yhteisöllinen prosessi on ollut olemassa. *Ratas* keskellä Kokemäenjokea ei voi olla kuin monenlaisen yhteistyön tulosta, sen pystyttämiseksi on tarvittu yhteisö. Kuvataiteilija Kirsi Jaakkola ajattelee kuuntelukävelyn taiteellisena toimintana ja dokumenttikuvassa yhteisön kuuntelukokemus välittyy asennoissa ja eleissä. Seinämaalaukset sisältävät julkisen tilan häiriön. Tutkimuksen tieto ponnistaa teoksista ja asettuu taas vasten teoksia.

Esimerkiksi *Ratas*, paitsi että se on taideteos, niin se on myös toiminut ajattelun välineenä, yhteisenä tekemisenä, se on tuonut ihmiset yhteen, syventänyt keskustelua sekä osaltaan se on työskentelyprosessin edetessä myös vaikuttanut yhdistysten yhteisöllisyyteen.

Professori Mika Elon mukaan teokset voivat olla tekijästään riippumattomia, aktiivisia toimijoita, joilla on vaikutuksia taidemaailmaan

ja ympäristöön (Elo 2017). Taideteokset voi nähdä myös ajatuksellisina kokonaisuuksina, keskustelunavauksina ja ehdotuksina (Hirvi-Ijäs 2014, 190). Taideteosta voi kuvailla ilmaisun, kannanoton, viestinnän tai mielihyvän välineeksi.

Teosten merkityksiä ei taiteen kontekstissa tarvitse välttämättä kirjoittamalla selittää auki, mutta toki ne ovat myös dokumentteja siitä, mitä on tapahtunut. Ne kertovat olemuksellaan taiteellisen toiminnan asenteesta ja ne ovat dialogia ympäristön kanssa.

Akvarellien maalaaminen joen varrella oli omaa taiteellista argumentaatiotani paikan kokemisesta ja maisemasta, maalaaminen oli pyrkimys ymmärtää paikkaa ja maisemaa. Taideteos voi tuottaa julkisen, yhteisesti ymmärrettävän tason, erityisesti museokontekstissa. Jaana Houessoun tulkinnan mukaan teoksen kohtaamisessa on kyse teoksen aukollisesta luonteesta, avoimesta määrittelemättömyydestä. Teos ehdottaa, johdattaa äärelle ja paljastaa uusia näkökulmia. (Houessou 2010b.)

Jos arvioi projektien merkittävyyttä lopusta päin, niin esimerkiksi *Ratas* – joella hohtava valoteos, on lopputuloksena syy ryhtyä itseäni haastavaan yhteistyöhön. Jokaiseen hankkeen teokseen sisältyi yllätyksellisyyttä ja siten ne ovat johdattaneet jonkin uuden äärelle ja paljastaneet uusia näkökulmia.

Taiteellisen tutkimisen asenteeksi ehdotetaan ja edellytetään kokeilevaa otetta. Hankkeen taideprojektit ovat uniikkeja ja kokeilevia, siinä mielessä, kuten olen sivulla 44 todennut. Uuden yhteisön kanssa aloittaessa olen aina uudenaikaisessa, ainutlaatuisessa tilanteessa, jolle ei ole mallia.

Kysyn, tutkin ja kirjoitan auki sen, mitä taideprojektit tuottivat. Tutkimus tuottaa tutkimustietoa, joka on kokeellista mutta ei-matemaattista (Nevanlinna, 2008). Hanke ja taideprojektit tuottavat tietoa yksittäisistä ja ainutlaatuisista tapahtumisista, joita voi olla mahdoton yleistää, mutta silti tuloksena on uutta tietoa.

Kaksi näyttelyä

Hankkeen edetessä järjestin useita näyttelyitä. Erilaisia osaprosesseja esiteltiin paikallisesti esimerkiksi kirjastossa. Näillä näyttelyillä oli merkitystä erityisesti paikallisessa kontekstissa.

Kaksi laajaa, kuratoitua näyttelyä ovat oleellinen osa tutkimusta: *Joki* Porin taidemuseossa ja *Maailmassa* Vuojoen kartanon Galleria Gylichissä ja puistoalueella. Näyttelyiden myötä taiteen rooli vahvistui osana hanketta. Näyttelyiden merkitys oli siinä, että ne toivat hankkeen ja tutkimuksen aiheita osaksi nykyaikaisen taiteen kontekstia ja esittämistapoja, ne myös toivat esille hankkeen teemoja, taiteilijoiden näkökulmia, joki-identiteettiä, maiseman paikallisia merkityksiä ja ympäristöhuolta. Näyttelyn kuratointia pohdin *Joki*-luvun kohdalla.

Teoksia ei ole ilman niiden tekijöitä. Ajattelen, että yksittäiset teokset saavat voimaa jokaisesta muusta teoksesta, jolloin näyttelyn ydin kirkastuu. Koska minulla kuraattorina oli tilat ja mahdollisuudet rakentaa kaksi laajaa kokonaisuutta ja kutsua mukaan useampia kuvataiteilijoita, niin tein sen vahvistaakseni viestiä, mahdollistaakseni aiheista käytävää taiteilijoiden moniäänistä keskustelua.

Kirjoittamisesta

Tutkimuksessa taide kietoutuu kirjoittamiseen. Tilanteissa, jossa on muita osallisia, on tärkeä antaa aikaa ja tilaa keskittyneelle läsnäololle, prosessille. Prosessien osana saatan dokumentoida, merkitä muistiin ja kerätä aineistoa. Kirjoittamalla käyn läpi tapahtunutta ja samalla, kun löydän sanat, ymmärrän ja saan asiat haltuun, tutkiminen on luovaa. Jos aloittaessani tietäisin lopputuloksen, jäisi jäljelle vain työn tekeminen. Se, että aloittaessa lopputulos on ennakoimaton ja että taide aina lopulta ilmaantuu, on tarpeeksi hyvä syy aloittaa työskentelyä.

Tutkimustekstin kirjoittaminen ja tekstin hiominen on antanut tutkimukselle muotoa, etsimisen ja harhailunkin reitti on jälkepäin looginen. Kuvataiteilija, taiteen tohtori Jouko Pullinen kuvaa kuvan ja sanan kokonaisuutta dialogiseksi vuorovaikutussuhteeksi, jossa toinen jatkuu – virtaa – toiseen ja myös toisen ilmaisemana (Pullinen 2003, 79).

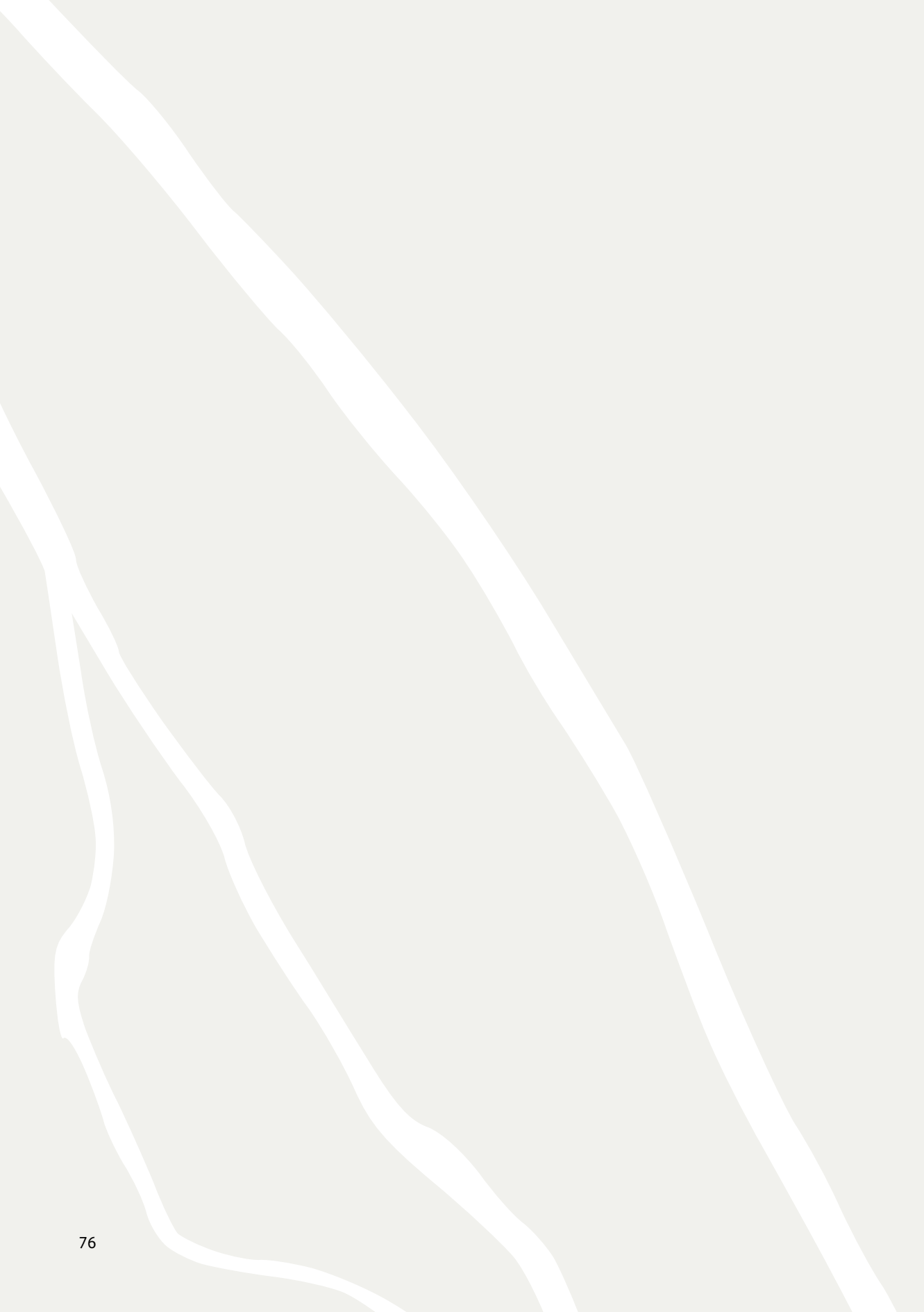
Taiteen tohtori, kuvataiteilija Jaana Houessou katsoo, että taiteellisen tutkimuksen visuaalinen ja verbaali tulisi nähdä toisistaan eroavina, mutta toisiaan täydentävinä ja omilta suunniltaan ilmiöitä kuvaavina keinoina (Houessou 2010a, 244).

Taiteen tekeminen, lukeminen, tutkiminen ja kirjoittaminen ruokivat toisiaan ja haastavat toisiaan. Palaan useasti dokumentoituun: valokuviin, teoksiin ja tilanteisiin, käyn niitä läpi kirjoittaessani. Oma *Kokemäenjoki*-teokseni on nyt hankkeen päätyttyä yhä työn alla; kirjoittamalla on selkiytynyt, miten jatkan sitä, kulunut aika on mahdollistanut kriittisen tarkastelun. Tekemisen ja kirjoittamisen vuorottelu luo hermeneuttisen kehän tapaan ymmärrystä. Aina uudelleen epäileminen, kyseenalaistaminen ja uudelleen ryhtyminen nostaa esiin uusia näkökulmia. Minulle kirjoittaminen ei ole ollut (vielä) taiteen tekemisen muoto, se on kertomisen, ilmaisun ja muis-tiinmerkitsemisen keino, mutta visuaalisuus, kokemus tai yhteisyys ovat mahdollisuuksia heittäytyä, pitää kasassa, hajottaa ja rakentaa uudelleen. Kun taiteellisen antaa häilyä sanoittamattomassa omalakisuuudessaan, kirjoittaminen luo ymmärrystä, itselleni ja muille, niillä on tiivis yhteys. Kirjoittaessa ja tutkiessa paitsi opettelen uutta, jäsenän ja hahmotan kokonaisuutta, liitän tutkimukseni osaksi taiteellisen tutkimisen kriittistä kenttää ja vielä varsin nuorta historiaa.

Jokaiseen hankkeen taideprojektiin liittyi taiteen tekemisen mahdollisuus, mutta osaa taideprojekteista voi kutsua myös taideperustaiseksi (art-based) toiminnaksi. Taideperustainen toiminta liittyy yhteiskunnalliseen muutokseen ja sosiaalisiin prosesseihin. Hankkeen sijoittuminen yhteisöihin oli myös sellaista. Projektit tuottavat tietoa, niiden sanallistaminen ja käsitteellistäminen on osa tutkimustani. Taiteella on ainutlaatuinen kyky tuottaa tietoa.

Kesäpesä ja häiriö

Työparini Vuokko Kemppi-Vienola oli aloittanut Kokemäenjoki-hankkeessa jo vuoden 2017 puolella, minä aloitin tammikuun puolella 2018. Ensimmäinen kuukausi kului nopeasti, kun tutustuimme toisiimme ja hahmottelimme seuraavaa kahta vuotta. Olimme uuden edessä, vastaavia kulttuurikartoituksen ja taiteen yhteisprojekteja tässä laajuudessa ei ollut tiedossamme. Aloitimme yhteistyön ha-puillen ja kokeilemalla, kysymyksiä oli valtavasti. Miten toimisimme, mikä kaikki on mahdollista, miten saamme kaksi omalakisista alaa yhdistettyä niin, että molempien tavoitteet säilyvät. Varsinkin taiteen kohdalla oli tärkeää pohtia, miten sen vapaus ja itseisarvo säilytetään, vaikka toimitaan toisen alan sisällä. Ja tietenkin piti suunnitella hankkeen etenemisen käytäntö kahden vuoden ajalle.

Alkuvuonna Kemppi-Vienola veti maisemantutkimuksen opiskelijoille kenttäkurssia. Opiskelijoiden avustuksella keräsimme vastauksia asukaskyselyyn Porin Huvilajuovan alueen mökkiyhteisöltä. Kyselyiden avulla oli mahdollista selvittää yhteisesti tärkeitä paikkoja ja alueita, niiden käyttötapoja ja niihin liittyviä muistoja. Kyselyillä saatiin selville myös asukkaille henkilökohtaisesti tärkeitä paikkoja ja niiden henkilökohtaisesti miellettyä arvoa, joka on jokaiselle hieman erilainen (Kemppi-Vienola 2020, 81).

Tässä hankkeen ensimmäisessä kohteessa Huvilajuovalla kartoitus-kysely tehtiin ensin ja sen jälkeen lähestyttiin yhteisöä taiteen kera. Halusin pitää taiteen mahdollisuudet avoimena ja uskoin, että kohtaamisten ja keskustelujen myötä syntyy väistämättä jotakin. Taiteen menetelmissä oli valinnanvaraa.

Tietämättä sen enempiä tulevasta, otin yhteyttä Porin kaupungin kaupunkisuunnitteluun ja pyysin tulevan kesän ajaksi lainaksi metallikonttia. Suunnittelin, että kohdemaisemassa olisi jokin kiintopiste, josta käsin voisimme toimia ja jossa voisin varastoida tarvikkeita.

Kontin laina onnistui, se kuljetettiin Huvilajuovan varteen, lähes rantaan ja nostettiin kahden vahvan pajun väliin. Ristin kontin Kesäpesäksi, se olisi tukikohtani, josta käsin tapaisin ihmisiä, keskustelisin ja jossa taideprojektit syntyisivät – tai niinhän luulin.

Kesän alkaessa mainostin Kesäpesää ja kellonaikoja milloin olisin paikalla. Olin varautunut olemaan kesäpesällä parin kuukauden ajan jokaisena keskiviikkona, sekä aina, kun mahdollista. Kesäkuun alussa asetuin konttiin ja odotin asukkaita, kolme kävi ja niiden keskustelujen myötä sain paljon tietoa alueen historiasta. Sen jälkeen ketään ei tullutkaan. Päivystäessäni, odotellessani norkoilin tiellä, hihkaisin aina kun joku polki ohii ja taas istuskelin kontin edustalla, piirtelin, valokuvasin ja muovailin itsekseni esineitä savesta, jota olin varannut mukaan. Odotin, pitkästyin ja turhauduin.

En usko, että olin kuvitellut monenkaan tulevan, mutta olin odottanut, että joku tulisi aina kun olin Kesäpesällä. Tuntui vaikealta odottaa. Näin jatkui muutaman kerran.

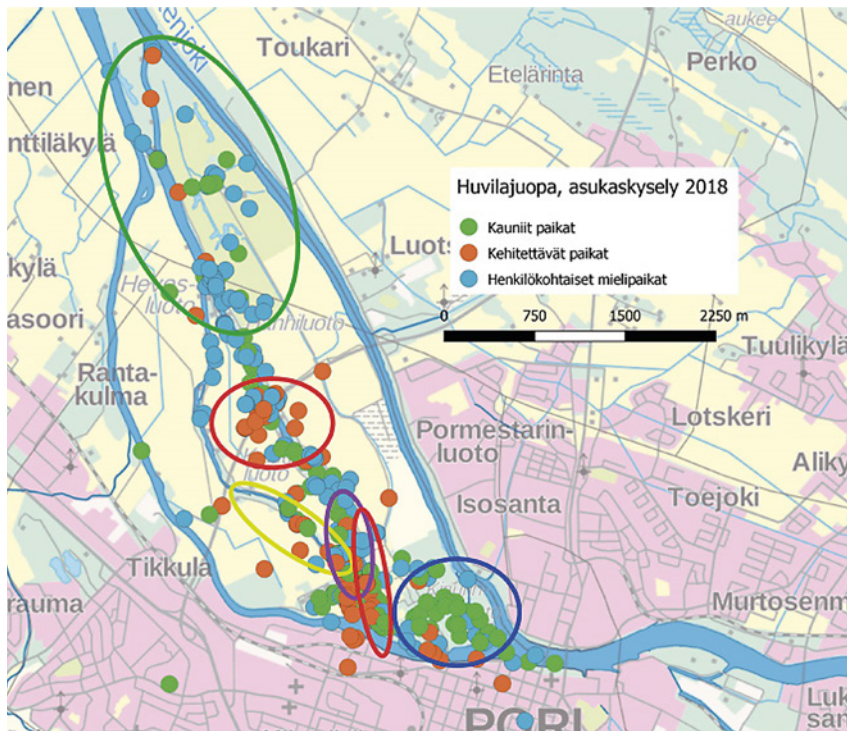
Kesäpesän vieressä pauhasi valtatie, Vaasantien silta ylitti Kokemäenjoen leveimmän haaran, Huvilajuovan, juuri tässä kohtaa. Sillan alla, joen molemmin puolin jäi sillan betoniseinää näkyviin. Seinät oli tuhrittu tageilla ja sloganeilla. En tainnut arvostaa kovinkaan paljon tuhruja, ne olivat ilmeisesti satunnaisia nopeita vetoja, jotka eivät olleet yhteydessä toisiinsa ja olivat olleet paikoillaan ikuisuuden.

Olen aiemmin muualla maalannut seinämaalauksia ja nytkin minulla oli mukanaani maalia. Mietin miksen minäkin – kun muutkin. Kiipesin seinälle, kaltevalle töyräälle ja kokeilin maalata. Sillan pienen kasvi mallinani syntyi kukkamuotokuva.

Tuossa hetkessä ei ollut mitään taianomaista, se oli turhautumisesta syntynyttä toimintaa. Mutta silti se sisälsi hetkeen astumisen, kokeilunhaluisen ja uteliaan asenteen. Turhautumisen voimalla saatoin vedellä julkiseen pintaan kuvion valkoisella maalilla.

Seuraavaksi kerraksi varmistin viranomaisilta luvan maalata. Lupa tuli helposti, silta oli menossa remonttiin parin vuoden päästä, jolloin seinämaalaukset joka tapauksessa häviäisivät.

Maalaamisen myötä aiemmin tavoittelemani ohikulkijat pysähtyivät. Maalaaminen oli riittävä muutos heidän arkimaisemassaan ja

Kuva Vuokko Kemppe-Vienolan Porin Huvilajuopa-alueen kartoituksesta. Värikkäillä palloilla merkityt sijainnit ovat asukasyhteisön jäsenten merkitsemiä merkityksellisiä paikkoja. Ympyröidyt alueet ovat tunnistettuja kulttuurisia resursseja merkitseviä rajauksia: Vihreällä luontoarvoja golfkentän ympäristössä sekä Hanhiluodon pohjoisosissa ja keltaisella luontoarvoja Lanajuovan varrelta, punaisella ongelmakohtia muun muassa liikenteellisesti ja kulttuurihistoriallisia sekä taidehistoriallisia arvostuksia sekä violetilla Kvistiluodontien vanhimpien huviloiden kokonaisuus sekä sinisellä Kirjurinluodon tapahtuma- ja puistoalue.

Näkymä Kesäpesältä sillalle ja seinämaalaukselle päin.

yhtäkkiä monilla oli kerrottavaa ja kommentoitavaa. Hankkeen yksi tavoite oli tavoittaa yhteisö. Osaamatta suunnitella etukäteen, tällä teolla, maalaamalla, syntyi maisemaan häiriö, tuotiin maisemaan muutos, herätettiin huomiota, synnyttiin puheenaihe ja luotiin yhteyksiä. Tavoitimme yhteisön, mutta ei sillä tavalla kuin olimme suunnitelleen. Rakentui kokonaan uusi prosessi.

Häiriinnyin ja aiheutin häiriötä. Kuvataiteilija Petri Kaverma on tutkinut häiriötä tohtorinväitöksessään *Tyhjä piha – Häiriö ja hiljaisuus (nyky)täiteessa*. Kaverman mukaan häiriötä, kohinaa on olemassa koko ajan, yleensä otamme sen kuin annettuna ja alamme kuulla sitä vasta hiljaisuudessa (Kaverma 2012). Kesäpesä ei olisi häiriintynyt, tai olisi häiriintynyt eri tavalla, jos sinne olisi odotusten mukaisesti tullut vierailijoita, ilma olisi täyttynyt puheesta ja läsnäolosta. Vierailijoiden puuttuessa jouduin hiljaisuuteen, olin yksin, alttiina häiriöille. Minun kokemani häiriö mahdollistui, koska kaiken muun kohinan, melun kaikutessa, häiriölle oli jäänyt tai auennut tila.

Häiriön kokeminen on tunne. Sigmunt Freudin käsite transfe-
renssi on tunteen tiedostamaton uudelleenkohdistuminen toiseen.
Tunteensirto, kävikö tässä niin. Turhautumisen ja häiriintymisen
hermostuttamana häiritsin muita. Tai tapahtuiko peilautumista,
teemme tunnepeilausta tiedostamattamme jatkuvasti. Se auttaa vi-
rittäytymään muiden kanssa samalle aallonpituudelle. Peilautuminen
auttaa myönteisten, mutta myös kielteisten tunteiden leviämistä
ihmisjoukossa. Artikkelin *Tunteelliset aivot* mukaan tunteiden tar-
tuttamisessa pitää olla tarkkana, omia tunteita on hyvä suitsia, jotta
kognitiolle jää tilaa toimia. (Nummenmaa & Saarimäki 2021, 198.)

Tutkijat Anna Jensen, Taina Rajanti ja Denise Ziegler ovat kirjoit-
taneet pääosin Porissa, kaupunkitilassa tapahtuneista tai tehdyistä
interventioista. Interventio on väliintuloa, pysäyttämistä, se on
häirintää, tunkeutumista toisten ajatuksiin, herättäen tunteita ja
ihmettelyä. Sillä on sysäysvaikutus. Se on vuorovaikutuksessa tilaan,
tapahtumiseen ja se on paikkasidonnaista. Taiteellinen interventio
haastaa katsojan ja kokijan tuomalla olemassa olevaan ja tuttuun
jotain uutta, yllättävää ja ainutkertaista. Se haastaa kohtaamaan
tuntemattoman. (Jensen, Rajanti & Ziegler, 2018.)

Kvistiluodontien seinämaalaus syntyi häirintänä, mutta valmistut-
tuaan se otettiin vastaan enemmän hyvillään kuin närkästyneenä.
Kukka-aiheet olivat niin maltillisia, että suuremmaksi osaksi ne koet-
tiin satunnaisia töhryjä miellyttävimpinä. Toisaalta tuli ilmi myös
toisenlainen mielipide, se ettei betonipintaan olisi saanut puuttua.
Sellaisenaan pinta kertoi ajasta ja kantoi historiaa. Suhteessa tähän
mielipiteeseen toimin maalatessani häiritsevästi ja väärin – tai yhtä
oikein tai väärin, kuin jokainen tuhrija ennen minua.

Kesäpesän tapahtumisissa oli henkilökohtaisesti koettua häiriötä
ja ulkoista häiriötä. Taiteen aiheuttamaa häiriötä ja taiteen sisäistä
häiriötä. Kaverma kirjoittaa taiteen saattavan aiheuttaa tunteita ja
reaktioita, joiden vuoksi teosta ei kyetä vastaanottamaan lainkaan,
vaan se koetaan yksinomaan häiriönä.

”Häiriöllä on aina viestinsä, jonka tulkitseminen voi tuntua vasten-
mieliseltä ja tarpeettomalta. Myös häiriön puuttuminen, hiljaisuus,
kertoo teoksesta ja tilasta aina jotain oleellista. Häiriö ja hiljaisuus
ovat ambivalentteja yleisvärejä, indikaattoreita, jotka heijastavat
ympäristön luonnetta. Niitä olisi syytä kuunnella ja niiden viestiä
olisi opittava tulkitsemaan.” (Kaverma 2012).

Huvilajuovan asukkaat luonnostelemassa. Kesäpesän maalaustapahtumassa 10.7.2018 asukkailla oli mahdollisuus osallistua seinämaalauksen suunnitteluun.

Häiriössä kohtaavat erilaiset näkökulmat, ja itse koin, että vastoinkäymiset ovat olennaisempia tai merkityksellisempiä kuin myötämielisyys.

Kesäpesän projektissa häiriön tai intervention tunnuksat täyttyivät, taide tuli sillan alle, ulkotilaan, julkiseen ympäristöön, se oli kaukana instituutioista. Se toi myös muutoksen totuttuun, häiritsi, teki näkyväksi ja kiinnitti huomiota sillanalusesta paikkana. Hankkeen puolesta tavoitimme sen, mitä etsimme: asukkaat ja keskusteluyhteyden.

Erilaisissa taideprosesseissa on monenlaisia vaiheita. Kiihkeän ja tuottavan ajan taustalla on usein suvantovaiheita, jolloin valmistellaan, odotellaan ja kerätään ajatuksia. Rytmillä yhdessä olemisen ja vastavuoroisuuden välillä vaihtelee, mutta oli kyse sitten yksintekemisestä tai yhdessä tekemisestä niin molemmille on yhteistä alkuasetelma, jolloin asetutaan vasten uutta. Tekemisessä asettuu alttiiksi, vaikka vastassa ei olisi toinen ihminen, vaan oma mieli tai ympäristö. Alttius on herkkyyttä tai olemista jonkun vaikutuksen piirissä, olemista avoin tai suojaaton. Toisaalta altistuminen voi olla rajoja tutkiva asenne.

Alttiiksi asettuminen on aktiivista toimintaa ja osallistumista. Interventioon liittyy ennakoimattomuus ja alttiiksi asettuminen. Taiteen tohtori Harri Laakso kirjoittaa näin: ”Taide ei ole tuote vaan tapa lähestyä maailmaa, altistua sille. Taiteelliseen tutkimukseen kuuluu tämän lähestymisen tarkastelu ja yhteisöllinen jakaminen – silloinkin kun tuo lähestyminen ei tarkoita haltuunottoa vaan tuntemattoman kohtaamista tuntemattomana” (Laakso 2014).

Kesäpesässä taide tapahtui muualla kuin totutussa taiteen paikassa, museossa tai galleriassa, taide tuli yhteisön kohdattavaksi. Seinämaalaus oli kommentti ympäröivään tilaan, se asettui kohti yhteisöä ja mahdollisti yhteisön reaktiot. Maalaaminen tuotti uutta tietoa paikasta ja yhteisöstä. Jensenin, Rajantin ja Zieglerin mukaan interventioissa kyse on ennen kaikkea tutkimuksellisesta taiteesta, ei ylhäältä käsin ohjatusta prosessista, jossa kaupunkilaiset tai osallistetut toimisivat välineinä sosiaalisesti värittyneen lopputuloksen toteuttamisessa. Lisäksi he toteavat, että interventio on tapahtumallista ajattelua. Se on ajattelua, joka ei vain selitä jotain vaan myös avaa mahdollisuuden nähdä jotakin toisin. (Jensen, Rajanti & Ziegler 2018, 28.)

Näkymä joelle Valtatie 8:n sillan alta talvella 2019.
Vastarannalla vihreänpunainen Kesäpesä.

Odotukseni Kesäpesästä toiminnan keskipisteenä muuttuivat, toiminta vaihtui toiseen, ennakoimattomaan suuntaan ja lopulta parhain päin. Kesän mittaan maalaamiseen otti osaa useampikin asukas, mutta eniten teko oli taidetta yhteisölle, kohti yhteisöä. Projektin myötä tuli ilmi yhteisötaideprosessin mukaan kutsumisen vaikeus. Asukkaiden kohtaamisen odottelussa olisin voinut olla kärsivällisempi. Jälkeenpäin ajateltuna Kesäpesä-projekti olisi kaivannut lisää aikaa, keskustelun synnyttämiseksi olisi pitänyt maltaa jättää vielä enemmän tyhjyyttä, joutilaisuutta ja myös minä olisin voinut olla häiriintymättä. Mutta nyt tuloksena syntyi seinämaalaukset, jonka johdosta mahdollistui se, mitä varten olin Kesäpesälle tullutkin. Kohdasi yhteisön, tie siihen pisteeseen oli vain aivan erilainen kuin olin osannut ajatella.

Häiriö-käsitteen löytyminen, vaikkakin myöhään osana kehämällin mukaista tutkimusprosessia, liitti taiteilijuuteen mukaan rohkeutta ja säröä. Häiriö kuvaa mielestäni täsmällisesti sitä ajatuksellista valmiutta tehdä toisin kuin odotetaan. Asenne, joka on olemassa, mutta joka peittyi hyvää tarkoittavan, rakentavan ja mukaan kutsuvan yhteisötaiteilija-mielikuvan taakse. Häiriö on oleellista.

Asukkailla oli mahdollisuus osallistua seinämaalauksen maalaamiseen 10.7. kuvataiteen päivänä, jolloin järjestimme maalaustapah-tuman ja kutsuimme asukkaita mukaan julisteilla. Olin varautunut ylimääräisillä välineillä ja muutama asukas tulikin. Jälkeenpäin pohdin François Matarasson yhteisötaiteen määrittelyä. Hän kyseenalaistaa erityisesti muraalimaalaukset ja sen, miten niiden osalta yhteisöllisyys toteutuu. Onko osallistujia vain taiteilijan työvoimaa vai missä määrin muraali mahdollistaa tekijän oman luovuuden. Kuvataiteen päivänä seinämaalaukset kiteytyi erilaisiksi kukkakasvikuviksi, Lempikukkakasvioksi.

Samana kesänä kuulumme asukkaiden kertovan Huvilajuovan aiemmasta vahvasta yhteisöllisyydestä, joka oli himmennyt vuosien aikana. Aiemmin oli esimerkiksi poltettu kynttilöitä ja lyhtyjä laitureilla kesän lopussa, elokuun viimeisenä viikonloppuna. Taruimme ajatukseen ja haastoimme asukkaat osallistumaan jälleen lyhyin ja ulkotulin Venetsialaisiltana. Kiinnitimme haasteviestin ilmoitustaululle.

Venetsialaisiltana sain soutuveneeseen lainaksi ja lähdin ystäväni kanssa soutelemaan Huvilajuovalle tuntia ennen auringonlaskua.

Yllätyin miten paljon lyhtyjä ja ulkotulia oli lähes jokaisella laiturilla, se saattoi olla sattumaakin, mutta ehkä asukkaat olivat tarttuneet haasteeseen. Soutelimme hiljaa leudossa illassa. Pimeys, liekkien heijastukset vedessä, kuulas, lämmin ilta ja veneen lipuminen äänettömästi kapeaa juopaa pitkin. Näky oli kauneinta, mitä olin kokenut pitkään aikaan.

Myös seinämaalaus sai jatkoa: sillan toisella puolella, joen vastarannalla Hanhiluodontiella oli vastaavanlainen betoniseinä. Seuraavana keväänä 2019 asukasyhdistyksen kokouksessa järjestettiin äänestys maalauksen aiheesta. Asukkaat saivat äänestää neljästä vaihtoehdosta, 68 asukasta toivoi lintuaiheista seinämaalausta, 3 asukasta äänesti seinän ennalleen jättämisen puolesta. Enää kyse ei ollut häirinnästä, vaan maalaus oli demokratian kannalta toivottu. Toteutin *Linnut*-maalauksen muutamana alkukesän päivänä.

Valtatie 8 sillan alle maalaamani seinämaalaus 2019.
Aihe löytyi tien nimestä: Hanhiluodontie.

Venetsialaisiltana 2018 Huvilajuovan laitureille oli sytytetty lukuisia lyhtyjä.

Maailmassa

Ollessani mukana maisemantutkimuksen hankkeessa, halusin tutustua oppiaineeseen, ottaa käsitteet haltuun ja pohtia maisemaa, mutta halusin lähestyä aiheita taiteen näkökulmasta. Halusin tuoda näkyville ajankohtaista keskustelua ja taiteilijoiden näkökulmia sekä toteuttaa näyttelyn maisema-teeman ympärille. Maisema-teemaan liittyivät kysymykset ympäristön tilasta ja mielestäni myös taiteen käytäntöjä ja arvoja oli syytä arvioida kriittisesti suhteessa ilmastokriisiin. Näyttelyn tarkoitus oli haastaa itseni ja muut pohtimaan taiteen ja luonnon suhdetta.

Olin jo useasti aiemmin tehnyt yhteistyötä museonjohtaja Kati Vainion kanssa. Hän toimi 2005–2019 Eurajoella sijaitsevan historiallisen, 1836 valmistuneen Engelin suunnitteleman ja nykyisin kulttuuri- ja matkailukäytössä olevan Vuojoen kartanon toiminnanjohtajana. Ehdotin Kokemäenjoki-hankkeen puitteissa toteutettavaa näyttelyä taiteilijoiden luontosuhteesta ja luontohuolesta. Kuvataiteilijoille luontaisin osallistumisen muoto on heidän oma taiteellinen tai kuvallinen ilmaisunsa, siksi tarkoituksenmukaisiin foorumi oli järjestää yhteisnäyttely, jossa kokonaisuus palmikoituu useista näkökulmista ja teoksista. Yhteen kootut tulkinnat saisivat tukea toisistaan ja kartoittaisivat aihetta laajemmin. Näyttelyaika järjestyi ja kutsuin mukaan 15 taiteilijaa. Näyttelyn otsikoksi muotoutui ”Maailmassa”, ja se oli esillä kartanon Galleria Gylichissä ja puistoalueella 7.6.–17.8.2018 (Liite 2.). Näyttelyn järjestämiseen sain tukea Suomen kulttuurirahaston Satakunnan rahastolta.

Hankkeen osallistavissa taideprojekteissa perusajatuksena oli kuunnella asukkaiden omaa kertomusta, ei tuoda ensimmäiseksi esiin meidän järjestäjien omia mielipiteitä tai ajatuksia ympäristöstä. Luontosuhteesta ja joen ympäristökysymyksistä keskusteltaisiin, jos ne nousisivat asukkaiden puheessa esiin. Tämän ajatustavan rinnalle tai kontrastiksi halusin virittää näyttelyn, jossa kyseenalaistavia ja

kivuliaita luontokysymyksiä voitaisiin tuoda esiin. Luontokysymykset ovat olleet taiteessa voimakkaasti esillä jo pitkään, mutta ilmasto-raporttien hälyttävien uutisten myötä ahdistus ja tarve puhua sekä käsitellä aiheita olivat nousseet otsikoihin. Tunsin itsekin kasvavaa ahdistusta, miten voisin taiteilijana osallistua ja vaikuttaa.

Itselleni taiteilijana luonnollisin tapa käsittää maailmaa ja erilaisia aiheita on ratkoa mieltä askarruttavia kysymyksiä materiaalilla, tunnustella, muuttaa, rikkoa ja rakentaa teos, jossa erilaiset massat, muodot, tekstuurit löytävät suhteensa sisältöihin tai viittaavat niihin. Siksi mukaan valikoitui taiteilijoita, jotka työstävät teoksiaan erilaisin materiaalein ja tekniikoin. Mukana oli tekijöitä valtakunnallisesti: Maija Albrecht, Jan Eerala, Tapio Haapala, Pekka Jylhä, Saara-Maria Kariranta, Kaisu Koivisto, Henry Merimaa, Mikko Paakkola, Pia Salo, Christina Stadlbauer, Ulla Taipale, Jaakko Tornberg, Tiina Vainio ja Titta Valla. Itse osallistuin kuraattorin roolini ohella myös taiteilijana.

Näyttelyn teemoja maiseman lisäksi olivat luonto, suojele ja merkitykset. Taustakysymyksiä olivat muun muassa mitä taiteilijat näkevät katsoessaan tuttua maisemaa, millä tavalla luonto näyttäytyy meille arjessa tai mediassa esillä olevien uhkakuvien läpi katsottaessa. Taiteilijat pohtivat myös, miten materiaalien erilaiset käsittelytavat tai teoksen idea voivat vaikuttaa tunteisiimme ja siten kenties muuttavat ajattelutapojamme. (Heino 2018.)

Maailmassa-näyttely nostaa esiin myös vääristyneen mielikuvamme maapallon valtaamisesta ja hallinnan oikeutuksesta. Ihmisen asenne maapallon suhteen on kolonialistinen (Ingold 2003, 16). Porin taide-museon johtaja Esko Nummelin kuvaa luontosuhdettamme välineelliseksi, ajatus ihmisestä luonnon ulkopuolisena tai yläpuolisena on mahdollistanut mielivaltaisen oman edun etsinnän ja luonnonvarojen riistämisen (Nummelin 2011, 11).

Taiteilijat kuvaavat ympäristöään kuten taiteen tohtori Henrika Ylirisku kuvailee: ”Ympäristö nähdään niin sosiaalisena, fyysisenä kuin kulttuurisenaakin tilana, jota tutkitaan, tulkitaan ja arvotetaan oman taiteellisen tekemisen kautta” (Ylirisku 2016, 41). Koin, että näyttelyn teokset olivat tärkeitä puheenvuoroja ympäristöstä ja ympäristöahdistuksesta juuri siinä hetkessä. Näyttelyssä esille tulleet maiseman monet merkitykset ja näkökulmat vahvistivat Kokemäenjoki-hankkeen taideosuuden taustaa ja antoivat osaltaan vastauksia siihen, minkälaista hankkeen taide oli.

MAAILMASSA

Maija Albrecht
Jan Eerala
Tapio Haapala
Mollu Heino
Pekka Jylhä
Saara-Maria Kariranta
Kaisu Koivisto
Henry Merimaa
Mikko Paakkola
Pia Salo
Christina Stadibauer
Ulla Taipale
Jaakko Tornberg
Tiina Vainio
Titta Valla

7.6.-17.8.2018
Vuojoen kartano

Kartanontie 28, Eurajoki. Avoinna ks. VUOJOKI.FI

Vuojoen Kartano

Ulla Taipale, *Synnyit liian myöhään*, 2011.

Maailmasuhteista

Valitsin maailmassa-sanana näyttelyn otsikoksi kuvaamaan sellaista laajaa maisemanäkyä, jossa me kaikki kuljemme. Maailmassa-sana sulkee meidät kaikki sisälleen, lisäksi sana koostuu kauniisti sanoista maa ja ilma. Pohtiessani sanan merkityksiä haarukoin muiden tulkintoja:

Ihminen elää tässä maailmassa toisten kanssa, oleminen on jakamista. Juha Vartton mukaan ihminen tietää olevansa osa ympäristöä kokonaisuudessaan, ohentumattomassa maailmasuhteessa ja taide on ihmisen kehollinen maailmasuhde. (Varto 2003, 49). Tutkija Hiroko Shimizu taas kirjoittaa ympäristön olevan jotakin, johon kuulutaan, ei objektiivisesti olemassa oleva (Shimizu 2011, 75).

Kuvataiteilija Markku Hakuri ajattelee, että paikkamme maailmassa on kokemustemme synnyttämä mielikuva (Hakuri 2014). Hakurin mukaan taiteella on mahdollisuus pohtia moniulotteisia olemassaoloamme liittyviä kysymyksiä, jotka yhdistävät ”tieteen totuuden ja mielikuvituksen visiot”. Hakurin sanoin ”Taide vetoaa kokonaisvaltaiseen maailmankuvaan, jossa kokemukset, muistot ja tunteet tarjoavat perustan ymmärtämiselle ja tiedolle” (Hakuri 2014).

Kuvataiteilija Terike Haapoja kirjoittaa artikkelissaan *Before any Work is Done, Art Is a Way of Being* seuraavasti: Taiteen tekeminen on läheisyyttä ja vuoropuhelua maailman kanssa, lisääntynyttä ja tarkoituksellista herkkyyttä; kehollisia, henkisiä ja fyysisiä sidoksia, jotka sekä yhdistävät että perustelevat (Haapoja 2021). Hän myös unelmoi teosten tuottamasta tilasta, jonka ”suojissa on mahdollista olla haavoittuva ja antaa maailman koskettaa”. Hänen mukaansa ”taiteellinen oleminen on olemuksellisesti dialogista: se on yhdessä itsen kanssa ajattelua, mikä on myös yhdessä maailman kanssa ajattelemista”. (Gustafsson & Haapoja 2020, 16.)

Taiteilija-tutkija Jussi Mäkelä kirjoittaa omasta paikasta osana kokonaisuutta: ”Taide antaa meille valmiuksia tarkastella käsityksiämme maailmasta ja omasta paikastamme osana kokonaisuutta. Kuvittelukyky mahdollistaa empaattisuuden, kyvyn tarkastella ja kokea itsemme ulkopuolisia asioita – ei toisen silmin, mutta toisen osaan eläytyen” (Mäkelä 2016, 214).

Luontohuoli

Ilmastopyörre on poikkitieteellinen ja -taiteellinen hanke, jonka tavoitteena on lisätä ihmisten tietämystä ilmaston ja metsien välisestä vuorovaikutuksesta ja pohjoisten havumetsien vaikutuksesta ilmastomuutokseen (Ilmastopyörre). Ilmastopyörre-ohjelman kuraattori, taiteilija Ulla Taipaleen näyttelyteos, pieni valokuva *Synnyit liian myöhään*, kuvaa muutaman vuoden ikäistä tyttöä seisomassa paksun sinilevälautan valtaamassa rantavedessä. Tyttö haluaisi uimaan, mutta uiminen oli sinilevän takia mahdotonta ja kiellettyä.

Sinilevä on myrkyllistä ja se on lisääntynyt vuosi vuodelta ilmaston lämpenemisen myötä. Omassa lapsuudessaani sisä-Suomessa sinilevä oli tuntematon, uimaan saattoi mennä ilman huolta. Taipaleen valokuva nostaa esiin ilmastomuutoksen ja sen, millaisia vaikutuksia sillä on jo parissa kymmenessä vuodessa, sekä millaisia muutoksia se tuo hyvin lyhyellä aikajanelalla ihmisen arkeen.

Olen havainnut Itämeren tilan matkustaessani ruotsinlaivalla, paluumatkalla Helsinkiin paistatellessani auringossa ulkokannella näin merenpinnalla taivaanrantaan saakka ulottuvat, kelluvat, paksut, vihreät sinilevälautat. Itämeren tilanne vyöryi tietoisuuteen. Tutkija Renee Lertzman kuvaa ympäristömelankolia-termillä tilannetta, joka liittyy läheisesti eko-ahdistukseen: ympäristön muutosten, ongelmien ja ilmastopolitiikan hitauden takia syntyy surua, voimattomuuden ja avuttomuuden tunteita, joita on vaikea kestää (Lertzman 2015).

Erilaisista surun muodoista, ekologisesta tai ilmastosurusta käytetään usein myös synonyymina sanaa ahdistus. Surun ja ahdistuksen yhteys on syvä, tunnistamaton tai monimutkainen suru voi ilmetä ahdistuneisuusoireina, ahdistuneisuus on usein osa suruprosessia (Pihkala 2020).

Kuvataiteilija Saara-Maria Karirannan teos *Breathe Through Plastic III* koostuu kiven päälle asetetusta sammaleesta ja käytetystä ohuesta kertakäyttöisestä, muovisesta hedelmäpussista. Kariranta kertoo teoksestaan: ”Olen osa kaikkea, kaikki on osa minua. Raja minun ja ympäristöni välillä on epäoleellinen. Sitä rajaa ei ole ja jos menetän minua ympäröivän elämän, menehdyn minäkin” (Kariranta 2018).

Kariranta ottaa myös kantaa taiteen merkityksistä osana ilmastomuutoksesta uutisointia: ”On erittäin tärkeää, että juuri taide on

Henry Merimaa, Kokemäenjoki, 2018. Kokemäenjoen vesi kahdeksasta paikasta, laboratorioastiat, video.

mukana hahmottamassa ympäristön muutosta ja sen haasteita, sillä taiteen kautta mukaan tulee muun muassa aistipohjainen havainnointi ja tunteet ja se auttaa nostamaan tietoisuuteen meihin kerrostunutta hiljaista tietoa” (Kariranta 2020).

Kuvataiteilija Henry Merimaa tunnetaan Kokemäenjoen veteen perustuvista teoksistaan. Harjavallassa 2014 sattuneen nikkeliavuodon pelästyttämänä Merimaa teki yksinkertaisen eleen nostamalla joen vettä sellaisenaan lasimaljoissa esille.

Kokemäenjoen nikkeli päästö vuonna 2014 tuhosi valtaosan vuollejokisimpukkakannasta. Veden muutoksille herkkä simpukkalaji ei kestänyt onnettomuuden päästöjä ja kuolleet, tyhjät simpukankuoret ajelehtivat Kokemäenjoen pinnalla alajuoksua Nakkilan, Ulvilan ja Porin läpi. Merimaan mökki sijaitsee yhdellä joen uomista. Merimaa kertoi katselleensa ohilipuvia, tyhjiä kuoria ihmetyksen vallassa, kun uutisointia tapauksesta ei vielä ollut. Merimaa poimi kuoria ja säilöi vettä suuriin lasipurkkeihin.

Tapahtuma sai Merimaan työstämään omaa kokemustaan, hän asetti joesta nostamaansa vettä esille ensimmäisen kerran Porin viher-toimen järjestämässä tapahtumapäivässä. Joesta ylös nostettu, sellaisenaan esillä oleva vesi kertoo hiljaisella tavalla katastrofista. Yksinkertainen lasiastia jokivedellä täytettynä, teos ei anna vastauksia, mutta asettaa katsojan ristiriitaisten vaihtoehtojen keskiöön. Veteen liitetyt esteettiset näkökulmat kontrastina veden myrkyttymiselle ja myrkyn vaikutukseen eliöstölle.

En usko, että kukaan, joka tuntee Kokemäenjoen taustatarinoita ja onnettomuus uutisointia voi katsoa Merimaan jokivettä ilman tunteita tai puolueettomasti. Tietoisuus saastumisesta, luonnon vaurioitumisesta ja riskeistä eri lajeille pistää ajatukset myllertämään. Katsoja kokee sellaisen perusasian kuin veden, ristiriitaisin, surullisin tuntein. Ulospäin Merimaan teos näyttäytyy yksinkertaisuudessaan astialta, jossa on vettä. Vesi on meille kaikille kuitenkin elintärkeä peruselementti, ja tämä vesi tappoi satojatuhansia uhanalaisia vuollesimpukoita. Kokemäenjoen onnettomuudet ovat osoittaneet, että mahtavuudestaan huolimatta joki ja sen eläimistö ovat helposti haavoittuvia.

Kaksi vuotta *Maailmassa*-näyttelyä aiemmin *Ympäristökori*-näyttelyssä Merimaa asetti esille paljon pienemmän satakuntalaisen joen, Eurajoen vettä. Kapeaan Eurajokeen on Kokemäenjoen tavoin päässyt

erilaisia vahinkoja, jotka kuormittavat joen tasapainoa ja estävät asukkaiden virkistyskäytön. Merimaa pystytti puistoalueelle kaksi virkistysautomaatti-teosta, joissa vesisäiliöön oli nostettu Eurajoen vettä ja vieressä oli dokumentti jokiveden laboratoriotuloksista, pitoisuuksista ja juomakelpoisuudesta. Teoksessa roikkui myös muki ja pyyhe. Oli katsojan valinta, juodako vettä vai jättää juomatta.

Valokuvataiteilija Jan Eeralan ja kuvataiteilija Kaisu Koiviston yhteisessä videoinstallaatiossa *Terra firma*, 2018, luonnonelementteihin assosioituvat äänet kohtaavat teollisiin prosesseihin viittaavat äänet. Ei ole niin kaukaista paikkaa, etteikö sinne ihmisen toiminta ulottuisi. Kaikilla maisemilla on monisyinen poliittinen ulottuvuutensa. Samaa problematiikkaa Koivisto perää myös toisessa teoksessaan *Maisemankantaja*. Teos on teräsaasi, joka kannattelee selässään taakkaa. Metallilla viittaa teknologioihin, jotka ovat läsnä kaikkialla ympäristössämme. Teoksellaan Koivisto kysyy mitä on luonto ja miten katsomme eläimiä? (Koivisto 2018).

Itse tunnen usein kaukokaipuuta, haaveilen matkustamisesta, uusista paikoista, luonnosta, tuoksuista, erilaisesta valosta. Olen saanut lääkittyä kaipuutani selaamalla internetin web-kameroita. Omalta kotisohvalta voi katsella, miten samaan aikaan ihmiset liikkuvat kaukaisissa kohteissa, suurissa kaupungeissa tai vuoristomaisemissa. Livekuvasta selviää, millainen sää on ja että ikoniset maisemat ovat todella siellä jossain.

Kaukokaipuuseen liittyen asetin *Maailmassa*-näyttelyyn esille sarjan valokuvia, joita olin ottanut kännykällä. Kuvat syntyivät leikkimällä, minulla oli tuolloin aivan uusi kännykkä ja siinä aiempaa parempi kamera. Etsin kuvausaiheita ja sattumalta vieressä ollut ohut, muovinen hedelmäpussi sai toimia kohteena, puhaltelin siihen ilmaa, muotoilin ja kuvasin. Sitten yhtäkkiä muovipussi näytti kuin vuoristomaisemalta. Jatkoin kuvaamista, näin muovipussien sijasta vaikuttavia, jylhiä maisemia. Ylevän kokemus syntyi roskia kuvaten. Valokuvissa rinnastui ongelmainen, arkinen muovi ja haaveiltu maisema sattumalta havaittuna yhdistelmänä.

Osallistuin *Maailmassa*-näyttelyyn tekemällä myös yhteisen teoksen kolmen muun taiteilijan kanssa. Keväällä 2018 Yyterissä koekäytettiin Porin kaupungin aloitteesta uutta laituria. Laituri oli valmistettu styroksista, mutta huonosti kiinnitettynä se myrskyisenä yönä hankautui rantahietikkoon ja rikkoontui pieniksi muruiksi. Yyterin

Saara-Maria Kariranta, *Breathe Through Plastic III*, 2017.
Arduino-ohjelmointialusta, kivi, tuuletin, muovipussi.
Muovipussi hengittää sisään ja ulos neljän sekunnin välein.

upeisiin dyyneihin ja vaaleaan hiekkaan sekoittui valtava määrä pienen pientä valkoista styroksimurua, muovia koko rannan mitalta. Keräsimme styroksia ja kokosimme teoksen. Kerron tästä teoksesta tarkemmin luvussa Yyteri ja styrokksi.

Katsoessani Kokemäenjoen laaksoa tai Yyterin dyynejä, havaitsemiin sisältyy myös tieto ongelmista. Tieto ei voi olla vaikuttamatta katsomiskokemukseen, en enää voi vain ihailla tai haltioitua, vaan tunnen ahdistusta, ehkä vihaakin. Ympäristötutkija ja kirjailija Panu Pihkala kirjoittaa, että suuttumus liittyy usein ahdistukseen, suruun, syyllisyyteen ja traumaan. On jo ymmärretty, että ”ekologinen viha” on olemassa oleva emotionaalinen maisema (Pihkala 2020).

Pihkala kirjoittaa myös, että ”eko-ahdistus liittyy moniin tunteisiin [...] Pelon, huolen ja ahdistuksen väliset suhteet ovat läheisiä, mutta ahdistuksen, suuttumuksen, turhautumisen, epätoivon, syyllisyyden, häpeän ja surun välillä on myös läheisiä yhteyksiä”. Hän jatkaa: ”Perinteisten normien ja merkitysten pirstaloituminen tuo yksilölle paljon enemmän vapautta, mutta samalla lisää ahdistuksen tunteiden mahdollisuutta ja taipumusta. Kun tämä yhdistetään yhteiskunnan ja tekniikan nopeisiin muutoksiin, ihmiset kohtaavat jatkuvaa epävarmuutta ja stressiä. Joskus tämä liittyy nimenomaisesti ekologiisiin uhkiin” (Pihkala 2020). Myös *Maailmassa*-näyttelyssä taitelijoiden kokema eko-ahdistus ja siihen liittyvät huolen ja suuttumuksenkin tunteet heijastuvat heidän teoksissaan.

Toivo

IHME Helsinki on nykyaideorganisaatio, jonka toiminnan lähtökohtana on taiteen ja tieteen vuoropuhelu. Sen tavoitteena on edistää ekososiaalista sivistystä, kestäväää ja demokraattista yhteiskuntaa ja moninaista hyvää elämää. IHME Helsingin kuraattori Paula Toppila toteaa, että ympäristökriisit ovat kriisejä myös taidemaailmassa, tavoitteena on laskea ja tuoda näkyväksi taiteellisen toiminnan hiilijalanjälki ja yritys vähentää sitä. ”Ihmiskunta on käännekohdassa arvojensa uudelleenkalibroinnissa, ja yritämme vaikuttaa siihen, koska haluamme nähdä monipuolisen taiteen kentän kukoistavan myös tulevaisuudessa” (Toppila 2020).

Filosofi Charlie Kurth kertoo, että psykologisen kivun lisäksi monen ekologinen ahdistuneisuus on saanut heidät ajattelemaan ekologista

käyttäytymistään uudelleen ja rakentamaan kestävämpiä ja joustavampia elämäntapoja sekä yksilöllisesti että yhteisöllisesti. Ahdistus voi olla myös moraalinen tunne, se osoittaa, että tärkeistä asioista, epävarmuustekijöistä ja ongelmista kannetaan huolta (Kurth 2018).

Kokemäenjoki-hankkeen johtaja maisemantutkimuksen professori Maunu Häyrynen antaa hieman pessimistisemmän kuvan ihmisen valinnoista näyttelyn esipuheessa:

”Aktiivinen ympäristökansalaisuus perustuu yksilön valintoihin ja näiden mukaiseen elämäntapaan. Valinnat kohdistuvat usein kulutukseen, kuten julkiseen tai kevyen liikenteen suosimiseen yksityisautoilun sijasta tai kasvissyöntiin lihan asemesta. Suuri osa ihmisistä on perillä ilmastonmuutoksesta ja sen vaikutuksista, mutta ei koe voivansa vaikuttaa näihin. Sen sijaan, että valistava viestintä tilanteen vakavuudesta olisi saanut ihmiset muuttamaan käyttäytymistään, siitä onkin seurannut passiivisuutta, fatalismia ja torjuntaa. [...] Pieniin tekoihin perustuva ilmastokansalaisuus toimii tehokkaammin asettamalla yksilöille näiden saavutettavissa olevia positiivisia tavoitteita ja tuottaen niiden kautta uudenlaisia ympäristöidentiteettejä.” (Häyrynen 2018)

Ympäristökansalaisuudessa voidaan painottaa myös kansalaisten oikeuksia, kuten oikeutta luonnontilaiseen ympäristöön tai puhtaan veden sekä oikeutta puolustaa näitä. Kokkeli-hankkeen tutkija Kemppi-Vienola kirjoittaa otsikolla *Ympäristön kokemisesta ja sen jakamisesta* näin:

”Ihmiset voivat oppia myös itsestään ja toisistaan luonnon ja ympäristön kautta. Luontokokemuksia jaetaan ahkerasti sosiaalisessa mediassa, mutta myös päivittäisessä puheessa, teoissa ja toinen toisensa kohtaamisessa. Lähiympäristön kiinnostavat paikat ja niihin liittyvät henkilökohtaiset muistot voivat olla myös kollektiivisia, yhteisöllisesti tärkeitä jaettuina paikkoja ja yhteisön kulttuurisia resursseja. Yhteisölliseen tietoon ja asukkaiden niin kutsuttuun pehmeään paikallistietoon pohjautuvat alueiden käytön ohjauksen tärkeät resurssit ovat sekä paikallisia että samaan aikaan myös globaaleja mahdollisuuksia sekä yksilöiden hyvinvoinnin edellytyksiä.” (Kemppi-Vienola 2018)

Erilaisilla tunteilla, ahdistuksella ja surulla voi kaikesta huolimatta olla myös positiivinen rooli. Vahvat tunteet saattavat aktivoida

Christina Stadlbauer, *Wax as a Sundial – the Sundance Palimpsest*, 2014–2018. Juutista ja silkki-langasta virkattu aurinkokello, jossa aurinko jättää lasilinsin läpi jäljen mehiläisvahaan.

ihmisen toimimaan, etsimään tietoa, ratkaisemaan ongelmia, eikä vain lamaantua odottamaan sitä muilta. Teemu Mäki painottaa että taide voi auttaa ihmistä ottamaan ilmastonmuutoksen vakavasti (Mäki 2017, 465).

Panu Pihkalan mukaan ilmasto-ongelmia ei pystytä lähitulevaisuudessa ratkaisemaan ja siksi täytyy opetella elämään ahdistuksen kanssa. Sietämään, kanavoimaan ahdistus tekoihin. Kuitenkin Pihkalan mukaan ihmiselle on tärkeää kokea, että ”hänen omassa elinympäristössään toimitaan kestävästi, ja että hän itse voi osallistua ongelmien lievittämiseen” (Pihkala 2020).

Aiemmin mainitulla *Melliferopolis*-projektilla Ulla Taipale ja Christina Stadlbauer tuovat esiin maailman tilaa ja huolta elinympäristön muutoksista ja pyrkivät myös toiminnallaan vaikuttamaan, mahdollistamaan positiivista muutosta. *Melliferopolis*-projektin tarkoituksena on parantaa sekä mehiläisten, ympäristön, että asukkaiden hyvinvointia (Yle 2017).

Tässä näyttelyssä Christina Stadlbauerilta oli mukana performatiivinen mehiläisvahaan, auringon liikkeeseen ja auringonsäteiden jättämään jälkeen perustuva teos, arkisto aurinkoisista päivistä.

Yyteristä kerättyä styroksia Galleria Gylichin lattialla.

Henry Merimaa, *Virkistyspaikka*, 2016. Eurajoen vesi, muovikanisteri, metalliteline, pyyhe, lasi. Teos oli esillä Ympäristökori-näyttelyssä Vuojoen kartanon puistoalueella.

Maailmassa-näyttelyä opastaessa pohdin, minkälaisia tapoja yleisötyön pedagogiikka tarjoaisi aiheiden kohtaamiseen. *Maailmassa*-näyttelyn aihepiirillä on nähtävissä myös taidekasvatuksellinen näkökulma. Taidekasvatuksen professori Anniina Suominen näkee taidekasvatuksen antavan vastauksia ympäristökansalaiskeskusteluun ja elinympäristöämme uhkaavaan tilanteeseen:

”Yhteiskunnan näyttäytyessä ristiriitaisena, jakautuneena, uhatuna ja haavoittuneena yksilöt ja yhteisöt tarvitsevat taiteellista ja kasvatuksellista toimintaa, joka tavoittelee ihmisyyden kokemisen kaikkia osa-alueita tunteiden, kehon, aistien, estetiikan ja etiikan keinoin. Tarvitaan ajattelua, pohdintaa ja uudistuksia, pedagogia ja didaktisia kokeiluja, yhteistyötä ja projekteja, jotka koskettavat meitä syvällisesti.” (Suominen 2016)

Itse pohdin, sisältyykö toivon näköalaan vaikkapa yksilöllisyyden aikakauden kääntyminen kohti yhteisöllisempää ajattelua. Taidetta voisi ajatella enemmänkin yhteisenä tekemisenä me-muodossa, koska yksilöllisellä suhteella maailmaan ei välttämättä ole riittäviä vaikutuksia ja toisaalta yhdessä tekemisellä on muutosvoimaa.

Kukaan meistä ei toimi tyhjiössä, vaan maailmassa olemme kaikki linkittyneet yhteen ja siksi uusi hiilineutraalinormaali on toteutettava myös yhdessä. IHME Helsingin ekokoordinaattori Saara Korpela listaa taiteilijan mahdollisuuksia vähentää päästöjä, ja haastaa taiteilijat ja taideyhteisöt toimimaan vuoteen 2030 mennessä. Korpelan ehdotukset pähkinänkuoressa: Tarkkaile päästöjäsi, vähennä niitä 90%. Vaadi ohjaavia ilmastotoimia lainsäädäntöön. Vaadi enemmän tutkimusta, kattavampaa tietoa, parempia laskelmia, sekä muutokseen tarvittavaa tukea ja koulutusta. Luo kysyntää vähäpäästöisille tuotteille ja palveluille, käytä hiilineutraaleja tiloja ja esityspaikkoja. Pyri tarjoamaan hiilijalanjälkilaskentaa sekä laadi ympäristöohjelmia (Korpela 2020).

Kasvatustieteen dosentti Arto O. Salonen ja sosiaalipolitiikan dosentti Marjatta Bardy kirjoittavat hyvästä elämästä maapallon rajoissa. Heidän mukaansa ekososiaalisesti sivistynyt kansalainen sitoutuu kestäviin elämäntapoihin ja kulttuuriin ja toimii siten, että elämän ekologinen perusta kestää. Ekososiaalisen sivistyksen arvoja ovat vapaus, vastuullisuus, kohtuus ja ihmistenvälisyys (Salonen & Bardy 2015).

Henkilökohtaisesti jokainen voi hidastaa, puhua ympäristöstä sekä pyrkiä toimimaan vähäpäästöisesti. Tai kuten taidekriitikko Kati Heljakka Satakunnan Kansan *Maailmassa*-näyttelyn kritiikissä kuvailee, näyttelyllä voi olla merkitystä katsojan ympäristövastuullisuuden kehittämisessä: ”Parhaimmillaan pysähdys johtaa ajatuksiin siitä, miten olla pikkutekijänä piirun verran parempi, maailmassa yksilöä ylevämpi” (Heljakka 2018).

Itselleni tulevaisuuskuvien epävarmuus on synnyttänyt pessimistisen epäilyn tunnelman: kysyn, miten kaukana katastrofit ovat.

Muistan, että opiskeluaikojen maalauksenopettajani Juhana Blomstedt totesi, ettei maalauksen ongelmaa voi ratkaista miettimällä etukäteen, sen voi tehdä vain maalaamalla. Lauseessa on viisautta, joka sisältää myös toiveikkaan asenteen suhteessa maisemansuojeluun, suojelua voi toteuttaa vain toimimalla. Tai Maurice Merleau-Pontyn sanoin ”Vaikka maailma olisi olemassa vielä miljoonia vuosia, maalareiden olisi, jos heitä vielä olisi jäljellä, yhä sitä maalattava. Se maalaus ei voi koskaan tulla valmiiksi” (Merleau-Ponty 1993, 73).

Taiteen tekeminen on ymmärtämisen yksi muoto. *Maailmassa*-näyttely yhdisti taiteilijat hetkeksi, toimme omat maailmankuvamme yhteen tilaan. Teosten aiheet ulottuivat käsittämään biosfääriä auringonkierron lämmöstä, meristä, joen virtaamasta, kuvauksiin erilaisista eläimistä, kasveista, kasvihuoneisiin ja hengittämiseen. Oleelliseen pureutuminen, taiteen ja luontohuolen sidos terävöitti hankkeen taideosuutta. Astuminen näihin maisemiin ja näköaloihin lisäsi tietoa erilaisista maailmasuhteista. Katsomalla aihepiiriä toisen näkökulmasta maailmasta tuli väistämättä enemmän meidän paikkamme.

Mollu Heino, *Muovivuoret*, 2018.

Jaakko Tornbergin *Home*, 2011–2018.

Oikea sivu: Tapio Haapala, *WI*, 2014.

Alla Majja Albrechtin teokset ja
Henry Merimaan Kokemäenjoen
vettä lasiastioissa.

Oikea sivu: Kaisu Koivisto ja Jan Eerala, *Terra firma*, 2018. Videoinstallaatio.

Mikko Paakkolan maalaus *Nimetön* sekä *Yyteri*-teos.

Alla: Saara-Maria Kariranta, *For the Memory of the Upcoming Generation II*, 2017. Muovituoli, kääpä, perhonen, kimalainen, jäkälä, partajäkälä, sammal, led-valo.

Yyteri ja styrokksi

Maailman merissä lainehtii valtavia roskalauttoja, muovirooskaa on nyt meressä enemmän kuin koskaan ja sitä löytyy kaikkialta, muun muassa syvänmeren painanteista sekä merenelävien sisuksista. Mediakuvat kertovat, että Tyynessä valtameressä muodostuu valtavia jätepyörteitä, jotka uhkaavat niin meriluontoa, eläimiä kuin ihmisten terveyttä. Merten muovirooska voi jopa tuplaantua vuoteen 2030 mennessä, mikäli nykyistä kehitystä ei saada pysäytettyä (WWF).

Suurin osa muovirooskasta tulee meriin maalta. Kaatopaikoilta huuhtoutuu jätevesiä, jätettä kaadetaan meriin, ja ylipäänsä roskaaminen on syy muovin kertymiseen. Laivaliikenne: tavarankuljetus, kauppa-alukset ja risteilijät ovat suuria syypäitä merien saastumiseen.

Uutiset puskevat katastrofikuviä maailmalta, luonnon kärsimys tulee jokaiselle näyttöruudulle, eikä siltä voi kääntää katsetta pois. Uusia tapoja toimia ei ole vielä riittävästi tiedossa ja jätteet ovat valtava ongelma.

Vuonna 2018 Yyterissä, omassa lähiympäristössäni tapahtui se, mistä merien suhteen otsikoitiin maailmalla: myrsky hajotti styroksista valmistetun laiturin ja sen muovimateriaali mureni pieniksi valkoiksi helmiksi, hautautui hiekkaan ja sekoittui maaperään. Tieto oli ahdistava.

Yyteri on vaikuttava luontokohde, kuusi kilometriä dyynejä ja hienohiekkaista matalaa rantaa. Uskon, että jokaiselle länsisuomalaiselle Yyteri merkitsee maisemallisesti paljon. Yyteri ja viereinen Herrainpäivien ranta ovat tärkeitä kokemisen paikkoja esimerkiksi valokuvataiteilija Titta Vallalle, joka on kuvannut lukuisat valokuvansa siellä. Ajatus mennä keräämään roskaa pois ja puhdistaa rantaa syntyi hänen ajatuksestaan. Meidän, Vallan, Henry Merimaan, Tapio Haapalan ja minun huolemme oli yhteinen, se oli kimmokkeena

osallistumiseen ja oman osuuden tekemiseen luonnon puolesta. Keräsimme pieniä valkoisia styroksikokkareita roskapussiin kaikkialta rannalta, missä sitä oli näkyvissä. Kun kävin siivoamassa rantaa myöhemmin, huomasin miten hiekkaa kevyesti raaputtamalla, pinnan alta, hiekan seasta paljastui yhä valtavasti pieniä valkoisia muruja.

Saimme kerättyä roskaa pari jätessäkillistä ja taiteilijoina näimme sen hyvin pian materiaalina, vaikka se oli likaista, santaista, kokkareista styroksimuovia. Emme tienneet vielä, miten sitä tulisimme käyttämään, mutta otimme pussit mukaamme.

Valla, Merimaa ja Haapala osallistuivat *Maailmassa*-näyttelyyn myös omilla teoksillaan, mutta silti halusimme tehdä yhteisen teoksen yhteisestä kokemuksestamme rannalla.

Styroksein keräämisen ytimessä oli kollektiivinen tekeminen. Teoksen tekemisen prosessin aikana jaoinme ajatuksia suhteesta maisemaan, maailmaan ja tulevaisuuteen. Teoksen lähtökohtia olivat materiaalisuus, ekologisten merkitysten avaaminen, ja samalla me taiteilijoina etsimme teokselle muotoa.

Olen työskennellyt yhdessä kuvataiteilijoiden Merimaan, Haapalan ja Vallan kanssa useita kertoja aiemmin muun muassa järjestäen erilaisia näyttelyitä. Tällä kertaa muodostimme taiteilijaryhmän ja teimme yhteisen teoksen. Meillä oli yhteinen huoli Yyteriä kohdanneesta onnettomuudesta ja halusimme kerätä styroksia rannalta niin paljon kuin se vain olisi mahdollista. Tekomme oli vastuullinen, ympäristökansalaisuuden ele.

Näyttelyä ripustaessa purimme mustista pusseista likaista, vielä vähän märkää styroksia gallerian lattialle. Levittäessämme sitä ympäriinsä, pohdimme käytettävissä olevaa tilaa, sijoittelun mahdollisuuksia ja yhä vielä onnettomuuden merkitystä.

Teos oli toisaalta ready made -periaateella toteutettua aktivismia, toisaalta materiaali oli pieninä kappaleina käytettävissämme, muokattavissamme kuin mikä tahansa muu taiteilijan käyttämä materiaali. Mietimme, miten teoksen esitämme, miten ajatuksemme välittyvät katsojalle.

Muistan, miten istuimme gallerian puulattialla ja pohdimme mitä tekisimme. Oma muistikuvani tuosta tilanteesta oli tiivis läsnäolo,

ilmassa oli pelkkiä kysymyksiä. Etsimme teokselle muotoa, nostimme palasia kokeeksi seinille, laajensimme teoksen vaatimaa aluetta. Jokainen toimi ja asetteli paloja, ehdotti. Olimme vaihdellen yhdessä hiljaa, välillä ääneen kysyen tai huomioiden. Luovuimme monimutkaisuudesta, materiaali puhui puolestaan.

Teoksen ripustuksen jälkeen jäin pohtimaan yhteistyön mahdollistumista. Teoksen tekeminen yhdessä oli itselleni uutta ja merkityksellistä, se antoi ensimmäisen kokemuksen siitä, mitä muiden kanssa työskentely voi olla. Miten mutkattomasti, kuin yhteisesti ajatellen teos löysi muotonsa. Vaihtoehtojahan olisi ollut lukuisia, silti vaikea tekemisen prosessi onnistui sujuvasti neljältä taiteilijalta. Läsnä oli toisten kuuntelemista, joustamista, kysymistä ja kokeilua. Prosessi nelistään oli rikkaampi ja nopeampi. Kyseenalaistavat kommentit nousivat nopeammin, kuin yksin olisin kypsynyt kysymään. Myöhemmin tutkimusprosessin edetessä sain ajatuksen haastatella muita juuri tästä yhteisestä tekemisestä, miten he kokivat yhteistyön mahdollistuvan. Haastattelin jokaista erikseen sähköpostilla, jonka jälkeen järjestin ryhmähaastattelun.

Kuvataiteilija Tapio Haapala pohti vastauksessaan ajassa liikkuvia samanaikaisia teosideoita: ”Olen pohtinut aina joskus mistä ideat syntyvät, kun törmää samoihin ideoihin muiden teoksissa. Ehkä ajassa ja mediassa liikkuu samoja ilmiöitä, ja kun niistä on kiinnostunut, huomaa myös toisten teoksissa samaa.” Samankaltaiset ajatukset saavat alkunsa yhteisestä maailmasta, keskusteluista, ajatukset risteilevät aiheen ympärillä ja kehittyvät edelleen. Myöhemmin haastattelussa Haapala vastaa kysymykseen, mikä on merkityksellistä, kun työskentelee kollegan, toisen taiteilijan kanssa?

Se kuinka näkee erilaisia työskentelytapoja ja lähestymistä aiheeseen. Itse koen olevani yleensä melko suoraviivainen ja pragmaattinen niin on hienoa nähdä toisenlaista tulokulmaa taiteen tekemiseen. Pidän työskentelystä muiden kanssa myös noin yleensä, koska muutenhan sitä saa puurtaa yksin omassa työtilassaan vailla kontakteja muihin kollegoihin, yhdessä tekeminen on siis myös yhdessä olemista. Muiden kanssa tehdessä myös aina oppii jotain uutta. Yhdessä työskentely vie helposti myös sellaisiin tilanteisiin, joihin ei yksin työskennellessä välttämättä joutuisi, mikä on mielestäni hyvinkin positiivista.

Styroksin keräämistä Yyterissä.

Titta Valla puolestaan kertoo vastauksessaan aiemmasta teoksestaan, joka mahdollisesti katsojan osallistumisen:

Olen kutsunut ihmisiä osallistumaan teoksiini myös niin, etten edes tiedä, ketkä ovat osallistuneet tai kuinka moni on osallistunut. Kerran rakensin rantamajan sisälle näyttelytilaan ja majan sisällä oli lasilevy, jonka päällä oli vuosien ajan keräämiäni meressä ja hiekassa hioutuneita lasinpaloja. Kutsuin näyttelyvieraat menemään sisälle majaan koskemaan näitä palasia, koska ne tuntuivat mielestäni hyvin miellyttäviltä kädessä. Kannustin jokaista vierasta asettelemaan ne lasille viestiksi seuraavaa tulijaa varten. Itselleni tämä oli rauhoittava teos, ja tavallaan kutsuin ihmisiä pysähtymään/meditoimaan/rukoilemaan mitä kukin haluaakin hiljaa itsekseen tehdä. Samalla toin merenrannan maiseman sisälle galleriatilaan tuoksuna ja tuntoaistimuksena. Koen, että elämässä on täysin hyväksyttävää edetä hitaasti ja on ehkä taiteelleni tyypillistä pysäyttää ihmiset, yrittää hidastaa jatkuvaa tapahtumien tulvaa.

Valla työskentelee kuvataideterapeuttina psykiatriassa sairaalassa ja on siinä tehtävässä nähnyt, miten voimakas työkalu ryhmä on. Hän kuvaa ryhmätyöskentelyn vaikuttavuutta vastauksessaan näin:

Terapiaryhmässä tapahtuu luonnollisesti lukuisia asioita, jotka tekevät siitä erityisen tehokkaan hoitomuodon, esim. transferenssi-ilmiöt liittyen primaariperheen dynamiikkaan jne. Myös sosiaaliset taidot kehittyvät ja vertaistuki on vertaansa vailla, ja samankaltaiset elementit tekevät ryhmätyöstä niin antoisan myös puhtaasti taidetta tekevässä ryhmässä. Aivan kuten terapiaryhmäsäkin taiteilijaryhmässä saa monta peiliä omille ajatuksilleen. Näin pääsee näkemään omat ideansa useasta eri kulmasta. Jokaisella ihmisellä on oma historiansa, jota kantaa mukanaan kaikkeen tekemiseen. Kun monta luovasti ajattelevaa ihmistä kokoontuu yhteen, syntyy kuuluisa aivomyrsky, kiihkeätempoinen ajattelusessio, jossa hulluimmatkin ideat sanotaan häpeilemättä ääneen. Töiden tekeminen näin yhdessä on paljon helpompaa, kaikki tapahtuu kuin itsestään. Ei tarvitse itse luoda kaikkea.

Vallan mukaan ryhmässä on helpompi aloittaa, vaikka maalaaminen tai piirtäminen. Matkiminen näyttyy positiivisena, koska kaikki uusi syntyy vanhan pohjalle. Hänen mukaansa ryhmä on hyvä maa-perä ennakkoluulottomuudelle (Valla 2019).

Valla tuo myös esiin ilmiön, kun ryhmä näkemättä toistensa teoksia työstää samanaikaisesti samanlaisia aiheita. Hän pohtii ilmiön yhteyttä empatiakykyyn tai vaistoihin.

Tämä ilmiö on kaikille taideterapiaa tekeville tuttu, ja auttaa ryhmää/ryhmän prosessia voimakkaasti eteenpäin. Ylipäänsä ryhmä-terapiassa ajatellaan, että ryhmän yhteiset teemat ovat tärkeitä, on hyvä löytää ryhmäläisten välille jotakin yhteistä ja tehdä siitä lopuksi yhteenvetoa. Eikö sama asia päde laajemminkin tässä elämässä? Me haemme jatkuvasti yhteisiä nimittäjiä asioitten ja toinen toistemme välille. Haluamme tunnistaa asioita ja toisaalta oivaltaa uutta.

Myös Henry Merimaa pohtii taiteilijoiden yhteistä työskentelyä sähköpostivastauksessaan. Hänen pitkä vastauksensa on tässä lähes kokonaisuudessaan, koska mielestäni se avaa hienosti yhteisyyttä ja ryhmän rooleja.

Tärkeintä on toisen tekijän kanssa syntyvän vuoropuhelun mahdollisuus. *Yteri*-teoksessa se oli hieno, kun ajatus styroksin keruusta rannalla syntyi yhtäkkiä. Muistaakseni Titta siitä laittoi someen ja minä vastasin heti, että juu. Tämä kuvastaa sitä, miten innostun spontaaneista tilanteista, joissa mitään ei ole vielä pohdittu mihinkään suuntaan, vaan impulssi tulee joltain ja se herättää halun vastata siihen ilman suurempia suuntaviivoja. Siten, että kaikki on vielä auki. Tehdään vaan jotain yhdessä ja katsotaan (ehkä pienellä odotuksella ja jännitteellä) mitä tästä voi seurata.

Sitten galleriatilanteessa, kun pitäisi edetä ja valita keinoja teoksen muodon suhteen onkin monimutkaisempaa. Tekijöiden pitää antaa itselleen ja muille mahdollisuus kuunnella ja kuulla millaisia vaihtoehtoja ja suuntia esitetään. Mielestäni tärkeää on kokeilla erilaisia mahdollisuuksia, koska siinä paljastuu millä linjoilla on yhteisiä eteenpäinmenon mahdollisuuksia. Toiset ihmiset osaavat kuunnella hienovaraisia ja aavistaa vihjeistä, joskus taas moni ongelmakohta ratkeaa, kun joku dominoi ja ottaa ohjat. Eli keskustelua, kuuntelua, kuulemista, kokeilua, yrittämistä ja ratkaisuja. Näitä mielestäni tapahtui *Yteri*-teoksen kokoamisessa Vujoella. Tykkään ja olen myös ollut mukana tilanteissa, joissa vuoropuhelun/dialogin kautta syntyy yhdessä ajattelemisen kyky. Eli ei tarvitsekaan enää niin selittää vaan työ kehittyy vaistonvaraisesti yhdessä tekemällä, syntyy jonkinlainen flow.

Merimaa jatkaa:

”Taiteellisissa prosesseissa yllä kuvattu on mahdollisempaa kuin monissa muissa yhteisöllisissä tekoprosesseissa. Niissä tavoitteet saattavat olla tietoisesti määriteltäviä ja tekemisessä voidaan jakaa tekovastuita esim. osaamisten perusteella. Hyvän lopputuloksen saavuttamiseksi tällaisessakin on palkitsevaa, jos osallistujilla on kokemus, että osallistuu kokonaisuuteen ja voi vaikuttaa siihen eikä pelkästään omaan osaansa.

Rakenne, johtaminen ja vastuut ovat tärkeitä näissä ja niiden tärkein tarkoitus onkin mielestäni toimia mahdollisuuksien avaajina ja suuntaa näyttävinä. Taiteellinen prosessi on usein jotain muuta, on haasteellista, kun pitäisi antaa ja ottaa vastaan, luopua ja etsiä uutta, hylätä ja hyväksyä.

Yhteisölliseen työskentelyyn mielestäni kuuluu ehdottomasti salliva ja hyväksyvä asenne ihmisiin, ideoihin ja ratkaisuihin. Jokainen ottaa vastuuta siitä, miten itse mahdollistaa yhteisen työn etenemisen. Sallivassa ilmapiirissä osallistujalla on lupa olla ja tehdä. Palaute ja kriittinen tarkastelu on tarpeen varsinkin, jos tekemisellä on ”tulostavuuksia”.

Yyteri-työssämme uskon, että meillä kaikilla oli enemmän tai vähemmän selvää tuo ylläsanottu. Ja se, että kehikko tekemiselle oli auki ja osittain määriteltä. Työn aihe oli minun mielestäni annettu ulkopuolelta siten, että kaikki koemme ympäristö-kysymykset ja Yyterissä tapahtuneet rikkoutumiset ristiriitaisina ja asioina joihin pitäisi jotenkin puuttua. Eli olimme samalla aaltopituudella siinä mielessä. Toisaalta meillä oli itsestään selvää (ehkä) että lopputulema teoksena galleriassa hakee avullamme oman ilmaisunsa. Itse asiassa mielestäni Yyteri-teoksen perusolemus oli se styroxin keruun tapahtuma rannalla, galleriateos siitä olikin sitten etäännytetty näkymä tapahtuneeseen.”

Työryhmissä ihmisillä on erilaisia rooleja, taiteellisessa työskentelyssä nämä roolit voivat vaihdella ja muuttua. Vain yhtä ”projektipäällikköä” ei löydy, koska prosessi on avoin ja prosessin kuluessa on monia mahdollisia lopputuloksia. Merimaa mainitsi työryhmän sallivan ja hyväksyvän asenteen ihmisiin, ideoihin ja ratkaisuihin. Performanssitaiteilija Maire Karuvuori mainitsee myöhemmässä yhteistä ympäristöperformanssiamme käsittelevässä luvussa asenteeksi

tasa-arvoisuuden ja ammatillisen kunnioituksen suhteessa toiseen (Karuvuori 2020).

Kirjailija William Isaacs esittelee kirjassaan *Dialogi ja yhdessä ajattelun taito* vuorovaikutuksen erilaisia rooleja ja David Kantorin mallin ryhmäprosessin toimintatavoista. Hänen mukaansa hyvään dialogiin tarvitaan alkuunpanijoita, kannattelijoita, sivustakatsojia ja vastustajia. Aloitteentekijälle on tunnusomaista totuudellisuus ja suora puhe, kannustajalle kuuntelu, vastustajalle kunnioitus ja sivustakatsojalle odotus (Isaacs 2001). Kunnioitukseen liittyy tietoisuus toisen aseman oikeutuksesta ja toisen täydellisen ymmärtämisen mahdollisuus. Odottajan taitoja ovat pidättäytyminen muodostamasta ennako-oletuksia tai sanoa varmoja mielipiteitä. Vuorovaikutuksen rooleihin liittyvät myös dialogin keinot: odotus, suora puhe, kuuntelu ja kunnioitus.

Yhteisyydestä

Yhteisyys-sanan etymologia pohjaa sanaan yhteinen lisättyä -yys-loppuisella nominin ominaisuuden päätteellä. Se kuvaa samojen asenteiden ja kiinnostuksen kohteiden omaavien yhteenliittymisen tilaa. Yleisesti yhteisyys viittaa vuorovaikutukseen, ihmisten väliseen suhteeseen tai siihen, mikä on tietylle ihmisryhmälle yhteistä (Lehtonen 2020).

Yhteisyydessä on samankaltaisuutta jaetun tekijyyden ja yhteistekijyyden käsitteiden kanssa. Sana tarkentuu tässä tutkimuksessa kuvaamaan taiteilijoiden välistä, tasa-arvoisten taiteilijoiden yhteisestä toiminnasta syntynyttä ajattelua, keskustelua, prosessia tai teosta. Yhteisyys ei ole jähmeää, vaan se voi muuttua ja ottaa uusia muotoja.

Yteri-teoksen yhteydessä yhteisyys sisältää samankaltaisen asenteen taiteentekemiseen. *Yteri*-teoksen sisältämä aiheen parissa ajattelu ei olisi voinut toteutua vain yksin toimiessa, vaikka rantaa olisikin voinut siivota yksin ja vaikka kerätty roska olisi näyttänyt samalta. Valla mainitsee roskien keräämisen fyysisen vaativuuden, koska roskaa oli rannan täydeltä (Valla 2019). Yhdessä rantaa sai puhdistettua enemmän. Styroksin ympärille tiivistynyttä neljän tekijän työskentelyä ja ajattelua kuvaa parhaiten sana yhteisyys.

Teoksessa jokaisen oma ilmaisu liittyi yhteen. Yhdessä tekeminen, läsnäolo ja keskustelut tuottivat lopputuloksen, jonka me kaikki saatoimme allekirjoittaa, mutta teos myös erosi aiemmista omista teoksistamme.

Taiteen tohtori, valokuvataiteilija Päivi Setälä on kirjoittanut Porin lastenkulttuurikeskuksessa työskentelevien taiteilijoiden yhteisestä työskentelystä ja teoksesta näin: ”Ryömi, konti on yhtenäinen teos, jossa ei ole yksittäisen taiteilijan erillisosia. Kokonaisuutta ei voi ajatella moniäänisenä, jos sillä tarkoitaa kaikkien osallistuneiden taiteilijoiden oman äänen ja ilmaisutapojen näkymistä, sillä teos on estetiikaltaan eheä, yhteisten keskusteluiden tulos.” (Setälä 2020).

Setälä peräänkuuluttaa rohkeutta, kun jaettavana ovat osaaminen, epävarmuus ja lopputulos. ”On luotettava kanssatekijöihin ja seurattava tilanteen kehittymistä, jottei teoksesta tule liiallisten kompromissien vuoksi vesitynnyttä, ei-ketään-puhuttelevaa ei-kenenkään-teosta.” (Setälä 2020). Näen yhteisyyden kasvattavan rohkeutta, samoin moniääninen ajattelu vahvistaa viestiä: teos on monelta näkökannalta punnittu ja viesti terävöitetty.

Tasa-arvoisessa työskentelyssä tekijöillä voi olla erilaisia rooleja, mutta ne kaikki ovat samanarvoisia suhteessa lopputulokseen. Tutkimuskoordinaattori Tarja Pääjoen mukaan syy sille, että ihmiset ovat kyvyttömiä toimimaan yhdessä johtuu siitä, että he asettavat oman minän toteuttamisen toisten edelle (Pääjoki 2003, 124).

Yleisesti ajatellaan, että yhteisyydelle tai yhteisöllisyydelle on tarvetta, ihmisillä on tarve kohdata samanlaisia, toimia osana ryhmää. Taiteilijoiden yhdessä toimimiselle on monenlaisia muotoja, kollegoja autetaan, rakennetaan näyttelyitä yhdessä, ripustetaan tai kannustetaan.

Heikki Lehtonen kirjoittaa Kansalaisyhteiskunta.fi -sivulla yhteisyyden kehittyvän kahdella tavalla. Joko se kehittyy vuorovaikutuksessa, jolloin konkreettisen toiminnan seurauksena syntyy toiminnallinen yhteisö tai se vahvistuu yhteenkuuluvuuden tunteena, kehittyvänä symbolisena yhteisyytenä.

Yteri-teos herätti minut ajattelemaan yhdessä tekemistä entistä luotavaisemmin. Teos kantoi itsessään luontohuolta, maisemansuojelua, aktiivista osallistumista, osallisuutta, monia vastauksia siihen minkä takia olin halunnut koota koko näyttelyn. Kokemäenjoki-hankkeen vasta kunnolla käynnistyessä kokemani voimakas yhteisyyden tunne oli sysäys yrittää samaa jatkossakin. Halusin kokeilla uutta, olla rohkea, ottaa mukaan eri taiteenlajeja ennakkoluulottomasti, lähteä tekemään jotain, mistä ei ollut mallia. Kutsumalla mukaan toisia taiteilijoita syntyi yhdessäoloa, syntyi kokeilua, syntyi tekoja, syntyi keskustelua ja lopulta – syntyi vastauksia.

Ratas-teos valaistuna Kokemäenjoen selällä.

Ratas

Päiväkirjasta, lokakuu 2018:

Saavuimme Vuokon kanssa Kokemäenjoelle Huittisista Karhiniementien sillan kautta. Ajoimme joen yli ja pysäköimme pienen uimarannan parkkipaikalle. Palasimme sillalle, valokuvasimme ja ihmettelimme joen leveyttä. Päivä oli syksyinen, sumuinen ja harmaa. Maisema oli tuttu Vuokolle, ja hän esitteli paikkaa minulle. Joki oli ohittanut Keikyän keskustan, tuolla mäellä näkyi Karhiniemen taajama, tuolla Ripovuori.

Jatkoimme matkaa ja ajoimme Villiläntietä kauniissa maalaismaise-massa kohti Sastamalan Äetsää ja Keikyän keskustaa. Suuri voimalaitos vartioi joen yllä, sen alla joki leveni valtavaksi. Pienen taajaman läpi ajettuamme saavuimme riippusillalle ja lopulta Näkinnimentien päässä sijaitsevalle huvilalle, joka on Kemiran tehtaan juhlatila.

Vietimme päivän harhailemalla eri puolilla, näimme syksyn keltaisten ja punaisten lehtimassojen kuorruttaman idyllisen pientaloalueen, taajaman, hylätyn kioskin, aidoin rajatun tehdasalueen, riippusillan, uimarannan, söimme pizzeriassa ja suunnittelimme.

Keikyä olisi Kokemäenjoki-hankkeen seuraava kohdealue. Oli tulossa talvi 2018–2019 ja vuoden pimein aika.

Yhteisö

Tässä luvussa pohdin yhteisöä *Ratas*-taideprojektia vasten. Yhteisyyden kokemisen jälkeen hanke antoi yhteistyökumppaniksi kokonaisen ryhmän. Työskentely yhteisön kanssa tai yhteisötaiteilijana oli minulle uutta, siksi tunsin tarvetta purkaa yhteisö-sanan merkityksiä. Projektin myötä ja sen eri vaiheissa mietin yhteisön voimaa, vuorovaikutusta, omaa taiteilijapositioniani, sitä, millainen vastuu

yhteisötaiteilijalla on ja miten toimin taiteilijana yhteisön kanssa juuri tässä projektissa. Pohdin työskentelyn rajoja, käytännön realiteetteja ja taiteen tekemisen merkitystä. Tästä projektista jäi lopulta erittäin hyvä mieli, siihen siivitti varsinkin osallistujien itseohjautuvuus.

Yhteisö-käsite on hyvin laaja. Se voi tarkoittaa koko ihmiskuntaa tai muutaman ihmisen joukkoa tai ruokakuntaa. Yleisimmillään yhteisö viittaa ihmisten välisen vuorovaikutuksen tapaan, ihmisten väliseen suhteeseen tai siihen, mikä on tietylle ihmisryhmälle yhteistä (Lehtonen 2020). Suhdetta kuvaavat sanat sitoutuminen ja solidaarisuus. Saksalainen sosiologi ja filosofi Ferdinand Tönnies on jakanut yhteisö-käsitteen kahdeksi, *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft* (Harju 2020). *Gemeinschaft*-termi (yhteisö tai yhdessäoloyhteisö) kuvaa perinteistä yhteisöä, jota pitää yhdessä jokin luonnollinen sidos, esimerkiksi perhe tai jonka jäsenten välillä on läheisiä suhteita, joita pitävät koossa perinne ja sisäiset normit. Yhteisön kommunikointi tapahtuu pääasiassa kasvokkain ja suullisesti. *Gemeinschaft*-yhteisö on luottamuksen ja läheisyyden tyyssija (Nordbäck 2017). Toisaalta Anu Nordbäckin mukaan *Gemeinschaft*-yhteisö ei kuitenkaan välttämättä ole tavoiteltava kasvuympäristö, hänen mukaansa siitä on muodostunut eksklusiivinen ja samanarvoisuuteen perustuva sosiaalinen kokonaisuus, jossa ei ole tilaa kriittisyydelle tai emansipatorisille pyrkimyksille, jos tavoitteena on tasavertainen ja vastavuoroinen suhde (Nordbäck 2017).

Toinen käsite *Gesellschaft* (asiayhteisö, yhteiskunta) on yhteisöllisyyden moderni muoto ja kuvaa sellaista yhteisöä tai yhteiskuntaa, johon kuuluminen tuottaa lisäarvoa, kun ryhmään kuulumisesta on jäsenelle esimerkiksi taloudellista tai sosiaalista hyötyä. Käsite kuvaa ihmisten rinnakkaiseloja riippumattomina toisistaan (Harju 2020). *Gesellschaft*-yhteisöt voivat olla muodollisia, kuten esimerkiksi yhdistys ja toiminnallisia, kuten kansalaisliike tai symbolisia, jolloin ryhmä muodostuu saman aatteellisen ajatusmaailman jakavista jäsenistä. NykYTEKNIikka mahdollistaa myös virtuaalisia yhteisöjä kuten Facebook, joka kuitenkin eroaa perinteisestä yhteisöstä. Yhteisöllisyyttä voidaan nähdä ja kokea monella eri tasolla.

Myös filosofi Jean-Luc Nancy on pohtinut yhteisöä. Hänen mukaansa oleminen on lähtökohtaisesti olemista toisten kanssa, yhdessä. Nancy puhuu kanssaolemisenestä, kun puhutaan meistä, puhutaan myös yhteisön yhteisestä olemuksesta ja jaetusta identiteetistä. Meitä olevia on maailmassa monenlaisia ja oleminen ei koskaan ole yhtenäistä tai valmista vaan moninaista, hajanaista ja sirpaleista (Nancy 2021).

Yhteisö on yhtä aikaa jonkin jakamista ja erillisyyttä, jakaminen on kommunikaatiota. Kommunikaatio on kaiken yhteisyyden, yhteisesti jaetun mielen ja hetkellisen kokemisen mahdollisuus. (Heikkilä 2014.)

Yhteisön voi ymmärtää myös toiminnan kautta: yhteisö on ryhmä ihmisiä, jotka toimivat yhdessä parantaakseen elinehtojaan, demokraattisesti ja tasa-arvoisesti. Toimimisen tulee olla vapaaehtoista, ja yhteisön tavoitteiden tulee olla sen jäsenten hyväksymiä, muutoin he eivät luovuttaisi päätösvaltaansa yhteisölle (Lehtonen 2020). Yhteisöllisyydestä on hyötyä, se luo yhteenkuuluvuutta, tarjoaa turvaa yhteisön jäsenille ja auttaa hahmottamaan ympäristöä (Paasivaara & Nikkilä 2010, 12–13).

Juha Varto kirjoittaa teoksessaan *Mitä Simone Weil on minulle opettanut* yhteisöstä seuraavaa: ”Koska olemme ihmisiä ja elämme keskenämme, juuri etiikan ja moraalin kysymykset ovat päivittäin vaivaamassa meitä. Jokainen tietäisi hyvin, kuinka toimia ja elää, jollei tarvitsisi ottaa muita huomioon.” Varto jatkaa: ”Toisaalta taas ei olisi mitään syytä tehdä mitään, ei edes elää, jos toisia ei olisi. Tämä yhteiselämän ja yhteisen elämän tosiasia jäsentää jokaisen toimintaa, ajatuksia ja olemassaoloa.” (Varto 2005.)

Ihmisen moraalit ja hyvyys tulevat esille yhteisöllisessä käyttäytymisessä, ne ilmenevät ystävällisyytenä, huomaavaisuutena, herkkyytenä ja luottamuksena (Kurki 2002).

Yhteisön kanssa työskentely

Keikyässä toteutui hieno yhteistyö Keikyän Korvenkävijöiden ja Keikyän perikunnan jäsenten kanssa. Keikyän perikunta on paikallinen kotiseutuyhdistys, joka toimii muun muassa Kokemäenjoen ylittävän kävelysillan kunnostamiseksi, Korvenkävijät puolestaan on paikallinen partiolippukunta.

Alku Keikyässä ennen yhteisöjen löytymistä ei ollut helppo, edellisen Kokemäen vanhusneuvoston kanssa tehdyn *Kotivirta*-projektin jälkeen haaveilin kontrastiksi yhteistyötä lasten tai nuorten kanssa. Vierailin Äetsän koululla ja esittelin hanketta, tuloksena nolla kiinnostunutta. Toisaalta en ihmettele, emme itsekään tienneet tarkkaan, mitä oli tulossa. Koska halusin sisällyttää taiteen tekemisen avoimen lopputuloksen, emme voineet luvata mitään, vain kutsua mukaan.

Löysimme yhteisön lopulta seurakunnan nuorisotyöohjaajan Salme Kuukan kontaktien avulla. Partiolippukunnan johtaja Minna Koivuniemi ja varajohtaja Anne-Mari Mäkinen toivottivat meidät, Vuokon ja minut, tervetulleeksi. Sastamalan kaupungin projektipäällikkö Vilja Pylsy oli myös tärkeä kontakti, hän esitteli meidät Markku Torpolle. Torpo luotsaa Keikyän perikuntaa, paikallisia kyläaktiiveja, joista tuli tärkeitä tekijöitä projektissa. Kaikkien näiden ihmisten tapaaminen ja mukaantulo käynnisti projektin ja mahdollisti koko taideprosessin toteutumisen.

Ensimmäinen tapaamisemme oli varattu keskustelulle, aiheena väljästi joki. Aloitimme kyselemällä osallistujilta, millainen paikka Keikyä on, millainen joki sen läpi virtaa ja millaisia merkityksiä joella on kullekin osallistujalle. Suhtauduimme toisiimme hieman ujusti, mutta ajatuksia vaihdettiin tunnin verran ja sovimme uudesta tapaamisesta.

Koska oli jo pimeä syksy, ajattelimme, että voisimme käyttää valoa tekemisen materiaalina. Puhuimme viheralueista, uimarannan puista, tehtaan puistoalueesta, pimeästä, tummasta virtaavasta joesta sekä kynttilöistä ja lyhdyistä. Markku Torpon näkemys siitä, että valon pitää ehdottomasti sijaita keskellä kyläläisille tärkeää jokea, muutti suunnittelun mittakaavaa.

Olin joukon ainut taiteilija, mutta koin, että jaoimme samanlaisen kokeiluun mahdollistavan asenteen. Taiteilijana luotsasin keskustelua ja toimintaa taidekysymysten ja materiaalien suuntaan, eniten ehkä puhuttiin merkityksistä. Keskustelu suuntautui vähitellen kohti teoksen ideaa. Se syntyi yhteisessä keskustelussa, ja onkin hyvin kiinnostavaa millaisesta puheesta, sanoista, vihjeistä tai ideoista syntyy vähitellen halu tehdä suuri, julkinen valoteos, ilman, että taiteilijana itse sitä sanoin ääneen, eikä mikään niin suuri olisi omaan mieleeni juolahtanutkaan. Ideoitu teos oli omasta mielestäni hyvin rohkea, ja siinä oli monta teknistä haastetta. Koin, että taiteilijanrooliini kuului keskustelun kannattelu, hullujenkin ajatusten ja ideoiden vahvistaminen, koska kaikki ääneen lausuttu ja harhautuneet ajatukset lopulta johdattavat hyvään yhteiseen ymmärrykseen ja lopputulemaan, jossa myös vaihtoehdot on punnittu ja tulos perusteltu. Oli tarpeen ajatella rohkeasti, jotta valtava, avoin maisema voitiin ottaa haltuun. Tosin joki teoksen paikkana sai minut kysymään pariinkin otteeseen, miten teos oikeasti voitaisiin toteuttaa.

Keikyän kohdalla joenselkä on leveä, talvi voi olla ankara ja säät niin vaihtelevat, että materiaaleilta vaaditaan kestävyyttä. Toin esiin kysymyksiä mittakaavasta ja näkyvyydestä, ideoimme materiaaleja yhdessä ryhmän kanssa. Katsoimme kuvia eri puolilla Suomea esillä olleista valoteoksista, Jyväskylän *Valon kaupunki 2018* -tapahtumassa Maro Avrabou ja Dimitri Zenakis olivat käyttäneet teoksissaan kaste-lukannuja ja kasvituokkuja, ja niistä intoutuneena jatkokehittelimme uusiokäyttöä muovisille ämpäreille, ne ovat säänkestäviä ja edullisia. Hankin seuraavaa kokoontumiskertaa varten useita värillisiä ämpäreitä, levitimme niitä ympäriinsä, pyöritimme kuvioita ja kasasimme pinoja, ämpäreitä päällekkäin ja rinnakkain. Rakentaminen ja kokeileminen siivitti keskustelua, antoi aiheita, mielikuvia, häivähdyksiä jostain. Teimme luonnostelua ryhmässä, yhdessä. Mietimme mitä haluamme sanoa, kun viemme ämpäreitä keskelle jokea. Millainen visuaalinen viesti on osuva, merkityksellinen ja meidän resursseillamme mahdollista. Yksi ehdottaa jotain, toinen heittää idean, jonkun keksimä on liian vaativa, mutta lopulta viisikulmainen ämpäripareista koottava rakennelma muistutti ratasta, Keikyän tunnusta, ja se tuntui hyväksyttävältä, kaikista meistä.

Jälkeenpäin tuo kehittelyn prosessi näyttäytyy intensiivisenä, todellista läsnäoloa vaativana, tasa-arvoisena keskusteluna. Yhteinen ideointi oli voimaannuttavaa, siinä piti ottaa jokainen osallistuja huomioon tasavertaisena, luoda luottamuksen ilmapiiri, jossa voi keksiä, sanoa uskaliaasti, ehdottaa. Teoksen idean keksiminen ja yhteiseen lopputulemaan päätyminen hyvässä yhteisessä hengessä oli itselleni tärkeää. Prosessin alun kysymykset olivat täyttyneet ja meillä oli loistava suunnitelma.

Ämpärit taipuivat yllättävän helposti joksikin uudeksi, teoksen pyöreäksi muodoksi. Omassa taiteellisessa työskentelyssäni materiaallivalinnalla on aina tärkeä sija teoksen sisällön synnyttämiseksi. Materiaali suuntaa ajattelua, erilaisilla materiaaleilla on erityispiirteensä ja omintakeinen ilmaisuvoimansa.

Ratas-teoksen ideointiin ja rakentamiseen osallistuneen ryhmän osallistujien kokoonpano vaihteli jokaisella kerralla. Eniten osallistujia tuli mukaan rungon valmistuttua, kokoamisvaiheessa. Osanottajien tehtävät ja roolit vaihtelivat riippuen ryhmän kokoonpanosta. Yhteisölliseen työskentelyyn kuuluu vastavuoroisuutta ja tiedon jakamista sekä sitoutumista koordinoituun, tavoitteelliseen ja jaettuun ongelmanratkaisuun. (Leinonen, Järvelä & Häkkinen

2006). Yhteisössä tarvitaan ideoijia, kokeilijoita, kyseenalaistajia ja kannattelijoita (Heino 2021). Parhaimmillaan ryhmän erilaiset jäsenet tukevat toisiaan, mutta erilaiset roolit voivat myös saada aikaan odottamattomia seurauksia.

Taiteellisessa työskentelyssä kuitenkin sallitaan myös epäonnistuminen, kokeilu sekä riskinotto. Kun on vapaus yrittää ja katsoa asioita uudesta näkökulmasta, luodaan uutta. Salliva ilmapiiri tarkoittaa tasa-arvoisuutta ihmisten välillä sekä luottamusta ja avoimuutta unohtamatta huumoria ja rakentavaa väittelyä (Paasivara & Nikkilä 2010).

Keikyässä yhteistyö sujui, silti yhteisön kanssa toimiessa kaikki ei välttämättä aina suju kuin tanssi. Vaikka taiteen merkityksistä keskusteleminen ja väittelemine on yleensä sekä hauskaa että älyllisesti haastavaa, yhteisötaiteilija Lea Kantonen tuo artikkelissaan *Törmääviä taidekäsitteitä* esiin käytännön ristiriitatilanteita ja lukkiutuneita vuorovaikutustilanteita taideprojektien eri vaiheissa. ”Tuskin kovinkaan moni yhteisötaiteilija on kokonaan välttynyt erimielisyyksiltä yhteistyöprosessin aikana. Taiteilijat ja taiteilijaryhmät joutuvat pohtimaan, milloinkaan on eettistä ja tarkoituksenmukaista tuoda ristiriitoja osaksi taiteellista prosessia, milloinkaan on parempi silotella ne näkymättömiin tai peräti luopua koko projektista.” (Kantonen 2007b, 68.)

Kantonen kirjoittaa artikkelissaan *Tahroja esityksessä, yhteisötaiteen etiikkaa* ongelmien esiintuomisen ja ääneensanomisen tärkeyden. Erehdyksistä tai ratkaisematta jääneistä hämmäntävistä ongelmista ei yleensä puhuta. Kantonen haluaakin ”Kesterin tavoin pitää kiinni keskustelemisesta ja kuuntelemisesta yhteistyön lähtökohtana, mutta haluaa jättää auki väärinymmärrysten, kieltäytymisen ja konfliktien mahdollisuudet. Konflikti voi olla alku oivaltamiselle” (Kantonen 2007a, 49.)

Taiteilijana tasapainottelen vuorovaikutuksessa erilaisten ryhmien ja eri alojen erilaisten keskustelutapojen ja taidekäsitteiden välillä. Kantonen mukaan yhteisötaiteen prosessien ristiriidat liittyvät usein usean eri kentän keskustelujen samanaikaiseen hahmottamiseen (Kantonen 2007a, 57).

Ratas-projektissa ei erimielisyyksiä ehtinyt syntyä, prosessi eteni nopeasti. Teoksen idean löydyttyä yhteisön jäsenet ottivat ohjat

käsiinsä, erilaiset työvaiheet löysivät tekijänsä; eläkeläiset rakensivat rungon, nuoret kiinnittivät ämpärit, omaksi rooliksi jäi seurata taustalla. Alun katalysaattorina toimimisen jälkeen olin mielissäni, kun teos otettiin omaksi ja koettiin tärkeäksi.

Kookas ja painava rakenne saatiin kuin saatiinkin keskelle Kokemäenjokea, sähkökaapelit kulkivat pitkän matkan rannalta teoksen luo. Kaapelit ja ämpärit oli saatu lahjoituksena. *Ratas*-teoksen valot sytytettiin yhteisessä tilaisuudessa – puheiden ja torvisoiton saattelemana kylmänä helmikuisena iltapäivänä. Kävi, kuten Kemppi-Vienola teosta kommentoi: kylän keskipiste siirtyi hetkeksi.

Yksilö yhteisössä

Juha Varto kuvaa kauniisti yksilön suhdetta yhteisöön: ”jokainen tarvitsee aika ajoin toisten muistutusta siitä, mitä kaikkea maailma on. Eikä se tarkoita, että oppisimme asiat toisilta vaan että toiset saavat näkyväksi sellaista, mikä selkiyttää myös omia ajatuksia. Näin olemme vastuussa toisillemme.” Yksilö tarvitsee yhteisöä nähdäkseen tai tehdäkseen jotain mitä yksin ei pysty. Varto jatkaa: ”Simone Weilille vastuu tarkoitti tarvetta olla hyödyllinen yhteisölleen siten, että ei ole taakaksi, ei johda harhaan toisia ja voi herättää toisissa näkymän vapautteen. Vastuu ei ole jonkin kantamista vaan kuulumisen ymmärtämistä: yhä pidemmälle menevä individualisoituminen vastaa huonosti sielun tarpeita, sillä ihminen kuuluu yhteisöönsä ja toimii tässä kokonaisuudessa.” (Varto 2005, 134.)

Yhä pidemmälle menevää individualisoitumista on kuitenkin näkyvissä yhteiskunnassamme, kuten Aaro Harju kuvaa tekstissään Kansalaisyhteiskunta-sivustolla. Suomessa on alettu puhua vetäytymisestä eli siitä, että koulutetut ja työssä käyvät ihmiset vetäytyvät yksityisyyteen. Heitä ei kiinnosta yhteisöllisyys eikä yhdessä toteutettu kansalaistoiminta. Tällä kehityksellä on yhteiskuntapoliittisia vaikutuksia. Kansalaisaktiivisuus vähenee, kun ihminen etsii nautintoa ja kuluttaa pakonomaisesti. Ympäröivä yrityskulttuuri rohkaisee ihmisiä ajattelemaan vain omien tarpeittensa tyydyttämistä. (Harju 2020.)

Helsingin toimialajohtaja Tommi Laitio kirjoittaa Sitran blogissa otsikolla *Kokemusrikas elämä on yhteisön etu ja yksilön oikeus*, filosofi Amartya Senistä, jonka mukaan emme osaa yksilöinä ja yhteisöinä

Ratas-teoksen tekijöitä Keikyän Korvenkävijöistä ja Keikyän Perikunnasta.

nähdä asioiden arvoa, jos emme joskus käy tottumustemme ulko-reunoilla. Emme yhteisöinä emmekä yksilöinä uudistu ja kasva paremmiksi, jos emme uskalla mennä kohti asioita, joista emme välttämättä pidä. Edistyksen yhteiskunta edellyttää, että mahdollisimman moni sen jäsen uskaltaa mennä rohkeasti kohti uutta (Laitio 2018). Taide on yksi keino.

Kirjoittaessani tätä tekstiä havahdun televisiosta kuuluvaan keskusteluun. TV1:n ohjelmassa *Mihin tarvitsemme haaveita?* haastattelija kysyy Pekka Saurilta, mikä hänelle on merkityksellistä. Sauri vastaa: ”Mulle merkityksellistä on se, että saavutan yhteyden ihmisiin, luovun minuudesta. Se mikä oli mulle aiemmin itsekeskeistä, haaveilua, tavoitteenasettelua, sanotaan nyt narsistista unelmointia, pystyn luopumaan siitä ja kääntämään minut ja sinut meiksi. Yksilöllisyydestä yhteisyyteen. Yhteisöllisyyden saavuttamisen tunne on minulle erittäin merkityksellistä ja siitä tulee myös onnellisuuden tunne kaupanpäälliseksi” (Sauri 2021).

Kulttuurikartoitus Keikyässä

Taideprojektin käynnistyttyä käynnistyi myös Vuokko Kemppe-Vienolan operoima kulttuurikartoitus ja karttakysely, johon saattoi osallistua vastaamalla verkossa. Kemppe-Vienolan tavoitteena oli pyrkiä ymmärtämään asukkaiden ja toimijoiden suhdetta Kokemäenjoen muovaamaan ja ylläpitämään satakuntalais-pirkanmaalaiseen maisemaan, sekä tarkastella yhteisöjen arvoja ja tapoja suhteessa kulttuuriympäristöön, maisemaan ja elettyyn kulttuuriseen ympäristöön (Kemppe-Vienola 2019, 73).

Tärkeimmät kulttuurikartoituskyselyn avulla selvitettävät kysymykset olivat: Mitkä paikat ovat asukkaille tai toimijoille merkityksellisiä? Mitä paikkoja käytetään ja mitä ei käytetä? Mihin paikkoja käytetään? Mitä niistä muistetaan ja kerrotaan? Millaisia ihmisiä alueella asuu? Millaisia ryhmiä tai ryhmittymiä ja mikä on heille tärkeää? Mikä yhdistää ihmisiä ja ryhmiä? (Kemppe-Vienola 2020, 79). Kyselyn vastauksista ja karttaan merkityistä paikoista selviää paikkakuntakohtaisia painotuksia ja arvotuksia, mutta myös taideprojektin keskusteluista ja teoksen sijoittamisesta saa vastauksia.

Taiteen tekeminen toi kartoitukselle näkyvyyttä, paikalliset mediat ja projektissa mukana olleen Keikyän perikunnan somesivut uutisoivat

projektista ja jakoivat samalla myös kyselyn verkkolinkkiä. Siten juuri taide toimi tällä kertaa kartoituksen alkusysäyksenä, kiinnostavana tapahtumana kyläyhteisössä.

Kulttuurikartoitus ja taideprojekti soljuivat tässä joen kohdassa jo saumattomasti yhteen. Olimme Kemppi-Vienolan kanssa tehneet yhteistyötä työparina lähes vuoden ajan. Taideprojekti ja kulttuuri-kartoitus olivat kokemukseni mukaan mahdollista nivoa yhteen niin, että ne tukivat toisiaan. Saavutimme myös hankkeen tavoitteita, projektilla vahvistettiin yhteisön paikkakokemusta ja saatiin yhteisö kiinnostumaan omasta maisemastaan. Maisemalla oli arvoa ja merkitystä asukkaiden arjessa ja se on pohja suojelulle.

Kemppi-Vienolan keräämän kyselyaineiston perusteella joki kuuluu arkiseen, tuttuun maisemaan, sen virtaamaa seurataan, vuodenajat, luonnonvoimat ja tuulet luovat erilaisia näkymiä ja maiseman värejä. Joenranta on kylän keskeinen paikka, rantavajan tapahtumat, uimaranta ja riippusillan kunnostus keräävät väkeä. ”Joki ei ole vain kaunis maisema, vaan se on joenvarren asukkaan tapa katsoa ja kokea maisemaa kokonaisuutena, elinympäristönään. Siihen usein linkittyy muistettu ja tulevaisuudelta odotettu tai toivottu, niin henkilökohtaisella, kuin myös yhteisöllisellä tasolla.” (Kemppi-Vienola 2019, 73). Ratas-teos keskellä jokea loi katseelle suunnan. Teos sekä syntyi joen merkityksistä, että loistaessaan alleviivasi sen tärkeyttä.

Keikyän Ratas-yhteisö oli vahva jo lähtökohtaisesti, he olivat ylpeitä paikkakunnastaan ja olivat tottuneita erilaisiin vaativiin projekteihin, kuten esimerkiksi kävelysillan kunnostustyö. Markku Torpon kyläaktivismi oli vertaansa vailla. Keikyään oli helppo tulla ja meidät otettiin hyvin vastaan. Samoin kuin Kesäpesä, Ratas-yhteisö erosi tyypillisiksi kuvatuista yhteisötaiteen yhteisöistä.

Tällä yhteisöllä oli sosiaalisia voimavaroja ja yhteishenkeä. Maaseututaiteilijana olin katalysaattori, toin uutena taiteen ja siihen suhtauduttiin arvokkaana kokemuksena. Taideprojektin lopputuloksena valmis valoteos nähtiin myös nopeasti näkyvänä maamerkinä, uutuutena ja kiinnostavana tapahtumana, josta tiedotettiin ylpeänä. Ratas-yhteisö jää minulle malliksi toimivasta, lämminhenkisestä ja ennakkoluulottomasta yhteisöstä.

Tutkimuspohdintaa

Taiteellisen tutkimisen ohella voisin *Ratas*-projektissa puhua myös taideperustaisesta tutkimuksesta. Olen toiselta tutkinnoltani kuvataidekasvattaja ja se rooli kenties vaikuttaa myös olemiseeni yhteisötaiteilijana. Taideopettajan tai -kasvattajan roolissa voi nähdä yhtäläisyyksiä taiteilijan asemaan tai asenteeseen, silloin kun työskennellään muiden kanssa.

Kasvatuksen näen kuten taidekasvatuksen professori Mira Kallio-Kallio kirjoittaa tasa-arvoisena, kokonaisvaltaisen tajunnan, kuvittelun ja visuaalisen sekä kielellisen konstruoinnin välineenä, en toisen ihmisen kehittämisenä (Kallio 2010, 16, 21).

Tässä tutkimuksessa nojaan kuvataiteilijuuteeni ja olen valinnut näkökulmaksi taiteellisen tutkimuksen. Taiteellisella tutkimisella ja taideperustaisella tutkimuksella on yhtäläisyyksiä, mutta myös eroavaisuuksia varsinkin siinä, voiko taide olla tutkimusmuoto. Taideperustainen tutkimus kysyy, voiko taiteellinen tieto olla käytettävissä kasvatuksellisen tutkimuksen perustana, kun taiteelliseen tutkimusaineistoon perustuva tutkimus puolestaan luottaa kokemukseen (Kallio 2010, 18). Jätän kasvatuskysymykset tämän tutkimuksen ulkopuolelle, vaikka Kallio-Tavinin toteaaakin, että ”taidetta tekevä taidekasvattaja asettaa itsensä liikkuvampaan tilaan kuin perinteinen yksin työskentelevä (modernistinen mestari) taiteilija. Taiteen merkitys ymmärretään toisin: taiteellisen toiminnan ontologia perustuu sosiaaliseen työskentelyasemaan, ei yhden ihmisen itseilmaisuuksiin. Taidekasvatuksen tutkija on usein sekä taiteilija että taidekasvattaja ja kykenee tästä positiostaan hahmottamaan tutkimustietonsa moninaisempana kuin vain yhdestä roolista.” (Kallio 2008, 112.)

Yhteisö- tai osallistavan taiteen taiteilijana koen, ettei projekti aseta rajoja omalle itseilmaisulleni tai toiminnalleni yhteisön kanssa. Haaste on ehkä siinä, miten koen tai tunnistan tekijyyden kysymyksiä. Projektin aikana ajauduin ajattelemaan voisiko taiteilijuus muuttua tai hämärtyä niin, että olisin yksi osallistuja muiden osallistujien rinnalla. *Ratas*-projektissa astuin taustalle ja luovuin koordinoinnista, kun huomasin, miten projekti eteni muiden osallistujien osalta. Tiedän myös, että *Ratas*-teoksen tekijyys kuuluu Keikyän yhteisöille, se ei ole minun teokseni, vaikka siitä tulikin osa omaa ilmaisua. Varsinkin nyt myöhemmin huomaan, että omien teosteni kehittäminen on jatkunut *Ratas*-teoksen pohjalta.

Kuuntelukävelyt

Harjavallan jokimaisemaa hallitsevat suuret tehtaot ja korkealle kohoavat piiput. Niiden äänimaisema on kuulunut kaupungin elinpiiriin jo kymmeniä vuosia. Monet vanhemmat muistavat tehtaon pillit, jotka ilmoittivat työn alkamisesta, loppumisesta sekä lounastunneista. Toinen voimakkaasti maisemaa halkova ääni kantautuu voimalaitoksen juoksutuksista, veden pauhu yltää kauas yli Paratiisilehdon luontopolun, uskomattoman kauniin ja rehevän harjumaيسان Lammaisten voimalaitoksen alapuolisessa joenmutkassa. Luontopolun kevät kuuluu myös runsaana linnunlaulun.

Toisenlaisia ääniä tuottavat joen läheisyydessä järjestettävät festivaalit: Karmarock ja Suvisoitto. Omintakeinen ja rikas äänimaisema sai meidät kiinnostumaan äänien mahdollisuuksista. Kuvataiteilija Kirsi Jaakkola on toteuttanut ääneen perustuvia teoksia ja ohjannut kuuntelukävelyitä aiemmin Kankaanpään kaupunginmuseon ja Porin taidemuseon järjestämissä työpajoissa, joten pyysin hänet mukaan ideoimaan Kokemäenjoki-hankkeelle sopivaa ääniprojektia.

Yhteistyössä mukana oli myös Emil Cedercreutzin museo, joka toimi arvokkaana yhdistyksenä paikallisiin yhdistyksiin ja tarjosi näyttelytilaa kahdelle kuuntelukävelyistä koostetulle *Alaston äänimaisema*-ääniteokselle (Jaakkola & Heino 2019; Emil Cedercreutz museo 2019). Järjestimme museon kanssa kolme kuuntelukävelykertaa vuoden eri vaiheissa. Ensimmäinen sijoittui Harjavallan keskustaan tammikuuisena pakkaspäivänä, toinen museoalueelle veden äärellä toukokuussa ja kolmas Paratiisilehdon luontopolulle kauniina kesäkuun iltana.

Kuuntelukävely Emil Cedercreutzin museon pihalla alueella.

Hiljaa yhdessä

Kuuntelukävelyt ovat yhdessä kulkemista hiljaa, ilman elektronisia laitteita (Jaakkola n.d.). Keskittymällä yhteen aistiin myös muut aistit herkistyvät, ympäristön vaihtelut vaikuttavat voimakkaammilta, esimerkiksi maanpinnan tuntu ja askeleista lähtevä ääni korostuvat. Kaiken kommunikoinnin rajoittaminen vie oman mielen nopeasti muistoihin, niin positiivisiin kuin ahdistaviinkin. Kuuntelukävely on keskustelua ja oleilua itsen kanssa, omassa kehossa ja aistien avulla (Järviluoma 2019, 223). Oleellinen osa kävelyä on sen jälkeen käytävä yhteinen keskustelu (Jaakkola n.d.). Luottamuksellisessa ilmapiirissä jaetaan kävelykokemuksia, palataan omiin kokemuksiin, miltä tuntui ja mitä tuli mieleen. Keskustelusta tulee nopeasti merkityksellistä ja henkilökohtaista. Kävelyn ohjaajalla on vastuullinen rooli keskustelun kannattelemisessa sekä ilmapiirin rakentamisessa. Sanomatakin on selvää, että kyse on myös arvostuksesta ja tasa-arvoisesta suhtautumisesta kanssakeskustelijoihin.

Kuuntelukävelyiden äänimaisema on sen hetkisen tilanteen, ihmisen, luonnon äänten ja taustamelun kokonaisuus. Kuuntelukävelyitä ovat järjestäneet pitkään myös ääni- ja yhteisötaiteilijat Simo ja Tuike Alitalo, jotka ovat korvanneet äänimaiseman sanalla kuuluma, joka on heidän mukaansa vanhempi suomen kielen sana. Samoin mielenkuuluma kuvaa heidän mielestään paremmin kuulemista, kuullun ymmärrystä ja kulttuurisia sidonnaisuuksia. He kertovat jakavansa kuuntelemisen kuuntelukävelyillä kevyempään ”jokamiehen” kuunteluharjoituksiin ja syväkuunteluun. He myös peräänkuuluttavat Sonic Commons -ajatusta ilmatilasta yhteisvarantona, jokamiehenoikeutena. Taiteilijoiden perustama <https://kuulumia.org> -sivusto kerää Ekouteria-paikkoja, eli paikkoja, joilla on oma huomiota ansaitseva kuuluma.

Kuuntelukävelyn vertautuvasta aistikävelystä kertoo teatteritaiteen tohtori ja teatteri- ja esitystaiteilija Mari Martin artikkelissaan *Aina uudesti syntyvä hetkellinen yhteisö*. Ajauksia-ryhmän järjestämissä aistikävelyissä ollaan osittain hiljaisuudessa tehden eri aisteihin perustuvia harjoitteita. Martinin mukaan aistiretkiä voidaan pitää performanssina, paikasta toiseen liikkuvana ympäristötaiteena, monipaikkaisena ja paikkoihin sitoutuvana esitystaiteena, osallistavana taiteena ja taiteellisena ympäristönkartoituksena (Martin 2021, 143).

Ääniympäristö voi olla kaikille samassa ympäristössä oleville samankaltainen, mutta äänimaisemaksi ympäröivät äänet muuttuvat

kokijoiden tulkinnan kautta. Äänimaisema-käsitteen loi alun perin kanadalainen säveltäjä ja kirjailija R. Murray Schafer 1960-luvulla. Jaakkolan mukaan kuuntelukävely on taiteellisen työskentelyn muoto, missä tavoitteena on harjoitella kuuntelemista, kuuntelemiseen keskittymistä, kuuntelemalla havainnointia ja myös kuullun sanallistamista (Jaakkola n.d.). Jaakkola kertoo, että kuuntelukävely on performatiivisuudessaan hänelle joka kerta taiteellinen teos, joka jollakin tavalla on aina vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Kuuntelukävelyillä Jaakkola kerää materiaalia myöhempää taiteellista työskentelyään varten, kuten keskusteluiden äänityksiä ja valokuvia.

”Kuuntelukävelyn lähtökohta on moniaistisuudessa, ei pelkästään kuuloon tai tuntoon perustuvassa, vaan ihan kaikkia aisteja koskettavassa taiteellisen työskentelyn muodossa.” (Jaakkola 2021). Samoin hengityksen ja sydämenlyöntien voidaan ajatella rytmittävän kuuntelukävelyä. Rythmi liittyy ihmisen koko elämismailmaan, kehollisuuteen, arkipäivän toimintoihin ja luonnonympäristön sykliisiin vaihteluihin (Lifländer 2016, 19). Myös rytmianalyysi korostaa kuuntelua.

Kuuntelukävely alkaa lyhyellä alkukeskustelulla, jossa käydään läpi esittelyt, ohjeet ja tulevan tapahtuman kulku. Jaakkola kertoo, että hän pyrkii luomaan tilanteesta mahdollisimman turvallisen ja selkeän, jotta osallistujat voivat keskittyä omaan kokemukseensa. Kävely kuljetaan taiteilijan ennalta suunnittelemaa reittiä pitkin, se alkaa ja loppuu tietyillä sanoilla tai tiettyyn paikkaan, joka on osallistujien tiedossa. ”Hetki kävelyn jälkeen puretaan ensimmäisiä ajatuksia ja tunteita tapahtuneesta. Tämän jälkeen syvennytään tarkemmin koettuun tilanteeseen ja sen aikana heränneisiin ajatuksiin, tunteisiin ja tunnelmiin. Pyrin siihen, että kävelyyn ja keskusteluun tai muuhun vastaavaan työskentelyyn on yhtä paljon aikaa.” (Jaakkola 2021.)

Ryhmässä kuuntelu vaatii rohkeutta, mutta myös rohkeutta jakaa kokemuksensa, äännet tuovat esiin lapsuuden muistoja ja aiemmin koettuja tunteita. ”Kuuntelukävelyssä äänien tunnistamista tärkeämpää on niiden merkitysten löytäminen” (Jaakkola 2021).

Erilaisiin ääniin suhtautuminen on hyvin henkilökohtaista ja kuuntelijoiden tulkintoihin vaikuttavat arvot ja aiemmat kokemukset. Schaferin mukaan kuuntelukasvatuksen pedagogisena tavoitteena on ”puhdistaa” ja ”aukaista korvat” (*ear cleaning, ear training*) kuulemaan

aiemmin kuulumattomia ääniä. Sen jälkeen voidaan kiinnittää huomiota yksilön ja yhteisön äänimaisemasuhteeseen ja sen vaikutavuuteen. (Schafer 1994, 208.)

Kuuntelukävelyiden keskusteluissa nostetaan esiin havaittujen äänien lisäksi myös puuttuvat äänet ja niiden merkitykset. Useimmiten keskustelussa nousee esille myös muiden aistien virittäytyminen; näköaistin lisäksi korostuu tunteminen ja haistaminen.

Jaakkola kertoo, että kävelyn jälkeen käytävä keskustelu on lähes joka kerta hyvin herkkä, intiimi ja yhteisen kokemuksen jakamisen kautta hyvin hienovarainen tilaisuus. Keskustelu syventyy ”usein ilman johdattelua hyvin henkilökohtaisten tuntemusten äärelle, muistoihin ja äänitilanteisiin lapsuudesta tai jostain muusta henkilökohtaisesta tilanteesta. Keskustelun edetessä hyvin yksityisistäkin tilanteista kuoriutuu monelle havahtuminen yhteiseen kulttuuriseen kokemukseen, joka saattaa olla lopulta koko yhteisölle yhteinen, johonkin tiettyyn paikkaan tai yhteisön tunnusomaiseen ääneen sidonnainen asia.” (Jaakkola 2021.)

Itse olen osallistunut kuuntelukävelylle aiemmin Kankaanpäässä Äänimaisema-seminaarissa ja kokemus oli avaava ja vaikuttava. Suurin ihmetys oli kävelyn yksinkertaisuus ja sen luoma kokemus. Sulkemalla arjen toimintoja pois, kuten puhumisen ja kännykän selaamisen, aukesi kuin aukko lapsuuteen tai elettyyn entiseen elämään. Erilaisista impulsseista tietyt muistot aktivoituivat, rahina jalkojen alla, tuoksut, ilman vire muistuttivat jostain aiemmasta.

Kuuntelukävely toukokuussa 2019

Kuuntelukävelyille osallistuivat toisensa ennestään tuntevat, paikalliset ihmiset. Kenelläkään ei ollut aiempaa kokemusta kuuntelukävelyistä. Kävely järjestettiin yhteistyössä Emil Cedercreutzin museon kanssa, museon ehdotuksesta osallistujia kutsuttiin mukaan paikallisesta yhdistyksestä, kotiseutuyhdistys Harjulan Kiltarystä.

Ennen kuuntelukävelyä olimme Kirsi Jaakkolan kanssa käyneet reitin läpi, miettineet siihen käytettävää aikaa, valinneet reitille erilaisia maanpintoja ja sopineet periaatteista: milloin hän vie joukkoa ja milloin minä ja miten ohjataan keskustelua. Museon

ympäristö on havupuiden valtaama kangasmetsä, alas joen rantaan laskeuduttiin portaita ja kapeaa polkua, koska oli kevät, pieni puro solisi, hyppi ja juoksi jokeen. Liukkaat puusillat ja pitkoslaudat ylittivät kosteimmat, saviset kohdat.

Tapasimme osallistujat museon pihalla, toivotimme tervetulleiksi, esittäydyimme jokainen, Kirsi ohjeisti, kertoi mitä tapahtuu ja lähti kuljettamaan joukkoa, minä seurasin jonon viimeisenä.

Päiväkirjamerkintäni heti kävelytapahtuman jälkeen kuvaavat omaa sisäistä tilaani, heitteilehtiviä ajatuksia, havaintoja pinnoista, sekä lopulta väkisin silmiin nousevia kyyneleitä, kun sukelsin muistoisani lapsuuteen.

Kävelen joukon hännillä. Miten hieno paikka ja tämä kevät. Voisin jäädä tänne. Sulavat, solisevat vesinorot. Joki on tyyni ja laaja. Emil Cedercreutz on katsellut tätä samaa maisemaa..mahtoi padon rakentaminen olla vaikea paikka.

Täällä tuoksuvat mäntypuut ja havunneulaset märillä poluilla.

Hapuilen taskua ja kännykkää. Kiusaus pidellä sitä ja katsoa posteja. Uh, vaikea olla vilkaisematta kännykkää, tiedän että uutiset ovat tyhjää täynnä, eikä sähköpostiinikaan tule mitään, mitä en voisi tunnin päästä lukea.

Seuraan joukkoa. Kaikki niin mukavan hiljaisena, mutta selvästi aktiivisena joukkona, asennoista näkee, että kuunnellaan. Kirsi johtaa ja valitsee käveltävän reitin. Tulen jonon takana ja pidän etäisyyttä edelliseen. Tämä on aika hienoa, luksusta itseasiassa. Saada viettää tällaisella joukolla hetki keväässä.

Jalkojen alla rahisee eri lailla, erilaisilla pinnoilla. Sora murisee ja edellisen syksyn lehdet ovat pehmeämpiä, haisevia. Rakennuksilla on karheita pintoja, punaista multamaalia, pystyraitoja. Varjoisia nurkkia, jonne ei aurinko koskaan paista suoraan. Jokimaisema vieressä, vasemmalla. Katse hakeutuu veden pintaan.

Veistoksen kylmä kivipinta, kiillotetut pehmeät muodot, jalustan karheampi muhkuraisuus. Ehkä tämä on kaikille samalla tavalla hieman varastettu hetki.

Laskeudutaan puuportaita alaspäin. Varokaa käärmeitä, meille sanottiin. Vesi lorisee. Täytyy loikkia yli märän liiskaisen kuramaan, se on niin mustaa. Ah näitä versoja puhkuvia pajuja ja pusikkoja. Terävä miellyttävä haju. Väistän ja ohitan vastaantulevaa kapeilla pitkospuilla.

Tulee tarve koskettaa oksia, lehtiä, kaidetta ja kaikkea mikä tulee lähelle. Pidän mahdollisimman vähän ääntä itse.

Ajatukset putoavat tilanteisiin, joille en löydä tietoisesti siltaa. Kyyneleet kihoavat silmiin, muistan lapsuuttani ja niitä kävelyretkiä. Ehkä sama tuoksu, ehkä sama ilmavirta, sommitelma, väri edellä kävelijän takissa. Nostalgiaa ja kipua. Miten piukassa olenkaan lapsuudessani kiinni. ”

Kuuntelukävelyn jälkeinen keskustelu on olennainen osa kokemusta. Kirsillä oli valmiina muutama kysymys, muuten keskustelu oli vapaata ja se sai polveilla. Keskustelu äänitettiin. Tässä valittuja poimintoja puhutusta, nostoja, joissa kokemuksesta muodostuu ehjä tilanne, sanatarkasti litteroituna:

– Tuntui hyvältä kulkea ryhmänä, yhdessä. Aisti, että oli takana, oli vieressä, oli edessä väkeä. Tämä oli erilainen, ja toisaalta mahtava kokemus. Olla hiljaa yhdessä.

– Selvästi männyn humina ja koivun humina on erilainen. Sitten, kun se humina alkoi, kattoin just oikeen, mikäs puu täs, niin oli mänty, korkeet männyt siinä yhdes kohtaa ja sitten taas, ku koivut humisi, niin oli erilaine ääni. En oo ennen aatellu. Aina oon luullu vaan, et puut humisee.

– Ja sit mä jäin niinku miettimään sitä, että voiko olla pehmeää hiljaisuutta, kovaa hiljaisuutta ja sitten myöskin sitä, että missä tavallaan kulkee sen hiljaisuuden ja äänen raja. Voisiko sen kuulla hiljaisuuden keskeltä, että jossakin on se raja, mikä erottaa sut äänestä.

– Valtatien auton äänet kuuluu eri tavalla, kun tästä tämän Satakunnantien tai mikä tää nyt onkin, niin ne kuuluu läheltä ja sit kuuluu se tasanen humina, mikä Harjavallas o aina, ku ne valtatieen äänet o ja sit se junan ääni.

– Ja ennen sadetta varsinkin. Ku kuuluu selvemmin junan ääni, niin se tietää sadetta.

– Mutta mua häiritti kaiken kaikkiaan toi liikenteen meteli.

– Ai sua häiritti?

– Mua häiritti, ku mä ole tottunu kulkee tuolla mettässä kaukana korvessa, missä ei oo ku tuulen humina puissa ja mua kiusas toi liikenne.

– Aattele, ku mä ole syntyny ton tiän varrella, nii mä en ees kuule noita ja sitte me asuttii valtatie varrella, ni emmä kuule tota auton ääntä, mutta nyt ko kuuntelin, niin mä kuulin ne. Niinhin niin totutaan, niiko se se entinen perhe, ku asu siä rautatien vieressä ja sitte ku se junarata katkastiin, ni sit ne ei enää nukkunukkaan, kun ei ne kuullukkaan sitä junan ääntä.

Ja se oli muuten jännä, lapsuudes oli vielä tehtaan pillin äänet, se on jo jääny pois, ni se rytmitti meidän lapsuutta. Pilli soi aamul, tiesi et ne menee töihi ja pilli soi puolenpäivän aikaa, ni tiesi, et kaverit lähtee kotii syömään, ku niitte äitit ja isät tuli tehtaalta ruokatauolle ja taas neljän pilli kerto, et nyt kaikki tehtaalaiset ol lähteet pyöräileen kotii. Se ol semmonen kylän yhteinen ääni, et itteki tiesi, ei tarvittu kelloo, ni tiesi, et mis mennään.

Mulle tota tää ympäristö on niin rakas. Kun me lähettiin tosta, niin mullehan tuli itku, ku mun miäs kuoli viime vuonna ja me käytiin täällä paljon. Sitten toi alarantapolku, siellä me kuljettiin paljon ja joka sillalla me pussattiin. Ja mä just sitä tarkotan, että mä kuulin sen sillan äänen ko se on puuta ja tuli vaan mieleen tämmönen, et sillai niiku ihanii muistoja. Sen takii mä just ajattelin, et ihan hienoo, kun mä en oo uskaltanu sinne aiemmin mennä, et kun mä oon pelänny tunteita siellä. Mut nyt oon taas rohkeempi.

Mukana kuuntelukävelyllä oli myös Kokemäenjoki-hankkeen työparini Vuokko Kemppi-Vienola, pyysin häntä raportoimaan omasta näkökulmastaan, mitä kuuntelukävelyssä tapahtui.

”Alkuun hiljaisuus vaikutti teennäiseltä, mutta matkan jatkuessa, osallistujat näyttivät, myöhemmin tulkinnan vahvistaen, äänen puuttuessa lähes unohtaneensa toistensa läsnäolon.

Hiljaa oleminen näytti osallistujille luontevalta. Osallistujat tutkivat katsetta suuntaamalla matkallaan ohi lipuvia veistoksia

sekä mustikanvarpuja ja muuta kasvillisuutta. Pinnan materiaalien tutkiminen ja määrittelemisen näkyi sekä erilaisten materiaalien tuottaman äänen tunnustelemisena ja kokeilemisena jalkapohjissa, kuten siirtymänä rapisevan soran peittämältä tieltä äänettömän sammaleisen nurmikon puolelle. Samoin portaiden ja siltojen ylitys sai osallistujat astumaan varovaisemmin, ikään kuin arastellen hiljaisuudessa aiheutettua ääntä. Rakennusten kohdalla katseen suunnat suuntautuivat osittain rakennuksiin, jokinäkymien kohdalla joelle. Veden solina käänsi osallistujien katsetta äänen suuntaan, samoin kuin tunnistettujen lintujen äänet. Ohikulkevat autot käänsivät osallistujien katseita, erityisesti lähimpänä tietä kulkeneella reitin osalla.

Kävelyn kesto oli noin 40 minuuttia. Reitti kulki museon pihapiirissä kierrellen, osin rakennettuja teitä ja polkuja, osin avointa nurmikkoa pitkin. Kävelyn lopussa laskeuduttiin rinteeseen alapuolelle lähes vesirajan tuntumaa seurailevalle polulle. Kävelyn ohjaajana Kirsi ehdotti äänettömällä esimerkillään tiettyjen kohteiden huomioimista. Hän pysähtyi veistosten sekä rakennettujen rakennelmien edessä, kuten myös jokimaisemaa varten avattujen näkymien sekä rinteessä sijaitsevan maisematerassin kohdalla. Osallistujat toistivat tämän.

Kävelyn loppuksi Kirsi johdatti osallistujat lähtöpaikkaan, jossa käytiin läpi päällimmäiset tunnelmat ja välittömät kokemukset kävelyn varrelta. Tarkempaa keskustelua varten osallistujat kutsuttiin sisälle. Kirsi keskustelutti osallistujia ja suurin osa osallistujista oli luontevasti äänessä ja mukana kertomassa kokemuksistaan kävelyn aikana.

Käytetyistä aisteista osallistujat kertoivat käyttävänsä näköaistia esimerkiksi virtaavan sekä joessa kulkevan veden seuraamiseen. Näköhavaintona kuvattiin myös erilaisia pintoja, joista äänenä tunnistettiin kuivien koivunlehtien ääni sekä vedenrajan polun kosteammat haavanlehdet. Tunto- ja osin näkö- ja kuuloaistien havaittavat rannan polun oksien ”viillot” vaatteissa mainittiin myös.

Äänet sekä muiden aistien kautta saadut havainnot kannustivat osallistujia myös kuvailemaan ja sanoittamaan osin aistittuihin havaintoihin ja osin merkitykselliseksi koettuihin paikkoihin tai ympäristöihin liittyviä muistojaan. Samalla oli mielenkiintoista, miten osallistujat itse toivat esiin tiettyjen äänten paikallisuuden.

Esimerkiksi teollisuuden äänet koettiin erityisen harjavaltaisiksi liittäen ne elinkeinoihin ja sitä kautta elinmahdollisuuksien ja turvallisuuden tunteeseen.” (Kemppi-Vienola 2019)

Oma tulkintani oli, että keskustelua sävytti lämmin yhteisymmärrys. Kuunteluun pysähtyminen jatkui keskustelutilanteessa, toisten puheenvuoroihin suhtauduttiin arvostavasti ja kiinnostuneesti. Ryhmäytymisen onnistuminen, ilmapiirin luominen on vaativaa vuorovaikutusta. Taiteilijan on oltava läsnä ja kuulolla, ihmisen jakamat kokemukset ja ohjaajan jatkokysymykset johdattelevat keskustelua eteenpäin. Yhteinen eletty paikallishistoria, samat koetut äänimaisemat, omiin muistoihin palaaminen ja tunteiden kokeminen tekee rakenteeltaan varsin yksikertaisesta kuuntelukävelystä syvästi vaikuttavan yhteisen kokemuksen. Koin tunnelman helppouden hämmentävänä ja mietin mitä oikeastaan olikaan tapahtunut. Oma roolini oli tukea Jaakkolaa, ja vaikka vaihtelimme ryhmän johtamista ja vastavuoroisesti otimme roolia keskusteluissa, olin äänimaisemanoviisina yhtä lailla kokijana kuin muutkin osallistujat.

Haastattelin myös myöhemmin Jaakkolaa yhteisestä työskentelystä toisen taiteilijan kanssa. Jaakkola vastasi, että työskentelyssä toisen taiteilijan kanssa oma näkemys on hedelmällistä asettaa alttiiksi, muokattavaksi ja jalostettavaksi yhdessä toisen kanssa: ”lopputulos on aina jotakin sellaista, mihin yksin ei ole päässyt, yltänyt tai edes pyrkinyt. Prosessi on tällöin vähintään yhtä paljon tai jopa enemmän kuin valmis teos. Pitkälle vietyä yhteistyötä voi olla myös jaettua tekijyyttä” (Jaakkola 2020). Jaettu tekijyys on Jaakkolan mielestä parhaimmillaan silloin, kun lopputuloksessa ei ole selkeitä tekijänoikeudellisia alleviivauksia, eikä teoksesta pysty erottamaan yksittäisen taiteilijan kädenjälkeä. Jaakkolan mukaan taiteilijoiden yhteistyö sisältää hiljaista jaettua tietoa ja tasa-arvoisia lähtökohtia, sekä päämäärä että tavoitteet ovat helpommin saavutettavissa yhteisiksi.

Kuuntelukävelyyhyn sisältyy liikkumisen lisäksi luontoyhteys, paikka, maisema ja moniaistisuus. Kuuntelukävely tulee katsojaa lähelle, samalla tavoin kuin tekijä itse kokee teoksia toteuttaessaan (Jaakkola 2021).

Yksilön ja yhteisön kokemus

Kuuntelukävely on yksilön kokemus, mutta myös vahvasti yhteinen kokemus. Tässä taiteellisen tutkimuksen kontekstissa kuuntelukävely oli taidekokemus, se oli taiteilijan ohjaama tapahtuma ja voimakkaasti esteettinen. Kokemus yhdisti meitä, mutta kunkin oma aiempi kokemusmaailma vaikutti kokemuksiimme. Kiinnostuin kokemuksen käsitteestä, huomattessani miten samankaltainen vaikutus yhteisellä kävelyllä oli kaikkiin meihin.

Kokemuksen tutkimus on laaja ja jatkuvasti käynnissä oleva tutkimuksen ala, sitä voidaan lähestyä usealta eri kannalta. Kokemuksen merkitykset kumpuavat puhujan ihmiskäsityksistä (Ylityöpisto-kollektiivi 2021).

Haarukoin tutkimustietoa ja poimin lainauksia siitä, mitä taidekokemus on yleisesti yksilölle ja yhteisöllisesti sekä miten kokemus tulee ymmärtää kuuntelukävelyn kontekstissa.

Holistista ihmiskäsitystä ja eksistenttiaalista fenomenologiaa edustava psykologi ja filosofian tohtori Lauri Rauhala on tutkinut inhimillistä kokemusta ja merkityksen ongelmia. Hänen mukaansa situationaalisuus eli elämään kietoutuneisuus on kaikki se, mihin ihmisen kehollisuus ja tajunnallisuus ovat suhteessa. Ihminen kietoutuu todellisuuteen elämäntilanteensa kautta ja tulee samalla sellaiseksi kuin niiden luonne edellyttää. Ihminen ymmärretään parhaiten ainutlaatuisen maailmasuhteensa kautta. (Rauhala 2005.)

Filosofi John Deweyn mukaan kaiken kokemuksen perusta on jatkuva vuorovaikutus ympäristön kanssa, ja tunteet kuuluvat vuorovaikutukseen. Kokemuksella on ajassa tapahtuva kesto ja rakenne, muodon havaitseminen ja esteettinen kokemus edellyttävät aina aikaa kehittyäkseen. Hyvä taideteos vangitsee huomion ja jää mieleen. Dewey ei tarkastele kokemusta kohteesta irrotettuna, varsinainen taideteos ei ole fyysinen objekti, kuten esimerkiksi maalaus tai romaani, vaan se on vuorovaikutusta maalausta katsoessa tai romaania lukiessa. Parhaimmillaan kokemus tarkoittaa täydellistä minän, maailman objektien ja tapahtumien tunkeutumista toinen toisiinsa (Dewey 2010, 30).

Kokeminen on toimintaa ja aisteilla elävä olento osallistuu suoraan itseään ympäröivän maailman tapahtumiin. Aistisuus, aisteilla

kokeminen nousi kuuntelukävelyiden kuvauksissa esiin. Kuunteluun keskittyessä kosketus, pinnat, viileys, sade ja äänet saivat mainintoja sekä keskustelussa, että Kemppe-Vienolan kuvauksessa. Taiteen tohtori, kuvanveistäjä Riikka Mäkikoskela käsittää kokemuksen elämyksenä aistien kautta ja suhteessa itsensä ulkopuolisen maailman kanssa. Mäkikoskelan tapa käyttää kokemuksen käsitettä kattaa kaikki ulkoiset ja sisäiset kokemukset, aistimukset ja elämykset (Mäkikoskela 2015, 82).

Mäkikoskelan ja taiteen tohtori Taneli Tuovisen mukaan osaamme nimetä ja arvioida elämyksiä, mutta kokemukset aiheuttavat muutosta, mitä emme ole tilanneet, odottaneet tai edes tienneet olevan olemassa (Tuovinen & Mäkikoskela, 2020).

Niin & näin -lehden haastattelussa filosofi Alva Noë taas toteaa, että kokemus on jotakin, mitä me teemme. Ja me teemme sen ruumiillisina olentoina, jotka ovat uppoutuneina maailmassa ja maailmaan niin kytkeytyneitä ja sidoksissa, että nämä suhteet osin muodostavat meidät (Moisio, Ovaska, Telakivi 2019). Noë'n kokemuksen enaktivistinen teoria korostaa kehollisen toiminnan ja taitojen henkilöhistoriallisten merkitysten luonnetta (Noë 2019).

Musiikin tohtori Olli-Taavetti Kankkunen toteaa kuuntelukävelyn olevan yksilön kokemus, mutta samalla myös yhteisön kokemus. ”Yhdessä tehty kuuntelukävely on samalla toimimista *akustisena yhteisönä*, sillä oppiminen tapahtuu yhtä aikaa yhteisessä ympäristössä ja yhteisestä ympäristöstä. Yhteinen ympäristö korostuu, kun osallistujat kävelyn jälkeen jakavat havaintojaan ja kokemuksiaan ja siten muodostavat ja muokkaavat yhteisesti jaettua käsitystä akustisesta ympäristöstä” (Kankkunen 2018).

Sitä vastoin filosofi Juha Varton mukaan ihmisten kokemisen erot ovat suuremmat kuin yhtäläisyydet. Varton mukaan kokemus on sidottu yhteen kehoon, ja taide on yksittäisen ihmisen toimintaa. Meillä ei voi olla samaa kokemusta, koska keho, aika ja paikka on eri, ja ihmisten vauhti, suunta ja tempo ovat erilaisia. (Varto 2008.)

Fenomenologisen tutkimuksen traditiossa tutkimus kohdistuu yksilön sisäisiin tietoisuuksiin kokemuksiin ja siihen, miten yksilöinä ymmärrämme ja annamme merkityksiä minuudelle ja tapahtumille elämässämme. *Annan kokemukselle mahdollisuuden* -tutkimuksen esipuheessa todetaan, että kokemus on samaan aikaan sekä ainutkertaista

ja subjektiivista että yhdistävä ja tunnistettava ilmiö. Kokemus on yksilön kannalta arvokasta ja se antaa yksilöllisyydelle arvoa, mutta samaan aikaan se on jotain jaettava. (Toikkanen & Virtanen 2014.)

Psykologi Juha Perttulan ajatuksia seuraten kokemukset voidaan jakaa kahdeksi, ”ensimmäisessä vaiheessa kokemus on ”elävä kokemus” eli elämäntilanteeseen kiinnittyvä, tajunnallinen ja kehollinen, usein sanoittamaton elämys, tunne tai olotila. Toisessa vaiheessa elävästä kokemuksesta tulee ”kuvattu kokemus”, kun kokija käsitteellistää elämystään, tunnettaan tai olotilaansa siten, että siitä tulee hänelle itselleen ymmärrettävä ja toisille jaettava” (Perttula 2008).

Kuuntelemista pidetään yleensä yksilöllisenä toimintona, mutta Isaacin mukaan dialogissa löydetään uusi kuuntelemisen ulottuvuus, yhdessä kuunteleminen osana suurempaa kokonaisuutta. (Isaacs 2001, 116) Kuuntelukävelyiden jälkeisissä keskusteluissa jaettu yhteinen kokemus toimii pohjana ja sanallisen vuorovaikutuksen perustana. Yhteinen kokemuspohja syntyy siitä, että olemme läsnä samassa maailmassa ja osallistumme samoihin tapahtumiin.

Kuuntelukävelyn merkitykset syntyvät suhteessa ympäristöön ja yhteisöön, merkitykset ovat yhteisöllisiä, koska kokemus on yhteisöllistä tai yhteistä. Kuten filosofi Pentti Määttänen toteaa: ”kokemukset ovat jaettuja ja yhteisiä jos niiden tulkitsemiseen ja jäsentämiseen käytettävät merkitykset ovat jaettuja ja yhteisiä” (Määttänen 2002, 192–193).

Taneli Tuovinen ja Riikka Mäkikoskela valottavat taiteellisen toiminnan ja tutkimisen yhteisiä piirteitä artikkelissaan *Taiteellinen toiminta kokemuksen koettelon paikkana*, ja samalla he pohtivat tutkijan oman kokemuksen keskeisyyttä. He pyrkivät säilyttämään kokemuksen osana tutkimuksen menetelmällistä ohjausta ja sisältöä. He käyttävät termejä, kuten kokemuksen demokratia, aistinen kehollisuus ja vastus. Tutkijoita lainaten: ”Kokemuksellisuuden pääasiallinen merkitys taiteellisessa tutkimisessä ei ole siinä, mitä se tuottaa, vaan sen alueen osoittamisessa, josta taide ja ymmärtäminen voivat olla” (Tuovinen & Mäkikoskela 2018, 227).

Kokemus myös muuttuu jatkuvasti, aiemmin kokemamme muokkaa nykyisyyttä, joka vuorostaan muokkaa tulevia kokemuksia. ”Taiteella on erityistä voimaa, koska se pystyy vaalimaan niitä hetkiä, joissa

menneisyys syventää nykyisyyttä, ja nykyhetki herättää henkiin tulevaisuuden” (Dewey 2010, 29).

Filosofi Pentti Määttäsen mukaan taiteen kokeminen taideteokseksi perustuu merkityksiin. Hänen mukaansa kokemus on yksilöllisyydestään huolimatta aina yhteistä ja jaettua, koska merkitykset ovat yhteisön merkityksiä. ”Kokemukset ovat siis jaettuja ja yhteisiä sikäli ja siinä määrin kuin niiden tulkitsemiseen ja jäsentämiseen käytettävät merkitykset ovat jaettuja ja yhteisiä. (Määttäsen 2002, 195.)

Kuuntelukävelyt paljastivat minulle jotain tärkeää yhteisyydestä, ryhmästä, toisten kuuntelemisesta ja kuulemisesta. Samalla kun kuvaan omaa kokemustani syväksi, en voi kuin ihmetellä tapahtumisen helpoutta, keskustelu syveni ja yhteisö vahvistui. Kohtaamiset, läsnäolo ja ryhmäytymiset ovat tavoiteltuja, arvokkaita tiloja. Pyrkimisen sijaan ne voidaan saavuttaa varsin nopeasti, kuuntelemalla.

Miten kuratoida joki?

Joki-näyttely oli esillä Porin taidemuseossa 7.6.–11.8.2019. Kesän ajan yläkerran näyttelytilassa virtasi joki, se virtasi teoksina: koettuina ja elettyinä. Tarkoitukseni on tässä luvussa pohtia *Joki*-näyttelyn merkityksiä, taiteilijavalintoja ja samalla kuraattorin työn moninaisuutta.

Oma suhteeni Kokemäenjokeen on esteettinen, näen sen massana, heijastuksina, peilaavana pintana, joka kätkee syvyyttä ja elämää. Olen joen viihdekäyttäjä: melon, soudan, veneilen ja uin mielelläni. Ymmärrän joen voiman ja historian, mutta oma aiempi tarinani ei linkity sen historiaan, asun muualla, lähempänä merta. Kokemäenjoesta tuli minulle kahdeksi vuodeksi päätyö. Sain työpajojen ja projektien lisäksi mahdollisuuden heittäytyä runolliseksi mahtavan voiman edessä, tuijottaa virtaavia koskipaikkoja, uittaa varpaita kesävedessä. Mieleenpainuvinta oli tutustua joen varren yhteisöihin. Minua viehättivät tarinat, joen rannalla asuvien kertomukset ja kokemukset. On olemassa sukuja, joiden elinkeino kulkee joen kanssa rinnakkain jo monen sukupolven ajan. Joen mutkat tiedetään, vaaranpaikkoja pelätään ja luonnonvoimia kunnioitetaan. Joki on sama, mutta näkymä on joka päivä erilainen.

Kokemäenjoki on Lounais-Suomen pisin virta, 121 km pitkä joki. Joka virtaa Sastamalasta Selkämerelle asti, sen rannoilla sijaitsevat useat kaupungit. Se on mahtavuudessaan ikaikainen: joki on virrannut jo tuhansia vuosia maanpinnan noustessa yhä pidemmälle länteen. Tätä kirjoittaessani mietin samaan aikaan, miten joen voi kertoa ja miten sitten tein sen. Toinko kuraattorina esiin uusia näkökulmia ja sainko erilaisista osasista aikaiseksi kokonaisuuden, välitinkö tietoa tai elämyksiä?

Joki lyheni kahden hankevuoden aikana tutuksi. Tiedän sen monet mutkat, rannat ja saaret. On joenpätkiä, joita olen melonut, olen teltaillut saarella, ajanut autolla pitkiä matkoja niin, että jokeen on

koko ajan näköyhteys ja olen kulkenut jokaisen sillan yli. Kamera on kulkenut mukana, joskus harvoin pysähdyn maalaamaan.

Tarkoitukseni on purkaa kuraattorin roolia *Joki*-näyttelyn prosessissa, enkä vältty vertaamasta sitä joen tapaan virtaamiseksi tai ajalehtimiseksi virran mukana. Kuten joki, niin myös aika virtaa jatkuvasti eteenpäin, kohti näyttelyn valmistumista ja avajaisia. Prosessissa on mutkia kuin joessa, suvantoja ja virtauspaikkoja, välillä vesi erkanee, kiertää saaria ja eri reittejä, mutta yhtyy taas, pienet juovat yhdistyvät ja joki kasvaa leveämmäksi. Kuraattorin työ on sekä käytännöllistä että tulkitsevaa, samanaikaisesti kriittistä ja luovaa (Buckner 2009).

Hankkeen näkökulmasta oli tärkeää tuoda Kokemäenjoen ympäristö esille, katsottavaksi ja koettavaksi, tuoda taiteilijoiden kokemuksia vertailtavaksi yleisön omiin kokemuksiin. Synnyttää vertailu- ja heijastuspintaa katsojan omille kokemuksille.

Joki-näyttelyn suhteen itselläni oli taiteilijakuraattorin kaksoisrooli. Hankkeen taiteilijana työskennellessäni minulla on ollut ainutlaatuinen mahdollisuus lähestyä jokea tekemällä, olen voinut aistia, kuunnella, koskea, haistaa ja elää joen mukana, mutta hanketta koordinoidessa on ollut myös mahdollisuus seurata jokea monen osallistujan näkövinkkelistä. Näyttelyä kuratoidessa haaveilin joesta kokonaisuutena. Alusta loppuun, pohjasta pintaan, aineena, tarinoina ja haaveina, mutta tiedän, että minulle kokonainen on vain joen osa, ei virtavaa jokea voi ammentaa loppuun ja hyvä niin.

Koska taide oli hankkeessa mukana niin vahvasti, oli luontevaa esittää asioita taiteen kontekstissa. Onneksemme Porin taidemuseo näki yliopisto- ja tutkimusyhteistyön niin tärkeänä, että osoitti näyttelylle tilan ja ajankohdan. Näyttelystä sopiminen käynnistyi Porin taidemuseon kanssa parilla yhteisellä kokouksella, sovittiin peruseriaatteista ja aika pian myös yhteisesti keskustellen haarukoitiin mukaan pyydettäviä taiteilijoita, kartoitettiin paikallisia jokea omissa teoksissaan käyttäviä taiteilijoita ja kokonaisuuden suhteen sopivia yhdistelmiä. Päädyttiin neljään taiteilijaan, ja totta kai mukana olin myös minä taiteilijana, suhteeni jokeen oli hankkeen myötä erityisen syvä. Kannoin päävastuun näyttelyn alun koordinoinnista purkuun saakka.

Valokuva Titta Valla

JOKI

7.6.–11.8.2019

Jan Eerala, Mollu Heino, Henry Merimaa, Titta Valla, Veijo Setälä

Tervetuloa näyttelyn avajaisiin perjantaina 7.6. klo 17.
Avaussanat Kokkeli-hankkeen johtaja ja Turun yliopiston
maisemantutkimuksen professori Maunu Häyrynen.
Luentosali, 2 krs.

KONEEN SÄÄTIÖ

PORIN TAIDEMUSEO | PORI ART MUSEUM

Eteläranta, 28100 Pori

Avoinna ti-su 11-18, ke 11-20. Vapaa sisäänpääsy keskiviikkoisin klo 18-20.

PORI

Kuraattorin rooli

Kuratointi-sanankuperä pohjaa latinan sanaan *cura*, joka tarkoittaa varoivaisuutta ja huolenpitoa, samaa alkuperää ovat myös englanninkieliset *care* ja *curiosity*. Kuvataidekasvatuksen sanakirja kuvaa uteliaisuutta tietämisen ja kokemuksen äärialueeksi, jossa oman ymmärtämisen rajat tulevat kohdatuiksi (Ylityöopisto-kollektiivi 2021). Museonäyttelyt ovat perinteisesti kokoelmista koottuja, aiemmin esimerkiksi komissaari-nimikkeellä on joku museon henkilökunnasta luonut teemallisia kokonaisuuksia. Nykyisin kuraattorien rooli on usein museoinstituutiosta irrallinen ja itsenäinen. Näyttelyissä löytyy linkki museon toiminnan tavoitteisiin, mutta itsenäisellä kuraattorilla on mahdollisuus toimia ketterämmin ja linkittää teemoja ajankohtaisiin, poliittisiin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin.

Nykytaiteen moninaisuus on usein aineetonta, väliaikaista ja sosiaalista, prosessikuvauksilla ja merkityksenannolla on olennainen rooli (Karttunen 2015). Nykykuratointi linkittyy postmodernismin virtauksiin, yhteistä on se, että jo olemassa olevista asioista, teoksista tai teksteistä kootaan uusi kokonaisuus. Kuraattorin tehtävä on tuoda näkyviin uusia tulkintoja ja merkityksiä.

Kuraattori suodattaa ja kerää olemassa olevasta materiaalista jäsenen kokonaisuuden ja valottaa sitä uudesta näkökulmasta. Näyttelyä voidaan ajatella omana erityisenä taidevälineenä, jonka kautta kuraattorit tuovat esiin omaa ääntään ja näkemystään (Karttunen 2015).

Kuraattori voi myös maustaa kokonaisuutta omilla tulkinnoilla, tuotamallaan taiteellisella sisällöllä (Aalto 2011). Kuraattori, kriitikko, taiteilija ja kirjoittaja Robert Storr vertaa kuraattoria taiteilijaan, elokuvaohjaajaan, toimittajaan tai yrittäjään (Storr 2003). Taidehistorioitsija Hanna Johanssonin mukaan kuraattorin täytyy olla jonkinlainen taiteen ajattelija, hänen pitää jäsentää ja hahmottaa, mitä hän yrittää teoksilla todentaa tai väittää tai näyttää (Kiljunen 2015, 58).

Aivan viime vuosikymmenenä suomalaisiinkin oppilaitoksiin on perustettu kuratointikäytäntöjen ohjelmia, esimerkkinä *Praxis*, Aalto-yliopiston *Cumma*- tai *Vicca*-ohjelmat. Opintojen sisällöissä risteävät taidehistoria, visuaaliset opinnot ja kriittiset teoriat. Oman kuraattorityöni taustalla on kuvataiteilijuus, olen kasvanut rooliin järjestämällä näyttelyitä jo reilusti 15 vuoden ajan, usein alkuperäisenä tarkoituksena on ollut koota taiteilijoiden yhteenliittymiä ja mahdollistaa

heille näkyvyyttä ajankohtaisin teemoin, mutta myöhemmin myös nostaa erilaisia aiheita esiin ja linkittää taiteilijat mukaan ajankohtaiseen keskusteluun. Kuraattori-nimikettä en ole useinkaan käyttänyt työskentelystäni, en ennen kuin aivan parina viime vuonna, kun kuraattorin toimenkuva on tullut yleisestikin tutummaksi.

Kuraattorina kannoin vastuuta paitsi asianmukaisista teosisällöistä myös taiteilijoiden sopimusasioista ja näyttelypalkkioista. Kuraattorien työ sisältääkin usein myös tavallisesti tuottajille kuuluvia työtehtäviä. Jyrkkiä rajanvetoja nimikkeiden työvastuisiin ei ole, vaan tapauskohtaisesti kuraattori voi vastata paitsi teos- ja taiteilijavalinnoista niin myös tekijänoikeuksien, palkkioiden, vakuutusten, näyttelymestarin, viestinnän ja markkinoinnin tehtävistä. Museoilta kuraattori on usein käytännöllinen, projektikohtainen lisäresurssi. Museoiden niukkenevissä rajoissa vakinaisten työntekijöiden ajan täyttää kokoelmien perustyö, ja ainoastaan projektikohtaisesti tai väliaikaisesti on mahdollista palkata ulkopuolisia.

Vaikka kuraattorien käyttämisellä museonäyttelyissä saadaan aikaan haluttuja muutoksia tai toisenlaisia näkökulmia, on kuraattorien työn väliaikaisuudessa myös toinen, tuntemattomampi puoli. On pidemmän päälle raskasta toimia instituutioiden ulkopuolella epävarmassa asemassa, jatkuvasti muuttuvassa taiteen kentässä.

Itsenäisellä kuraattorilla on erityistä sisällöllistä asianhallintaa, ja voisi ajatella, että työhön on mahdollista sisällyttää kritiikin tunnuksia, koska ulkopuolisena ja etäämmältä on helpompi tarkastella taidemaailman konventioita kriittisesti. Ristiriidatonta työ ei kuitenkaan ole, kuraattorilla on esimerkiksi vastuunsa työnantajan tai näyttelytilaa hallinnoivien maineesta. Onko silloin vaarana, että näyttelyt ovat lähinnä esteettisiä katsauksia vai onko teemojen pohjalta mahdollisuus kokeilla, luoda uusia prosesseja ja avata asioiden monimutkaisuutta.

Museot tavoittelevat massoja ja maksavia katsojia. Voi kysyä kasvaako yleisötyön ja taidekasvatuksen rinnalle vaatimus viihteellisyydestä ja kuluttamisesta ja miten se vaikuttaa kuraattorien toimintaan.

Toisaalta yleisötyön merkityksiä voi pohtia, kuten Jussi Koitela kirjoittaa taiteen voimasta koota ihmisiä yhteen. Koemme monet taidekokemuksemme yhdessä muiden kanssa. Koitela väittää, että taiteen hyvinvointivaikutukset juontuvat suurelta osin juuri näistä yhdessä olon hetkistä (Koitela 2014, 72).

Vierailevien kuraattorien rooli näyttää kasvavan. Näyttelyistä saataan tiedottaa ensisijaisesti kuraattorin nimellä, taiteilijat luetellaan vasta hänen jälkeensä. Aiemmin taiteilijoiden vastuulla olleet tarinat kerrotaan nyt kuraattorin positiosta, kuraattorit astuvat sisään taiteilijoille kuuluneeseen piiriin.

Taidemaailma kasvaa ja moninaistuu, taiteilijoita ja asiantuntijoita koulutetaan, taidekentälle tulee vuosi vuodelta enemmän tekijöitä. Tarvitaan välittäjäkerrosta: kuraattoreja, koordinaattoreita, managereja ja tuottajia toimimaan laajentuvan kentän jäsentämisessä. Tiedon lisääntyessä ja pirstaloituessa on tarve erityisosaajille, kuraattoreille, jotka tuntevat tietyn genren tai suuntauksen parhaiten. Välitysportaalla liitetään tuotantoa ja kulutusta yhteen (Karttunen 2015).

Näyttelytilasta ja taiteilijavalinnoista

Storr kirjoittaa esseessään *Show and Tell* -näyttelyn rakentamisen ja tekstin analogioista ja käytännöllisestä puolesta suhteessa merkitysten luomiseen. Storr vertaa näyttelytilaa runoon: ”Näyttelytila on väline, jossa ideat ilmaistaan visuaalisesti. Installaatio on sekä esittelyä että kommentointia, dokumentointia ja tulkintaa. Näyttelytilat ovat kuin tekstiä, ripustus ja seinät ovat tekstin kappaleita, teosryppäät lauseita, yksittäiset teokset toimivat sanoina tai aiheina. substantiivina, verbeinä, adjektiivina, adverbeina ja usein useampana kuin yhtenä näistä toiminnoista riippuen kontekstista” (Storr 2003).

Filosofian tohtori ja kuraattori Aura Seikkula sanoo tämän toisin tutkimuksensa loppupäätelmässä. Hänen mukaansa kuraattorit tuottavat sekä fyysistä että abstraktia ja kokemuksellista tilaa osana épistémään, ja että kuratoriaalisen épistémè tapahtuu aina yhtäaikaaisesti sekä teoriassa että käytännössä. Seikkulan väitös on uusin kuratointia käsittelevä tutkimus Suomessa ja siinä hän käy läpi kuratoinnin kehityksen taidetta kontekstualisoivana toimijuutena, jossa taideteoskeskeisyys laajenee historiallisessa tarkastelussa tilaan, tilallisuuteen sekä jaettuun kokemuksellisuuteen (Seikkula 2021, 119). Seikkulan väitös on kompleksinen, mutta hänen sitaattinsa kokoaa hienosti kuraattorin työtä: ”Working with the multitude of arts, a curator composes a précis epistemic horizon for the work of art and by so doing provides versatile audiences access to the artistic practices” (Seikkula 2021, 21).

Porin taidemuseon yläkerran näyttelytila oli suorakaiteen muotoinen, valoisa ja ehjä tila. Puolet seinistä on paljasta seinäpintaa, toinen puoli suurten ikkunoiden rikkoma. Mikä parasta, Kokemäenjoki avautui pohjoiseen aukeavasta ikkunasta, sen edusta jätettiin avoimeksi. Näkymä joelle Porin Etelärantaan ikään kuin alleviivasi näyttelyn lähtökohtaa.

Koko näyttelytila oli yhdellä pyörähdyksellä katsojan nähtävissä, se asetti haasteen varsinkin tilaan sisään tultaessa. Mitä visuaalisia keinoja olisi työntää katsoja tiettyyn suuntaan, mitkä teokset hän näkisi ensimmäisenä? Olisiko tarpeen kertoa ensimmäiseksi näyttelyn idea ja tarjota näyttelyn esittelytekstit vai syntyykö kokonaisuus katsojan mielessä satunnaisesta tutustumisjärjestyksestä huolimatta?

Itse ajattelen, että esteettisen esittämisen ohella on kuljetettava katsojaa, tarjottava tarina, taustaa ja ajatuksia teosten ja tekstin muodossa. Näyttelytekstit ovat tärkeitä, jos katsojan saa tarttumaan tekstiin. Tässä näyttelyssä oli myös äänimaisema. Rinnakkain nämä kaikki: teokset, ripustus, värit, materiaalit, massat, kuutiot, tuoksut, äänet, tyhjät tilat luovat kokonaisuuden. Kuraattorina arvioin suhteita ja yksityiskohtien tarpeellisuutta.

Joki-näyttelyn kuratoinnin lähtökohtana minulla oli yksi selkeä ajatus: taiteilijoiden joki on tärkeä, ja se oli tarpeen tuoda näkyväksi. Mukaan valittiin valokuvaaja ja äänimaisemataiteilija Jan Eerala, kuvataiteilija Henry Merimaa, kuvanveistäjä Veijo Setälä ja valokuva-taiteilija Titta Valla.

Itse pidin tasa-arvoisuutta taiteilijoiden kesken tärkeänä näyttelyn tiloja jakaessani. Pysin siihen, että jokainen taiteilija saisi samanarvoisen tilan, tietysti tilan kokoon vaikuttavat teoksen fyysiset mitat, mutta myös teoksen ansaitsema rauha. Toiset teokset kestävät häiriöitä tai tiiviyyttä paremmin, toiset teokset vaativat selkeän, oman tilan, jotta teoksen maailma toteutuu tai se saa äänensä kuuluviin. Titta Vallan valokuville jätettiin ehyt pitkä seinä, niissä puitteissa taiteilijalla oli mahdollisuus sommitella kuvat haluamallaan tavalla. Henry Merimaa sai symmetrisesti ovesta katsottuna samanlaisen tyhjän seinän. Jan Eeralan kahdesta näytöstä ja videosta muodostui keskilattialle oma saareke. Oma teokseni, joen pienoismalli, oli tilan keskivaiheilla. Sen jalusta toimi myös näyttelytekstin taustana. Kolmiulotteiset maisema-akvarellini sijoitin takaseinälle pariaksi Kemppe-Vienolan kartoituskarttojen kanssa ja Veijo Setälän matala

allas asettui pohjoisen ikkunan eteen. Se käytti tilaa niukasti, mutta koska teos sisälsi liikkuvaa kuvaa ja vettä, uskon että sen merkitys nousi suuremmaksi kuin käytetyn tilan määrä.

Sisällytin teosten välille vaihtelevuutta. Toisia teoksia on katsottava lähempää, niinpä niiden kohdalle jätettiin ahtaampi kulku ja tila, jossa ei ole edes mahdollisuutta ottaa montaa askelta taakse päin, vaan on ikään kuin pakotettu katsomaan läheltä. Tai teos, joka vaatii osallistumista ja toimintaa, saa enemmän pinta-alaa. Tiheys ja väljyys, matalat ja korkeat, estetiikka, tunteet, katsojan kulkemisen nopeus ja hitaus ovat kaikki läsnä ripustusta suunnittellessani. Näyttelytilan sommittelussa on otettava huomioon paitsi teokset niin myös katsojan läsnäolo. Tällaista suunnittelua katsoja tuskin koskaan huomaa, eikä se ole tarkoitukseen. Onnistuneessa ilmaisussa korostuu sisältö, sitä tukevat ja ylläpitävät rakenteet häipyvät näkymättömiin, vaikka ne aina ovatkin olemassa. Katsojan osaksi jää kokeminen: tunne, samaistuminen, yllättyminen ja ehkä nautinto.

Henry Merimaa työskenteli suoraan tilassa, ja teoksen syntyyn liittyi tietoisia riskejä. Joenpohja-aines oli piirustusmateriaalina haurasta ja osallistujien tekemä jälki jäi näkyviin koko näyttelyn ajaksi. Teos oli prosessilähtöinen, ja tila oli siten häiriön kohteena. Teos tarjosi myös meille järjestäjille yllätyksen, tuttu tila uudistui teoksen prosessissa vasta avajaisissa.

Kuraattorina en valinnut tiettyjä teoksia, vaan prosessiin mukaan valitut taiteilijat saivat ehdottaa itse oman kokonaisuutensa. Haluan ajatella, että taiteilijat saattoivat käyttää heille osoitettua tilaa luovasti. *Joki*-näyttelyn taiteilijoiden tausta hankkeen osaprojekteissa toi riittävästi molemmin puolista luottamusta. Taiteilijat tunsivat hankkeen, ainakin heidän teoksensa tai toimintansa tulivat nyt osaksi hanketta. Jokainen toi näyttelyyn uusia näkökulmia, uusia kohtaamisia, jotka kuraattorina yhdistin ja joiden fyysisen muodon tai merkitysten välille pyrin rakentamaan siltoja. Myös materiaalien moninaisuus toteutui. Ääni, videot, valokuvat, maalaukset, installointi ja osallistava taide kertovat käytössä olleiden tekniikoiden moninaisuudesta ja osaltaan myös tekemisen laadusta. Teokset välittivät tekijänsä ajatuksia ehyesti ja hallitusti. Setälän osuus joen kanssa leikkivänä taiteilijana täydensi kokonaisuutta ottamalla mukaan lapsuuden ja leikin näkökulmat, sekä lapsen leikkivänä vieraana.

Oma osuuteni uusien teosten luomiseen oli toimia keskusteluapuna, kuuntelijana ja ehkä ajatusten vahvistajana, jos taiteilija esitti kysymyksiä tai mietti esitystapaa. Jollain tasolla toimin teosten lopullisena hyväksyjänä, mutta en mielestäni osallistunut teosten ohjailuun tai luomiseen. Tässä voi olla eroja eri kuraattorien toiminnassa, osalla voi olla voimakaskin vaikuttajan rooli, olla ohjaamassa sitä, mihin suuntaan taiteilija teostaan suuntaa tai muuttaa. Vaikka vierastammekin ajatusta, ei kuraattorin puuttuminen teoksen syntyyn välttämättä ole negatiivista. Kuraattorilla voi olla ne ylimääräiset silmät, jotka näkevät taiteilijan työn vahvuudet, ominaislaadun, omaperäisyyden ja vahvistaa sitä tai kuraattori osaa asettaa teokset osaksi laajempaa kontekstia, taiteen kenttää, puhuttelemaan yleisöä tarkemmin.

Ihanteellisinta olisi, jos näyttely rakentuisi ja toteutuisi niin, että se koetaan tekijöiden välillä yhteiseksi. Se tarkoittaisi, että tekijät sitoutuvat ja näyttelyn ydin nähdään erityisen tärkeänä. Riikka Kiljusen haastattelussa Hanna Johansson pohtii tekijyyttä suhteessa yhteisöllisyyteen. ”Ei niin että tämä on minun teokseni ja tämä sinun, ja minä kuratoin nämä tähän näyttelyyn, vaan siinä tehdään jotain yhdessä.” (Kiljunen 2015, 59). Joskus kuraattorin ja taiteilijan roolit sekoittuvat, myös kaikkien tekijöiden välillä.

Henry Merimaa ja Titta Valla toivat omissa teoksissaan näyttelyyn joen läheisyydessä asuvien ja toimivien oman äänen. Tarinoita ja kokemuksia yhdistettynä tekoihin. Vallan kuvaussessiot Ulvilan Saaren asukkaan, Anna Broholmin kanssa, toivat näkyviin Ulvilan Saaren maiseman henkilökohtaisena kokemuksena, kuvat ja käsinkirjoitetut tekstit muistuttivat muistojen merkityksistä ja siitä, miten ne kannattelevat maiseman nykykokemusta. Sähköpostiviestissä Valla kertoi yhteistyöstä Anna Broholmin kanssa *Anna asuu saarella* -teossarjaa varten:

”Broholm antoi työskentelylleni ennen kaikkea historiallista ja vuorovaikutuksellista syvyyttä. Olisin voinut kuvata Saaren maisemia yksinkin, mutta silloin kaikki olisi ollut erilaista. Oli kiinnostavaa kuulla hänen maisemaansa liittyviä lapsuusmuistojaan samalla kun otimme neulanreikäkuvia, minä kuvaajana ja hän mallina. Hän oli kuvissa tekijä yhtä lailla kuin minäkin, vaikka lopullinen teos tavaltaan tulee esille Porin taidemuseoon minun taiteenani. Subjektina tässä prosessissa hän näytti paikat, joissa halusi tulla kuvatuksi ja asettui kuvaan haluamallaan tavalla. Toisaalta minä saatoin ehdottaa myös asioita, ja inspiroimme toinen toisiamme.”

Henry Merimaa oli kaivanut hankkeen yhteisöjen asuinpaikkojen kohdalta joen pohjasta savea ja kutsui yhteisöt mukaan, tekemään seinälle savisia piirroksia. Prosessi oli ohjattu ja taiteilijan määrittelemä. Teoksessa yhdistyi se, mikä hankkeessa oli tärkeää, yhteisöt, asukkaat ja joki. Arvostan Merimaan kykyä pureutua olennaiseen ja pelkistää yhteinen tekeminen vapaasti muotoutuvaksi teokseksi. Niukan ilmaisun ja yksinkertaisuuden alta nousee esiin perusteita ravisteleva tieto, jokikansalaisen arvot, valinnat ja osallisuus.

Jan Eeralan teokset yhdistävät ääntä ja videota. Äänimaiseman miettiminen osaksi näyttelytilaa toi mukaan joen kokonaisvaltaisemman käsittelyn. Äänitetty maisema kertoo joen todellisuudesta tarkasti. Ääni kantautuu veden pintaa pitkin kauas ja luo myös näyttelytilaan perspektiiviä, jotain kuuluu kaukaa, jotain tapahtuu aivan lähellä.

Äänen tuominen tilaan vaikuttaa jokaiseen muuhun teokseen ja siihen, miten katsoja sen tulkitsee. Ratkaisimme äänimaiseman vyörymisen ajallisesti, ääni toistui kuuden minuutin välein puolen minuutin ajan. Tauottaminen ratkaisi sekä hiljaisuuden ja mahdollisti teoksiin rauhassa tutustumisen, mutta myös rikkoi tavallisen tietoisuuteen vyöryvällä ja joen mielikuvia synnyttävällä, voimistuvalla pauhulla. Äänimaisema oli dokumentti, sitä voi kuvailla myös jäljennökseksi maisemasta.

Veijo Setälän leikkimielinen veneretki, kaarnaveneen seikkailujen dokumentointi ja toisenlaisen perspektiivin valinta toi tilaan teoksen, joka mahdollisti myös näyttelyvieraiden leikin. Altaassa oli vettä ja sama kaarnasta veistetty vene, jota oli kuvattu joella. Veteen koskeminen antoi aistimuksen, veden tunnun. Lapsuuden aistiminen on kenties rakentanut meihin kaikkiin tietyn perustan, jota vasten pelaamme uusia kokemuksia, ja jos teos pystyy palauttamaan muiston jostain alkuperäisestä, kokemuksesta tulee vaikuttava. Tästä on mieleeni vahvasti painunut, esimerkki Disneyn ja Pixarin tuottaman animaatioelokuvan Rottatouille (2007) kohtausta, jossa ruokakriitikko Anton Ego maistaa ratatouillea ja liukuu makuaistimuksen myötä takaisin lapsuuden ruokamuistoihin.

Itse toin näyttelyyn rakentamani joen pienoismallin, ideana se kertoi mielestäni parhaiten sekä koko hankkeesta ja joesta kokonaisuutena. Leikatessani ja kaivertaessani joen ääriviivoja todellisten karttaan perustuvien mittojen mukaan, joen profiili muistutti paikoista, maisemasta, kaikesta hankkeessa tapahtuneesta. Teoksen tekeminen ja

muistelu kokosi kahden vuoden tapahtumiset yhteen. Teos toi esille sekä lähtökohdan että antoi kehyksen tapahtumille.

Yritin teoksessa yhdistää joen mittasuhteet, syvyyden, joen pinnan, aallokon, tuulen ja oman kokemukseni yhteisöistä, joita kahden vuoden aikana tapasimme. Merkitsemisen tyylini oli hyvin hienovarainen, vain tarkkaan katsoen teoksesta saattoi löytää erilaisia väritettyjä paikkoja. Nyt jälkeinpäin on suunnitteilla työstää teosta vielä niin, että jatkan kolmiulotteisten yksityiskohtien lisäämistä ja muutan väritystä.

Toin näyttelyyn myös kuusi kolmiulotteista akvarelliani. Olin aloittanut maalaamisen paikan päällä, aina tietyissä joen kohdassa havainnosta tulkiten, mutta muokkasin teokset valmiiksi työhuoneella. Akvarellit ovat omasta mielestäni tunnelmaltaan tarkat kuvaukset juuri siitä tietystä maisemasta. Olen ollut maisemassa, olen katsonut ja nähnyt.

Jälkeinpäin ajateltuna

Joki-näyttely oli tärkeä pysähdyspaikka, risteyskohta, jossa Kokemäenjoki-hanke ja sen tapahtumat esitettiin yleisölle. Tarinat aktivoituivat, tulivat näkyville ja samalla koordinaattorina sain niihin etäisyyttä.

Ajatuksena oli tarjota joesta kiinnostuneille näkökulmia, joista ajattelimme katsojan hyötyvän. Olimme taiteilijoina keränneet kokemuksia, koonneet taiteen avulla saatua tietoa ja jaoimme ne teoksina. Kuraattorina kannoin vastuuta kokonaisuudesta, näyttelynä maineikkaan museon kontekstissa, instituution turvin, tietyllä tapaa suojassa, mutta myös asemasta, jossa sisällöllä on erityisiä laatuvaatimuksia.

Tiedon suodattamisen tai keräilyn idea oli keskeistä taiteilijavalinnoissa ja teoksissa. Järkevästi tehty kuratointi takaa yleisölle mahdollisuuden saada sisällöstä irti merkityksiä. Näytimme katsojalle, mikä meidän taiteilijoiden mielestämme on joessa tärkeintä ja loimme sellaista sisältöä, jota Kokemäenjoesta ei ole aiemmin esitetty.

Taiteen tutkija Maria Hirvi-Ijäs kuitenkin huomaa katsojan vastaanottokykyyn vaikuttavan seikan: ”Kyetäkseen ottamaan uutta vastaan uuteen on totuttava ja siirtyminen itsenäisestä, autonomisesta taideteoskäsityksestä sosiaalisesti upottautuneeseen ja moninaiseen

taidekäsitteeseen vaatii, että vastaanottaminen tapahtuu itsenäisen kriittisen ajattelun avulla” (Hirvi-Ijäs 2014, 191).

Taideteoreetikko Grant Kesterin mukaan on yhä nähtävissä taiteilijan ja yleisön vastakkaisuutta, kun taiteilija ravistelee katsojan käsityksiä ja korjaa vinoutuneita havainnointitottumuksia. Katsoja hämmentyy, kun hän näkee kuvia, joita ei ole tottunut näkemään. Tämänkaltaisen ortopedisen estetiikan sijaan Kester odottaa tasa-arvoista suhtautumista katsojaan. Opettamisen sijaan taiteilija voisi kuunnella yleisöä ja tuoda esiin yleisön ja taiteilijan yhteisiä merkityksiä. (Kester 2004, 87–90.)

Näyttelyillä on voimaa määritellä ja merkityksellistää, mutta mukana on myös oltava kyseenalaistamista ja kritiikkiä. Kyseenalaistaminen tulee esiin jo taiteilijavalinnoissa. Myös Henry Merimaan ja Jan Eeralan teoksissa joesta luotu kuva on kriittinen. Eeralan *Rakastan sua* -videoon keskittyminen ja sen läpi katsominen purkaa mielikuvaa ihmisen onnistumisesta – tai pikemminkin kyvystä – elää luonnon kanssa sitä kunnioittaen. Ajatus tulee esiin joen rannan törkynä, hylättyinä renkaina ja rantaveteen jätettynä sohvana. Merimaan teoksissa joen vesi ja pohjahiekkaan kerrostunut aines kertoo teollisuuden vaikutuksista ja inhimillisestä virheestä tai lamauttavasta välinpitämättömyydestä, jollaisia luontokatastrofit aina ovat.

Vaikeasti hahmotettava dialogi teosten välillä voi tulla parhaiten esiin pohtimalla eroja eri teosten välillä ja suhteissa. Vaikkapa kuinka Kokemäenjoen maisemasta tehdyt akvarellit rinnastuvat Merimaan vedenottoaikoihin ja kertovat joen monista kohdista, tai Merimaan pohjamutanäytteet Eeralan videoon jokiroskasta, jolloin yhteiseksi nimittäjäksi nousee veden kunto ja ihmisen käyttäytyminen. Tai miten nämä kaikki yhdessä kertovat laajempaa kuvaa koko joen tilasta ja mahdollisesti vaatimusta kiinnittää huomiota joen hyvinvointiin.

Jokea lähestyttiin taiteilijoiden näkökulmasta. Näyttely kertoi taiteilijoiden joesta, kun on ensin oleskellut, soudellut, kuvannut ja äänittänyt, koonnut erilaista aineistoa pitkän ajan kuluessa, taiteilija kerää ympäristöstään tarinoita, havainnoi, tekee löytöjä, kyseenalaistaa, seuloa ja lopulta kertoo tarpeelliseksi kokemansa muille.

Kuraattorin ja taiteilijan työ on suodattamista, merkitysten, oleellisen löytämistä omasta toiminnasta, yritystä koota mielekäs tarina, joka parhaiten kuvaa sitä, mitä etsii.

Joki-identiteetti

Identiteetti on se käsitys, jolla havainnoimme ja kuvailemme itseämme. Ihmisen persoonallisilla ominaisuuksilla – kuten etnisyydellä, sukupuolella ja keholla – on merkittävä vaikutus kunkin identiteettiin, nämä ja olosuhteet voivat muuttua ja kehittyä vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Identiteetissä on myös kyse siitä, miten näemme maailman, miten näemme itsemme maailmassa ja miten maailma näkee meidät (Pietiläinen 2018).

Identiteetti on kuulumista johonkin. Siihen liittyvät arvot ja se kaikki, mistä olemme kiinnostuneita. Taiteilijoille identiteetin pohdinta on peruskysymys, omaa identiteettiä ilmaistaan, tutkitaan tai kyseenalaistetaan. Tutkija Sari Karttusen mukaan taiteellisessa, merkityksellisessä luovassa työssä oman identiteetin ilmaiseminen on oleellista. Tarvitaan rehellisyyttä, jotta teos saa vaikuttavuutta (Karttunen 2017).

Identiteettikysymysten ohella teoksissa voivat näkyä taiteilijan elämän vaiheet. Kuvataiteen tohtori, kuvataiteilija Jan Kaila kirjoittaa väitöskirjassaan, että tekijyyden identiteettiin liittyvien sisäisten ja ulkoisten kysymysten kanssa kamppailu on yksi kiinnostavimpia ja samalla hankalimpia (Kaila 2002, 109).

Meillä ihmisillä on ominaisuuksia, jotka erottavat meidät muista, ajattemme olevamme yksilöinä ainutlaatuisia. Identiteetti ei ole pysyvä, vaan se voi muuttua, joustaa ja monentua. Kehittyminen voidaan nähdä jatkuvana vuorovaikutuksellisenä prosessina, ja sen kehittymisen edellytyksenä ovat mahdollisuudet kokeilla erilaisia asioita, mahdollisuuksien näkeminen, ajatusten ja ajatusmaailmojen pohtiminen sekä mahdollisuus valita näiden väliltä (verneri.net).

Mainitsin aiemmin kuraattorin roolin tarinankertojana. Herää kysymys, kenen identiteettiä kuraattori rakentaa, omaansa vai taiteilijan identiteettiä? Varmasti kumpaakin, kuraattori ja taiteilija ovat monin tavoin sidoksissa toisiinsa, aiheen käsittelyn ja välittäjän rooleissa. Molemmilla, taiteilijalla ja kuraattorilla on omat yhteen kietoutuneet vastuunsa, vaikka kerrottavana olisi yksi yhteinen tarina.

Entä miten identiteetti muodostuu yhteisöllisen tekemisen parissa. Lapin ammattikorkeakoulun lehtori Hannele Pietiläisen mukaan yhteisön identiteetissä korostuu se, mikä on yhteistä. Yhteisön

identiteettiä kuvaa sitä, miten ihmiset liittyvät toisiinsa ja sen muokkaaminen tapahtuu vuorovaikutteisesti sosiaalisissa ryhmissä. Identiteetin samanlaisuus luo turvallisuuden tunnetta, mutta se voi samalla poissulkea muita toisenlaisia, mikä taas synnyttää jakoa meidän ja teidän välille. Kulttuuri ja taide voi lisätä ryhmien vuorovaikutusta ja olla siten yhdistävä identiteetti muuten erilaisten tahojen välillä (Pietiläinen 2018). Yhteisöön kuulumisella on merkitystä, koska yhteisön vaikutuksesta yksilöistä ja yhteisöistä tulee pärjääviä ja sopeutuvia (Gilchrist, Bowles & Wetherell 2010).

Taiteilijan identiteetti syntyy usein pitkän ajan kuluessa (Karttunen 2017). Ammatillinen identiteetti tarkoittaa käsitystä itsestä. Kyse on siitä, millaisena ammatillisena toimijana taiteilija näkee itsensä. Ammatilliseen identiteettiin sisällytetään myös käsitys siitä, mihin yksilö kokee kuuluvansa, ja millaiseksi hän haluaa ammatissaan kehittyä. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2010, 46.)

Ammatintuntumustutkija Marjatta Mularin mukaan ammatillinen identiteetti syntyy vuosien kokemuksesta ja sitoutumisesta omaan alaan. Kun on vahvasti identifioitunut ammattiin, siitä on vaikea luopua, koska omaan alaan on kehittynyt laaja ammattitaito ja ammatti on tullut yhä merkityksellisemmäksi (Mulari 2013, 117–121).

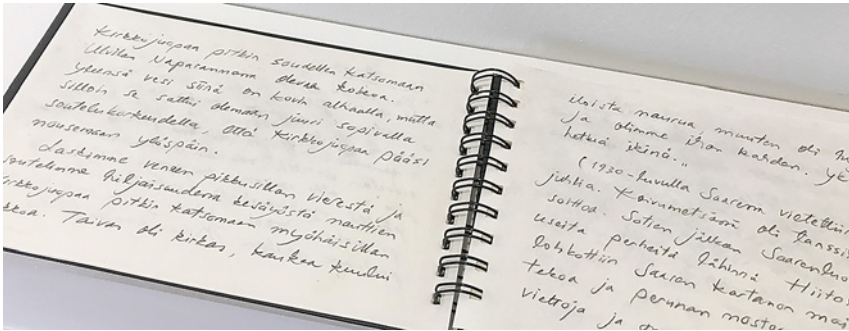
Taideteoksillaan taiteilijat kertovat omaa tarinaansa, mutta ei ole yhtä ainoaa totuutta elämästä ja elämää voi tarkastella monesta näkökulmasta. Itseymmärrys kehittyy ja erilaiset olosuhteet ja elämänvaiheet vaikuttavat siihen, millaiset elämäntarinat aktivoituvat (Sava & Katainen 2004, 25–26). Tarinoiden voimasta identiteettiä rakentaessa puhuu myös Tarja Pääjoki, joka kirjoittaa esseessään *Leikkivät tarinat* yhteisöön kuulumisesta ja identiteetin merkityksestä taiteellisessa työskentelyssä (Pääjoki 2003, 121–129).

Joki-näyttelyn teoksista ja tarinoista käy selväksi, ettei ole vain yhtä joki-identiteettiä, vaan monia ja ne voivat muuttua dialogisessa suhteessa ympäristöön.

Sivun teokset: Titta Valla, *Anna asuu Saarella*, 2019.

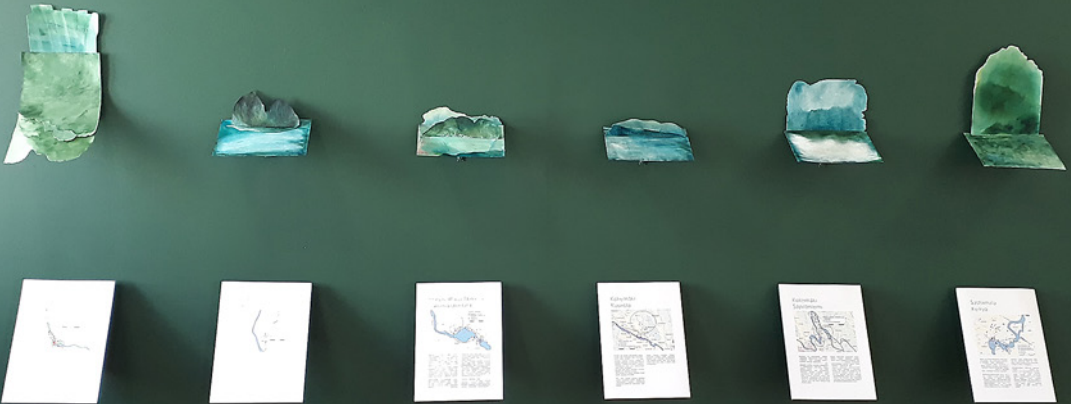

Titta Vallan teoskokonaisuus, alla yleiskuva näyttelystä.

Viereinen sivu: Veijo Setälän *Sightseeing*-teos.

Henry Merimaan *Kokemäenjoki*. Kahdeksan suodatinpaperia jokiveden kiintoainejäätymistä ja kahdeksan joen pohjaineksista tehtyä seinämaalausta. Veijo Setälän still-kuva videosta *Sightseeing*, toukokuu 2019. Jan Eeralan *Rakastan sua aina*, kaksikanavainen video.

Viereinen sivu: Mollu Heino ja Vuokko Kemppi-Vienola, akvarellit ja kartoituskartat, 2019.

Jan Eerala, *Rakastan sua aina*, 2019. Video.

Näyttelyssä oli esillä myös kuvapari hankkeen *Kotivirta*-projektista, jossa toisinnettiin vanhoja perhealbumikuvia. Valokuvaprojekti toteutettiin yhdessä Kokemäen vanhusneuvoston kanssa. Vanha valokuva 1966 / 1967: Hilikka Oksanen ja nykykuva: Riitta-Liisa Jokinen. Kuvissa irtotukilla sisarukset Ritva Alho (os. Oksanen) ja Osmo Oksanen. Joen pinta oli poikkeuksellisen matalalla kesällä 2018.

Ympäristöperformanssi

Kokemäenjoki-hankkeen viimeisenä projektina toteutin performanssitaiteilija Maire Karuvuoren kanssa kaksi päivää kestäneen joen kokonaan kiertämisen. Kuljimme kaikkien Kokemäenjoen käveltävien siltojen yli. Se tuntui tärkeältä teolta, valtavan maisema-alueen haltuun ottamiselta. Siltojen ylitykset olivat symbolisia tekoja, eri puolien yhdistämistä, yhteisiä askelia joen yli.

Hankkeessa roolini mahdollisti myös omia teoksia tekemänä taiteilijana toimimisen, eikä tällä viimeisellä projektilla ollut enää yhteyttä kulttuurikartoitukseen, mutta jokimaisemaan sitä enemmän. Tutkijatyöparini Vuokko Kemppi-Vienolan määräaikainen tutkijanpesti oli päättynyt kolme kuukautta aiemmin, vuosi lähestyi loppuaan ja myös minun työpäiväni hupenivat. Sillan ylittämisten myötä sanoin jäähyväiset hankkeen Kokemäenjoelle.

Ensimmäisen päivän alussa meillä oli siltalista, kävelten ylitettäviä siltoja olisi 34. Pukeuduimme samanlaisiin sinisiin työhaalareihin, paksuihin hanskoihin ja päähineisiin. Alun perin ajatuksena oli kietoutua kultaiseen folioon, mutta kylmyys sai sen metallisen pinnan tuntumaan hyvin epämiellyttävältä. Oli joulukuu, ilmassa oli pakasta ja maa oli jäässä. Joen vesi virtasi mustana, jäätä vapaana.

Karuvuoren kanssa meillä oli idea valosta, laskevan auringon viimeisestä säteestä. Siksi olimme ajatelleet pukeutua kultaviittaan ja siksi jättäisimme jälkeemme kultahippuja. Ensimmäiseksi saavuimme Tyrvään voimalaitokselle, parkkeerasimme auton ja suuntasimme sillalle. Kävelimme rinnan joen yli, etsimme sopivan paikan pienelle lyöntikulta-arkin palaselle, kiinnitimme sen sillan kaiteeseen, palasimme takaisin ja jatkoimme matkaa. Näin teimme jokaisen sillan kohdalla, kävelimme yli ja merkitsimme käyntimme kultahipulla, sinetöimme jälkeemme palasen valoa. Toki myös nojasimme kaiteeseen, katselimme vettä, sen kuohuja, tummuutta, vauhtia tai

Ympäristöperformanssi Porin sillalla.

toisiamme. Aluksi hiljaisuudessa. Toinen tuntui vieraalta ja samalla hyvin tutulta. Olimme uudessa tilanteessa toistemme kanssa. En-tisiinä kollegoina tunsimme toistemme työt hyvin, mutta meillä oli silloin ollut omat projektimme. Nyt kohtasimme eri tavalla, ensin kohtasimme toisemme ja sitten teimme yhteisiä tekoja.

Merkitsimme jokaisen sillan kultaamalla, jonkin tietyn yksityis-kohdan kaiteesta, penkistä tai tukimuurista. Silta sillalta proses-simme muotoutui ja tekemisemme roolit jäsenyivät. Siltoja oli niin monta, että meille syntyi tapoja, toistimme tai teimme toisin kuin edellisellä sillalla. Pääsimme kiinni toistemme vahvuuksiin kuten rohkeuteen, heittäytymiseen, havaintokykyyn, sanallistamiseen.

Taiteen teon toistaminen, sen muuntuminen, paikan tuntu, ha-vainnointi sekä keskustelut ja ideoinnin kekseliäisyys vaikuttivat teosten muotoon. Teimme toiminnastamme, sillanpielistä, silloista tai avautuvasta maisemasta teoksiamme. Huomasimme teosten sar-jallisuuden kypsyttävän kokonaisuuden ideaa. Alun jäljen jättäminen ja paikan merkitseminen muuntui lopulta runollisiksi, yhteisiksi jaetuiksi hetkiksi, joissa maisemassa olon rinnalle tuli paikan arvostamista ja sen ominaispiirteiden tunnistamista. Toisen taiteilijatyön arvostaminen kantoi pitkälti koko prosessia. Tasavertaisuus oli tärkeä lähtökohta, myös hienovarainen läsnäoleminen oli osa tiivistä vuorovaikutusta.

Karuvuori vastaa sähköpostikysymykseeni yhteisestä tekemisestä näin:

”Ego ja oma yksilötason ammattiylpeys täytyy laittaa sivuun ja kuunnella tarkalla korvalla sitä, mitä voisimme olla yhdessä, kahden tasavahvan ammattilaisen yksikkönä. Täytyy sopeuttaa omaa olemista ja tekemistä toiseen (energiaa, rytmiä, vuorovaiku-tuksen tapaa, intensiteettiä, pikkutarkkuuden tasoa, kaikenlaista). Itse ajattelen, että aidoin taiteilijoiden välinen yhteistyö on vain sitä, missä tekijyys, vastuu ja valta on jaettu tasan ja asioiden ra-jojen annetaan häilyä.” (Karuvuori 2020)

Karuvuoren ja minun välinen dialogi ei perustunut pelkästään puheeseen tai keskusteluun, se oli myös reaktioita, ilmeitä, tunteita, rinnakkain kulkemista, tarkemmin katsomista. Loppumatkasta se oli myös leikkimistä, naurua tai väsymistä ja periksi antamista.

Karuvuori korostaa tasa-arvoisuutta taiteilijoiden välisessä työskentelyssä sekä kiireetöntä kuuntelemisen ilmapiiriä ja tutustumista erityisesti alussa:

”Varsinkin vertaisen kanssa toimiessa on usein lähtökohtana, että toimitaan tasavertaisessa positiossa demokraattisesti ja jakaen tekijyyttä, siis niin, että kumpikaan ei liidaa tai sanele lopputulosta, vaan tämä syntyy yhdessä”. ”Jos lähtökohta on kiire, ei kukaan malta pysähtyä kuuntelemiseen ja silloin joku alkaa väistämättä ohjata tilannetta oman näköisekseen”. Karuvuori painottaa, että taiteilijoiden tehdessä yhteistyötä, he tekevät enemmän tai vähemmän samaa asiaa yhdessä, yhtä aikaa. ”Tämä on nöyryyttävää, luottamusta kysyvää ja vaativaa, mutta antoisaa.” (Karuvuori 2020.)

Dialogi toisen kanssa

Karuvuoren kanssa yhteistyössä korostui dialogisuus, samalla ympäristöperformanssien ytimeksi muodostui välisyys ja vuorovaikutus toisen ja myös jokimaiseman välillä. Dialogi nousi esiin myöhemminkin ryhmähaastattelussa Henry Merimaan painottaessa sen merkitystä. Lähdin purkamaan dialogista suhdetta toisen kanssa kirjallisista lähteistä. Dialogissa tekijä suuntautuu ulospäin kohti toisia, ympäröivään maailmaan. Suomeksi dialogi merkitsee keskustelua tai vuoropuhelua, se pohjautuu kreikan kielen sanoihin *dia* ja *logos*. *Logos* tarkoittaa sanan merkitystä tai sisältöä ja *dia* tarkoittaa kautta tai lävitse. Siten *dia-logos* tarkoittaa merkityksen tai ymmärryksen virtausta osallistujien lävitse (Wikipedia). Vertailuksi esimerkiksi debatin tavoitteena on oman näkökulman puolustaminen toisen väitettä vastaan.

Kirjailija William Isaacs näkee dialogilla ja keskustelulla eroja. Keskustelun tarkoitus on päätöstenteko, jokin asia saadaan ratkaistuksi ja lopputulokseen, kun taas dialogisessa suhteessa pyritään löytämään mahdollisuuksia ja näkemään uusia vaihtoehtoja (Isaacs 2001, 63).

Isaacsin mukaan dialogi voi olla pitkä, monia kriisejä sisältävä prosessi, mutta jonka lopputuloksena keskustelijat oppivat näkemään todellisuuden uudella tavalla. Dialogi ei välttämättä johda samanmielisyyteen tai mielipide-erojen katoamiseen, vaan merkityksiin, ymmärtämiseen ja uuden oppimiseen. Taiteilija-tutkija Lea Kantosen mukaan dialogin syvin tarkoitus on oman ymmärryksen lisääminen (Kantonen 2007, 30).

Dialogilla on länsimaisessa keskustelussa vankka sija, sillä on pitkä traditio ja vahvat juuret länsimaisen filosofian historiassa Sokrateen ja Platonin ajoista lähtien. Dialogi on taito, joka voidaan oppia (Koskinen 2021).

Filosofi Hans-Georg Gadamer korostaa sitä, kuinka aidossa dialogissa keskustelun osapuolet ovat valmiita muuttamaan käsityksiään:

Ennen kaikkea olemme varmoja siitä, että kieli, jossa jokin tulee puheeksi, ei ole jommankumman keskustelukumppanin määrätävissä olevaa omaisuutta. Jokainen keskustelu edellyttää yhteistä kieltä, tai paremminkin se muodostaa yhteisen kielen.

Tämä ei ole ulkoinen tapahtumasarja, jossa säädettäisiin työkaluja, niin, ei ole oikein edes sanoa, että keskustelijat mukautuvat toisiinsa; paremminkin he molemmat joutuvat keskustelun onnistuessa sen asian totuuteen, joka liittyy heidät uuteen yhteisyyteen. Keskustelussa tavoitettu yhteisymmärrys ei ole silkkaa oman näkökannan näyttelyä ja läpiviemistä vaan muuttumista kohti yhteisyyttä, eikä ihminen pysy siinä entisenään.” (Gadamer 1990, 384)

Turvallisen ja arvostavan läsnäolon mahdollistama dialogi sisältää ajatuksen, että asioita voidaan ymmärtää yhteisessä vuoropuhelussa, mutta osallistujilta edellytetään erilaisia taitoja, kuten kykyä kuunnella ja puhua sekä kykyä käsitellä omia tunteitaan. Dialogi on yhteyden luomista, sillan rakentamista osallistujien välille. Hyvä dialogi edellyttää vastavuoroisuutta, jossa osapuolet suhtautuvat toisiinsa ja kohtelevat toisiaan samalla tavoin. Vastavuoroisuudessa niin toiminta kuin hyötykin kohdistuvat sekä itseen että toiseen. Maria Hirvi-Ijäksen mukaan dialogissa on kyse staattisen ja hallittavan systeemin sijaan eräänlaisesta dynamiikasta, muuttuvasta ja kehittyvästä näkökulmasta (Hirvi-Ijäs 2022, 102).

Taiteilijoiden välinen dialoginen taiteen tekeminen on Hirvi-Ijäksen mukaan ollut kuvataiteissa kehitteillä ja muutoksessa koko modernismin ajan. Työpari tai duo on vakiintunut tekemisen muoto viimeisen noin 20 vuoden aikana, mutta parina työskentelyn syyt ja käytännöt vaihtelevat sekä suhteessa työprosesseihin että julkiseen toimintaan. (Hirvi-Ijäs 2022, 8.)

Taiteilijoiden välinen dialoginen suhde ei välttämättä ole aivan symmetrinen. Filosofin Emmanuel Levinasin ajatus, että ”olen vastuussa toisesta, heti kun hän katsoo minua” vastuullistaa yhteisötaiteilijaa. Levinasin mukaan vastuullisuus on subjektin ensimmäinen ja perustavin suhde toiseen ihmiseen (Levinas 1996, 78). Toisen huomioiminen on toisesta huolehtimista, toiseuden kunnioittamista ja erilaisuuden hyväksymistä.

Maire Karuvuori oli minulle Levinasin Toinen. Kun työskentelen yhdessä toisen kanssa, olen vastuussa, en yksin itsestäni, vaan hänestä ja yhteistyöstämme. Vastuuta on toisen kunnioittaminen, mutta myös suoraan puhuminen ja totuudellisuus. Meillä oli Karuvuoren kanssa kallisarvoinen hetki, johon olimme varanneet aikaa, ja jollain lailla olimme yhtä vallattomia lähtiessämme toteuttamaan suunnitelmaa, josta tiesimme aluksi vain reitin ja kultahiput. Vaikka nautin siitä vapaudesta, aukosta arjessa, aukosta toiseen ja toisen läsnäolosta, jonka siltaretki mahdollisti, kannoin samalla vastuuta.

Molemmat päivät olivat pitkiä, päivän mittaan ehti tulla nälkä, tai aikainen herätys saattoi väsyttää kahdeksannellatoista sillalla. Silloin toinen kantoi toista. Kun Karuvuori nukahti, annoin hänen nukkua ja kävin Lauhasaaren sillalla yksin ja kirjoitin kaiteen huurteeseen ”Me”. Tietoisesti myös vuorottelimme päätöstentekoa. Vastuunotto toisesta sisältää sallivuutta, eikä asioista välttämättä edes puhuta, vaan toinen nähdään ja toiselle annetaan tilaa.

Jaana Parviaisen artikkelin *Kinesteettinen empatia* loppusanoissa alleviivataan empatian kokemusta, se ei ole vain satunnainen tunne, vaan rinnastettavissa havaitsemiseen, ajatteluun, muistamiseen ja kuvitteluun. Filosofin Edith Steinin mukaan empatia on yksi tiedonhankinnan menetelmistä (Parviainen 2002, 344).

Filosofi Marika Tuohimaa kirjoittaa Toisesta artikkelissaan Emmanuel Levinas ja vastuu: ”Toinen on aina enemmän kuin Minä voi käsittää, toista ei voi koskaan tietää lopullisesti. Toinen ihminen on keskeisesti sellainen toisuus ja vieraus, joka purkaa omaa ajattelua.” (Tuohimaa 2001).

Yhteistyölle tai yhteisajattelulle ei ole takuita. Retken aikana käytävän dialogin lopputuloksia saattaisivat olla mykkyys, väärinymmärrykset tai kyllästymisen. Toisaalta nekään eivät olisi huonoja tuloksia, vaan ne voitaisiin ymmärtää positiivisesti: hiljaisuutena,

paineena toisen ymmärtämiseksi tai ajatusten suuntautumisenä uuteen. Kommunikaatio voidaan nähdä mahdollisuuden haavana tai repeämänä, joka estää sulkeutumistamme itseemme. Haava on toiseudelle avautumista, samalla se tarkoittaa myös kipua. (Heimonen, Kallio-Tavin & Pusa 2015, 26; Heinämäki 2009, 81.)

Haavaan, kipuun, yhteensopimattomuuteen ja epäsointuisuuteen liitän tutkija Riikka Hohdin blogitekstin kaupunkiympäristön monilajisuudesta. Sen mukaan hankalat asiat tai kiusalliset kohtaamiset voivat olla myös tuottoisia tai uutta luovia (Hohti 2020). Kuvataidekasvatuksen sanakirjan mukaan hankaluutta syntyy liiasta läheisyydestä tai etäisyydestä, sekä myös erilaisuuden ja tuttuuden sekoittumisesta. Erimielisyys on hyvä asia, erimielisyys näyttää, että maailma ja sen käsitteet voidaan mieltään toisinkin. (Ylityöopisto-kollektiivi 2021).

Taiteen tekemiseen kuuluu epävarmuuden sietämistä, siksi vuorovaikeus, neuvottelukyvyyt ja keskustelut ovat olennaisia taitoja muiden kanssa työskennellessä. Taiteilija ja muotoilija Päivi Raivion mukaan mieli on pidettävä avoimena ja vältettävä omien valmiiden ideoiden voimakasta puskemista (Möller 2016). Kun tyrkytämme omia mielipiteitämme, emme kunnioita toisia (Isaacs 2001). Toisaalta oman ajattelun purkaminen vie myös kohti yhteistä ajattelua. Dialogin kautta toinen avaa minän maailmassa aukon, jonka kautta kyetään yhteiseen keskusteluun ja ehkä päädytään tilanteeseen, jota kuvataiteilija Henry Merimaa kuvasi: ”Olen myös ollut mukana tilanteissa, joissa vuoropuhelun/dialogin kautta syntyy yhdessä ajattelemisen kyky. Eli ei tarvitsekaan enää niin selittää vaan työ kehittyy vaistonvaraisesti yhdessä tekemällä, syntyy jonkinlainen flow.” (Merimaa 2020). Dialogin myötä toinen avaa muille osallisille aukon, jonka kautta avautuu vuorostaan yhteys yhteiseen tekemiseen.

Ihmisten keskinäisiin suhteisiin liittyy monenlaisia tunteita. Kyky ilmaista ja puhua on oleellinen osa onnistunutta dialogia, mutta ilman kuuntelemista ihminen herkästi kuulee omat ennakkoluulonsa sen sijaan, että kuuntelisi, mitä toinen sanoo. Epäonnistunutta dialogia seuraa usein turhautuminen, mutta onnistunutta dialogia monesti oivaltaminen: keskeistä on kyky hahmottaa yhteisestä dialogista osien summana rakentuva uusi käsitys. Viestinnän tutkija Lisbeth Lipari ehdottaa, että dialogin etiikka syntyy kuuntelemisesta, kuunnellessa virittyy erilaisuuden äänille paremmin kuin samuuden äänille (Lipari 2009).

Kuvataiteilija Minna Heikinaho kirjoittaa artikkelissaan *Taide on taiteilijan työtä* erilaisuuden ja erimielisyyden hyväksymisestä ja tilan antamisesta. ”Tasa-arvoinen yhdessä suunnittelu on suoraan vaikuttanut siihen herkkyyteen, millä kuuntelen teokseen osallistujia. Kysymys on jaetusta vastuusta ja toisen kunnioituksesta.” (Heikinaho 2017).

Dialogin myötä voidaan oivaltaa, että käsiteltävä asia on monipuolisempi ja laajempi kuin vain yhden ihmisen näkökulmasta tarkasteltuna. Kun ollaan valmiita ajattelemaan toisen näkökulmasta ja ottamaan vastaan keskustelun antia, molemmat osapuolet voivat kokea ylittävänsä oman kapasiteettinsa, omat rajansa ja jotain uutta syntyy (Pitkänen 1996, 58–59). Kun dialogisen keskustelun oletetaan synnyttävän uutta, kyse on ymmärryksen lisääntymisestä. Hirvi-Ijäksen mukaan dialogissa on hermeneuttinen ulottuvuus (Hirvi-Ijäs 2022, 9).

Filosofi Martin Buberin ydinajatus on, että keskusteleminen nostaa argumentaation uudelle tasolle ja tekee ymmärtämisestä jotakin puhetta syvempää synteesiä. Yksilöiden välisen, intersubjektivisuuden olemukseen kuuluu, että vuorovaikutus väistämättä muuttaa ihmisen minää. Tuloksena on dyadi, pari, jossa ihmiset muodostavat yhteisen persoonan (Buber 1993). Tunsin siltaperformanssipäivien aikana tiivistä yhteyttä Karuvuoren kanssa ja muodostimme yhteisen intensiivisen työskentelyn kautta hetkellisesti ikäänkuin yhteisen dyadin ja samalla olimme toinen toisillemme Levinasin Toinen.

Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuksen seminaariluennon yhteenvedossa Anssi Kaarlo Koskinen raportoi, että dialogista pitäisi puhua kommunikaatitaitona, joita ovat totuudellisuus ja vilpittömyys, kuunteleminen ja järkevyys. Vertailun vuoksi myös Isaacs kirjoittaa suorasta puheesta, kuuntelusta ja kunnioituksesta, koska dialogi voi myös epäonnistua. Toisinaan on myös perusteltua rikkoa dialogi, tai olla vain hiljaa tai kieltäytyä dialogista (Koskinen 2021).

Taiteen tohtori, kuvataiteilija Jaana Erkkilän mukaan dialogin lopputulos ei voi olla tiedossa sen alkaessa tai kyse ei ole aidosta dialogista. Erkkilä kuvaa myös teosten välistä dialogia ja hänen mukaansa taide voi puhua usein myös sellaisesta, mistä henkilö voi vain vaieta ja sen tähden taiteellinen dialogi voi synnyttää näkökulmia, joihin henkilöiden välinen vuoropuhelu ei ehkä koskaan yllä (Erkkilä 2012, 190). Kokemäenjoki-projektissa taiteellinen dialogi oli läsnä taiteilijayhteistyössä, *Joki-* ja *Maailmassa*-näyttelyissä, yhteisöllisissä

taideprojekteissa sekä viimeisimpänä kahden eri taidegenrejä edustavan taiteilijan yhdessä toteuttamassa performanssissa.

Teatteritaiteen tohtori, esitystaiteilija Mari Martin määrittelee taiteellisen dialogin tilanteeksi, ”jossa ihminen kohtaa toisen ja jossa syntyy yhteinen, ihmiselle uutta ymmärrystä luova tilanne. Kohtaamisen tilanteessa uutta ymmärrystä voi tuottaa avautuminen, aistiminen, havainnoiminen ja toimiminen.” Hänen mukaan ”Toinen voi olla orgaaninen tai ei-orgaaninen, ihminen tai muunlainen olento. Tilanteesta seuraa muutosta ihmiselle ja joskus myös ei-inhimilliselle osapuolelle, suoraan tai epäsuoraan.” (Martin 2021, 138.)

Tanssija-koreografi Johanna Tuukkanen kirjoittaa artikkelissaan *Osallistumisesta dialogiin taiteen, taitelijakäsityksen sekä osallistumisen tunnistamisesta dialogisessa estetiikassa*, että olennaista on taiteilijan kyky katalysoida emansipatorisia oivalluksia dialogin kautta (Tuukkanen 2019, 3). Samoin kuin Martin, Tuukkanen ymmärtää dialogin myös kehollisena ja ei-sanallisena vuorovaikutuksena.

Dialogisessa estetiikassa dialogi ymmärretään esteettisenä. Taideteos voi syntyä taiteilijan, yleisön tai osallistujien ja prosessin välisestä yhteistyöstä ja dialogista (Kester 2004). Tästä on kysymys Kokemäenjoki-hankkeen taiteessa. Dialogi liittyy sekä taiteilijan sisäiseen, taiteilijoiden väliseen, yhteisön ja sen osallisten sekä projektin ja kontekstin väliseen, myös suhteessa teokseen tai sen syntyprosessiin. Näyttelyissä teosten erilaiset lähtökohdat ja näkökulmat kohtaavat tai rinnastuvat. *Yyteri*-teoksen luomisen kohdalla neljän taiteilijan yhteinen prosessi oli taiteellista dialogia puhtaimmillaan. Dialogi näyttäytyy nyt jälkepäin olevan paitsi lähtökohtana useimmissa hankkeen projekteissa, niin myös prosessien kautta löydettyinä keinona.

Karuvuoren ja minun ympäristöperformanssit keskittyivät virtaamaan jokeen, sen seuraamiseen, maisemaan ja ylikulkeviin ylittettäviin siltoihin. Sillat olivat kuin dialogia joen yli vastarantojen kesken, toisen ja Toisen välillä, siltojen toimiessa myös välittäjinä. Askeleemme rytmittivät sillan ylitystä, äänet haihtuivat hetkeen. Ohueen lumipeitteeseen jäi jälkiä ja kaiteisiin lämpimien käsiemme sulattamia läikkiä. Erilaisia kokemuksia loivat Harjavallan patosillan huikea korkeus tai Lauhasaaren sillan mataluus. Joki juoksi allamme, kun matkasimme samaan suuntaan, joen alkulähteiltä merelle saakka. Joki ja sen vesi olivat meille merkittävä keskustelukumppani: lähtökohta, reitti sekä myös elementti, jota vasten dialogimme kasvoi.

Väitöskirjatutkija Anastasia A. Khodyreva ja filosofian tohtori, kuraattori Elina Suoyrjön dialogi *Ajattelua veden kanssa* kuvaa vettä haastavana muodonmuuttajana, joka ei taivu selkeisiin, perinteisten tiedon tuottamisen tapojen suosimiin määritelmiin. He kirjoittavat miten veden erilaisten ruumiillistumien kanssa ajattelemisen tuo esiin sen, miten vesi kykenee liikkumaan, haihtumaan, virtaamaan, sulamaan, suihkuamaan, peittämään ja niin edelleen. He kertovat teoksen kuvaavan veden olevan materiaalisesti monimutkainen risteymä katsoja-kokijan kanssa tilassa ja ajassa. ”Kun kirjoitamme esiin veden tiloja, muokkaamme samalla suhdetta vedellisen itsemme ja vedellisten toisten välillä”. (Khodyreva & Suoyrjö 2021.)

Toinen esimerkki veden kanssa vuorovaikutuksessa olemisesta on taiteilija Ichi Ikedan *Water Piano* -performanssit. Ne kuvaavat veteen yhtymistä tai interaktiivista kohtaamista veden kanssa. Taiteilija käyttää vettä soittimenaan. Hän liikuttaa sormiaan naputtaen, lyöden, sekoittaen ja soittaen veden ääntä. ”Vesi vastaa spontaaneihin liikkeisiin hienoisella väreilyllä ja rajuilla aalloilla muuttaen vapaasti muotoaan ja näköään.” (Shimizu 2011, 79.)

Nyt kun siltojen ylityksistä on kulunut aikaa, mietin niiden jälkeensä jääneiden kultahippujen olevan tärkeitä todentajia sille mitä tapahtui, että olimme siellä, että keskustelimme, kuljimme ja ajattelimme. Ja se, että ylitimme jokaisen sillan kuvaa myös dialogin kestoa, se mitä välillämme tapahtui ei ollut merkityksetöntä, vaan että olimme kahden päivän ajan dialoginen dyadi. Taideteot syntyivät dialogista, vastavuoroisuudesta ja yhteisyyden kokemuksesta. Jaana Houessoun mukaan jaettu tekeminen tuottaa jaettua tietämistä (Houessou 2010ab). Houessou painottaa taiteilijoiden välistä ymmärrystä, luottamusta ja keskinäistä kunnioitusta. Hänen mukaansa on tärkeää kokea sekä yhdenvertaisuutta, mutta myös erilaisuutta.

Tunnistan Houessoun puheen molemmin puolisesta alttiiksi asettumisesta, jossa työskentelyyn asennoidutaan avoimesti ja varauksetta. ”Liika suunnitelmallisuus ja tiukat ennakko-oletukset estävät dialogisen tilan kehittymisen.” Yhteisessä taiteellisessa työskentelyssä ”on oltava valmis ajattelemaan myös toisen näkökulmasta ja vastaanottamaan molempien työskentelyyn tuoma anti osaksi yhteistä teosta” (Houessou 2012, 103). Houessou ehdottaa, että kommunikointi taiteen kautta voidaan nähdä keskusteluna erilaisten maailmojen välillä sekä käsitteellisten maailmojen välitilassa.

Ympäristöperformanssi Kokemäenjoen silloilla. Yläkuva Kokemäen Kolsin voimalaitoksen sillalta ja alakuva Kirjurinluotoon vievältä Taavi-sillalta Porista.

Haastattelupoimintoja

Hankkeen ja tutkimusprojektin edetessä tunsin tarvetta laajentaa tutkimusta. Oman kokemuksen antama tieto oli hyvä haastaa toisten taiteilijoiden kokemuksilla. Lähetin viidelle projekteissa mukana olleelle taiteilijalle kysymykset sähköpostilla, vastaamisen aikataulu oli väljä ja kysymyksiin sai suhtautua laajasti. Olen käyttänyt saamiani vastauksia projektien haasteita pohtiessa.

Halusin jatkaa keskustelua taiteilijuudesta ja järjestin ryhmäkeskustelun Yyteri-teoksen taiteilijoille 2.11.2021. Järjestämäni keskustelu oli vapaamuotoinen, semistrukturoitu, keskusteleva, kolmen, ennalta valmistellun kysymyksen pohjalta rakennettu teema- ja ryhmähaastattelu tutkimusta varten (Anttila 2014; Hirsjärvi & Hurme 2018). Haastattelu tapahtui Teamsin välityksellä.

Ryhmäkeskustelun kysymykset syntyivät sähköpostiviestittelyn pohjalta, jota olin käynyt jokaisen kanssa erikseen. Tarkoitus oli jatkaa selvittelyä siitä, miten haastateltavat käsittävät oman taiteilijuutensa ja miten se on suhteessa toisten kanssa työskentelyyn. Haastattelulla pyrin löytämään tutkimuksen kannalta olennaista tietoa. Tavoitteena oli myös se, että haastattelu on dynaaminen tapahtuma, jossa ymmärrys aiheesta kasvaa. Haastattelijana osallistuin itse keskusteluun, mutta minulla oli myös keskustelua ylläpitävä rooli.

Teemahaastattelu sopii mielestäni hyvin oman kokemuksen tutkimiseen ja kuvailuun, vastaukset perustuvat kunkin omaan kokemukseen ja kaikilla on kokemusta samankaltaisista tilanteista. Kaikilla haastatteluun osallistuvilla on samanlainen tausta, kaikki ovat taiteilijoita.

Esittelen haastattelun tuloksia sekä teemoina että suorina lainauksina. Pilkon haastattelua osiin ja tavoittelen selkeyttä. Haastattelulla selvitän taiteilijapuheen sisältöjä, mitä aiheita ja teemoja kerrotaan, mistä puhutaan ja missä määrin toistetaan, ollaanko samaa mieltä

vai eri mieltä (Anttila 2014). Pysin myös saamaan tietoa siitä, millaisia eri näkökulmia, mielipiteitä tai asenteita haastattelussa ilmenee.

Haastattelu äänitettiin ja se on puhtaaksi litteroitu. Toimin haastattelijana, muita osallistujia olivat kuvataiteilija Tapio Haapala (TH), kuvataiteilija Henry Merimaa (HM) ja valokuvataiteilija Titta Valla (TV).

Avasin keskustelun esittämällä ensimmäisen kysymyksen taiteilijuu-
desta ja täsmentämällä, miten itse kysymykseni ymmärrän. Kerroin,
että itselleni maalaamisessa tärkeintä on vapaus ja se, ettei maala-
tessa tarvitse tehdä kompromisseja. Maalaaminen on täysin oma
maailmani. Muiden vastauksista ilmenee, että taiteilijuus on kaikille
omanlaista, jokainen kokee omassa taiteellisessa työskentelyssä eri
asiat tärkeiksi.

TH kuvaa taiteilijuuttaan: ”Olen varmaan sellainen kokeilija,
tykkään kokeilla ja uuden löytäminen on se juttu, ei niinkään
jonkun tekniikan hiominen huippuunsa, vaan se että kokeilemalla
löytyy uusia asioita, jotka johtavat taas uusiin asioihin. Kokeilun ja
uteliaisuuden kautta löydän aina uudestaan mielenkiinnon tekemi-
seen, kun sitten alkaa leipääntymään niin voi vaihtaa asennetta ja
taas löytyy uutta. Se on varmasti taiteilijuuteni ydin.”

HM: ”On tärkeää, ettei kukaan määrittele taiteilijuutta ulkopuo-
lelta. Olen sitonut oman taiteilijuuteni aina siihen, mikä on sopinut
kulloiseenkin työhön, siis ansiotyöhön. Aika useasti se on poikanut
väyliä tai ilmaisua, joka ei välttämättä liity suoranaisesti miten-
kään taiteen tekemiseen, vaan ne kaksi maailmaa alkaa lomittua
keskenään ja niistä muodostuu uusi ulottuvuus, jonka voin nimetä
taiteeksi. Tämä tarkoittaa myös sitä kompromissittomuutta, että
olen voinut tehdä mitä kulloinkin koen tarpeelliseksi tehdä.”

TV: ”Ajattelen, että oma taiteilijuus on ollut aina lapsesta saakka
oman autenttisen minuuden tunnistamista. Ja se tekee minut
onnelliseksi. Myös tuo Tapion mainitsema kokeilevuus, myös minä
haen koko ajan jotain uutta, haluan kokeilla ja leikkiä.” ”Koska
silloin olen kaikkein eniten oma minäni, kun teen taidetta. Koska
teen työtä, jossa havainnoin toisia niin helposti sitä hukkaa oman
minuutensa tai käyttää kaiken energiansa maailman ja toisten
ihmisten havainnointiin. Minuus on kotiinpaluun tunne tai että
tunnistaa itsensä, kun tekee jotain luovaa, tekee taidetta. Että,
tämä minä olen aidosti.”

Taiteilijuutta on vastausten perusteella vapauden tunteen lisäksi kokeilevuus, luovan lomittumisen löytäminen ja oman aidon minän tunnistaminen. Tärkeää on myös, että voi itse määrittellä oman taiteilijutensa ja ettei määrittelyä tee kukaan muu ulkopuolinen.

Keskustelu jatkuu yhdessä tekemisen haasteisiin ja siihen, että jakaminen on monitahoista ja moni-ilmeistä vuorovaikutusta.

HM: ”Ajattelen, että se oma minuus ei muutu, siinä teenkö yksin vai teenkö muiden kanssa. Se, mikä tekee yhdessä tekemisestä houkuttelevaa ja sen, minkä tähden se on hienoa ja mukavaa, on juuri se, että tulee monin eri tavoin jaetuksi erilaisia asioita tekoprosessissa, tekoon valmistautuessa. Että se ei ole pelkästään keskustelua, vaan se on monella eri kanavalla tapahtuvaa vuorovaikutuksen moni-ilmeisyyttä. Siinä on ehkä myös löytämiseen liittyvä juttu, mistä aiemmin puhuttiin, että katsoo koko ajan, että mitähän tässä löytyy yhdessä ja mitkä ovat sellaisia asioita tai itse asiassa, ettei ajattele, että juuri minun pitää saada läpi omia juttuja, vaan että mitkä ovat sellaisia yhteisiä linjoja, yhteinen sävel.”

HM: Yhteisölliseen työskentelyyn mielestäni kuuluu ehdottomasti salliva ja hyväksyvä asenne ihmisiin, ideoihin ja ratkaisuihin. Jokainen ottaa vastuuta siitä, miten itse mahdollistaa yhteisen työn etenemisen”.

Yhdessä tekemisen vapaus ymmärretään eri tavalla. Ajatellaan, että toisten läsnäolo tuo tukea, ryhmä lisää vapautta, mutta ryhmä myös asettaa taiteilijan tarkkailemaan muita.

TV: ”Koen, että se tuo taiteilijuuteen vielä lisää vapautta, kun on ryhmä tai yhteisö, koska silloin ei ole yksin vastuussa. Paineet häviävät, kun tehdään yhdessä, kun kaikki ideoi ja kun kaikki tuo sitä omaa taiteilijuutta. Yhdessä tekemisestä tulee niin paljon isompi juttu ja siinä on samalla paljon suurempi vapaus itsellä.”

TH: ”Ajattelen, että ne ovat ihan erilaiset tavat työskennellä. Yksin työskentely on enemmän sisäänpäin menevä prosessi, yhdessä tehdessä tarkkailee muita. Se, mitä Titta sanoi vapaudesta, ajattelen niin, että kun tekee teoksen puhtaasti yksin, on siitä itse vastuussa ja joutuu yksin avaamaan sitä ihmisille. Ryhmätyössä voi aina luottaa parviällyyn, myös siinä selityksen muodossa.”

Lisääntyvästä vapaudesta on puhunut myös kirjailija Laura Lindstedt kollektiivisen kirjoittamisen yhteydessä, hänen mukaansa paineet vähenevät kun ei ole yksin vastuussa lopputuloksesta, että silloin on mahdollisuus kokeiluun ja asioiden viemiseen pidemmälle (Yle puhe, 2016). Haastattelussa mainitaan kokeilemisen ohella myös joustavuus ja tiivistäminen. Taiteilijuuteen liittyy erilaisia kykyjä.

TH: ”Minulle tulee mieleen, että kun olen joutunut muuttamaan työhuoneeni Kokemäeltä Espooseen, niin olen huomannut tiettyä joustavuutta, jota on pitänyt omaksua taiteellisessa työssä. Kun tilaa on vähemmän käytössä, ja Kokemäellä on ollut ihan erilaiset resurssit tehdä, niin olen huomannut, että siinä on ihan hyviäkin puolia tai että siinä hyvä puoli on se, että on joustava, pystyy mukautumaan uusiin olosuhteisiin ja varmaan joustavuutta tarvitaan ryhmätyöskentelyssä ja yhteisessä tekemisessä. On joutunut tiivistämään tekemistään, on joutunut ajattelemaan. Sitä kun on tottunut pursuamaan, kun on kokeilunhaluinen niin sitä helposti pursuaa joka suuntaan ja tulee rönsyjä välittömästi. Tuolla se on tiiviimpää.”

Valla kysyy kysymyksen, joka kääntää aiheen ympäri. Taiteilijuutta kyseenalaistetaan. ”Sellainen tuli vielä mieleeni taiteilijuudesta, että kun kaikesta joutuu luopumaan, siis elämä on luopumista koko ajan. Hampaastakin voi joutua luopumaan tai ylipäättään terveydestä. Niin taiteilijuus on sellainen, mistä ei joudu luopumaan. Vai?”

HM: ”On mielenkiintoista, että mitä se tarkoittaa, kun luopuu taiteilijuudesta, että mitä se taiteilijuus on, mitä se tarkoittaa itselle? Te olette varmaan kuulleet tämän minun määritelmän, että minähän luovuin taiteilijuudesta tai itse asiassa taiteen tekemisestä, en taiteilijuudesta.

Taiteilijuus istuu taiteilijoissa lujasti, teosten tekemisestä voi luopua, mutta taiteilijuus on jotakin pysyvää, asennetta ja identiteettiä. Itse mietin, että löytäessäni oman paikkani taiteen tekemisen kautta, tunnistan samalla myös maailman ympärilläni.

Työparin ajatuksia

Myös työparini Vuokko Kemppe-Vienola vastasi kysymykseen, milaista on hyvä yhteistyö. Hän kuvaa yhteistyötä aina jollain lailla henkilökohtaisena jakamisena, tarvitaan halua oikeasti yrittää ymmärtää ja kuunnella toista. ”Hyvän yhteistyön edellytyksenä ovat toimijat, joilla on kykyä määritellä itselleen tärkeät asiat ja myös ne toisarvoisemmat, joista pystyy joustamaan. Ja että, osapuolet toimivat empaattisesti toisensa näkökulmia edistäen ja kannustaen”. (Kemppe-Vienola 2022). Kemppe-Vienola poimii tärkeän huomion: ”Yhteistyömme sisälsi hyvin paljon yhteistä ideointia”, ja tämän itse tunnistan vahvana eteenpäin suuntaavana, toimintaa edistävänä impulssina. Yhteinen suunnittelu oli uuden keksimistä, maailmojen tavoittelua ja monella tapaa toiveikasta.

Maria Hirvi-Ijäs toteaa toisen kanssa työskentelystä teoksessaan *Taidetta kaksin*: ”Kaksin oleminen vahvistaa: se heikentää haavoittuvuutta.” Hän mainitsee myös haastattelussa esiin nousseen ajatuksen yksittäisen taiteilijan yksinäisestä vastuun kantamisesta: ”Näen taiteellisen yhteistyön eräänlaisena taiteen ja taiteilijan vapauden alustana. Taiteilijan vapaus antaa vapautta taiteelliselle ilmaisulle. Yksinäinen taiteilija on usein haavoittuvainen ja altis häneen kohdistuville odotuksille ja paineille.” (Hirvi-Ijäs 2022, 8.)

Palmikointia

Jo Kokemäenjoki-hanketta suunnitellessa koin, että maisemantutkimusta ja taidetta yhdistelevät sisällöt sopisivat myös taiteellisen tutkimuksen aiheeksi, sillä hanke oli ainutlaatuinen hybridi, vastaavaa ei ollut järjestetty vielä missään muualla Suomessa. Hankkeella vaikuttavuutta on myös sopivat rajaukset: kokonainen joki, ajatus maaseututaiteilijan roolista ja kahden vuoden kesto. Ehtisin toteuttaa useita taideprojekteja, jotka toimitaisivat vertailukohtina toisilleen. Hanke tarjosi taiteilijatuhtikijan työpaikan, mutta yhteisötaiteen kenttä oli minulle uutta. Uutta oli myös tiivis työskentely työparin kanssa.

Lähdin ensimmäiseksi haarukoimaan tutkimukselleni taustaa ja perusteluja yhteisötaiteesta. Yhteisötaide on se taidehistoriallinen kehys, johon hanke luontevimmin asettuu. Toki yhtymäkohtia on myös muun muassa ympäristö- ja käsitetaiteeseen. Hankkeen edessä kaipaasin yhteisötaide-termin väljyyttä ja aloin suosia osallistuvan taiteen käsitettä. Taiteellisessa työskentelyssä kiinnostukseni fokusoitui lopulta vielä kapeammaksi, minua kiinnosti taiteilijoiden yhteisyys.

Tutkimuksen merkitys omalle taiteilijuudelleni on tärkeä, sillä lopulta tutkimuksen syventyessä sain vastauksia kysymyksiini toisten kanssa työskentelystä. Pohdin avautuvia merkityksiä laajasti omasta kokemuksestani käsin, ja sanojen 'häiriö', 'kokemus', 'dialogi', 'yhteisö' ja 'toinen' merkityksistä löytyi työskentelyäni määrittelevä perusta.

Olen toiminut kuvataiteilijana yleensä yksin, mutta nyt työskentelin monin tavoin muiden kanssa yhdessä. Jatkuva vuorovaikutuksessa työskenteleminen oli hyvin antoisaa, vaikkakin myös haastavaa. Erilaiset kohtaamisen, läsnäolon ja aistimisen kokemukset kuljettivat tiedon etsinnässä taidefilosofiseen pohdintaan. Fenomenologinen oleellisen etsintä ja hermeneuttis-spiraalimaisesti syvenevät tulokset eri projektien välillä lisäsivät ymmärrystäni.

Painavimmaksi teoreetikoksi nousi filosofi Emmanuel Levinas, jonka ajatus Toisesta vahvasti vastuun asennetta kanssatekijöihin kokeilevissa projekteissa. Kirjailija William Isaacsin hyvän dialogin mallit ja periaatteet saivat minut oivaltamaan erityisesti kuuntelemisen tärkeänä dialogiin valmistautumisena ja pohtimaan koko hankkeen arvoa yhtenä suurena taiteellisena dialogina. Ferdinand Tönniesin ja François Matarasson yhteisöä ja yhteisötaidetta käsittelevien tekstien kautta pystyin sijoittamaan hankkeen osaksi yhteisötaiteen kenttää ja arvioimaan hankkeen yhteisökäsitettä.

Hankkeessa toteutui lukuisia taideprojekteja, joista tutkimukseen valikoitui osa. Valitsin keskenään erilaisia taideprosesseja ja kaksi vaativaa näyttelyprosessia. Se, että tutkimushankkeen osana syntyi uusia teoksia ja taideprosesseja on taiteen tietoa. Esimerkiksi teokset; *Ratas*, kuuntelukävelyt, ympäristöperformanssit ja akvarellit ovat argumentaatiota paikasta ja maisemasta, ne ovat kommunikaatiota ja dialogia taiteilijan, osallistujien, yleisön ja maiseman välillä sekä toistensa välillä. Teokset suuntautuvat ulospäin, ne tuovat prosesseja näkyväksi, ovat kokeilevia sekä kertovat taiteen keinoista.

Oma kokemukseni taiteilijana työskentelemisestä laajentui. Ymmärsin, että taiteilijuuteni ei muutu riippuen siitä työskentelenkö yksin vai muiden kanssa. Selvittämällä projektien haasteita sain taiteilijuudelleni enemmän tilaa. Pureuduin löytämiini sanoihin, totesin ne oleellisiksi ja tiedostin yhteisötaiteilijana toimimisen ehtoja. Ilman näitä hankkeen taiteellisia prosesseja ja teoksia, pois olisivat jääneet myös kokeilut, kokemukset, haasteet ja siten myös moneen linkittyvä uusi tieto, visuaaliset ratkaisut sekä ehjempi ja rikkaampi kokemus taiteilijana toimimisesta.

Prosesseissa esiin nousseiden haasteiden selvittäminen jäsensi itselleni yhteisön ja toisten kanssa toimimisen periaatteita ja toi valtavasti uutta tietoa. Löytynyt tieto laajeni viuhkan kaltaisesti eri tutkimusaloihin, kuten maisemaan, ympäristöpsykologiaan ja ekologiaan sekä taiteenfilosofisiin suuntauksiin. Luin artikkeleita ja internetlähteitä laajasti, etsin tulkintoja ja vastaavuuksia nykyaiteesta ja ajankohtaisesta tutkimuksesta sekä jonkin verran myös populaarilähteistä. Olen poiminut mukaan tekstilainoja, jotka liikuttavat omaa ajattelua. Kirjoittaminen ja sanallistaminen ovat pakottaneet jäsentämään ajatuksiani ja ne ovat keinoni lisätä ymmärrystä taiteellisen toiminnan mahdollisuuksista, vaikka ajattelenkin, että siitä kertovat erityisesti teokset.

Yhteisötaide, jokiympäristö, maaseutumaisema ja maisemansuojelu antoivat tutkimukselleni konkreettiset kehykset. Pohdinta nosti varsinkin dialogiin liittyvää aina uudelleen esiin.

Häiriö, yhteisö, kokemus, dialogi ja Toinen

Ajattelen, että taiteen tehtävä on avoin, se saattaa antaa vastauksia, saattaa olla antamatta tai se tarjoaa jotain ihan muuta. Kuvataiteilija Teemu Mäen mukaan taiteen perustehtävät ovat nautinnon luominen, keskustelun herättäminen, viisauden tavoittelu ja tunte-elämän kehittäminen. Nämä linkittyvät toisiinsa ja näkyvät sekä yksilö- että yhteiskuntatasolla (Mäki 2017). Taiteen kohtaaminen, olennaisen äärelle pääseminen on nautittava ja voimistava elämys.

Taiteilijoilta odotetaan usein keskustelun avauksia ja aktiivista osallistumista. Pitää olla sanottavaa sekä maailmasta että ihmisyydestä. Samalla pitää luoda tenhoavia taideteoksia, joissa vedotaan sekä järkeen että myös kehoon, tunteisiin ja ajatteluun. Sellainen teos sytyttää ja ylläpitää keskustelua, ja voi johtaa isoihinkin maailman muutoksiin. (Mäki 2017.) Vastaansanomattomasti taiteen merkitystä kysyy myös kuvataiteilija Raita Virkkunen teoksessa *Ankaraa ja myötätuntoista kuuntelua*: ”Eikö taiteen voima ja arvo ole myös taiteellisen prosessin yllättävyydessä ja ennalta arvaamattomuudessa, sen kyvyssä johdattaa meidät aiemmin kulkemattomille poluille” (Virkkunen 2010, 250).

En ole koskaan kokenut taiteen tekemistä helpoksi, vaan oikeastaan hyvin vaikeaksi. Kokemäenjoki-hankkeessa pohdin jatkuvasti sitä, mistä on kysymys ja mitä merkityksiä työlläni taiteilijana on. Etsin perusteluja ja lukiessani erilaisia tekstejä ja kirjoittaessani tutkimusta pyrin kääntämään tutkimuksen runkona olevien sanojen eri puolia esiin, kunnes voisin sanoa ymmärtäneeni.

Nuo sanat olivat eri mittaisia, ne liittyivät sekä taiteen tekemiseen yleensä, että olemiseen toisten kanssa tässä maailmassamme. Sanasta **häiriö** kuoriutui filosofinen välttämättömyys, jotta en unohtaisi olevani yhdessä muiden kanssa yhteisessä ympäristössä. Toimimme jatkuvasti niin, että häiriinnymme ja häiritsemme muita. Häiriö on kommunikaation ja vuorovaikutuksen aloite, kurrottuminen toista kohti. Ymmärrän häiriön olevan perustaltaan positiivista, kun ihmis-käsitys on aktiivinen ja osallistuva.

Häiriintyminen on myös oman äänen pysäyttämistä tai ehkä pysähtymiseen pakottamista. Omaan taiteelliseen työskentelyyni kuuluu ennakoimattomuus, kokeileminen, kyseenalaistaminen ja uusien ratkaisujen etsiminen, se on häiriöille altista työskentelyä, tai oikeastaan häiriö on sen perusta. Kesäpesän tarkoitus selvisi suunnitelmista poiketen toisintekemisen kautta, häiriön kokemisesta häiriön tekemiseen. Kesäpesä-projektiin liittynyttä häiriötä määrittivät samat piirteet, joita Jensen, Rajanti ja Ziegler kuvaavat tekstissään käsitteellä interventio: julkinen tila, paikkasidonaisuus, osallistuvuus, kokeellisuus, tutkimuksellisuus ja keskustelevaisuus (Jensen, Rajanti & Ziegler 2018, 128). Kesäpesän osalta keskustelu ja tutkimuksellisuus on jatkunut nyt myös tämän tutkimuksen myötä. Häiriö liittyy myös yhteisöön, kokemukseen ja dialogiin.

Koska olemme ihmisinä kehollisia ja aistivia, törmäys maailman kanssa antaa meille kokemuksen. Vaikka **kokemus** usein ajatellaan yksilöllisenä tapahtumisena, kuuntelukävelyt loivat meille mahdollisuuden todistaa jotain samaan aikaan yksityistä ja yhteisöllistä kokemista.

Kuuntelukävelyssä keskitytään kuuntelemiseen tai pikemminkin kuuntelemisen harjoitteluun. Ehkä se luottamuksen taikapiiri, joka siivitti kuuntelukävelyn jälkeiseen, vilpittömään keskusteluun oli tulosta siitä, että opimme edes hieman kuuntelemaan, ensin ympäristöä, sitten itseämme, jonka jälkeen kykenimme dialogiinkin.

Kirjailija William Isaacsin mukaan kuunteleminen on yksi **dialogin** peruspilareista: ”Dialogin ytimenä on yksinkertainen, mutta syvälinen kuuntelemisen taito. Kuunteleminen ei tarkoita vain sanojen kuulemistä, vaan kykyä ottaa sanat vastaan ja hyväksyä ne sekä vaientaa vähitellen oma sisäinen hälinänsä (Isaacs 2001, 98).

Yhteinen kokemus toimii sanallisen vuorovaikutuksen perustana, kun olemme läsnä samassa maailmassa ja osallistumme samoihin tapahtumiin. John Dewey mukaan taideobjektin kokeminen perustuu merkityksiin. Taidekokemuksessa minä, maailma ja tapahtumat tunkeudumme toinen toisiimme (Dewey 2010, 30).

Hankkeessa toimin toisten kanssa. Tein yhteistyötä työparini, yhteisöjen ja muiden taiteilijoiden kanssa. Suhde toisiin pisti minut pohtimaan **yhteisöä** ja yhteisöllisyyttä. Jotta ryhmä olisi yhteisö, sillä on jonkinlainen yhteinen olemus ja jaettu identiteetti, sitoutumista ja

solidaarisuutta. Nancyn mukaan me olevaiset olemme moninainen joukko ja oleminen ylipäänsä on moninaista, hajanaista ja sirpaleista (Nancy 2021). Yhteisö on erillisyyttä, mutta samaan aikaan jonkin jakamista. Yhteisö luo meille kommunikoinnin tarpeen.

Pohdin yhteisöä Keikyän *Ratas*-projektia vasten. Tapahtumapaikana oli pieni taajama, mutta oliko kylän yhteisön vuorovaikutus henkilökohtaista ja välitöntä. Yhteinen asuinpaikka voi luoda yhteenkuuluvaisuuden tunnetta, mutta kyläläiset tuskin jakavat yhtenäistä maailmakuva. Yhteinen asuinpaikka ei edellytä yhteistä toimintaa (Lehtonen 2010). Sen sijaan *Ratas*-teoksen yhteisö jakoi enemmän kuin vain asuinpaikan, osa paikkakunnalta kotoisin olevista nuorista jo asuikin muualla. Yhteisön käsitettä jäsentäessäni otin mukaan filosofi Ferdinand Tönniesin ajatukset *Gemeinschaftista* (yhteisö) ja *Gesellschaftista* (yhteiskunta). Projektissa sitoutuminen oli väliaikaista, mutta osallistumista luonnehti silti sopimuksellisuus, yhteistyö ja solidaarisuus. Projektin kautta saavutettu hyöty oli merkityksellistä mukana oleville yhdistyksille. Yhteisö jakoi paikan ja mielen *Gemeinschaftin*. Yhteisötaiteen projektin väliaikaisuus voisi kertoa myös *Gesellschaftista*, mutta *Ratas*-teoksen rakentamisen sujuminen niin hyvin viittasi yhteisön läheisyyteen ja sitoutuneisuuteen, *Gemeinschaftiin*.

Hankkeen alkaessa koin, että olin taiteilijana vasten muita, toiset olivat erillisiä. Se, oliko se **toinen** työpari, ryhmä tai yhteisö, ei muuta sitä vastuun asennetta, jonka tunnistin Levinasin filosofiasta. Yhteisötaiteen tekijänä suhde toiseen on moraalinen. Erityisesti tunnistin sen Maire Karuvuoren kanssa työskennellessäni, toimiessamme dyanina, kahtena tasa-arvoisena taiteilijana.

Levinasin Toinen on esitetty tekstissä lyhyesti, filosofian ydin on silti hyvin painava. Toisen huomioiminen on toisesta huolehtimista, toiseuden kunnioittamista ja erilaisuuden hyväksymistä.

Jäin kuitenkin pohtimaan vastuun kantamisen raskaampaa roolia. Levinasin ajatus Toisesta takautuu toisen maailmansodan hirveisiin tapahtumiin, jolloin toisen hädän näkeminen saattoi pelastaa ihmishengen. Päteekö samanlainen vastuullisuuden velvoite taideprosesseissa, kun varsinaisia tavoitteita ei ole asetettu. Olenko yhteisötaiteilijana vastuussa toisen ihmisen kokemuksesta tai yhteisön kokemuksesta. Taiteen tuloksethan ovat epävarmoja, eivät mitattavissa, prosessi voi muuttua alun lähtökohdista paljonkin. Olisi hyvin mielenkiintoista kokea, miten yhteisö tekee muutoksia ja miten

muutosten vaikutukset tulevat esiin pitkissä prosessissa. Hankkeessa taiteen yhtenä tuloksena on yhteisyyden vahvistuminen, mutta se, että on toisen suhteen vastuullinen ei mielestäni – nyt ajateltuna – poissulje taiteen prosessiin kuuluvaa kyseenalaistamista tai muutoksia. Voihan olla niin, että vastuullisuutta vasten muutokset ovat jopa mahdollisempia.

Ulotan Levinasin ajattelun myös luontoon. Posthumanismin hengessä ja hieman antroposeenin ymmärrän, että luonto-sana ei ole ristiriidaton, vaan sillä on merkitystä, kenen suunnasta aihetta lähestyy (Toivanen & Pelttari 2017). Luonto-sanankin merkitystasoa on monia. Jos ajattelen tämän tutkimuksen kontekstia, niin luonto on ympäristöä, ympäröivää maisemaa. Silloin vastuu luonnosta on maisemansuojelua.

Kirjoittaja Mikko Hoikka kyseenalaistaa artikkelissaan *Pieni puolustuspuhe vapaudelle ja vastuuttomuudelle* nykykielessämme yleistynyttä vastuu-sanankin käyttöä ja sen onko se oikea termi kuvaamaan sitä, mitä yksilö tekee yhteiskunnan tai yhteisön hyväksi. Tiedän, että Levinasin Toinen on hieman erilaista vastuuta, kuin yleiskielessämme yleistynyt vastuupuhe, joka näyttäytyy esimerkiksi yrityksen kilpailukyvyistä puhuttaessa, työntekijöiden eduista huolehtimisessa tai ympäristövaikutusten kompensoimisessa. Hoikka ehdottaa vastuu-sanankin korvaamiseksi epäitsekkyyttä, omaatuntoa tai välittämisen eri asteita. ”Vastuu ja vastuullisuus viittaavat osuvimmin siihen, mitä yhteisö voi vaatia yksilöltä, kun taas epäitsekkyuden ja omantunnon piirissä vaatimuksia yksilöön kohdistaa yksilö itse.” (Hoikka 2021) Hoikka jatkaa, että vastuu ja epäitsekkyys saattavat johtaa samaan lopputulemaan, mutta sillä on merkitystä, miten päämäärä ymmärretään, pahan välttämisenä vai hyvän tekemisen mahdollisuutena.

Tutkimuksessani esittelin kaksi näyttelyä valituista näkökulmista. *Maailmassa*-näyttely oli jonkinlainen hankkeelle rinnakkainen asioiden julkisanomisen foorumi. *Joki*-näyttelyn osalta pohdin toimintaani kuraattorina, se liittyi maaseututaiteilijarooliini ja omaan taiteelliseen työskentelyyni. Jos mietin näiden näyttelyiden merkitystä yleisesti taidemaailman kontekstissa, niin ajattelen niiden olevan ääneen sanomista, suoraan puhumista ja oman äänen kirkastamista: hankkeen äänen, taiteilijoiden äänen ja tietysti minun taiteilijaaäneni vahvistamista. Näyttelyt ovat kommunikaatiota, yritystä päästä vuorovaikutukseen ja jälleen mahdollisuus dialogiin.

Taiteellinen dialogi nousee tutkimusteni osissa esiin monin tavoin. Taiteellisen dialogin piiriin sijoittuvat teokset, taiteilijat ja prosessit, mutta myös loppumaton kysyminen ja avoimet loput. Ajattelen niin, että vaikka löysin dialogin taideprojektien tuloksina, niin hankkeen taide on luonut sille jo tilaa. Taiteellinen tutkimus ja taiteellinen dialogi ovat hyvin lähellä toisiaan. Taiteilijuus on dialoginen suhde maailmaan.

Taiteilijan, toisen ja yhteisön välillä on tarve vuorovaikutukselle, keskustelulle. Dialogi alkaa kunnioituksesta, kuuntelemaan asettautumisesta ja ääneen sanomisesta (Isaacs 2001). Yhteisötaiteen kontekstissa ja toisen kanssa dialogisesti työskennellessä käy toivottavasti kuten Hirvi-Iljäs kuvaa: osallistujat voivat muuntua taide-elämyksen vastaanottajista aktiivisiksi toimijoiksi taiteilijan rinnalle (Hirvi-Iljäs 2022, 104).

Dialogi ei ole yksinkertaista, se mahdollistaa myös erimielisyydet ja vastakkainasettelut. Dialogia ei voi määritellä etukäteen, sisällöt syntyvät vuorovaikutuksessa (Kantonen 2005, 35). Dialogisessa suhteessa syntyy yhteinen todellisuus, maailma, joka voidaan kokemuksellisesti jakaa ja josta voidaan tietää jotain yhteistä ja merkityksellistä (Isaacs 2001).

Hirvi-Iljäksen artikkeli *Kaksin taiteessa* palauttaa ajatukseni hermeneuttiseen kehään. Hermeneutiikka on paitsi dialogia itseni kanssa, niin myös ymmärtämistä. Pohdin omia käsityksiäni ja lähtökohtiani aina uudelleen, tarkennan yksityiskohdista yleiseen ja päinvastoin. ”Jonkin ymmärrys johtaa uuteen tulkintaan, jonka avulla päästään taas uusiin tulkintoihin, eikä lopullista tulkintaa tarvitse ollakaan” (Hirvi-Iljäs 2022, 106). Taiteellinen tutkimus ja dialogiin heittäytyminen johtavat samaan: ymmärryksen lisääntymiseen.

Häiriö, kokemus, dialogi, yhteisö ja Toinen kiteytyvät hankkeen taidekäsitteeksi. Ne kertovat taiteilijana työskentelyn asenteesta tässä hankkeessa, ja samalla niiden äärellä käyty pohdinta vastaa ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: *Miten yhteisökonteksti haastaa taiteilijana työskentelyäni?* Vaikka tuskin tyhjensin sanojen sisältöä, niin itselleni sanojen merkitykset syvenivät. Hyvin yksinkertaisten tavain, että hankkeen taidekäsitteeseen saa äänensä ympäristökysymyksistä ja joki-identiteetistä, se nousee häiriöstä yhteisön sisällä, pohjaa kokemukseen, ulottuu kohti Toista ja näkee dialogin mahdollisuutena.

Yhteisyys

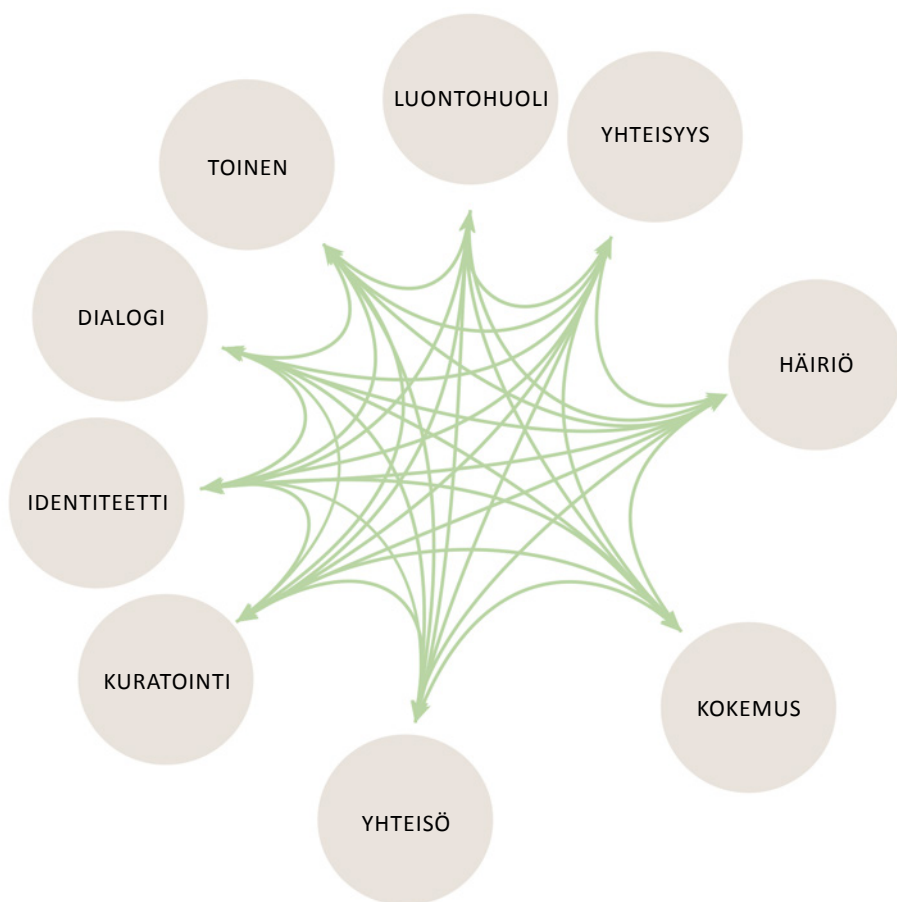
Toinen tutkimuskysymykseni *Mitä yhteinen taiteentekeminen edellyttää ja mikä on erityistä taiteilijoiden yhteisyydessä?* kumpuaa omasta kokemuksestani ja mahdollisuudesta työskennellä toisten kanssa, joka erosi aiemmasta tavastani työskennellä yksin. Koska en ollut hankkeen ainut taiteilija, olin innokas kuulemaan myös muiden ajatuksia. Haastattelin viittä hankkeessa mukana ollutta taiteilijaa, jonka jälkeen järjestin ryhmähaastattelun. Saamani sähköpostivastaukset olivat niin kauniskielisiä, monitahoisia, viisaita ja syviä, että jo olemassa ollut kunnioitus vastaajia kohtaa kasvoi yhä. Sain paljon uusia näkökulmia pohdittavaksi.

Näen ryhmähaastattelun arvokkaana ja myös yhdistävänä tekijänä meidän *Yyteri*-taiteilijoiden välillä, mutta nyt jälkeinpäin haastattelua analysoineena ymmärrän, että minun olisi kenties pitänyt järjestää vielä toinen haastattelu, koska keskustelu vasta raapi taiteilijuuden pintaa. Toisaalta taisin alun perin naiivisti ajatella taiteilijuuden olevan jollain tavoin aina saman juurista, samanlaisesta pohjavirrasta syntynyttä, kuin miten itse sen koen. Mutta mikään ei voisi riemastuttaa enemmän kuin ymmärrän, että toiset ovat todellakin Toisia.

Vastauksista kuitenkin ilmeni, että muiden kanssa työskennellessä korostuvat tasa-arvoisuus, luottamus ja toisen arvostaminen. Taiteilijana olemisessa tärkeää ovat muun muassa joustavuus, uteliaisuus, kokeileminen ja vapaus sekä ammatillisuus. Nämä kaikki piirteet tunnistan tärkeinä myös työskennellessä yhteisötaiteilijana.

Kävi myös ilmi, että taiteilijalle olennaisinta on olla eniten ja aidoin oma minänsä, eikä se, tekeekö taidetta yksin vai muiden kanssa muuta omaa minuutta. Taiteilijalle on tärkeää voida määrittellä oma taiteilijuutensa itse.

Kuvaan taiteilijoiden välistä työskentelyä yhteisyydeksi. Sille sukua on jaettu tekijyys, mutta mielestäni yhteisyys kuvaa paremmin sitä yhteistä piiriä, kun tekijyydestä ei nouse epäilyjä, kun ei puhuta jakamisesta, erottamisesta. Yhteisyys kuvaa yhdessä ajattelun taitoa, vuorovaikutusta, se on taiteilijoiden kohtaamista ammatillisesti samanarvoisina yhteisessä taiteellisessa työskentelyssä.

Taiteilijatyön haasteet ja sisällöt linkittyvät ja vaikuttavat toisiinsa. Asioiden välisyys kuvaa mielestäni hyvin sekä taiteen kykyä yhdistellä moninaisia, keskenään erilaisia tekijöitä, että maaseututaiteilijana työskentelemisen verkottuvaa luonnetta.

Maaseututaiteilija

Hankkeen projektit sijoittuvat maaseudulle, maaseutumaisiin paikkoihin, joki- ja peltonäkymiin, pieniin taajamiin. Vain Porin keskusta, jossa myös Porin taidemuseo sijaitsee, jää maaseutumaisen maiseman määrittelyn ulkopuolelle. Siispä kaikki muut projektit paitsi *Joki*-näytely voidaan käsittää maaseututaiteeksi, maaseututaiteilijan toteuttamiksi. Kaupungeissa ovat kaupunki- ja katutaiteilijat, maisema on urbaani, enemmän vertikaali kuin horisontaali. Varsinkin Kokemäenjoki sopii horisontaalikuvaukseen. Se todellakin etenee tasaisena pinnana itäisestä horisontista valuen taivaan kannen alla toiselle puolelle, kauas horisonttiin, mereen. Maaseututaiteilijan haasteita ovat alueen vähäväkisyys, yksityiset maat ja hehtaarien mittakaava.

Maaseutu on taiteen paikka siinä missä kaupunkikin. Kuitenkin taiteilijat ovat kautta länsimaisen taiteen historian lähteneet etsimään oppia Euroopan suuriin kaupunkeihin. Sivistyksen on ajateltu asuvan suurkaupungeissa, joissa on ollut mahdollisuudet samoin ajattelevien kohtaamiselle ja henkistä tilaa erilaisuudelle. Digitaalisuus ja virtuaalisuus ovat muuttaneet maantiedettä tasa-arvoisemmaksi, maaseudun ja kaupungin vastakkainasettelu saattaisi liudentua tekniikan myötä. Väliaikaisesti pandemioiden myllätessä maaseutu on saattanut näyttäytyä etätyöpaikkana, jossa paluumuuttajien olisi mahdollista työskennellä.

François Matarasso muistuttaa konferenssipaperissaan (2001), että maaseudulla syntyy ja kasvaa lahjakkaita taiteilijoita, ja että maaseutu on yhtä luova, yhtä seikkailunhaluinen ja yhtä vaikuttava, kuin mikä tahansa kaupungin monimuotoisuuden muodostunut kulttuuri. Eikä hänen mielestään maaseutukulttuurissa ole mitään taaksepäin katsovaa, konservatiivista tai perinteistä, mutta kaupunkikulttuuriin verrattuna maaseutu on ehkä hiljaisempi ja lähempänä omaa menneisyyttään. (Matarasso, 2001.)

Matarasson mukaan maaseutu on yhteinen identiteettimme ja sitä tulisi suojella ja vaalia, koska se on osa itseämme asummepa kaupungeissa tai maaseudulla. Kulttuurinen moninaisuus on tulevaisuuden kannalta yhtä tärkeää kuin biologinen moninaisuus. (Matarasso, 2001.)

Omasta mielestäni maaseutua ei tarvitse enää ajatella nostalgisena mummolana tai kaipaamammana idyllinä, vaan aktiivisena ammattitaiteilijoiden toimintakenttänä. Maaseutu on moninainen, se

ei ole staattinen, eikä sitä voi määritellä yksinkertaisesti. Maa on materiaalia, maa-sanana kautta käsittelyyn tulevat myös kiviplaneettamme koko kuori ja elämän edellytykset. Maaseudulla on parhaat mahdollisuudet vaikkapa maataiteeseen, ja maisema linkittyy ympäristökysymyksiin. Maaseututaide voi olla myös kritiikkiä urbaania kohtaan, globaalien taidemaailmojen kyseenalaistamista. Se voi olla myös jatkuvaa tarkastelua siitä, mitä taide maaseudulla on.

Maaseututaiteilijana toimin maaseudulla, yhdessä maaseutuyhteisöjen kanssa. Paikallisuudesta ja paikan merkityksistä syntyi taidetta, joka jaettiin myös muulle yhteisölle. Hankkeessa maaseututaiteen paikkoja olivat kylät, joki, metsä, kartanon puisto, tehdasalue ja ehkä kuvaukseen mahtuu myös siirtolapuutarha.

Kulttuurikartoitus ja taide

Tein kaksi vuotta tiivistä yhteistyötä työparini tutkija Vuokko Kempin-Vienolan kanssa. Työparina olimme kaksikko, olimme rinnan, mutta edustimme eri aloja. Meidän työllemme oli etukäteen annettu tavoitteita, ja pyrimme luovimaan yhteistä hanketta hyvässä yhteistyössä. Meidän välillämme oli ehdottomasti samanlaista luottamusta ja kunnioitusta kuin koin kaikkien muidenkin kanssa, ystävyyttymme ja tuimme toisiamme kenties vielä voimallisemmin.

Hanke oli ainutlaatuinen yhdistelmä kulttuurikartoitusta ja taidetta. Kahden vuoden aikana ehdimme kokeilemaan kulttuurikartoituksen ja taiteen erilaisia kietoutumisia, järjestystä ja painotuksia. Samanlaista joki- ja maaseutumaisemaan suuntautuvaa, osallistavia tapoja käyttävää, taidetta ja tutkimusta yhdistävää hanketta ei ole aiemmin toteutettu. Hankkeen tavoitteena oli pureutua yhteisöjen asukkaiden jokapäiväiseen jokimaisemakokemukseen ja taiteen avulla synnyttää työskentelytapojen yhdistelmiä, jota kutsumme yhteisölliseksi maisemansuojeluksi. Suojelu-määritelmä pohjaa tässä hankkeessa asukkaiden jokapäiväisiin jokikokemuksiin ja arvoihin.

Yhdistimme kulttuurikartoituksen ja taiteen: yhteisöjen tapaamiset, keskustelut, kartoituskyselyt sekä taideprojektit kokonaisuudeksi, joen mittaiseksi reitiksi. Toimimme yhteisöllisesti, osallistavasti, kokeilimme hankkeen eri vaiheissa erilaisia kulttuurikartoituksen ja taiteen yhdistelmiä. Aluksi kysely toteutettiin ensin, jatkossa taiteen avulla tavoitettiin yhteisöt, joskus ensimmäinen yhteyden luominen

tapahtui vaikkapa kutsumalla kävelyretkelle. Osa taideprojekteista toteutettiin silkasta yhteistyön ilosta, eikä tekemisellä ollut hankkeen osalta tavoitteita. Yksi esimerkki Kemppe-Vienolan ja minun yhteistyöstä oli kuvitteellinen *Kokemäenjoen matkatoimisto*. Valmistimme ja jaoimme vaihtoehtoisia matkailumainoksia, joiden myötä halusimme tuoda näkyväksi lähimaisemaa ja paikallisuutta.

Olimme työparini kanssa etsimässä uudenlaista taiteenteon ja tutkimisen tapaa maisemantutkimuksen oppiaineeseen, ei niin, että taide olisi vain väline, vaan että taide säilyttäisi itseisarvonsa.

Taiteen ja taitelijan osallisuus prosesseissa sekä paikkalähtöisyys tuotti hankkeelle uusia tapoja havainnoida ja käsitellä lähimaisemaa. Taide vaikuttaa usein tunteen tasolla. Häiriön käsite on hyvä esimerkki siitä, miten taide toimii, häiriö havahduttaa ja reagoimme muutoksiin, teokset vaikuttavat katsojaan. Paikkalähtöinen taide osoittaa maiseman merkityksellisyyttä, maisemansuojelu voi siten alkaa lähiluonnosta ja taiteilijan toimesta.

Yhteisö- ja osallistavan taiteen prosessien ja tulosten mittaaminen voi olla hankalaa. Pia Hovi toteaa, että ennen projektien alkamista olisi hyvä päättää, mikä on tavoitteena ja miten tuloksellisuutta mitataan (Hovi-Assad 2017). Taiteen tekemiseen sisällytetty avoin lopputulos väistää ennakkoon asetettujen tavoitteiden mittaamista, mutta on totta, että kahden vuoden aikana hankkeessa päästiin vasta tutustumaan moniin yhteisöihin ja jatkossa pidempi työskentely toisi mukaan erilaisia ääniä ja tutkija Riikka Haapalaisen peräänkuuluttamia prosesseja ja narratiiveja (Haapalainen 2019).

Kolmas tutkimuskysymykseni oli, *miten taide ja taiteilijuus sopivat osaksi hanketta ja voisiko meidän yhteisöllinen maisemansuojelu-käsitteemme olla malli myös muille hankkeille*.

Maaseututaiteilijan kokemuksella vastaus helppo. Vaikka yhteistyömme Kemppe-Vienolan kanssa sisälsi aluksi enemmän kysymyksiä kuin vastauksia, niin taiteen arvo tuli esiin sen kyvyssä ehdottaa.

Taiteilijana ideoin, etsin yhteisöjä, keskustelin, kuuntelin, toin erilaisia materiaaleja ja tekniikoita käyttöön, järjestin työpajoja, tein itsekin taidetta, kuratoin, organisoin, dokumentoin, esitin, tiedotin ja keräsin tietoa. Toimin saman aikaisesti sekä yhteisön sisä- ja ulkopuolella, yhdessä yhteisön kanssa vuorovaikutuksessa ja

havainnoiden, mutta myös kokonaisuutta halliten, pitäen kiinni ajankäytöstä ja seuraavasta askeleesta esimerkiksi materiaalien suhteen. Hankkeessa taiteilijan rooli muotoutui projekti kerrallaan, muuttuen sosiaalisten taidetilanteiden koordinoinnista omiin tavoitteisiini taiteilijana ja taas takaisin osallistamaan, kysymään ja kuuntelemaan.

Joustavuus, vapaus taiteen tavoissa, muiden taiteilijoiden mukanaolo, ennakkoluuloton kokeilu ja toteutuneiden projektien runsaus muodosti mielekkään ja hedelmällisen työkentän. Taiteen avulla kohdattiin yhteisöjä, herätettiin huomiota, käsiteltiin asioita ja jätettiin jälkiä. Osallistava taide osoittautui hankkeesta saatujen kokemusten perusteella olevan toimiva työskentelytapo.

Taideprojektina meillä oli mahdollisuus kutsua mukaan, kokeilla ja aloittaa ennakkoon epävarmoja projekteja. Yhteisötaiteen tekemisessä prosessi on aina ennakoimaton, ainutlaatuinen ja uusi. Taiteen materiaaleilla työskentely toimii, kun varsinaista yhteistä aihetta / ideaa / sanomaa ei vielä ole löydetty: prosessi, keskeneräisyys ja läsnäolo ovat mahdollisuuksia ja työskentelytapoja.

Yhteisöjä lähestyttäessä kokeiltiin monenlaisia tapoja käyttää taidetta. Voimakkaimmat reaktiot syntyivät taiteen asettamisesta osaksi yhteisön arkea yllätyksenä. Ihmiset reagoivat, kun heidän ympäristössään on tarpeeksi iso visuaalinen / esteettinen muutos, tämä tuli esiin esimerkiksi Kesäpesän seinämaalauksessa. Tavoitimme taiteen avulla yhteisöjä muuallakin. Jokainen prosessi ja teos toi esiin kasvavan mielihyvän siitä, että saimme taiteentekemisen idulle, maaseutu taipui taiteenpaikoiksi ja teosten ideat kumpusivat paikan merkityksistä.

Koko hankkeen ajan pyrin takaamaan, että taideprojekteissamme olisi tilaa osallistujien omille luoville osuuksille ja prosesseille, joita myös Matarasso ja Kester peräänkuuluttavat. Olen pohtinut paljon yhteisötaiteen ja osallistavan taiteen rajoja ja sitä, missä määrin hankkeen projektit toteuttavat tai laajentavat kuvausta. Nyt jälkeenpäin uskallan todeta, että jokainen osallistava taideteos tai taideprojekti rakentaa suhteensa jo olemassa olevaan kenttään ja jokainen läpikäyty taideprosessi määrittää omalta osaltaan paikkansa osallistavan taiteen kentässä ja samalla luo kuvaa koko kentästä.

Taide syvensi hankkeen kokemuksellisuutta, lisäsi osallisuutta ja tapahtumia sekä toi näkyvyyttä. Hanke oli parhaimmillaan verkosto,

maaseututaiteilijana olin aktiivinen toimija ja yhteydessä moneen. Se, että hanke toteutui tämän kaltaisena, oli sidoksissa minuun taiteilijana ja riippuvainen niistä kaikista suhteista ja yhteyksistä, joita kahden vuoden aikana pystyin luomaan.

Taideasiantuntija Maija Kasvinen ja tutkija Kaija Kaitavuori keskustelivat *Kuution jälkeen* -podcastissa yhteisötaiteilijan merkityksestä:

”Taiteilijan tavallaan sellainen taito ja jonkun näköinen valta ja miltei maaginen valta tehdä on se, että hän yhdistää näitä eri elementtejä, sekä materiaalisia, että immateriaalisia yhteen ja niistä muodostuu verkosto, jota kutsumme taideteokseksi. Se pysyy yhdessä tietyn ajan, ja sitten kun ikään kuin se päästetään irti niin kaikki palaavat takaisin omiin rooleihinsa ja teos ehkä elää sitten meidän muistoissamme, mutta sillä ei ole sitä samanlaista olemassaoloa kuin sen aikaa kun se taiteilija on se yhdistävä tekijä, joka pitää sitä kasassa.” (Kasvinen & Kaitavuori 2021)

Hankkeen vaikuttavuutta oli sen ainutlaatuisuus. Muu yhteistyöhanke ei tietenkään toistu tai toteudu koskaan samanlaisena, yhdistelmät ja tulokset ovat aina erilaisia, muissa hankkeissa toimivat muut taiteilijat ja yhteisöt omine kiinnostavine kysymyksineen. Siksi syntyneitä ”tuloksia” ei voi yleistää, mutta taiteen tekemisellä ja teoksilla on merkitystä, koska taide ehdottaa, se mahdollistaa dialogin, synnyttää tilaa tekemiselle ja asiat tulevat näkyväksi.

Taiteen mahdollisuuksista

Taiteellinen tutkimukseni kokosi hankkeen kahden vuoden aikana toteutuneen toiminnan. Kuvasin taiteilijanäkökulmasta omaa kokemustani taideprojekteissa, rinnastin muiden taiteilijoiden kertomaa sekä kuvailin yhteisöjen tavoittamista ja osallistamista. Tutkimukseni muodostaa Kokemäenjokilaakson alueesta kokonaiskuvaa, jossa joen merkitykset ja paikallisten yhteisöjen kokemukset yhtyvät. Yhteisöt elävät läpi joenkäytön muutoksia ja joen esteettiset luontoarvot saattavat tulla yhteisölle merkittävämmiksi, kuin esimerkiksi aiempi historiatieto joen hyödyntämisestä osana teollisuutta.

Hankkeessa edettiin alhaalta ylöspäin, kyselyillä yhteisöjen arvostuksista edeten *Joki*-näyttelyn ja *Joen taju* -kirjan julkaisuun. Ne olivat hankkeen keinoja tuoda löydettyä tietoa ylöspäin viranomaisille.

Yhteinen maisema ei ole ristiriidaton, mutta yhteisöjen huomiointi vähentää konfliktien mahdollisuuksia suoralla, arvostavalla ja henkilökohtaisella lähestymistavalla sekä kuuntelemaan keskittyväällä. Taideprojektien merkittävyys oli kokemuksellisuuden tarjoamisessa ja dialogin mahdollistajana.

Kokemäenjokilaakso tuli osaksi valtakunnallista maisema-aluetta, selvitystyö tehtiin laaja-alaisena ja monipuolisten asiantuntijoiden yhteistyönä. Taiteen mukana olo juuri sen kaltaisissa prosesseissa avasi aivan uusia mahdollisuuksia. Kokkeli-hankkeen ja yhteisöllisen maisemansuojelun kaltaista kokemustietoa tuottavat taideprosessit mahdollistavat uudenlaisia tapoja pureutua asukkaiden arvoihin ja paikallisuuteen.

Nykytaiteen olemukseen kuuluvat kokonaisvaltaisuus, väliaikaisuus, kyky lomittua sosiaaliseen ja tämän tutkimuksen mukaan sillä on myös kyky olla olennainen osa uudenlaista hybridihanketta. Taiteilijoiden mukana oloa ei vielä ole totuttu yhdistämään viranomaistointintaan, mutta taiteen käytöllä on paljon hyödyntämättömiä mahdollisuuksia varsinkin suhteessa maisemaan, maisemansuojeluun sekä asukkaita ja ympäristöä koskevien hankkeiden toteuttamiseksi. Taiteilijat voivat olla mukana erilaisissa kehittämishankkeissa, joissa ytimenä on asioiden uudistaminen tai vaikkapa matkailun kehittäminen ja hyvinvointi. Vaikka taiteilijan työtä onkin vaikea määritellä yksinkertaisesti, niin taiteilijoiden on mahdollista solmia yhteyksiä moniammatillisten yhteistyötahojen kanssa ja rakentaa verkostoja. Taiteilijana työskentelemisen tuloksena syntyy – kuten tutkimuksessa ilmeni – muun muassa kuuntelemista, kohtaamisia, kokemuksellisuutta, yhteisöllisyyttä ja dialogia, kaikki erittäin tärkeitä elementtejä ihmisten kanssa toimiessa sekä yhteistä ympäristöä tutkittaessa. Tärkeä näkökulma tulevaisuutta ja jatkokehittämistä ajatellen.

Lähteet

- Aalto, Tuija. 2011. "Toimittaja, unohda juttukeikat – nyt kuratoidaan!" *YLE Aikaleima*. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2011/11/15/toimittaja-unohda-juttukeikat-nyt-kuratoidaan> Haettu osoitteesta 6.3.2021
- Alatalo, Jenny. 2009. Inventointilomake, Satakunta. https://satakunta.fi/wp-content/uploads/2020/12/Inventointilomake_kokemaenjokilaakso_3.pdf Haettu osoitteesta 17.1.2021
- Anttila, Pirkko. 2014. *Tutkimisen taito ja tiedon hankinta*. Metodix. <https://metodix.fi/2014/05/17/anttila-pirkko-tutkimisen-taito-ja-tiedon-hankinta/#8.1%20Kysymyksenasettelu> Haettu osoitteesta 21.7.2022
- Arlander, Annette. 2013. Taiteellisesta tutkimuksesta. Lähikuva – Audiovisuaalisen Kulttuurin Tieteellinen Julkaisu, 26(3), 7–24. <https://doi.org/10.23994/lk.119930> Haettu osoitteesta 20.8.2022
- Augé, Marc. 1995. *Non-Places. Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. Transl. John Howe. London – New York: Verso.
- Bachelard, Gaston. 2003. *Tilan poetiikkaa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.
- Bishop, Claire. 2004. "Antagonism and relational aesthetics". *October* 110, 51–79. https://monoskop.org/images/b/b7/Bishop_Claire_2004_Antagonism_and_Relational_Aesthetics.pdf Haettu osoitteesta 11.11.2020
- Bourriaud, Nicolas. 2002. *Relational Aesthetics (Esthétique relationnelle, 1998)*. Transl. Simon Pleasance & Fronza Woods. Dijon: Les presses du réel. http://artsites.ucsc.edu/sdaniel/230/Relational%20Aesthetics_entire.pdf Haettu osoitteesta 17.3.2022
- Buber, Martin. 1993. *Minä ja sinä*. (Ich und du, 1923) WSOY, Helsinki
- Buckner, Clark. 2009. "The Experimental Conditions of Exhibition Practice". *Art Journal*. CAA. http://clarkbuckner.com/wp-content/uploads/2008/11/00_Buckner_Review_ExperimentalConditions_ArtJournal-libre.pdf Haettu osoitteesta 5.4.2021
- Carrol, Noël. 1988. "Art, practice and narrative". *The Monist* (71) April 2 / 1988, 140–156.
- Dewey, John. 2010. *Taide kokemuksena*. Eurooppalaisen filosofian seura ry / niin & näin. Alkuteos Art as Experience (1934) Originally published 1934.
- Dissanayake, Ellen. 2007. "What Art Is and What Art Does". Teoksessa *Evolutionary and Neurocognitive Approaches to Aesthetics, Creativity and the Arts*, ed. by Marhindale, Colin; Paul Locher & Vladimir M. Petrov (eds.) 2007: *Evolutionary and Neurocognitive Approaches to Aesthetics, Creativity and the Arts*. London & New York: Routledge.
- Duxbury, Nancy; Garrett-Petts, W.F.; Longley, Alys. 2019. "An introduction to the art of cultural mapping, Activating imaginaries and means of knowing". Teoksessa Duxbury, Nancy; Garrett-Petts, W.F. & Longley, Alys (eds.): *Artistic Approaches to Cultural Mapping Activating Imaginaries and Means of Knowing*. London and New York: Routledge Research in Culture, Space and Identity, 1–21
- Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. 2014. Tiedote Nikkelipäästöstä. <https://www.ely-keskus.fi/kokemaenjoen-nikkelipaasto> Haettu 9.4.2018.
- Elo, Mika. 2017. Taiteentutkimuksesta taidetutkimukseen. Tahiti 01/2017. <https://tahiti.journal.fi/article/view/85661/44611> Haettu osoitteesta 7.8.2022
- Elokuvapolku. N.d. *Kokeellinen elokuva ja videotaide*. Kavi. <https://elokuvapolku.kavi.fi/ylapolku/lajityypit/kokeellinen-elokuva-ja-videotaide/> Haettu osoitteesta 22.8.2022
- Emil Cedercreutz museo. 2019. "Alaston äänimaisema". *Facebook-sivu*. <https://www.facebook.com/emilcedercreutzinmuseo/posts/2433266190043657> Haettu osoitteesta 1.6.2020

- Erkkilä, Jaana. 2012. *Tekijä on toinen – kuinka kuvallinen dialogi syntyy*. Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, taiteen laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-4489-7> Haettu osoitteesta 21.3.2020
- Eteläpelto, Anneli & Vähäsantanen, Katja. 2010. ”Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona”. Teoksessa Asunmaa, Tuuli & Rähä, Pekka (toim.). 2010. *Samalta viivalta 4 – kasvatusalan valintayhteistyöhankkeen kirjallisen kokeen aineisto* 2010, 45–67. University of Jyväskylä
- Fenomenologinen tutkimus. 2015. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/fenomenologinen-tutkimus> Haettu 26.3.2022 osoitteesta
- Folch-Serra, Mireya. 1990. ”Place, Voice, Space: Mikhail Bakhtin’s Dialogical Landscape”. *Society and space. Environment and planning d*, volume 8. Pion Limited, England, 1990. <https://doi.org/10.1068/d080255> Haettu osoitteesta 22.8.2020
- Gadamer, Hans-Georg. 1990. *Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. [1960.] Gesammelte Werke I. Tübingen: J. C. B. Mohr.
- Gilchrist, Alison; Bowles, Margaret & Wetherell, Melanie. 2010. ”Identities and Social Action: Connecting Communities for a Change”. *Economic & Social research council*. Report. (E.S.R.C), Identities and Social Action (ISA), <https://www.justact.org.uk/wp-content/uploads/2013/10/16-Identities-and-social-action-Connecting-communities-for-a-change-A-Gilchrist-M-Wetherell-and-M-Bowles-08.09.10-for-web.pdf> Haettu osoitteesta 13.5.2021
- Gustafsson, Laura & Haapoja, Terike (toim.). 2020. *Nuppukirja: Maallisen elämän käsikirja*. Helsingin kaupungin taidemuseo HAM
- Haapala, Leevi. 1999. ”Taiteilijan muuttuva rooli – yhteisötaidetta 90-luvun Suomessa”. Teoksessa Erkkilä, Helena; Haapala, Leevi; Johansson, Hanna & Sakari, Marja (toim.). *Katoava taide*. Helsinki: Valtion taidemuseo. 79-103
- Haapala, Leevi. 2014. ”Alkuperiä, irtiottoja ja interventioita. Janne Nabb ja Maria Teeri – lähestymisiä kuvalliseen esittämiseen”, *Nabb + Teeri, Tuntemattomien juhlien jäänteet. Vuoden nuori taiteilija 2014*. Tampereen taidemuseo & Aboa vetus et ars nova, Turku.
- Haapalainen, Riikka. 2019. *Utopioiden arkipäivää: Osallistumisen ja muutoksen paikkoja nykyaikaisessa 1980–2011*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-4007-4> Haettu osoitteesta 26.5.2021
- Haapalainen, Riikka. 2020. ”Minä osallistun, sinä osallistut, me osallistumme – mutta mihin? Osallistavan taiteen prosesseista ja yhteisöistä”. Teoksessa Heino, Marjo; Häyrynen, Maunu; Kemppi-Vienola, Vuokko & Kunnas-Holmström, Kati (toim.). 2020. *Joen taju*. Porin taidemuseon tutkimuksia 9, 2020 / Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja 57, 2020. http://www.poriartmuseum.fi/epub/JOEN_TAJU-e.pdf Haettu osoitteesta 26.5.2021
- Haapoja, Terike. 2021. ”Before any Work Is Done, Art Is a Way of being”. Teoksessa *Everyone Is an Artist. Cosmopolitical Exercises with Joseph Beuys*. K2o Kunstsammlung Nordrhein-Westfalen, Düsseldorf. Exhibition Catalogue, 202.
- Hakuri, Markku. (toim.). 2014. *Paikka vai tila*. Helsinki: Aalto ARTS Books
- Hamm, Kalle & Kamanger, Dzamil. 2019. ”Emigrantitarha | Yhteiselo”. Video. *Youtube.com*. <https://www.youtube.com/watch?v=eZRKOKBsU3k> Haettu osoitteesta 11.12.2021
- Hankonen, Ilona. 2021. *Ihmisiä metsässä. Luonto kulttuuriympäristökysymyksenä*. Kultaneito XXII, Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.
- Hankonen, Ilona & Kirveslahti, Maria. 2021. *Vesikansa. Kokemäenjoki porilaisten elettynä arkiympäristönä*. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja 58.
- Hannula, Mika; Suoranta, Juha & Vaden, Tere. 2003. *Otsikko uusiksi. Taiteellisen tutkimuksen suuntaviivat*. Tampere: Niin & näin -lehden filosofinen julkaisusarja 23*45 http://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/Hannula_Suoranta_Vaden_Otsikko_uusiksi-web_o.pdf Haettu osoitteesta 9.2.2020

- Harju, Aaro. 2020. "Yhteisö ja yhteiskunta – Gemeinschaft ja Gesellschaft". *Kansalaisyhteiskunta.fi/ Tietopankki*. <https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/yhteiso-ja-yhteiskunta-gemeinschaft-ja-gesellschaft/> 7.7.2021
- Hautamäki, Irmeli. 2015. "Valtion taidetuki ja taiteen autonomia". Blogiteksti, *Mustekala.info*. <http://mustekala.info/blogit/valtion-taidetuki-ja-taiteen-autonomia/> 14.2.2021
- Heikinaho, Minna. 2017. "Taide on taiteilijan työ". *Mustekala.info*. <http://mustekala.info/teemanumerot/taide-tyo-ja-kritiikki-4-2017-vol-69/taide-on-taiteilijan-tyo/> Haettu osoitteesta 30.11.2021
- Heikkilä, Martta. 2009/2014. "Nancy, Jean-Luc". *Filosofia.fi*. <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/nancy-jean-luc#Yhteis%C3%B6%20ja%20kanssaoleminen> Haettu osoitteesta 26.2.2021
- Heikkilä, Miia. 2015. "Tatun ja soten työkirja". *Vinkkejä osallistavan taiteen tuotantoon taiteilijalle, tilaajalle & tuottajalle. Hyvinvoinnin välitystoimisto*. http://hyvinvoinnin-valitystoimisto.humak.fi/wp-content/uploads/sites/19/2015/10/HVVT_Tatu-Sote-Tyokirja_net.pdf Haettu osoitteesta 8.10.2020
- Heimonen, Kirsi; Kallio-Tavin, Mira & Pusa, Tiina. 2015. *Kesken – Erillään. Taiteessa altistumisesta*. Aalto-yliopiston julkaisusarja 2 / 2015 Taide + Muotoilu + Arkkitehtuuri. Aalto ARTS Books.
- Heimonen, Samuli. 2020. *Edelleen tiellä taiteilijaksi*. <https://www.samuliheimonen.com/taiteilija/tie-taiteilijaksi/> Haettu osoitteesta 10.8.2021
- Heino-Fihlman, Marjo. 2002. *Kirkas ja syvä*. Näyttelykatalogi. Lönnströmin taidemuseo.
- Heino, Marjo (toim.). 2018. *Maailmassa-näyttelykatalogi*. Vuojoen kartano. https://issuu.com/marjoheino/docs/maailmassa_katalogi_2018 Haettu osoitteesta 4.3.2020.
- Heinämäki, Elise. 2009, "Bataille ja haavan merkitys". *niin & näin 1 / 2009*. 81–85. <https://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn092-23.pdf> Haettu osoitteesta 22.2.2022
- Heljakka, Katriina. 2018. "Vuojoen kartanon Maailmassa-näyttely muistuttaa, että ihmisellä on jättiläisen valta". *Satakunnan Kansa*. <https://www.satakunnankansa.fi/kulttuuri/vuojoen-kartanon-maailmassa-nayttely-muistuttaa-etta-ihmisella-on-jattilaisen-valta-201013400> Haettu osoitteesta 1.9.2019
- Hellberg, Karoliina. 2019. "Teksti välineestä". *Mustekala.info*. <http://mustekala.info/teemanumerot/valine-2-2019-vol-74/teksti-valineesta/> Haettu osoitteesta 12.8.2020
- Hiltunen, Mirja. 2007. "Yhteisöllinen taidekasvatus toimijana ja toiminnan tilana". *Synnyt / Origins*, 4(2),1–22. Haettu <https://wiki.aalto.fi/display/Synnyt/2-2007> Haettu osoitteesta 18.1.2018
- Hiltunen, Mirja. 2016. "Astumisia virtaan". *Teoksessa Suominen, Anniina. (toim.). 2016. Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella: avauksia, suuntia, mahdollisuuksia*. Aalto-yliopiston julkaisusarja. Taide + muotoilu + arkkitehtuuri; Nro 3 / 2016. Helsinki: Aalto ARTS Books.
- Hirvi-Iljäs, Maria. 2014. *22 tapaa. Taiteellinen ajattelu suomalaisessa nykyaikaisessa*. Kustannusosakeyhtiö Parvs.
- Hirvi-Iljäs, Maria. 2022. *Taidetta kaksin. Dialoginen luominen suomalaisessa nykyaikaisessa*. Kustannusosakeyhtiö Parvs.
- Hirsjärvi, Sirikka & Hurme, Helena. 2018. *Tutkimushaastattelu — Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus.
- Hohti, Riikka. 2020. "Kiusallisuudella on väliä | Feeling awkward?" *Citirats.wordpress.com*. <https://citirats.wordpress.com/2020/11/25/kiusallisuudella-on-valia-feeling-awkward/> Haettu osoitteesta 12.1.2022
- Hoikka, Mikko. 2021. "Pieni puolustuspuhe vapaudelle ja vastuuttomuudelle". *niin & näin*, 4 / 2021. Filosofinen aikakauslehti.

- Houessou, Jaana. 2010a. *Teoksen synty. Kuvataiteellista prosessia sanallistamassa*. Väitöskirja. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 108. Helsinki: Aalto-yliopisto.
- Houessou, Jaana. 2010b. "Kuvataiteellisen prosessin kerroksellisuudesta". *Synnyt* – Taiteen tiedonala, 4/2010. 105–119. <http://wiki.aalto.fi/display/Synnyt/4-2010>. Haettu osoitteesta 3.2.2021
- Houessou, Jaana. 2012. "Tietäminen yhteisissä prosesseissa". Haveri, Minna & Kiiskinen, Jouni (toim.) *Teoksessa Ihan taiteessa. Puheenvuoroja taiteen ja tutkimuksen suhteesta*. Julkaisusarja Taide + Muotoilu + Arkkitehtuuri 5 / 2012. Helsinki: Aalto ARTS Books.
- Hovi-Assad, Pia. 2017. "Kulttuurisuunnittelumenetelmän ja yhteisötaiteen avulla tapahtuva yhteiskehittäminen". Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (toim.) *Kulttuurisuunnittelu Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Tietolipas 258. 134–160. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hovi, Pia. 2021. "Kyl maar tääl kaikenlaista kulttuuria on! Kulttuurisuunnittelu kokonaisvaltaisena kulttuuri- ja taidelähtöisenä yhteiskehittämisen menetelmänä". *Turun yliopiston julkaisu*. Väitöskirja. Annales Universitatis Turkuensis, Ser. B: Humaniora 554
- Häyrynen, Maunu. 2017a. "Kokemäenjokilaakson maaseudun kulttuuriympäristön yhteisöllinen suojelu ja taiteellinen kehittäminen-hankesuunnitelma". Häyrysen hallussa.
- Häyrynen, Maunu. 2017b. "Kulttuurisuunnittelu, kulttuurikartoitus ja suomalainen kaupunkikehittäminen". Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (toim.). 2017. *Kulttuurisuunnittelu, Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. 7–28. Helsinki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Häyrynen, Maunu. 2018. "Ympäristökansalaisuus". Teoksessa Heino, Marjo (toim.). 2018. *Maailmassa*-näyttelykatalogi. Vuojoen kartano. https://issuu.com/marjoheino/docs/maailmassa_katalogi_2018 Haettu osoitteesta 7.9.2021
- Häyrynen, Maunu. 2020. "Yksi joki, monta virtaa. Johdanto". Teoksessa Heino, Marjo; Häyrynen, Maunu; Kemppi Vienola, Vuokko & Kunnas-Holmström, Kati (toim.) 2020. *Joen taju*. Porin taidemuseon tutkimuksia 9, 2020 / Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja 57. 4–13. http://www.poriartmuseum.fi/epub/JOEN_TAJU-e.pdf Haettu osoitteesta 7.9.2021
- Ilmastopyörre. <https://climatewhirl.fi/> Haettu osoitteesta 28.3.2022
- Ingold, Tim. 2003. "Sfäärien soitosta pallojen pinnalle: Ympäristöajattelun topologiasta". Teoksessa Haila, Yrjö & Lähde, Ville (toim.). 2003. *Luonnon politiikka* 152–169. Tampere. Vastapaino.
- Isaacs, William. 2001. *Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito*. Helsinki: Kauppakaari. Alkuteos Dialogue and the art of Thinking together. 1999.
- Jaakkola, Kirsi & Heino, Marjo. 2019. "Mitä kuuluu Harjavalta? Alaston äänimaisema" Näyttelyteksti ja teos Emil Cedercreutzin museossa. Ääniteosten pohjana äänidokumentoinnit 8.5.2019 Museonystävien kuuntelukävelyllä Emil Cedercreutzin museon ympäristössä, Harjavallassa ja 6.6.2019 Harjulan Kilta -yhdistyksen kuuntelukävelyllä Paratiisilehdon luontopolulla, äänitys Tero Hyvärinen. Taiteilijoiden omistuksessa.
- Jaakkola, Kirsi. N.d. "Kuuntelukävelyt". <http://kirsijaakkola.blogspot.com/p/kuuntelukavelyt.html> Haettu osoitteesta 1.6.2020
- Jensen, Anna; Rajanti, Taina & Ziegler, Denise. 2018. *Interventio kaupunkitilaan. Kokeellinen interventio taiteellisen tutkimuksen ja -korkeakouluopetuksen välineenä*. Espoo. Aalto ARTS Books. <https://elavapori.files.wordpress.com/2018/02/interventiokaupunkitilaan.pdf> 2.6.2021
- Jussilainen, Anna. 2019. "Yhteisötaide – historiaa, määrittelyä ja käytäntöjä". *Discoteak.fi*. <https://disco.teak.fi/yhteiso-ja-taide/yhteisotaide-historiaa-maarittelya-ja-kaytantoja/> Haettu osoitteesta 21.12.2020

- Järviluoma, Helmi. 2019. "Kaikki elämän makeus ja riemu. Aistielämäkerrallisen kävelyn taide ja tiede". Teoksessa Torvinen, Juha; Välimäki, Susanna (toim.). 2019. *Musiikki ja luonto. Soiva kulttuuri ympäristökriisin aikakaudella*, 221–245. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7894-6> Haettu osoitteesta 15.8.2021
- Kaila, Jan. 2002. *Valokuvallisuus ja esittäminen nykyaikaisessa taiteessa, teoksia vuosilta 1998–2000*. Helsinki: Taideyliopisto.
- Kaitavuori, Kaija. 2015. "Kuka välittää". *Tahiti 3 / 2015*. <https://tahiti.journal.fi/article/view/85584/44534> Haettu osoitteesta 5.10.2020
- Kakkori, Leena. 2009. "Hermeneutiikka ja fenomenologia: hermeneuttis-fenomenologisen tutkimusotteen sisäisestä problematiikasta". *Aikuiskasvatus*, 29(4), 273–280.
- Kallio, Mira. 2008. "Taideperustaisen tutkimusparadigman muodostuminen" *Synnyt / Origins 2 / 2008*, 106–115. <https://journal.fi/rae/article/view/118698> Haettu osoitteesta 7.6.2022
- Kallio, Mira. 2010. "Taideperustainen tutkimusparadigma taidekasvatuksen sosiokulttuurisia ulottuvuuksia rakentamassa". *Synnyt / Origins 4/2010*. <https://journal.fi/rae/article/view/118716> Haettu osoitteesta 8.9.2022
- Kankkunen, Olli-Taavetti. 2018. "Musiikkikasvatus ja äänimaisema". *Suomen musiikkikasvatusseura – Fisme.fi*. <https://fisme.fi/kuukauden-kolumnit/komunit2018/aanimaisema/> Haettu osoitteesta 30.9.2021
- Kanttonen, Lea. 2005. *Telttä. Kohtaamisia nuorten taidetyöpajassa*. Väitöskirja. Taideellisen korkeakoulun julkaisu A 54. Like.
- Kanttonen, Lea. 2007a. "Tahroja esityksessä. Yhteisötaiteen etiikkaa". Teoksessa Jula, Jari. 2007. *Taiteen etiikka*. Areopagus. Turku.
- Kanttonen, Lea. 2007b. "Törmäviä taidekäsitteitä". Teoksessa Kivimäki, Kati & Kolsio, Hannele (toim.). 2007. *Yhteyksiä. Asiaa yhteisötaiteesta*. Julkaisija Rauman taiteilijavierasohjelma Raumars ry. Lönnströmin taidemuseon julkaisuja 24. 57–71
- Kanttonen, Lea. 2010. "Yhteisötaiteen estetiikkaa ja menetelmiä". Teoksessa Lea Kanttonen (toim.) *Ankaraa ja myötätuntoista kuuntelua*. Helsinki: Kuvataideakatemia, 76.
- Kanttonen, Lea & Karttunen, Sari (toim.). 2021. *Yhteisötaiteen etiikkaa. Tilaa toiselle, arvoa arvaamattomalle* Helsinki: Taideyliopisto. https://taju.uniarts.fi/bitstream/handle/10024/7410/Kokos_10_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y Haettu osoitteesta 12.1.2022
- Kariranta, Saara-Maria. 2018. Teoksessa Heino, Marjo (toim.). 2018. *Maailmassa – näyttelykatalogi*. Vuojoen kartano. https://issuu.com/marjoheino/docs/maailmassa_katalogi_2018 11.4.2020
- Kariranta, Saara-Maria. 2020. "Saara-Maria Karirannan puheenvuoro alkusyksyn taidekeskusteluun". *Mustarinda.fi*. <https://mustarinda.fi/news/saara-maria-karirannan-puheenvuoro-alkusyksyn-taidekeskusteluun> Haettu osoitteesta 4.3.2021
- Karttunen, Sari. 1988. "Taide pitkä – leipä kapea. Tutkimus kuvataiteilijoiden asemasta Suomessa 1980-luvulla". *Taiteen keskuustoimikunnan julkaisuja* nro 2. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Karttunen, Sari. 2015. "Kuinka tutkia kuraattorien esiinnousua ja roolia nykyaikaisen tuotannossa? Taustaa taidesosiologiselle tutkimukselle". *Tahiti 3 / 2015*. <https://tahiti.journal.fi/article/view/85583/44533> 6.2.2021
- Karttunen, Sari. 2017. "Laajentuva taiteilijuus – yhteisötaiteilijoiden toiminta ja identiteetti hybridisaatio-käsitteen valossa". *Tahiti 01 / 2017*. <https://tahiti.journal.fi/article/view/85656/44606> Haettu osoitteesta 16.5.2020
- Karttunen, Sari. 2018. "Mitä yhteistä on yhteisötaiteella ja fasilitoinnilla? Kysymyksiä yhteisöllisen taidetoiminnan filosofis-metodologisesta perustasta". *Kulttuuripoliittikan tutkimuskeskus Cupore, Cuporen työpapereita* 7. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/tyopaperit/sari_karttunen_mita_yhteista_on_yhteisotaitteella_ja_fasilitoinnilla.pdf Haettu osoitteesta 26.3.2022
- Kasvinen, Maija & Kaitavuori, Kaija. 2021. "Osallistumisen taide – Kuution jälkeen, osa 5". Podcast. *Kuution jälkeen. Keskustelua julkisesta taiteesta*. Taiteen edistämiskeskus. <https://www.taike.fi/fi/newsitem/-/news/1363379> 9.1.2022

- Kaverma, Petri. 2012. *Tyhjä piha – häiriö ja hiljaisuus (nyky)täiteessa*. Helsinki: Kuvataideakatemia. https://taju.uniarts.fi/bitstream/handle/10024/6242/Petri_Kaverma_2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y Haettu osoitteesta 25.4.2021
- Kemppi-Vienola, Vuokko. 2017a. ”Yhteisöjen kulttuuri sekä taide maisemansuojelun voimavarana Kokemäenjokilaaksossa”. *Hiiskuttua*, Turun yliopiston humanistisen tiedekunnan verkkojulkaisu. <http://hiiskuttua.utu.fi/2017/04/yhteisöjen-kulttuuri-seka-taide-maisemansuojelun-voimavarana-kokemaenjokilaaksossa/> Haettu osoitteesta 9.4.2020
- Kemppi-Vienola, Vuokko. 2017b. ”Hankkeen toiminta käyntiin Porin Huvilajuovalta”. Blogi *Kokkeli Kokemäenjokilaaksos maaseudun kulttuuriympäristön yhteisöllinen suojele ja taiteellinen kehittäminen*. <https://blogit.utu.fi/kokkeli/kokkeli-hanke/> Haettu osoitteesta 23.10.2020
- Kemppi-Vienola, Vuokko. 2018. ”Ympäristön kokemisesta ja jakamisesta”. Teoksessa Heino, Marjo (toim.). 2018. *Maailmassa*-näyttelykatalogi https://issuu.com/marjoheino/docs/maailmassa_katalogi_2018 Haettu osoitteesta 23.10.2020
- Kemppi-Vienola, Vuokko. 2019. *Kokkelin kulttuurikartoitus*. Julkaisematon väitöstutkimus Turun yliopiston Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelmaan.
- Kemppi-Vienola, Vuokko. 2020. ”Joki on maisemassa – Kokemäenjokilaaksos maaseudun kulttuurikartoitukset”. Teoksessa Heino, Marjo; Häyrynen, Maunu; Kemppi-Vienola, Vuokko & Kunnas-Holmström, Kati (toim.). 2020. *Joen taju*. 72–85. Porin taidemuseon tutkimuksia 9, 2020 / Kulttuuritutkimuksen ja maisemantutkimuksen julkaisuja 57, Turun yliopisto, Pori. <http://www.poriartmuseum.fi/epub/index.php> Haettu osoitteesta 18.5.2020
- Kester, Grant H. 2004: *Conversation Pieces: Community + Communication in Modern Art*. Berkeley: University of California Press.
- Khodyreva, Anastasia A. & Suoyrjö, Elina. 2021. ”Ajattelua veden kanssa”. *niin & näin*. 1 / 2021. <https://netn.fi/fi/artikkeli/ajattelua-veden-kanssa> Haettu osoitteesta 8.11.2021
- Kiljunen, Riikka. 2015. *Kuratoinnin historian ja kuraattorin roolin kehityksestä*. Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, taiteen laitos. Taiteen maisterin opinnäyte. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:aalto-201506303387> Haettu osoitteesta 6.3.2021
- Koitela, Jussi. 2014. ”Institutionaalista melankoliasta”. Kommentti. Teoksessa Mononen, Sini. 2014. *Alaston totuus taiteesta*. Pamfletti. 58–76. Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Koivisto, Kaisu. 2018. Teoksessa Heino, Marjo (toim.). 2018. *Maailmassa*-näyttelykatalogi. Vuojoen kartano. https://issuu.com/marjoheino/docs/maailmassa_katalogi_2018 Haettu osoitteesta 4.3.2020
- Kokeellinen tutkimus. Jyväskylän yliopisto. Koppa. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/kokeellinen-tutkimus> Haettu osoitteesta 12.8.2022
- Kokkeli-hanke. <https://blogit.utu.fi/kokkeli/kokkeli-hanke/> Haettu osoitteesta 1.6.2020
- Korpela, Saara. 2020. ”Taideorganisaation hiilijalanjälki ja hiilihaaste 2030!” *Ihmehelsinki.fi* <https://www.ihmehelsinki.fi/blog/taideorganisaation-hiilijalanjalki-ja-hiilihaaste-2030/> Haettu osoitteesta 3.2.2021
- Koskinen, Anssi Kaarlo. 2021. ”Oppiminen herättää vihaa ja dialogi voi mennä pieleen”. *Jyväskylän yliopisto*. <https://www.jyu.fi/edupsy/fi/laitokset/okl/integraatio/tutkimus/deborah-britzmanin-ja-nicholas-burbulesin-haastattelut> Haettu osoitteesta 27.12.2021
- Kurki, Leena. 2002. ”Persoonaa ja yhteisö. Personalistinen sosiaalipedagogiikka”. SoPhi 68 Jyväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/47926/SoPhi68_978-951-39-6502-0.pdf?sequence=3 Haettu osoitteesta 26.2.2020

- Kurth, Charlie. 2018. *Anxiety. A Case Study on the Value of Negative Emotion*. Washington University in St. Louis <https://philpapers.org/archive/KURAAC.pdf> Haettu osoitteesta 4.3.2021
- Kuusela, Hanna. 2020. *Kollaboraatio. Yhteistekijyys nykykirjallisuudessa ja taiteessa*. Tampere: Vastapaino.
- Kwon, Miwon. 2002. *One Place after Another, site-specific art and locational identity*. Cambridge, Mass.: The MIT Press. https://monoskop.org/images/d/d3/Kwon_Miwon_One_Place_after_Another_Site-Specific_Art_and_Locational_Identity.pdf Haettu osoitteesta 10.4.2021
- Laakso, Harri. 2014. "Mistä puhumme, kun puhumme Porin mallista". *Mustekala.info* 2 / 2014. <http://mustekala.info/teemanumerot/pori-2-14-volume-55/mista-puhumme-kun-puhumme-porin-mallista/> Haettu osoitteesta 2.6.2021
- Laitio, Tommi. 2018. Kokemusrikas elämä on yhteisön etu ja yksilön oikeus. *Sitra.fi blogi*. <https://www.sitra.fi/blogit/kokemusrikas-elama-yhteison-etu-ja-yksilon-oikeus/> 12.4.2021
- Lampela, Kalle 2022. "Tarvitsemmeko yhä taiteen ja taidemaailman käsitteitä? – Katsaus viimeaikaiseen kritiikkiin". *Mustekala.info* 28.1.2022. <http://mustekala.info/sivusilma/tarvitsemmeko-yha-taiteen-ja-taidemaailman-kasitteita-katsaus-viimeaikaiseen-kritiikkiin/> Haettu osoitteesta 4.2.2022
- Leclin, Johanna. 2018. *Esitettyä aitoutta. Osallistavasta taiteesta ja sen etiikasta*. Helsinki: Taideyliopiston Kuvataideakatemia https://taju.uniarts.fi/bitstream/handle/10024/6710/Lecklin_Johanna_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y Haettu osoitteesta 2.3.2022
- Lehtimaja, Lissu. 2019. *Levinasin kasvot. Rakastamisen, vastuun ja etiikan teoriaa sarjakuvan keinoin*. Sarjakuva. Helsinki: LIKE.
- Lehtonen, Heikki. 2020. Mikä on yhteisö? *Kansalaisyhteiskunta-verkkolehti*. <https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/mika-on-yhteiso/> Haettu osoitteesta 26.3.2021
- Leinonen, Piritta; Järvelä, Sanna & Häkkinen, Päivi. 2006. "Yhteisöllinen oppiminen ja tietoisuustyökalut hajautetun tiimityön kontekstissa". Teoksessa Toiviainen; Hanna; Hänninen, Hannu. (toim.) *Rajanylitykset työssä - Yhteistoiminnan ja oppimisen uudet mahdollisuudet* 139-162. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lertzman, Renee. 2015. *Environmental Melancholia: Psychoanalytic dimensions of engagement*. NewYork: Routledge
- Levanto, Yrjänä; Naukkarinen, Ossi & Vihma, Susann (toim.). 2005. *Taiteistuminen*. 154-175. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Levinas, Emmanuel. 1996. *Etiikka ja äärettömyys. keskusteluja Philippe Nemon kanssa*. Alkuteos 1982. Suomennos Antti Pönni. Helsinki: Gaudeamus.
- Lifländer, Elina. 2016. *Rytminen tilallisuus laajennetun skenografian ilmaisukeinona*. Väitöskirja. Aalto-yliopiston julkaisusarja, 212 / 2016. Aalto ARTS Books
- Linkola, Hannu. 2015. "Administration, Landscape and Authorized Heritage Discourse – Contextualising the Nationally Valuable Landscape Areas of Finland". *Landscape Research*. 40 / 8, 939-954. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01426397.2015.1074988> Haettu osoitteesta 28.3.2022
- Lipari, Lisbeth. 2009. "Listening Otherwise: The Voice of Ethics". *International Journal of Listening*, Volume 23, Issue 1, 44-59.
- Lähiön henki. 2009-2014. "Lähiön henki – Porin lähiöiden kulttuurisuunnitteluhanke". Lähiön henki blogiteksti. *Vuodatus.net*. Haettu 26.3.2022 osoitteesta <https://matublogit.vuodatus.net/?page=5>
- Maaseututaidemalli, 2017-2019. Seinäjoen kaupunki. <https://maaseutuverkosto.fi/hankkeet/maaseututaidemalli/> Haettu osoitteesta 1.8.2022
- Martin, Mari. 2021. "Aina uudesti syntyvä hetkellinen yhteisö – Taiteilija-tutkijan tempoilua institutionaalisessa tutkimuskehityksessä". Teoksessa Kantonen, Lea & Karttunen, Sari (toim.) 2021. *Yhteisötaiteen etiikkaa*. 129-160 Helsinki: Taideyliopisto.

- Massey, Doreen. 2008. *Samanaikainen tila*. Toimittanut Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen, Jarno Valkonen. Suomen J. Rovio. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.
- Matarasso, François, 2001. *On the Edge, On The Edge: art, culture and rural communities*. Toimittanut Anne Douglas On the Culture and the arts in remote and rural locations <https://ontheedgegeresearch.files.wordpress.com/2011/12/ontheedge.pdf> Haettu osoitteesta 4.8.2022
- Matarasso, François. 2013. *All in This Together. The Depoliticisation of Community Art in Britain. 1970–2011* <https://arestlessart.files.wordpress.com/2015/09/2013-all-in-this-together.pdf> Haettu osoitteesta 4.4.2020
- Matarasso, François. 2018. *A Restless Art: 50 years of British community art in theory and practice*. Luentodiat. 13.2.2018. Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvoston ja Taideyliopiston hanke *ArtsEqual*. Haettu osoitteesta 4.4.2020
- Matarasso, François. 2019. *A Restless Art. How participation won, and why it matters*. <https://arestlessart.com/the-book/download-a-digital-copy/> Haettu osoitteesta 4.4.2020
- Melliferopolis. <https://melliferopolis.net/> Haettu osoitteesta 11.9.2022
- Merleau-Ponty, Maurice. 1993. *Silmä ja mieli*. Suom. Kimmo Pasanen, Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Taide. Alkuperäisjulkaisu: *L'Œil et l'Esprit* 1964. Pariisi: Editions Gallimard.
- Moisio, Saara; Ovaska, Anna & Telakivi, Pii, 2019. ”Organisoinnin omittu tavat: tottumukset, taide ja tylistyminen – Haastattelussa Alva Noë”. 2 / 2019. Haettu osoitteesta <https://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn192-03.pdf>
- Mononen, Sini. 2014. ”Totuus taiteesta”. Teoksessa Mononen, Sini. 2014. *Alaston totuus taiteesta*. Pamfletti. 5–11. Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Mulari, Marjatta. 2013. *Tietoisin ammatinvalinnan opas*. Jyväskylä: Atena.
- Museovirasto. 2019. ”Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet”. *Uudenmaanliitto*. [maps.arcgis.com. https://uudenmaanliitto.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=15523ab79d0d44698332aeabfd9a7ed8](https://uudenmaanliitto.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=15523ab79d0d44698332aeabfd9a7ed8) Haettu osoitteesta 26.2.2021
- Mäkelä, Jussi. 2016. ”Höyryurku, apina ja liekinheitin eli erään (r)evoluutioprosessin alkutahdit”. Teoksessa Suominen, Anniina. (toim.). 2016. *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella: avauksia, suuntia, mahdollisuuksia*. Aalto-yliopiston julkaisusarja. Taide + muotoilu + arkkitehtuuri; Nro 3 / 2016. Helsinki: Aalto ARTS Books.
- Mäki, Teemu. 2017. *Taiteen tehtävä, Esseitä*. Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Mäki, Teemu. 2021. ”Miten taiteen käy?” Essee. *Uniarts.fi*. Helsinki: Taideyliopisto. <https://www.uniarts.fi/artikkelit/puheenvuorot/teemu-maen-essee-miten-taiteen-kay/> Haettu osoitteesta 14.2.2022
- Mäkikokskela, Riikka. 2015. *Ympäri, sisällä. Kolmiulotteinen työskenteleminen kuvataiteessa*. Väitöskirja. Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu. Helsinki: Aalto ARTS Books.
- Määttänen, Pentti. 2002. ”Taideteos kokemuksena: John Deweyn taiteenfilosofian lähtökohtia”. Teoksessa Haaparanta, Leila; Oesch, Erna (toim.). 2002. *Kokemus*. Acta philosophica Tampere, vol. 1. Tampere: Tampere University Press.
- Möller, Antti. 2016. *Paikan tuntu – Kohtaamisia unohdetuissa tiloissa*. Maaseudun Sivistysliitto. Helsinki: Maahenki.
- Nancy, Jean-Luc. 2021. *Singulaarinen pluraalinen oleminen*. Helsinki: Tutkijaliitto
- Naukkari, Ossi. 2009. ”Taiteistuminen. Milloin taide tunnustetaan taiteeksi?” Video. *Helsingin yliopisto*. <https://www2.helsinki.fi/fi/unitube/video/bcf2a85b-05db-4fcd-b3dc-8f677da4f632> Haettu osoitteesta 6.10.2019
- Nevanlinna, Tuomas. 2008. ”Mitä ”taiteellinen tutkimus” voisi olla?” *Mustekala 5 / 2008*, <http://mustekala.info/teemanumerot/taiteellinen-tutkimus-5-08/mita-taiteellinen-tutkimus-voisi-olla/> Haettu osoitteesta 8.9.2021

- Niemelä, Riikka. 2020. "Taide ymmärryksen ja muutoksen tilana". Kirja-arvostelu. *Tahiti* 1/2020. <https://tahiti.journal.fi/article/view/90559/49714> Haettu osoitteesta 16.3.2021
- Noë, Alva. 2019. *Omituisia työkaluja. Taide ja ihmisluonto*. Tampere: niin & näin.
- Nordbäck, Anu. 2017. "Tönniesin Gemeinschaft yhteisönä - tarkastelu sosiaalipedagogiikan yleisen ja erityisen tehtävän näkökulmasta". *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja*, vuosikirja 2017, vol. 18. <https://journal.fi/sosiaalipedagogikka/article/view/68938/30611> Haettu osoitteesta 15.1.2021
- Norppa, Laura. 2014. "Taiteen välinearvo ylittää itseisarvon". *Tanssin verkkolehti*, Liikekieli.com. <https://www.liikekieli.com/taiteen-valinearvo-ylittaa-itseisarvon/> Haettu osoitteesta 4.9.2021
- Nummelin, Esko. 2005. "Breaking Out". Teoksessa Hovi-Assad, Pia (toim.) 2005. *Eco-Art*. 10–21. Porin taidemuseo 108.
- Nummenmaa, Lauri & Saarimäki, Heini. 2021. *Tunteelliset aivot*. Teoksessa Carlson. Synnöve; Hari, Riitta (toim.). 2021. *Aivoaakkoset*. Espoo: Aalto-yliopisto. Aalto ARTS Books.
- Nupponen, Terttu. 2000. *Arkkitehdit, sota ja yhdyskuntasuhteiden hallinta. Alvar Aallon Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelma tilansäätelyprojektina*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. *Faron sopimus voimaan Suomessa. Opetus- ja kulttuuriministeriö*. https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/faron-sopimus-voimaan-suomessa Haettu osoitteesta 15.3.2020
- Paasivaara, Leena. & Nikkilä, Juhani. 2010. *Yhteisöllisyydestä työhyvinvointia*. Helsinki. Kirjapaja.
- Pallasmaa, Juhani. 2003. "Tilan poetiikka ja arkkitehtuurin teoria". Teoksessa Bachelard, Gaston. 2003. *Tilan poetiikkaa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo. 485–493.
- Parviainen, Jaana. 2002. "Kinesteettinen empatia". Teoksessa Haaparanta, Leila & Oesch, Erna (toim.) 2002. *Kokemus*. Acta Philosophica Tamperensia Vol. 1. Tampere: Tampere University Press.
- Perttula, Juha. 2008. "Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria". Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.). 2008. *Kokemuksen tutkimus: merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. 115–162. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Pietiläinen, Hannele. 2018. "Identiteettipääoma". *Lapin ammattikorkeakoulu*. <https://www.hamk.fi/wp-content/uploads/2018/08/Identiteettip%C3%A4%C3%A4oma.pdf> Haettu osoitteesta 7.4.2021
- Pihkala, Panu. 2020. "Anxiety and the Ecological Crisis: An Analysis of Eco-Anxiety and Climate Anxiety". *Researchgate.net*. https://www.researchgate.net/publication/344363346-Anxiety_and_the_Ecological_Crisis_An_Analysis_of_Eco-Anxiety_and_Climate_Anxiety Haettu osoitteesta 4.4.2021
- Pitkänen, Juha. 1996. "Dialoginen tila". Teoksessa Vilka, Matti & Varto, Juha (toim.). 1996. *Kohtaaminen taitona – dialogisuus ihmistutkimuksen lähtökohtana ja menetelmänä*. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisusarja D 1996:1.
- Porin taidemuseo. 2019. *Joki 07.06.2019 – 11.08.2019*. http://www.poriartmuseum.fi/fin/nayttelyt/2019/233/Tiedote_Joki_Porin_taidemuseo_2019.pdf Haettu osoitteesta 13.7.2022
- Porin yliopistokeskus. 2017. *Kokkeli-hanke*. <https://ucpori.fi/fi-fi/article/uutiset/kokemaenjoen-tutkimushankkeessa-tiede-ja-taide-kietoutuvat-yhteen/3481/> Haettu osoitteesta 26.6.2020
- Pullinen, Jouko. 2003. *Mestarin käden jäljillä. Kuvallinen dialogi filosofiaan hermeneutiikan näkökulmasta*. Väitöskirja. Helsinki: Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 40.

- Pääjoki, Tarja. 2003. "Leikkivät tarinat". Teoksessa Krappala, Mari & Pääjoki, Tarja (toim.). 2003. *Taide ja toiseus. Syrjästä yhteisöön*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Raivio, Päivi. 2020. "Kohtaamisista paikan kokemiseen". Teoksessa Heino, Marjo; Häyrynen, Maunu; Kemppi-Vienola, Vuokko & Kunnas-Holmström, Kati (toim.). 2020. *Joen taju*. Porin taidemuseon tutkimuksia 9, 2020 / Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja 57. http://www.poriartmuseum.fi/epub/JOEN_TAJU-e.pdf Haettu osoitteesta 26.3.2021
- Ranta, Marjut. 2019. "Havainto, taide ja toiseus". Diaesitys. <https://slideplayer.fi/slide/13970387/> Haettu osoitteesta 2.1.2022
- Rauhala, Lauri. 2005. *Ihminen kulttuurissa – Kulttuuri ihmisessä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Rautiainen, Pauli. 2007. "Taiteen vapaus perusoikeutena". *Taiteen keskustoimikunta*, tutkimusyksikön julkaisuja 33. <https://www.taike.fi/documents/10921/1094274/Rautiainen+33+97.pdf/d7dc227e-6028-4d07-83a3-035d2fe3e1a1> Haettu osoitteesta 8.1.2021
- Rensujeff, Kaija. 2015. *Taiteilijan asema 2010*. Korjattu painos 2015. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- RKY-inventointi, valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöt. http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx Haettu osoitteesta 26.2.2020
- Roponen-Lunnas, Pirjo. 2013. "Kohtaamisen taide – yhteisötaiteen ideaaleja ja käytäntöjä". *Tahiti 4/2019*. <https://tahiti.journal.fi/article/view/85510/44460> Haettu osoitteesta 18.5.2020
- Roslöf, Susanna. 2019. "Kokemaenajokilaakson maisemasta". *Vesivisio205.fi* <https://vesivisio205.fi/kokemaenajokilaakson-maisemasta/> Haettu 6.7.2021
- Sakari, Marja. 2004. "Myyttinen taiteilija – myytti taiteilijasta". Teoksessa Kantokorpi, Otso & Sakari, Marja (toim.). 2004. *Mistä taiteilijat on tehty? Silmästä, mielestä, ruumiista, kielestä...Niistä on taiteilijat tehty*. Helsinki: Kustannus Oy Taide.
- Salonen, Arto O. & Bardy, Marjatta. 2015. "Ekososiaalinen sivistysherättää luottamusta tulevaisuuteen". *Aikuiskasvatus 35 /1, 4–15* <https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/94118/52796> Haettu osoitteesta 30.3.2022
- Sauri, Pekka. 2021. "Mihin tarvitsemme haaveita?" *YLE.fi. Perjantai*. 1.10.2021. <https://areena.yle.fi/1-50652995#autoplay=true> Haettu osoitteesta 1.10.2021
- Sava, Inkeri. & Katainen, Arja. 2004. Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana. Teoksessa Sava, Inkeri. & Vesanen-Laukkanen, Virpi. (toim.). 2004. *Taiteeksi tarinoitu oma elämä*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Schafer, R. Murray. 1994. *The Soundscape: Our Sonic Environment and the Tuning of the World*. Rochester, VT: Destiny Books. Ilmestyi alun perin 1977.
- Sederholm, Helena. 2000. *Tämäkö taidetta?* Helsinki: WSOY
- Sederholm, Helena. 2007. "Yhteisötaiteen juurilla". Julkaisussa: Kivimäki, Kati & Kolsio, Hannele (toim.). 2007. *Yhteyksiä. Asiaa yhteisötaiteesta*. Julkaisija Rauman taiteilijavierasohjelma Raumars ry. Lönnströmin taidemuseon julkaisuja 24. 37–55
- Seikkula, Aura. 2021. *The curatorial épistémè: an epistemological concept analysis on the meaning creating agency in arts*. JYU Dissertations 359. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8554-7> Haettu osoitteesta 9.8.2021
- Setälä, Päivi. 2020. "Halu tekijyyteen – Jaetun tekijyyden mahdollisuudet". *Mustekala.info* 26.6.2020. http://mustekala.info/sivusilma/halu-tekijyyteen-jaetun-tekijyyden-mahdollisuudet/?fbclid=IwARo_lyNsJClod21unzDC5tLRDWwvBFRdnB4rb3iD3fzZuwf5hmHoBfJjZU Haettu osoitteesta 3.2.2021
- Shimizu, Hiroku. 2012. "Tulevaisuuden kompassi, Ikeda Vesi – Virtautuvasta Vahvistamiseen." Teoksessa Hovi-Assad, Pia (toim.) *Eco-Art*. 70–93. Porin taidemuseo 108.
- Storr, Robert, 2003. *Show and Tell*". <https://www.artpress.com/wp-content/uploads/2014/12/2598.pdf> Haettu osoitteesta 3.3.2021

- Suominen, Anniina. 2016. ”Taidepedagogisia, taiteellisia, tutkimuksellisia ja filosofisia perspektiivejä ekososiaaliseen oikeudenmukaisuuskasvatukseen”. Teoksessa Suominen, Anniina (toim.). 2016. *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella – avauksia, suuntia, mahdollisuuksia*. Espoo: Aalto ARTS Books.
- Syrjämaa, Taina & Tunturi, Janne (toim.) 2002. *Eletty ja muistettu tila*. Historiallinen arkisto 215. Helsinki: SKS. 2002
- Tammi, Maija. 2021. ”Vastuullisuus taiteellisessa tutkimuksessa” 1.3.2021. *Vastuullinen tiede*. Tutkimusetiikka ja tiedeviestintä Suomessa. <https://vastuullinentiede.fi/fi/tutkimustyo/vastuullisuus-taiteellisessa-tutkimuksessa> Haettu osoitteesta 9.9.2022
- Tieteen termipankki 2022a. Estetiikka:relaatioestetiikka. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Estetiikka:relaatioestetiikka> Haettu osoitteesta 26.3.2022
- Tieteen termipankki. 2022b. Filosofia:fenomenologia. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:fenomenologia> Haettu osoitteesta 16.10.2022
- Tilley, Christopher. 1994. *A Phenomenology of Landscape: Places, Paths, and Monuments*. Oxford, U.K.: Providence, R.I.: Berg.
- Toikkanen, Jarkko; Virtanen, Ira A. 2014. ”Kokemuksen käsitteen ja käytön jäljillä”. Teoksessa Koivisto, Kaisa; Kukkola, Jani; Latomaa, Timo & Sandelin, Pirkko (toim.). 2014. *Kokemuksen tutkimus. IV, Annan kokemukselle mahdollisuuden*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63420/Kokemuksen_tutkimus_VI_Toikkanen_Virtanen_pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y Haettu osoitteesta 12.1.2021
- Toivanen, Tero & Pelttari, Mikko. 2017. ”Tämä ihmisen maailma? Planeetan hätätila, antroposeenikertomuksen kritiikki ja antroposeenin vaihtoehtoinen historia”. *Tiede & Edistys*, 42(1), 6–35.
- Toppila, Paula. 2020. ”Miksi emme järjestä ilmastofestivaalia vaan tuotamme kestävästi nykytaidetta”. *IHMEHelsinki.fi*. <https://www.ihmehelsinki.fi/2020/09/miksi-emme-jarjesta-ilmastofestivaalia-vaan-tuotamme-kestavasti-nykytaidetta/> Haettu osoitteesta 15.2.2022
- Tuohimaa, Marika. 2001. ”Emmanuel Levinas ja vastuu toisesta”. *niin & näin 3/2001*. <https://netn.fi/fi/artikkeli/emmanuel-levinas-ja-vastuu-toisesta> Haettu osoitteesta 20.1.2022
- Tutkimusstrategiat. 2014. Jyväskylän yliopisto. Koppa. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat> Haettu osoitteesta 22.7.2022
- Tuovinen, Taneli & Mäkipokkala, Riikka. 2018. ”Taiteellinen toiminta kokemuksen koettelu paikkana. Toikkanen, Jarkko. & Virtanen, Ira. A. (toim.). 2018. *Kokemuksen tutkimus VI: Kokemuksen käsite ja käyttö*. 227-247. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Tuovinen, Taneli & Mäkipokkala, Riikka. 2020. ”Artistic Research and Conditions of Experience.” *Research in Arts and Education*, (3/2020), 26-53. <https://doi.org/10.24342/h4ch-y574> Haettu osoitteesta 8.10.2021
- Tuukkanen, Johanna. 2019. ”Osallistumisesta dialogiin: taiteen, taitelijakäsityksen sekä osallistumisen tunnistamisesta dialogisessa estetiikassa”. Teoksessa Monni, Kirsi & Törmi, Kirsi (toim.). 2019. *Yhteisö ja taide: teemoja ja näkökulmia 2000-luvun taiteilijan laajentuneeseen toimintakenttään* (Article 3.0). 72. Taideyliopisto. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja. <https://disco.teak.fi/yhteiso-ja-taide/3-osallistumisesta-dialogiin-taiteen-taitelijakasityksen-seka-osallistumisen-tunnistamisesta-dialogisessa-estetiikassa/> Haettu osoitteesta 1.3.2021
- Varto, Juha. 2003. Todellisuuden suora kirjoitus. Teoksessa Varto, Saarnivaara & Tervahattu (toim.). *Kohtaamisia taiteen ja tutkimisen maastossa*. 48-59. Helsinki: Akatiimi.
- Varto, Juha. 2005. *Mitä Simone Weil on minulle opettanut*. Kirjastudio. Helsinki.
- Varto, Juha. 2008. ”Taiteellisesta ajattelemisesta”. *Synnyt – Taiteen tiedonala*, 3 / 208. 46–68. <http://wiki.aalto.fi/display/Synnyt/3-2008> Haettu osoitteesta 8.10.2020

- Villacís, Ilmi. 2017. ”Taiteen mittaamaton arvo.” *Sata puheenvuoroa taiteesta*. <https://100puheenvuoroataiteesta.taike.fi/taiteen-mittaamaton-arvo/> Haettu osoitteesta 12.12.2019
- Virkkunen, Raita. 2010. ”Välineellisyys – Kysymyksiä Taiteen tiellä.” Teoksessa Kantonen, Lea (toim.) *Ankaraa ja myötätuntoista kuuntelua. Keskustelevaa kirjoitusta paikkasidonmaisesta taiteesta*. Kuvataideakatemia. Helsinki: Yliopistopaino.
- Yle Puhe, 2016. Puheen iltapäivä: Rikastamme kotimaisen kirjallisuuden biodiversiteettiä. Julkaistu 7.4.2016. Haatattavana Laura Lindstedt ja Markku Eskelinen.
- Yle. 2017. Melliferopolis tuo mehiläiset kaupungin sykkeeseen – ”Ihmiset eivät tiedä mehiläisistä juuri mitään” <https://yle.fi/a/3-9719886> Haettu osoitteesta 20.4.2022
- Yle. 2020. Porin Karjarannan öljyvuodon vahingot jäivät vähäisiksi <https://yle.fi/a/3-11298087> Haettu osoitteesta 6.3.2021
- Ylirisku, Henrika, 2016. ”Ympäristöopetus kuvataidekasvattajien koulutuksessa”. Teoksessa Suominen, Anniina (toim.). 2016. *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella — avauksia, suuntia, mahdollisuuksia*. Espoo: Aalto ARTS Books
- Ylityöopisto-kollektiivi. 2021. *Erinomaisen jouheva. Kuvataidekasvatuksen sanakirja*. Espoo: Aalto ARTS Books.
- Ympäristöministeriö, 2016. [https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Valtakunnallisesti_arvokkaiden_maisemaal\(37566\)](https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Valtakunnallisesti_arvokkaiden_maisemaal(37566)) Haettu osoitteesta 26.3.2021
- Ympäristöministeriö, Suomen ympäristökeskus SYKE, 2021. https://www.ymparisto.fi/fi-fi/luonto/maisemat/arvokkaat_maisemaalueet Haettu osoitteesta 26.3.2021
- Vernerinet.net. 2014. Minäkuva, identiteetti ja itsetunto. <https://verneri.net/yleis/identiteetti-minakuva-ja-itsetunto> Haettu osoitteesta 14.4.2020
- Wikipedia. Dialogi. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Dialogi> Haettu 8.3.2021
- WWF. N.d.Merten muoviroiska. <https://wwf.fi/uhat/merten-muoviroiska/> Haettu osoitteesta 15.2.2020

Sähköpostihaastattelut

- Haapala, Tapio. 2019. Sähköpostivastaus 18.9.2019
- Jaakkola, Kirsi. 2020. Sähköpostivastaus haastattelukysymyksiin 15.3.2020
- Jaakkola, Kirsi. 2021. Sähköpostivastaus 11.5.2021
- Karuvuori, Maire. 2020. Sähköpostivastaus haastattelukysymyksiin 9.3.2020
- Merimaa, Henry. 2020. Sähköpostivastaus haastattelukysymyksiin 18.3.2020
- Valla, Titta. 2019. Sähköpostivastaus haastattelukysymyksiin 6.5.2019
- Kemppi-Vienola, Vuokko, 2022. Sähköpostivastaus 27.1.2022

Ryhmähaastattelu

- Heino, Marjo. 2.1.2021. Kokoussovellus Microsoft Teams. Osallistajat Tapio Haapala, Marjo Heino, Henry Merimaa ja Titta Valla

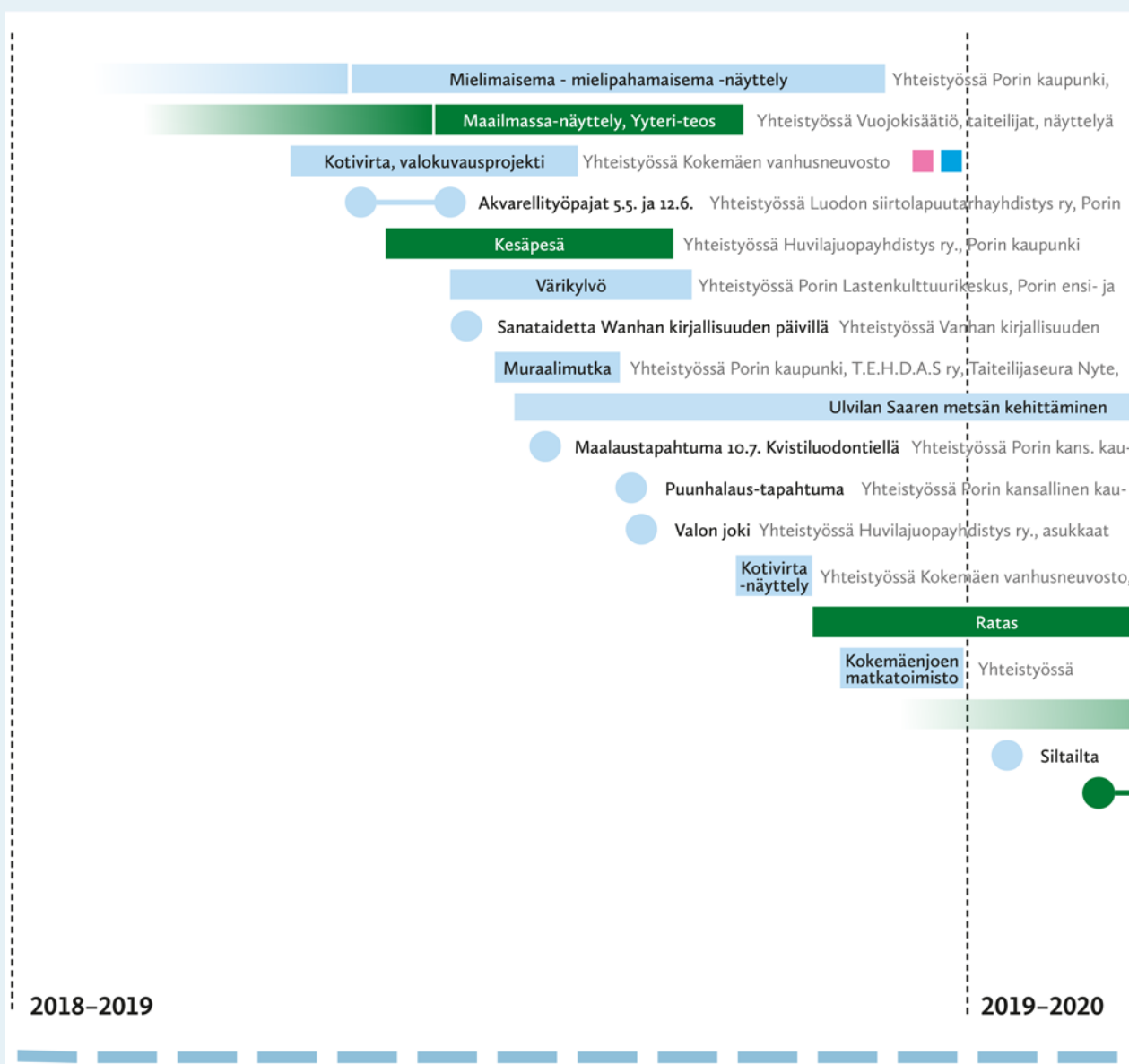
Liitteet

Liite 1.

Kokkeli-hankkeen taideprojektit aikajanalla, yhteistyötahot ja yhteisötaiteilijan monet roolit

Suuremmat versiot liitteistä:

https://drive.google.com/drive/folders/1GJMXxiNrCR18-hcjLULb6NDpkAU5h6hl?usp=share_link

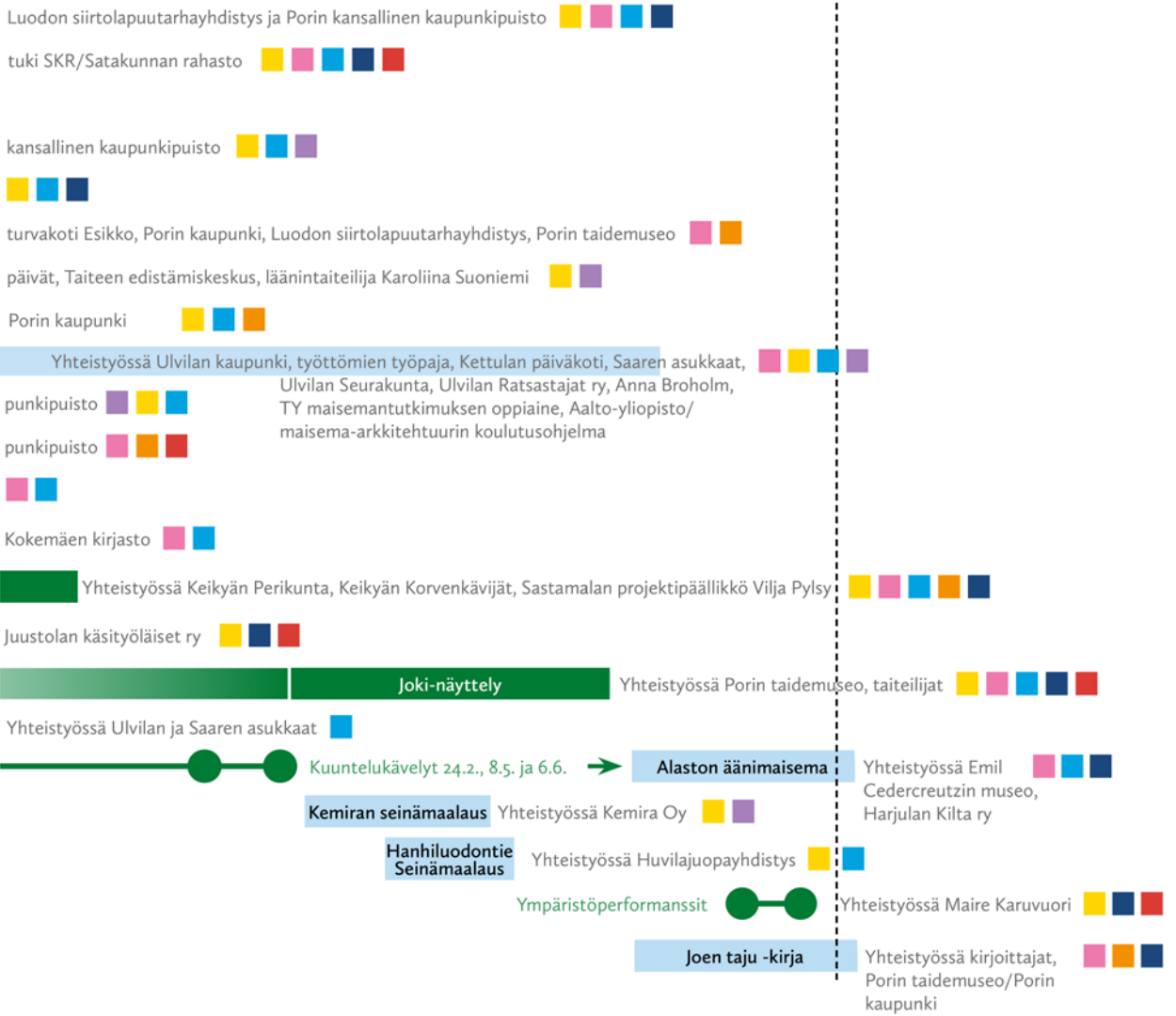

2018–2019

2019–2020

ERILAISET TOIMINTAROOPLIT

- Taiteilija
- Koordinaattori/tuottaja
- Mahdollistaja
- Osatoteuttaja
- Ohjaaja
- Aktivist
- Tutkija

Liite 2.

Maailmassa 7.6.–17.8.2018. Näyttelykatalogi

Suuremmat versiot:

https://drive.google.com/drive/folders/1GJMXXiNrCR18-hcjLUIb6NDpkAU5h6hl?usp=share_link

7.6.–17.8.2018
WWW.VUOJOKI.FI

Avoinna:
7.–17.6. ti–to 11–15.
18.6.–31.7. ma, ke, to, pe 10–15, ti 10–18 ja su 11–15
1.8.–17.8. ti–to 11–15
(juhannuksena 21.6.–24.6. suljettu)

Vuojaon kartano, Kartanontie 28, Eurajoki.

Maija Albrecht
Jan Eerala
Tapio Haapala
Mollu Heino
Pekka Jylhä
Saara-Maria Kariranta
Kaisu Koivisto
Henry Merimaa
Mikko Paakkola
Pia Salo
Christina Stadlbauer
Ulla Taipale
Jaakko Tornberg
Tiina Vainio
Titta Valla

Maailmassa-näyttelyssä on teoksia 15 taitelijalta Galleria Gylichissä ja puistossa, sekä aiemmista vuosista poiketen nyt myös päälinnassa.

Näyttelyn teemoja ovat maisema, luonto, suojelu ja merkitykset. Teosten taustalla on pakahduttavia kertomuksia siitä miten ihmisen teot vaikuttavat ympäristöön ja miten luonto kehystää jokaista päiväämme. Juuri nyt huoli tulevaisuudesta luo ilmastoahdistusta ja aktiivinen kansalaisuus on osa taitelijana toimimisen roolia.

Mitä taitelijat näkevät ympäröivässä maisemassa juuri nyt, miten tärkeä luonto meille on -arjen ja mediassa paljon esillä olevien uhkakuvien läpi katsottaessa? Yhden ratkaisu on tarttuminen toimeen paremman tulevaisuuden toivossa, toinen saattaa tarkastella muovia ja kertakäytökulttuuria vinon esteettikan keinoin. Entä mitä taitelija pohtikaan asettaessaan esille joesta nostetun veden sellaisenaan? Materiaalien erilaiset käsittelytavat aiheuttavat tunteita ja sitä kautta teokset ehkä muuttavat ajattelutapaamme.

Näyttelyn teokset ovat tärkeitä puheenvuoroja ympäristöstä ja ympäristöahdistuksesta, mutta myös toivosta.
Lämpimästi tervetuloa!

Marjo Heino, kuvataiteilija, Kokkeli-hanke
Kati Vainio, toiminnanjohtaja, Vuojokisäätiö

Ympäristökansalaisuus

Valistusajasta alkaen kansalaisuus on ymmärretty yksilön sopimukseksi valtion kanssa sen jäsenyydestä sekä tähän sisältyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista. Kansalaisuus on voinut tarkoittaa myös yksilön aktiivista ja julkista osallistumista yhteisten asioiden hoitamiseen. Kansallisvaltiota laajemman yhteisön jäsenyydestä, maailmankansalaisesta tai kosmopoliittista, on niin ikään keskusteltu pitkään. Tähän keskusteluun on tullut mukaan poliittiset rajat ylittävät ympäristö globaalin kansalaisuuden uutena perustana. Ensimmäisen kerran sana ”ympäristökansalaisuus” käytti Kanadan ympäristöministeriö 1990.

Ajatus ympäristö- tai ekologisesta kansalaisuudesta korostaa yksilön toimintaa ja vastuuta suhteessa muihin lajeihin ja yleensä ympäristöön pikemminkin kuin yhteisöön. Myös ympäristökansalaisuus voidaan nähdä passiivisena tai aktiivisena. Passiivinen ympäristökansalaisuus lähtee ympäristön yhteiskunnallisesta säätelevästä ja sääntöjen noudattamisesta, jolloin ratkaisuja ympäristöongelmiin odotetaan ensi sijassa yhteiskunnan suunnalta. Passiivinen ympäristökansalainen kiertää, kun kiertämys perustuu normeihin, eikä käytä ympäristölle tai ilmastolle haitallisia tuotteita, jos niiden käyttöä on pyritty rajoittamaan.

Aktiivinen ympäristökansalaisuus perustuu puolestaan yksilön valintoihin ja näiden mukaiseen elämäntapaan. Valinnat kohdistuvat usein kulutukseen, kuten julkisen tai kevyen liikenteen suosimiseen yksityisauton sijasta tai kasvissyöntiin lihan asemesta. Aktiivisuus tarkoittaa tällöin aktiivisuutta kuluttajaroolissa, ei poliittisena toimintana, joka on vaihtoehtoinen ympäristökansalaisuuden muoto.

Ilmastonmuutoksen ehkäisyssä ja sopeutumisessa on törmätty ilmiöön, jonka mukaan suuri osa ihmisistä on perillä ilmastonmuutoksesta ja sen vaikutuksista mutta ei koe voivansa vaikuttaa näihin. Aiemmin ilmastonmuutoksesta viestittiin kertomalla sen vaikutusten laajuudesta ja peruuttamattomuudesta, kuten napajääntöiden sulamisesta, aavikoitumisesta, lajikadosta, vesipulasta ja merien happamoitumisesta. Sen sijaan että valistava viestintä tilanteen vakavuudesta olisi saanut ihmiset muuttamaan käyttäytymistään, siitä onkin seurannut passiivisuutta, fatalismia ja torjuntaa. Viestintä pienin tekoihin perustuva ilmastokansalaisuus toimii tehokkaammin asettamalla yksilöille näiden saavutettavissa olevia positiivisia tavoitteita ja tuottaen niiden kautta uudenlaisia ympäristöidentiteettejä.

Kansalaisuuden käsitettä on kritisoitu sen konservatiivisen sävyn takia. Kansalaisuus rakentaa käsitystä täysivaltaista yhteisön jäsentä velvoittavasta yksilöllisestä toimijuudesta: kunnan kansalaisen on osallistuttava, äänestettävä ja haettava aktiivisesti työtä. Näin ajateltuna kansalaisuus rajautuu helposti "oikeat" toimintatavat omaksumiseihin yksilöihin. Ympäristö- tai ilmastokansalaisuuteen sovellettuna tämä tarkoittaisi esimerkiksi vähähiilisen elämäntavan omaksumista yleisenä velvollisuutena. Ympäristökansalaisuudessa voidaan toisaalta painottaa myös oikeuksia, kuten oikeutta luonnontilaiseen ympäristöön tai puhtaaseen veteen sekä oikeutta puolustaa näitä.

Ympäristö- tai ilmastokansalaisuus yhdistetään usein kasvatukseen, mikä osin toimii vastoin kansalaisten autonomista valinnanvapautta. Ympäristö- tai ilmastokasvatusta voidaan nähdä keinoina ohjata kansalaisia velvollisuusehtien kautta toivotun käyttäytymisen ja valintojen suuntaan sen sijaan, että nämä määrittäisivät suhteensa ympäristöön ja elämäntapavalintansa vapaassa ja avoimessa keskustelussa. Kysymys kasvatuksesta liittyy laajempaan kysymykseen valtion roolista: olisiko sen tehtävänä rakentaa tietoisesti ympäristökansalaisuuden kehyksiä vaiko vain antaa tilaa sen vapaaehtoiselle kasvulle?

Ympäristökansalaisuuden tulkitseminen kuluttajavalintojen kautta on vetänyt puoleensa ympäristöliikkeitä ja järjestöjä, vaikka tätä on myös kyseenalaistettu kulutusyhteiskuntaa ruokkivana. Yksittäisten kulutus päätösten parissa askarointi saattaa viedä huomiota laajemmista ympäristökysymyksistä ja luoda perusteetonta uskoa niiden helppoon ratkaisuun. Toiselta puolen kaikki ympäristöaktiivisuuden muodot ovat tuen arvoisia, perustuivat ne kulutukseen tai poliittiseen vastarintaan. Tämä puhuu ympäristökansalaisuuden väljän tulkinnan puolesta, jossa arjessa tapahtuva henkilökohtainen aktiivisuus kuluksen kautta auttaa rakentamaan ympäristökansalaisen identiteettiä ja siihen perustuvaa elämäntapaa. Näiden suora vaikutus voi jäädä pieneksi, mutta ne auttavat luomaan asennetasolla tilaa poliittiselle ympäristökansalaisuudelle ja sitä tukeville uusille instituutioille.

Maunu Häyrynen
Maisemantutkimuksen professori
Turun yliopisto

Ympäristön kokemisesta ja jakamisesta

Kokonaisvaltaisesti asuinalueen asukkaita kuunnellessa huomaa, että luontoa korostetaan puheessa henkilökohtaisen kokemisen kautta: lintulajien esiintymisen tarkkailuna, rauhoittavana tai innostavana mielipaikkoina ja oppimisena sekä yksityiskohtaisena "käyttötietona" eli alueiden käyttötavojen tai harrastusten paikkoina. Kun yksittäisiä ympäristöhavaintoja kerätään yhteen, huomataan, että ne muodostavat tiettyjä ryppäitä, hotspotteja, alueen asukkaiden jakamista henkilökohtaisista hyvinvointia lisäävistä tai ylläpitävistä kokemisen paikoista ja niitä tuottavista asioista, kuten esimerkiksi havainnoitavista eläin- tai kasvilajeista.

Ihmisen kokemus itselle tutusta ympäristöstä riippuu monesta asiasta. Näitä ovat luontosuhteen lisäksi monet arkiseen kulttuuriin liittyvät asiat, muun muassa käytetyt reitit, kulkutapa sekä paikan historian tunteminen. Monin aistein havainnointu ympäristö näyttää eri ihmisille eri tavalla. Toinen seuraa kalaparvea kaislikossa tiettyyn kellonaikaan polkupyörällä taitelulla matkallaan, toinen nauttii yöllisen pissareissun tarjoamasta hiljaisuudesta.

Ihmiset voivat oppia myös itsestään ja toisistaan luonnon ja ympäristön kautta. Luontokokemuksia jaetaan ahkerasti sosiaalisessa mediassa, mutta myös päivittäisessä puheessa, teoissa ja toisen toisensa kohtaamisessa. Lähiympäristön kiinnostavat paikat ja niihin liittyvät henkilökohtaiset muistot voivat olla myös kollektiivisia, yhteisöllisesti tärkeitä jaettuja paikkoja ja yhteisön kulttuurisia resursseja. Näitä kollektiivisesti tärkeitä arvostuksia tutkitaan esimerkiksi kulttuurikeskeistä suunnittelua (kulttuurisuunnittelu) edeltävässä kulttuurikartoituksessa paikallisen kulttuurin lähtötietona. Yhteisölliseen tietoon ja asukkaiden nk. pehmeään paikallistietoon pohjautuvat alueiden käytön ohjauksen tärkeät resurssit ovat sekä paikallisia että samaan aikaan myös globaaleja mahdollisuuksia sekä yksilöiden hyvinvoinnin edellytyksiä.

Vuokko Kemppi-Vienola
Maisemantutkija KOKKELI-hankeessa
Turun yliopisto - Porin yliopistokeskus

Maija Albrecht

"Naakka" ja "Pimeää"
2017
Kuivaneula, chine collé

Tumman linnun katse on intensiivinen ja tutkiva. Lintu katsoo minua niin kuin se kysyisi kuka minä olen. Osaammeko elää yhdessä?

Ihmisen ja eläimen rinnakkaiselo on usein haastavaa ja ihminen mielellään määrittelee kaikkien lajien elämisen rajat omalla toiminnallaan.

Naakka on elänyt rinnallamme pitkään. Älykäs ja sosiaalinen lintu on osannut hyödyntää ihmisen muokkaamaa ympäristöä. Runsastuva kanta tuo mukanaan ongelmia erityisesti maanviljelykselle. Tuorehupaaleja rikkovat linnut ja kaalipelloilla vieralevät parvet herättävät vihaa ja ärtyymystä.

Eikö ihmisen pitäisi käyttää "ylivertaista" älykyyttään löytääkseen keinot joilla ennaltaehkäistä ja estää eläinten aiheuttamat ongelmat ja tuhot. Löydämmekö keinot mahdolliseen yhteiseloon? Osaammeko jakaa tämän planeetan muiden lajien kanssa?

Jan Eerala ja Kaisu Koivisto

Kaisu Koivisto ja Jan Eerala:

Terra firma

2018

Kaksikanavainen videoinstallaatio

Terra firma -videoinstallaatio koostuu Kaisu Koiviston Hulppevuorilla kuvaamasta videosta ja Jan Eeralan ääniteoksesta *Talvisatama*, jossa luonnonelementteihin assosioituvat äänet kohtaavat teollisiin prosesseihin viittaavat äänet.

Ei ole niin kaukaista paikkaa, etteikö sinne ihmisen toiminta ulottuisi. Kaikilla maisemilla on monisyinen poliittinen ulottuvuutensa.

Tapio Haapala

W1

2014-2018

puutarhaletku, nippusiteet, alumiini, siirtonurmikko

Ihmisen toimet vaikuttavat maapallolla valtavasti, minne vain arkiympäristössämme katsommekin näemme pääsääntöisesti ihmisen muokkaamaa ympäristöä.

Teoksen nimi viittaa sanaan water ja sen kautta veden merkitykseen elämän kannalta. Vesivarat ovat maailmassa rajalliset ja on mahdollista että ilmaston muutuessa niiden uudelleen jakaantuminen maapallolla aiheuttaa suuria ongelmia useilla seuduilla. W1 on ollut aiemmin esillä Ruotsissa Örebrossa OpenART-näyttelyssä, missä se oli installoitu osaksi kaupungin läpi virtaavaa jokea.

Vuojoelle rakensin teoksen yhteyteen siirtonurmikon korostamaan teoksen ideaa siitä kuinka voimme saada karun hiekkakentänkin kasvamaan vihreänä niin halutessamme.

Mollu Heino

Muovivuori

2018

Valokuva

Yritin välttää lentämistä vaikka kaukokaipuu valtaakin usein mieleni. Kaipaan jylhistä näyistä haltioitumista, meren kuohuntaa ja auringon nousua vuorten takaa.

Ilmastoahdistukselta ei voi nykyään välttyä ja uusia teoksia synnyttäessä mietin materiaaleja ja kertakäyttökulttuuria. Pyörittelin käsissäni käytettyjä hedelmäpusseja ja katsoin niitä kännykän etsimen takaa. Sopivassa valossa pussien rakenne saattoi näyttää maisemalta. Uppouduin pienoismaisemiin niin, että uuden "luonnolliselta" näyttävän laakson tai vuoriston havaitessani haltioiduin maisemasta aivan kuin aiemmin Alpeilla. Huvittavaa toki, mutta löytöretkestä riemukkaana ja näyistä innostuneena.

Pekka Jylhä

Sorrow of a pen
2016
steel, painted aluminium, goose feathers, brass
177 x 36 x 46 cm

Veistos on parhaimmillaan kuin runo tilassa.
Wisława Szymborskan runoista olen tehnyt lukuisia teoksiani.

The Three Oddest Words
When I pronounce the word Future,
the first syllable already belongs to the past.
When I pronounce the word Silence, I destroy it.
When I pronounce the word Nothing,
I make something no non-being can hold.

Kun lausun sanan tulevaisuus,
ensimmäinen tavu häipyy jo menneisyyteen.
Kun lausun sanan hiljaisuus, rikon sen.
Kun lausun sanat "ei mitään",
luon jotain olemattomuuden vastaista.
By Wisława Szymborska

Saara-Maria Kariranta

Breathe Through Plastic III
2017
Arduino ohjelmointilusta, kivi, tietokoneuuletin, muovikassi.
45 cm x 41 cm x 30 cm

Luonto varjelee elämää ja maisema ympäröi kuva-alan.
Minä eksyn metsässä, joku tulouttaa metsän ja toiset kaatavat minulle
aukean, vetävät tien luotisuoralla, kävelen suoraa autosta kauppaan,
ostan tuotteen, käärin sen muoviin ja pelkään hetken vähemmän
kuolemaa kun muovi hengittää metsässä hiljaa kanssani.

Muovi hengittää minussa, minun kauttani, osa minusta on jo muovia,
joka on kulkeutunut kehooni.
Osa minusta on metsää. Multaa, juuria, bakteereja. Mutta metaä
vähenee minussa ja mitä vähemmänkäsi se käy, sitä vaikeampi on hen-
gittää. Astma ja allergiat.

Olen osa kaikkea, kaikki on osa minua. Raja minun ja ympäristöni välillä
on epäoleellinen. Sitä rajaa ei ole ja jos menetän minua ympäröivän
elämän, menedhyn minäkin.

Kaisu Koivisto

Maisemankantaja
Teräs, sähkösinkitty teräs; 2014
158 x 157 x 42 cm

Tarkastelen teoksissani luonnon ja kulttuurin liitoskohtia; tapaa, jolla
ihminen pyrkii valjastamaan luontoa tarpeisiinsa. Rakennan instal-
laatioita eläinlannoista ja kysyn, miten katsomme eläimiä? Mitä on
luonto? Millä lailla ihmisen toiminta jättää jälkiä ympäristöön?

Maisemankantaja on teräsaasi, joka kannattelee selässään taakkaa.
Ruosteennuskean eläinlahmon kontrastina on metallinhoitoinen,
kiderakennelmaa tai vuorimaisemaa muistuttava rakennelma. Se kuvaa
jotain abstraktia, olkoon se sitten mielenmaisema, ajatus tai unelma.
Kiiltävä metalli viittaa myös teknologioihin, jotka ovat näkyvinä tai
näkyvätönnä läsnä kaikkialla.

Henry Merimaa

Kokemäenjokea

2018

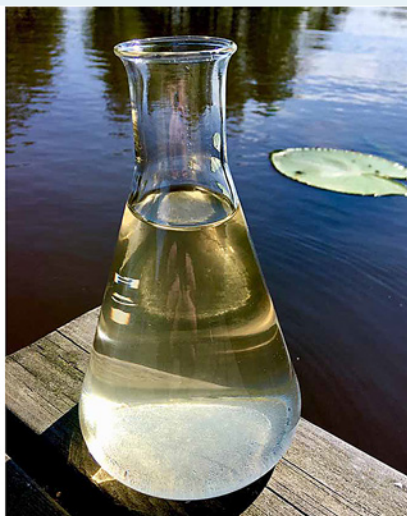
Kokemäenjoen vesi kahdeksasta paikasta, laboratorioastiat, video

Kokemäenjoki alkaa Sastamalan Liekovedestä ja päättyy Porin kohdalla Pohjanlahteen. Joki kulkee kuuden kaupungin läpi 120 kilometrin pituisena.

Keräsin vesinäytteitä jokea ylittävien suurten siltojen kohdilta. Kuvasin samoissa paikoissa jokea alajuoksun suuntaan. Kuvattavissa kohdeissa ollaan voimalaitosympäristössä, peltomaisemissa, koskissa ja vilkkaisissa liikennepaikoissa tai kaupunkien keskustoissa. Joen vaikutuspiirissä on monenlaisia ympäristöjä ja maisemia. Myös asutukset ja ihmisen tavat olla joen riviissä ovat moninaiset.

Viime vuosina Kokemäenjokea on kohdannut vakavia ympäristöhaittoja erilaisien päästöjen muodossa. Onnettomuudet ovat osoittaneet että mahtavuudestaan huolimatta joen vesi ja sen eläimistö ovat helposti haavoittuvia.

<https://youtu.be/3QbdPloYaCw>

Mikko Paakkola

Nimetön

2018

Nuorempana ihailin kanssani samaan aikaan Turun Piirustuskoulussa opiskellutta taidemaalari Hannu Rönkköstä (1950-2016). Hänen tunnuslauseenaan oli "jos ei perse pala niin ei tule hommia". Oman takapuoleni poltin jo pikkulapsena saunan kiukaalla, joten minun ei ole tarvinnut ottaa tätä yhtä vakaumuksellisesti kuin mitä idolini elämässään teki, mutta ajatuksen olen omaksunut. Taiteen tehtävänä on räjäyttää päätä.

Ei siis ihme etten tahdo taipua temaattisiin kokonaisuuksiin. Mutta taivun kuitenkin, silloin kun tematiikka tarkoittaa samaa mitä tahdon teosteni tarkoittavan: me voimme nähdä uuden maailman. Tässä ei muuteta maailmaa; se kun muuttuu kuitenkin. Mutta tässä annetaan uskoa siihen että ei se noin vain muutu, hallitsematta: se voi muuttua siksi että tahdomme sen muuttuvan, paremmaksi. Siksi pensselinveto, joka on vain pensselinveto, ei enää olekaan vain pensselinveto. Se on julistus siitä että varjon takaa löytyy valoa. Joka näkyy sitten kun se pää on räjähtänyt. Eikä sen jälkeen mikään näytä enää samalta kuin ennen, ei edes se arkisista arkisiin kotimaisema.

Pia Salo

Suoja/Shelter

2017

Oil on canvas
110x110cm

Jälki/Trail

2017

Oil on canvas
130x162cm

Teemallisesti teokseni keskittyvät kuvaamaan katoavaisuuden ja läsnäolon eri muotoja. Ne kertovat jäljen jättämisen merkityksestä ja ajankulusta, elämän hauraasta hetkellisyydestä.

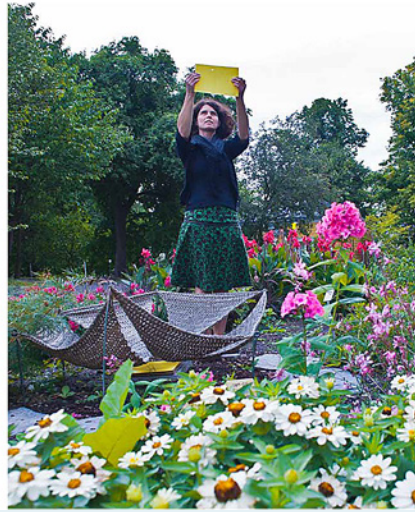

Christina Stadlbauer

Wax as a Sundial – the Sundance Palimpsest
2014
Mehiläisvaha, juutti, sinkkilanka ja lasilinssi

For Bees the sun plays an essential role and they use solar orientation for navigating. Honeybees are the only animals that can produce beeswax with their bodies. The bees use their wax as main structure of the nest.

Sundance Palimpsest is a narrative on the close relationship between the sun and beeswax. It is inspired by the principles of measuring time by observing the movement of the sun in the sky. The daily path of the sun across the sky is recorded on sheets of wax. These recordings are geographically specific and tell of the passing of time.

Ulla Taipale

Synnyit liian myöhään
2011
Valokuva alumiinille

Sinilevälautat ilmestyivät helteisen heinäkuun aamuna Saaristomeren hiekkarannalle, jossa pieni tyttö halusi mennä uimaan. Mutta uimaan ei annettu mennä.

Valtakunnallinen sinileväseuranta alkoi torstaina 7.6 ja jatkuu syyskuun loppuun saakka.

Jaakko Tornberg

HOME
2011-2018
Puu, elektroniikkaromu

Teos on aikaisemmin ollut esillä metsien suojelelun puolesta, ääniteoksena sisätiloissa. Linnunpönton sisällä ei pesinyt lintu, vaan siellä oli äänilaitteet, josta kuului äänimaisema metsän ja lintujen asuinalueen hävityksestä. Moottorisahan kaikuva laulu saloilla. Tässä näyttelyssä teoksen kuori, vihreällä elektroniikkaromulla päällystetty puinen linnunpönttö palaa takaisin luontoon.

Tiina Vainio

Perhosten kodit

2011

n. 20 kpl, koivun oksat, metalli, kaarna

Halusin luoda pienelle eläimelle, hyönteiselle, kodin ja turvapaikan. Halusin auttaa sitä selviytymään. Perhostöpöt on valmistettu harvennettavasta kolvikosta kerätystä koivujen oksista ja pönttöjen katot on rakennettu peltikattotyömaan ylijäämäpaloista. Olen luonut pönttöihin sadunomaisen, mystisen tunnelman. Pönttöt kiiltelevine kattoineen kaikkuvat puistossa kutsuen perhosia, noita luonnon koruja, ottamaan ne haltuunsa.

Perhostöpöt on talvehtimispaikka niille perhoslajeille, jotka viettävät talven horrostaen, esim. nokkosperhonen, sitruunaperhonen ja neito-perhonen.

Teos oli esillä myös edellisenä kesänä Ympäristökoru-näyttelyssä ja se jäi niille sijoilleen paikaksi hyönteisten talvehtia. Ja koska teemaan sopi myös Maailmassa näyttelyyn niin teos saa olla paikallaan vielä tämän kesän.

Titta Valla

Sarja luonnosmaisia valokuvia paikoista, joissa on hyvä olla

2018

Oletteko milloinkaan panneet merkille, että on peltoja, joille linnut laskeutuvat lepäämään, ja sitten on peltoja, joissa ei ikinä näe siivekkäitä. Vuodesta toiseen seuraatte näitä paikkoja ohi kulkiessanne junan tai auton ikkunasta. Saatatte tehdä havainnon, että maailmassa on kohtia, jotka houkuttelevat pysähtymään, joissa on niin kutsutusti "hyvät energiat". Yhtä lailla on paikkoja, joihin ei tee mieli seisahtaa yhtään pitemmäksi aikaa.

Tämä sarja sisältää kuvia paikoista, joissa on hyvä olla ja hengittää.

Heino Haapala Merimaa Valla

Yyteri

2018

Rannalta kerätty styroksi

Kuusi kilometriä alnutlaatulista hiekkarantaa. Dyynein poimuttama Yyterin ranta on unohtumaton luonto- ja lomakohde. Viime vuonna koekäytössä ollut laituri hajosi myrskyssä. Suunnaton määrä styroksia hajosi pieniksi paloiksi ympäri rantaa. Styroksihelmet sekoituivat hiekan joukkoon ja imiessään vettä ne hajosivat epämuotoisiksi kokkareiksi.

Styroksihaveri on kuin maailma pienoiskoossa, maailman merissä lainehtii valtavia muovilauttoja. Valkoisten vettyneiden helmien tarina on lohduton. Muovijäte sekoittuu pikkuhiljaa maaperään, mutta se ei häviä. Me puhdistimme rantaa ja keräsimme osan styroksista pois.

Kuvaluettelo

- Kannen kuva: Ympäristöperformanssi. Kuva Marjo Heino.
9. Kaarnavene Kokemäenjoella. Still-kuva Veijo Setälän videosta Sightseeing, toukokuu 2019. Kuva Veijo Setälä.
- 12–13 Hankkeen tapahtumapaikkoja joen varrella. Kuva Marjo Heino.
- 19 Hankealue; Kokemäenjokilaakso. Kuva Vuokko Kemppe-Vienola.
- 28 Jokiheijastuksia Säpilänniemen nuotiopaikalta. Kuva Marjo Heino.
- 35 Sori siitä -teos. Kuva Anni Saisto / Wikipedia. https://fi.wikipedia.org/wiki/Sori_siit%C3%A4_5.%E2%80%936.7.2014#/media/Tiedosto:Tuntematon_Sori_siit%C3%A4_05-06072018.jpg Haettu 15.3.2022.
- 46 Ulvilan Saaren umpeenkasvanut joenuoma. Kuva Marjo Heino
- 50 Kaaviokuva Marjo Heino.
- 51 Kaaviokuva Marjo Heino.
- 53 Kaaviokuva Marjo Heino.
- 60 Ulvilan Saaren kävelysillan yksityiskohta. Kuva Marjo Heino.
- 70 Jokinäkymä Ulvilan Saarentien sillalta. Kuva Marjo Heino.
- 74–75 Näkymä Kesäpesältä. Kuva Marjo Heino.
- 79 Porin Huvilajuopa-alueen kartoitus. Kuva Vuokko Kemppe-Vienola, eHarava, Sitowise.
- 80 Näkymä Kesäpesältä Valtatie 8 suuntaan ja sillan alle. Kuva Marjo Heino.
- 82 Yläkuva: Hanhiluodontien seinämaalaukset. Kuva Marjo Heino.
- 82 Alakuva maalaustapahtuma 10.7.2018 Kuva Marjo Heino.
- 84–85 Jokinäkymä Valtatie 8 sillan alle. Kuva Marjo Heino.
- 87 Hanhiluodontien seinämaalaukset. Kuva Marjo Heino.
- 88–89 Huvilajuopa Venetsialaisiltana. Kuva Marjo Heino.
- 93 Maailmassa-näyttelyn juliste. Graafinen suunnittelu Marjo Heino.
- 84 Ulla Taipale, Synnyit liian myöhään, 2011. Kuva Ulla Taipale.
- 97 Henry Merimaa, Kokemäenjoki, 2018. Kuva Marjo Heino.
- 100 Saara-Maria Kariranta, Breathe Through Plastic III, 2017. Kuva Nina Wilenius.
- 103 Christina Stadlbauer, Wax as a Sundial – the Sundace Äalimsest, 2014. Kuva Kari Mankonen Satakunnan kansa.
- 104–105 Yyteri-teos. Kuva Tapio Haapala.
- 106 Henry Merimaa, Virkistyspaikka, 2016. Kuva Marjo Heino.
- 109 Mollu Heino, Muovivuoret, 2018. Kuva Marjo Heino.
- 110 Jaakko Tornberg, Home, 2011–2018. Kuva Kari Mankonen / Satakunnan kansa.
- 110 Alakuva: Maailmassa-näyttelynäkymä. Kuva Marjo Heino.
- 111 Tapio Haapala, W!, 2014. Kuva Marjo Heino.
- 112 Saara-Maria Kariranta, For the Memory of the Upcoming Generation II, 2017. Kuva Marjo Heino.
- 113 Kaisu Koivisto ja Jan Eerala, Terra Firma, 2018. Kuva Kaisu Koivisto.
- 113 Maailmassa-näyttelynäkymä. Mikko Paakkolan Nimetön-maalaukset ja Yyteri-teos. Kuva Kari Mankonen / Satakunnan kansa.
- 118–119 Styroksia keräämässä. Kuva Titta Valla.
- 126–127 Ratas-teos. Kuva Marjo Heino.
- 137 Ratas-teoksen tekijäjoukkoa. Kuva Marjo Heino.
- 142–143 Kuuntelukävely. Kuva Kirsi Jaakkola.
- 149 Vedenpintaa. Kuva Marjo Heino.
- 152 Kuuntelukävelyn maisemaa Paratiisin luontopolulla. Kuva Marjo Heino.
- 161 Joki-näyttelyn juliste. Graafinen suunnittelu Marjo Heino.

- 173 Anna asuu Saaressa. Kuvat Titta Valla.
174–175 Joki-näyttelynäkymiä. Kuva Porin taidemuseo.
176 Joki-näyttelynäkymiä. Kuva Porin taidemuseo.
177 Veijo Setälä Sightseeing. Kuva Porin taidemuseo.
178 Mollu Heino, akvarellit ja Vuokko Kemppe-Vienolan karttasivut. Kuvat Marjo Heino.
179 Joki-näyttelyn teoksia. Kuva Porin taidemuseo.
180 Jan Eerala, Rakastan sua aina, 2019. Kuva Jan Eerala.
181 Vanha valokuva 1966/1967: Hilka Oksanen ja nykykuva: Riitta-Liisa Jokinen.
184 Ympäristöperformanssi. Kuva Marjo Heino.
188–189 Ympäristöperformanssi. Kuvat Marjo Heino ja Maire Karuvuori.
195 Ympäristöperformanssi. Kuva Marjo Heino. Alakuva Tuntematon ohikävelijä.
196–197 Säpilänniemen kärki. Kuva Marjo Heino.
213 Kaaviokuva. Marjo Heino.
214 Kokemäenjokea Lanajuovantien sillalta. Kuva Marjo Heino.
219 Joen heijastuksia. Still-kuva videosta. Marjo Heino.
222–223 Kokemäenjoen jäätyvää vedenpintaa. Kuva Marjo Heino.
236–237 Hankkeen aikajana.
238–245 Maailmassa-näyttelyn verkkokatalogi.
250 Marjo Heino. Kuva Heli Nukki.

Kiitokset

Tutkimusprosessin aikana kohtasin lukuisia ihmisiä, jotka osallistumisellaan edesauttoivat väitöskirjan valmistumista. Ensimmäiseksi haluan kiittää maisemantutkimuksen professori Maunu Häyrystä, jonka visiosta koko hanke syntyi. Pääsin osaksi ainutlaatuista kokemusten sarjaa ja samalla sain työparikseni parhaan Vuokko Kemppi-Vienolan. Kiitos Vuokko ystävydestäsi ja ajattelun taidostasi.

Kokkelin taiteellisissa prosesseissa oli mukana lukuisia taiteilijoita, joita ilman prosessit eivät olisi muotoutuneet sellaisiksi, kuin ne hankkeessa toteutuivat. Olen teille hyvin paljon kiitollinen viisaat taiteilijakollegani Tapio Haapala, Kirsi Jaakkola, Maire Karuvuori, Henry Merimaa ja Titta Valla. Samoin kiitokset *Joki-* ja *Maailmassa-*näyttelyiden hienoille taiteilijoille työstänne ja ainutlaatuisista teoksista.

Hankkeen monissa projekteissa mukana olleet Kokemäenjokilaakson osalliset, asukkaat ja yhteisöt olivat korvaamattomia. Erityisen lämpimästi kiitän Keikyän osallisia, Keikyän Korvenkävijöitä ja Keikyän Perikuntaa, Huvilajuopayhdistystä, Luodon siirtolapuutarhayhdistystä ja Kokemäen vanhusneuvoston aktiiveja, Ulvilan Saaren asukkaita ja osallisia, Emil Cedercreutzin museon henkilökuntaa ja Harjulan Kilttaa, Porin lastenkulttuurikeskusta, Porin kaupunkia ja Porin kansallisen kaupunkipuiston Heli Nukkia ja sanataiteen läänintaiteilija Karoliina Suoniemeä. Kiitokset myös Porin taidemuseon henkilökunnalle ja Vuojoen kartanon toiminnanjohtajana työskennelleelle Kati Vainiolle näyttelyt mahdollistaneesta näkemyksellisestä yhteistyöstä.

Kiitos myös korvaamattomalle ystävälleni filosofian tohtori Elina Kiiskiselle, olit aina tavoitettavissa ja autoit silloin kun apua tarvitsin, kannustit ja näytit mallia. Myös omat väitösprosessinsa äskettäin läpikäyneet, upeat, kuuntelevat Pia Hovi ja Elina Heikkilä kannustivat realismillaan.

Tutkimusprosessini oli antoisa ja tiivis, kiitän lämpimästi ohjaajaani professori Helena Sederholmia, jonka kanssa prosessi rakentui pala palalta. Esitarkastajat taiteen tohtori Jouko Pullinen ja dosentti Sari Karttunen antoivat molemmat ajattelemisen ai-
hetta. Pullisen kommentit taiteellisen tutkimuksen merkityksistä kannattelivat lopullista viimeistelyä ja Karttusen tarkkanäköiset huomiot rakensivat kokonaisuudesta ehdottomasti perustelumman. Taloudellisesta tuesta kiitän Suomen kulttuurirahaston Satakunnan rahastoa sekä Aalto-yliopistoa. Tätä sivua kirjoittaessa yhteistyö kustannuspäällikkö Annu Ahosen ja kirjan taittaja Päivi Kekäläisen kanssa on tiivistä. Heidän vankka ammattitaitonsa on minulle suuri ilo.

Kiitokset kuuluvat myös kotijoukoille. Lintuseni Emil, Jonatan ja Artur, olette niin rakkaita, mutta vasta teidän aikuistuminen ja muutot maailmalle vapauttivat päiviini riittävästi keskittymisrauhaa. Esalle kiitos yhteisestä arjesta ja varsinkin häkellyttävän hyvästä ruuanlaittotaidotasi. Äidille kiitos siitä, että autat, kirität ja kannustat.

20.12.2022, Luvialla

M

Marjo Heino on kuvataiteilija ja taideasiantuntija. Hänellä on ollut lukuisia näyttelyitä sekä kotimaassa että ulkomailla. Valoveistoksia on ollut esillä useissa valotapahtumissa. Taiteellisen työskentelyn ytimessä ovat erityisesti maalaus ja valo, mutta usein myös tilallisuus ja kolmiulotteiset materiaalit ovat osa ilmaisua. Heino on useissa kotimaisissa kokoelmissa, muun muassa Valtion taidekokoelmassa, Helsingin ja Porin taidemuseoiden kokoelmissa. Hän toimii taideasiantuntijana erilaisissa julkisen taiteen hankkeissa sekä kuraattorina taiteilijalähtöisissä näyttelyissä ja museonäyttelyissä. Heino on opiskellut Kuvataideakatemiassa ja Taideteollisessa korkeakoulussa.

Taiteilija ja joki. Mitä syntyy, kun joki kuljetaan päästä päähän, ylitetään jokainen silta, pohditaan joen merkityksiä ja kuunnellaan joen varren asukkaita? Tutkitaan jokivettä, kuvataan vedenreittejä, yövytään saarella, murehditaan simpukkakuolemia ja nähdään joen jäätyvän.

Joki antoi kehyksen Kokemäenjokilaakson maaseudun kulttuuriympäristön yhteisölliselle suojelu- ja taidehankkeelle 2018–2019. Maisemantutkimuksen kulttuurikartoitus ja taide kietoutuivat tässä hankkeessa yhteen ainutlaatuisiksi yhteisölliseksi maisemansuojeluksi. Samalla pureuduttiin asukkaiden jokimaisemakokemuksiin, arkeen ja arvoihin.

Taiteellinen väitöstutkimus tuo esiin, että taiteella on kyky syventää keskustelua ja vahvistaa yhteisöllisyyttä sekä tuoda näkyviin uusia merkityksiä. Taideteokset kertovat jokeen, maisemaan ja luontoon liittyvistä identiteeteistä ja avaavat uusia näkökulmia. Lisäksi taiteilijoiden välinen yhteisyys tuo voimaa ajankohtaisten suojelukysymysten käsittelyyn.

9 789526 410920

ISBN 978-952-64-1092-0
ISBN 978-952-64-1093-7 (pdf)
ISSN 1799-4934
ISSN 1799-4942 (electronic)

Aalto-yliopisto
Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu
Median ja taiteen laitos
aaltoartsbooks.fi
www.aalto.fi

KAUPPA +
TALOUS

TAIDE +
MUOTOILU +
ARKKITEHTUURI

TIEDE +
TEKNOLOGIA

CROSSOVER

DOCTORAL
THESES